

1990. g. Nr. 5 (411)
MAIJS

AVOTS

ISSN 0235-1420

PROZA DZEĻĀ DRAMATURGIJA PUBLICISTIKA KRITIKA

h-5

AVOTS

LATVIJAS RAKSTNIEKU SAVIENĪBAS UN LATVIJAS ĻKJS CENTRĀLĀS KOMITEJAS LITERĀRI MĀKSLINIECISKS UN SABIEDRISKI POLITISKS ŽURNĀLS JAUNATNEI. IZNĀK KOPŠ 1987. G. REIZI MĒNESĪ.

REDAKCIJAS KOLĒĢIJA:

AIVARS KĻAVIS
(galvenais redaktors),
JĀNIS ĀBOLTIŅŠ,
VILNIS BĪRIŅŠ
(atbildīgais sekretārs),
ILMĀRS BLUMBERGS,
GUNTARS GODIŅŠ
(nodaļas redaktors),
MĀRIS GRĪNBLATS,
EDVĪNS INKENS,
VLADIMIRS KAŅIVECS
(galvenā redaktora
vietnieks),
ALEKSANDRS KAZAKOVŠ,
PĒTERIS KRILOVŠ,
JURIS KRONBERGS,
ANDREJS ĻEVKINS
(nodalas redaktors),
JĀNIS PETERS,
ĀDOLFS ŠAPIRO,
VIESTURS VECGRĀVIS,
IMANTS ZEMZARIS.

REDAKTORI:

JEKATERĪNA BORŠČOVA,
LAIMA ŽIHARE,
JEĻENA ĻISICINA,
NORMUNDS NAUMANIS,
EVA RUBENE.

DZEJAS KONSULTANTE
AMANDA AIZPURIETE.

PROZAS KONSULTANTS

AIVARS TARVIDS.

KOREKTORE

MĀRĪTE PUPINA.

TULKOTĀJA

ANTA SKOROVA.

MĀKSLINIECISKĀ

REDAKTORE

SARMĪTE MĀLINA.

TEHNISKĀ REDAKTORE

INĀRA JURJĀNE.

LITERATŪRA

- Janīna Kursīte. «Mūsu dvēseļu cietokšņus atjaunojot» (1. lpp.)
Arturs Strautmanis. «Ievada vietā» (2. lpp.)
Andrejs Eglītis. «Dvēseļu cietokšņi» (4. lpp.)
Velga Krīle. Dzeja (10. lpp.)
Aija Vālodze. «Ordeņi pienākas uzvarētājiem» (12. lpp.)
Herolds Pinters. «Kalnu valoda» (20. lpp.)
Jānis Krēsliņš. Dzeja (23. lpp.)
Gabriela Vomane. «Nekrologs» (26. lpp.) ✓
Leons Briedis. «Disidents» (28. lpp.) ✓
Mirča Dinesku. Dzeja (30. lpp.) ✓

KULTŪRA

- Guntars Godiņš. «Es neticu nevienam...» (32. lpp.) ✓
Kristīne Sniedze. Intervija ar Paskālu Emanuelu Galē (34. lpp.)
Uldis Tīrons. «Paskāls Emanuel Galē starp skatienu un apvārsni» (36. lpp.)
Ženija Sūna-Peņģerote. «Skaistuma meklētājs» (41. lpp.)

PUBLICISTIKA

- Egils Levits. «Latvijas Republika vai Latvijas PSR?» (52. lpp.)
Jurijs Družņikovs. «Mīts par Pavļiku Morozovu» (60. lpp.)
«Raidstacija «Vācu Vilnis» par Viktora Suvorova «Ledlauzi»» (66. lpp.) ✓
Viktors Suvorovs. «Ledlauzis» (69. lpp.) ✓

LITERATŪRA

- Francs Kafka. «Process» (73. lpp.)

KĻŪDAS LABOJUMS

Redakcijas vainas dēļ žurnāla 3. num. A. Kubuliņas rakstā «Aivars Ruņģis» ieviesusies kļūda. Protams, ka Latvijas Republika dibināta 1918. g. 18. novembrī.

Manuskriptus pieņem divos eksemplāros mašīnrakstā, nerecenzē un atpakaļ neizsūdz.

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ ДЛЯ МОЛОДЕЖИ «АВОТС» («РОДНИК») НА ЛАТЫШСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ. ИЗДАНИЕ СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ ЛАТВИИ И ЦК ЛКСМ ЛАТВИИ. АДРЕС РЕДАКЦИИ: РИГА, БАЛАСТА ДАМБИС, 3. ОТПЕЧАТАНО В ТИПОГРАФИИ ИЗДАТЕЛЬСТВА ЦК КП ЛАТВИИ, 226081, Г. РИГА, БАЛАСТА ДАМБИС, 3. ИЗДАЕТСЯ С 1987 ГОДА РАЗ В МЕСЯЦ.

NODOTS SALIKŠANAI 6.03.90. PARAKSTĪTS IESPIESANAI 12.04.90. JT 00122. FORMĀTS 60X9018. OFSETA PAPIRS NR. 1., 2. OFSETA TEHNIKA. 10+0,5 UZSK. IESPIEDL., 21,5 UZSK. KRĀSU NOVILK., 16,32 IZDEVN. L. METIENS 140 000 [LATVIEŠU VALODĀ — 87 000, KRĪEVU VALODĀ — 53 000]. PASŪT. NR. 385. MAKSĀ 50 KAP. REDAKCIJAS ADRESE: PASTA INDEKSS 226081, RĪGĀ, BALASTA DAMBĪ 3. ABONENTA KASTĪTE 35. TELEFONI: GALV. RED. 224166; GALV. RED. VIETN. 224100; ATB. SEKRETĀRAM UN TEHN. REDAKTOREI 225654; PUBLICISTIKAS NOD. VAD. 229631; KULTŪRAS NOD. VAD., MĀKSLIN. RED. 210030; DZEJAS UN PROZAS NOD. VAD., KONSULTANTIEM 227208. IESPIESTS LKP CK IZDEVNIECĪBAS TIPOGRĀFIJĀ, 226081, RĪGĀ, BALASTA DAMBĪ 3.

MŪSU DVĒSEĻU CIETOKŠŅUS ATJAUNOJOT

«Kurzeme! Dvēseļu cietoksnis! Gavilju dienas
mums slāpa,
aizejot skatienlem novēršos: paliec kā degoša lāpa.»
(A. Eglītis. «Kurzemes gals»)

Andreja Egliša grāmatas «Dvēseļu cietoksnis» pirmais izdevums iznāca 1945. gada septembrī Stokholmā ar veltījumu Latvijas brīvības cīnītājiem Kurzēmē.

«Brīvības cīnītājiem kurā armijā?» — paredzu arī šādu lasītāju daļas jautājumu, jo pēckara paaudzēm ilgi mācīts, ka latviešu leģionāri cīnījās par Lielvācijas ideāliem, tātad — nevarēja cīnīties par brīvību. Daudzi no mūsu tēviem un vectēviem bija leģionā. Vai kāds no viņiem Jums, lasītāj, ir teicis, ka cīnījies par Vācijas varu? Man nav gadījies tādu satikt. Varbūt par maz informācijas? Var būt. Tāpēc izskatīju arī 1943.—1945. gada latviešu kara-laika presi, meklējot — varbūt kaut kur pavidēs latviešu rakstnieku, žurnālistu, kultūras darbinieku apņemšanās cīnīties līdz pēdējai asins lāsei par Vāciju, un neatradu. Līdz 1944. gada rudenim ļoti skaidri skan doma: pret ko cīnās latviešu leģionāri, bet par ko — tikai miglainos mājiēnos. 1944. g. novembra vidū vācieši, laikam jūtot izšķirīgo brīžu tuvošanos, beidzot atļauj latviešu periodikā minēt neatkarīgās Latvijas vārdu. Oficiālo aprindu pārstāvji vēl kādu laiku arī pēc tam izlīdzas ar to pašu pret ko nevis par ko pasvitrošanu. Tā, 1945. g. 5. janvāra «Tēvijā» publicēts latviešu leģiona ģenerālspektora Rūdolfā Bangerska aicinājums latviešu tautai, kur cita vidū ir šādi vārdi: «Šodien latvju tautai ir tikai divas iespējas — iet pret boļševikiem vai ar tiem. Ko var dot mums boļševisms, to esam jau divas reizes rūgti piedzīvojuši.»

Vācieši Baltijā jau no paša kara sākuma ļoti veiksmīgi var izmantot pretboļševisma kārti, jo padomju gads latviešu, lietuviešu un igauņu apziņā iegājis kā baigais gads. 1944. gada jūlijā, kad ciņas jau norisinās uz Latvijas zemes, vācu armijas virspavēlniecība griežas pie latviešu tautas ar uzsaukumu, kurā viena doma īpaši akcentēta: «Latviešu tauta! Latviešu vīri un sievas! Latvieši pilsētās un laukos! Boļševisms atkal kļauvē pie jūsu dzimtenes vārtiem!» («Daugavas Vēstnesis», 1944. g. 21.07.).

Taču, līdzko Latvijas vārds ir izspraucies vācu kara cenzūrai cauri, latviešu avizēs arvien neatlaidīgāk sāk izskanēt cerība uz Latvijas valsts atdzimšanu. «Es ticu, ka Latvija būs,» — tā, piemēram, 1945. g. 27. janvāra «Tēvijā» numurā raksta kara ziņotājs P. Briedis. Gan «Tēvijā», gan citās Kurzēmē iznākošajās avizēs gandrīz katrā numurā tiek publicēti patriotiski, mākslinieciski spēcīgi Andreja Egliša, Viļa Cedriņa, Jāņa Medeņa, Kārļa Skalbes, Veronikas Strēlertes, Ilzes Kalnāres un citu dzejoļi, kur Latvijas vārds — skaļi vai zemtekstā — minēts ik dzejoli. Un nevienam no dzejniekiem nav neviena vārda par Vāciju vai Vācijas labā. Tā, 1945. g. 3. martā «Tēvijā» publicēts Andreja Egliša dzejolis «Latvijas atdzimšana», kur valstiskās neatkarības atjaunošanas doma skan nepāprotami un tieši:

«Visapkārt nakts un karapulki,
Kā liesma tautas diena blāva.
Pie tava šūpļa liktenmulki
Un nāve cīnidamies stāva.»

Šurp, drosmīgie, pirms Dieva tiesas
Ar uguns spēku murgus šķelt —
No gara, asinīm un miesas
Mums atkal savu valsti celt.»

Liepāja. 1945.1.03.

Tikai kurlais vai tas, kas negrib dzirdēt, šajā vai citos A. Egliša dzejoļos, J. Medeņa, V. Strēlertes u. c. kaismīgajās rindās varēja nesaklausīt to, ko vēlas latvietis, lai kur viņš arī būtu — mājās, leģionā «brīvprātīgi» iesaukts vai mežā paslēpies. Protams, tā bija naiva un fantastiska cerība — diviem plēsoņām no zobiem izdabūt atpakaļ to, ko tie bija paspējuši jau norit vai grasījās vēl pēdējā brīdī sakampt. Bet — salīdzinājuma dēļ — paskatīsimies paši uz sevi Latvijā šodien. Vai mēs neesam tikpat naivi un tikpat dzīves baismīgo realitāti ignorējoši — savā cerībā atdabūt neatkarību Latvijai? Jā, impērija brūk, pasaule pārmainās acu priekšā, bet — atverot acis līdz galam vaļā — palūkosimies sev apkārt, kur mītam, cik tālu un cik dziļi viss sa-postīts — gan mūsu zemē, gan mūsu dvēselēs. Un cik smaga, neskatoties ne uz kādām tuvojošās agonijas pazīmēm — ir lielā lāča neapbrēķināmā ķetna... Uz ko mēs varam cerēt? Tikai uz brīnumu, uz tādu pašu brīnumu kā cerēja toreiz — tajā tālajā 1945. gada pavasarī. Brīnumi reti notiek. Bet kad cita spēka vairs neatliek, tad jābalstās uz savu dvēseļu uzcelto pretestības cietoksni. Tā — cik iespējams — sekmējot šī brīnuma notikšanu.

Es nerunāšu sīkāk par šeit publicējamo Andreja Egliša «Dvēseļu cietoksni». Šī grāmata pieder pie tām, kas runā pašas par sevi un skaidrāk par jebkuriem skaidrojuma vārdiem. Nedaudz sīkāk par citu — par A. Egliša kara gaitām minētajā laika posmā un par pašu Kurzemes cietoksni, kā sivo ciņu dēļ tas emigrācijas literatūrā iedēvēts. Sākšu ar otro. Divsējumu «Latvijas PSR vēsture no visnenākajiem laikiem līdz mūsu dienām». (Rīga, 1986.) Kurzemes ciņām veltīta nepilna lappuse. Te gan minēts, ka kāds igauņu Sarkanās Armijas sastāvā atkārtojis Matrosova varoņdarbu, aizsedzot ar savu ķermeni ambrazūru, bet neatradisim nekādas ziņas, kā un cik ilgi notika kaujas par Kurzemi, kādi bija spēku samēri, kāpēc vācu virspavēlniecība nedeva pavēli atkāpties. Jau daudz sīkākas ziņas (īpaši par J. Kureļa grupu) atrodam 1989. gadā iznākušajā O. Eglītes (bijušā Kureļa štāba virsnieka?) grāmatā «Ēnas purva». Tomēr izmantot šīs ziņas ar pietiekošu uzticēšanās pakāpi neļauj sajūta, kas rodas, lasot šo darbu, proti, ka autoram bijuši kādi savdabīgi padomdevēji un notikumu gaitas izskaidrošanas palīgi.

Tā gribot negribot atliek tikai emigrācijas avoti un kara-laika — īpaši Kurzēmē iznākošā — prese («Tēviņa», vēlāk «Laika Balss» un «Latvija», arī «Latvijas Kareivis», «Kurzemnieks», «Talsu Vārds», «Ventas Balss» u. c.). No emigrācijas avotiem jāmin gan Kurzemes cietokšņa dalībnieku atmiņu grāmatas, gan isā, bet ļoti koncentrētā nodaļa «Neuzvarētā Kurzeme» Ulda Ģērmaņa grāmatā «Latviešu tautas piedzīvojumi» (2. izd., apgāds «Ceļinieks», 1974), bet jo īpaši O. Freivalda pētījums «Kurzemes cietoksnis. Dokumenti, liecības un atmiņas par latviešu tautas likteņiem 1944.—1945. g.» (sēj. I—II, Kopenhāgena, 1954).

1945. gada janvāri Sarkanās Armijas neieņemta Latvijā bija palikusi vairs tikai Kurzeme. Vācu ģenerālis Guderians ir par to, ka sekmīgākai pretdarbībai pret krieviem fronti nepieciešams saisināt, atkāpjoties no Kurzemes. Taču Hitlers uzstāj, ka vācu karaspēkam, arī latviešu 19. divīzijai, Kurzēmē ir noteikti jāpaliek — gadījumam, ja Zviedrija pēkšņi iestātos karā pret Vāciju. Bez tam kā iemesls palikšanai Kurzēmē tiek minēts arī Dēnīca uzskats par to,

ka vienīgi te vēl vācieši var steidzamā kārlā sagatavot un izmēģināt darbībā jaunās elektriskās zemūdenes. Tā izveidojas Kurzemes cietoksnis, kas pastāv no 1944. gada oktobra līdz 1945. gada maijam, t. i., veselus 7 mēnešus. Šajā laika posmā Padomju Armija Kurzemē rīko 6 lielus uzbrukumus, piedaloties cīņās vairāk nekā 200 divīzijām. Preti tām Kurzemes katlā stāv 32 vācu divīzijas un latviešu 19. divīzija. Pēdējā aizstāv pozīcijas Džūkstes, Jaunpils un Lestenes apvidū. Viena no sivākajām kaujām 19. divīzijai ir 1944. gada Ziemsvētkos, kad pret to tiek raidītas 10 padomju kājnieku divīzijas, daudzas tanku vienības un ap 500 lidmašīnu. Sarkanās Armijas pārsvars šajās cīņās bijis trīs līdz desmitkārtīgs (sk. U. Gērmanis. *Latviešu tautas piedzīvojumi*, 384.—385. lpp.). Latviešu leģionāri ne šajā kaujā, ne vispār Kurzemes cietokšņa pastāvēšanas 7 mēnešos netiek uzvarēti. Viņi noliek ieročus tikai tad, kad Vācijas paraksta kapitulācijas aktu.

Kāpēc 19. latviešu divīzija cīnījās tik pašai ziedīgi, neskatoties uz to, ka Vācijas sabrukuma tuvošanās bija acīmredzama? O. Freivalds, arī vairāki citi autori uzskata, ka līdz pēdējam brīdim pastāvēja kaut neliela, tomēr cerība atjaunot Latvijas valstisko neatkarību. Tā 1945. g. 20. februārī vācieši atļāva izveidot Latvijas Nacionālo komiteju. Kara pēdējā gadā — iespējams, taktisku apsvērumu dēļ — vācieši paši sekmēja baumu izplatīšanos par to, ka uzvaras gadījumā Latvijai tiks atdota tās neatkarība. Vēl intensīvāk Kurzemei traģiskajās dienās cirkulēja baumas par to, ka angļi (amerikāņi, zviedri) tūlīt nāks palīgā. Kurzemes katlā arvien jaušamāka kļuva arī leģionāru vēlme nodibināt neatkarīgu Latvijas armiju. Visbeidzot 1945. g. maija pirmajās dienās tika izveidota Latvijas Pagaidu valdība ar pulkvedi R. Osi priekšgalā. Taču tūlīt tam sekoja Vācijas kapitulācija. Pagaidu valdība 8. maija vakarā atstāja Liepāju pa jūras ceļu. Sapnis par neatkarības atgūšanu bija jāatliek uz nenoteiktu laiku.

Andrejs Eglītis leģionā tiek iesaukts 1943. gadā. Kā karalauka ziņotājs — žurnālists viņš kopā ar 19. divīziju noiet ceļu no Cesvaines līdz Liepājai. 1944. g. jūnijā viņš tiek nosūtīts apmācībās uz Vāciju netālu no Berlīnes. Raiņa Literatūras muzejā glabājas vairākas viņa kritiķim J. Andrupam (Andriņam) rakstītās vēstules. Tā, vēstulē no apmācību noietnes, kas datēta ar 1944. gada 16. jūniju, A. Eglītis raksta: «Berlīniešu sejas ir trulas, un drupas ik naktis ceļ pieminekļus šim laikmetam. Rets smails pavīz laudis — un tie paši ir apdullušie milētāji — līdz ritam. Kur karo? To neviens neprasa, zied dārzi, koki, ļaudim karš apnicis [...] Esmu pilns jaunu vārdu, bet mācības rit nepārtraukti dienu un arī naktis — nespēju. Daudz jāpasaka, nu varētu ugunis spļaut, bet es te pamazām palieku par robotu, pavēju izpildītāju, mana dvēsele kļūst slima starp bezdomu ļaudīm.

Vai mēs nepazudisim? Domāju — visvērtīgākais pašreiz saglabāt dzīvību — *v i s a s t a u t a s.*»

Sāpi par tautas likteni — par nepārtraukto atrašanos starp bezdibeni un cerību, A. Eglītis, atgriezies no Vācijas Kurzemē, ieliek ik rakstītajā rindā — vai tā būtu kara ziņotāja vēsts no Kurzemes cietokšņa, vai dzejolis, vai radioraidījums. Liepājā darbojas latviešu raidītājs «Kurzeme», kur skan arī A. Egliša, aktiera Teodora Lāča un vairāku citu latviešu kultūras darbinieku balsis. Pazišanās signāls šiem «Kurzemes» raidījumiem — «Pūt, vējiņi» motīvs. Pārņem divaina nerealitātes izjūta, iedomājoties verdošo Kurzemes elles katlu ar «Dievs, tava zeme deg» un gaišo cerību motīvu — tautasdziesmu. Kā pēdējais cietokšņa stiprinājums, ko paveica Andrejs Eglītis, ir avīze «Laika Balss», kurai viņš kļūst par redaktoru. Šis laikraksts iznāk, sākot ar 1945. gada 1. maiju. Paspēj iznākt 7 vai 8 numuri (Misiņa bibliotēkā saglabājušies 7 numuri). Avīzes moto ir: «Zeme, zeme — kas tā zeme / Ko tā mūsu dziesma prasa / Zeme — tā ir valsts.» Es nezinu nevienu citu izdevumu, kas Kurzemes traģēdijas kulminācijas brīdī būtu uzturējis tādu gara spriegumu un uzņēmīs zaudējumu, ne ar vienu vārdu ne-zemojoties — ne viena, ne otra melnā svešnieka priekšā. Pirmo avīzes numuru atklāj L. Breikša dzejolis «Latvieša ticība». Pārējos numuros — V. Strēlertes dzejolis «Latvijas saule», I. Kalnāres «Mājās», J. Medeņa «Vita nova», A. Egliša «Viss kaisli savijies». Tā ir mūsu tautas briesmu un iznicības brīža dzejas zelta antoloģija, kur katrs vārds ir vēl pēdējais aizsargs un vairogs, cietoksni aizstāvot. «Laika Balss» otrajā numurā ievietots ievadraksts, kura autors — pēc stila spriežot — ir redaktors Andrejs Eglītis. Te teikts isi un nepārprotami: «Vistumsākā nakti rakstām kaut uz kapu akmeņa — negribam vairāk, kā brīvu un neatkarīgu Latviju, neņemsim mazāk, kā brīvu un neatkarīgu Latviju. Mūsu cīņa nav galā un nebeigsies!»

Latviešu rakstniecības brinums laikā un telpā šauri iespiestajā Kurzemes cietoksni ir atsevišķa pētījuma vērts. Tur uzrakstītais veido parastiem dzīves apstākļiem laikam neiespējamu mākslinieciskā un idejas blīvuma audumu, kurā nav neviņas glēvuma, ne baiļu, ne nodevības, ne padevības līnijas. Sakāves — emigrēšanas vai nāves nenovēršamības priekšvakarā pēdējās Kurzemes patvēruma pilsētās vēl tiek rīkoti literārie vakari, bet «Laika Balss» 8. maija numurā publicēta ziņa, ka mākslinieks Jēkabs Bīne Kuldīgā nupat kā ierīkojis mākslas izstādi. Trakais? Varbūt, ja vērtē ar malā stāvētāja skatu. Taču šis septiņus mēnešus garais laika nogrieznis nav mērojams ar vēsa prāta mērauklu. Varbūt šo līdz šim nezināmo Kurzemes cietokšņa fenomenā būtību mums palīdzēs skaidrāk apjaust Andreja Egliša grāmata «Dvēseļu cietoksnis».

JANINA KURSĪTE

IEVADA VIETĀ

Kā rūsā noplaiksnijās pie apvāršņa tajā oktobra dienā — fronte turas.

Atblāzmas gaismā jauna cerība iespidēja mātes sejā, spēki atkal cēla gurušos locekļus, siltāka kļuva bēgļu ratu cietā dēju mala, un ticīgāka roka noglauda izvārgušā balta tīņa kaklu — fronte turas, latviešu karavīru iztur.

Tā dzima šī cerību zeme — Kurzemes cietoksnis — kara pēdējā, 1944. gada rudens oktobra mēnesī. Pārvilkusī posta un nāves roku visai Latvijai, fronte atdurās pie Džūkstes pret Kriksām—Straģiem—Pūcēm, kur 15. oktobrī krieviem pretim, tieši no Vidzemes pārgājiena nākdama, stājās 19. divīzija. 8 dienu kaujās fronte vilņojās uz priekšu un atpakaļ, ar dažiem vīriem ierindā palicis, pats smagi ievainots, ltn. Homka vairākas stundas aizstāvēja stratēģiski

svarīgo 73,0 augstieni, triecienu mainījās ar prettriecieniem, līdz neticamais bija noticis — latviešu karavīrs bija aizsāvis priekšā dzelzs bultu Kurzemes vārtiem. Karam nebija lemts vairs tos atvērt, to izdarīja miers.

Pusmiljons cilvēku uzelpoja tajā brīdī, 150 000 no tiem bija bēgļi, kuriem nebija vairs nekā, tikai ticība vēl joprojām, ticība brīnumam, kam Dieva un taisnības vārdā bija jānāk, jo Kurzeme, kas 1919. gadā bija glābusi zemi un tautu, nevarēja pievilt arī šoreiz, gluži vienkārši n e d r i k s t ē j a, ja vēl bija pasaulē kas augstāks, kas nepakļāvās prāta un loģikas augstajiem apsvērumiem. Un nebija šo karavīru un latviešu cilvēku vaina, ja gals tomēr reiz pienāca, kaut arī pēc 8 mēnešu asiņainām cīņām un izturēšanas.

Izmisis latviešu leģionārs izcīnīja savu Golgātas cīņu, izmisis bēglis izturēja šķietami neizturamo. Par ko? Kādi mērķi un lozungi bija rakstīti un kādus varēja rakstīt tajās dienās kaujas karogā? Un vai vispār bija kas jāraksta, vai tas nebija iegūlis katra karavīra sejā, kaujā esot. Latvijas krāsu vairogs uz karavīra tērpa un Latvijas vārds dzelnieka un rakstītāja rindās nebija galvenais un izšķirīgais. Latvijas jēdziens un valsts doma pildīja gaisu, un to elpoja ik brīdī karavīrs un bēglis, ar to cēlās un gūlās Kurzemē ik cilvēks.

Ir traģiski, ka vēl šodien, pēc astoņiem gadiem, vajag savas daļas varonības, lai to pateiktu, lai ģen. R. Bangerskis varētu uzrakstīt vārdus, ka «par katru Latvijas zemes pēdu viņas varonīgie dēli ir likuši ienaidniekam dārgi samaksāt, un savu cīņu viņi nav uzdevuši līdz pat šai dienai un arī neuzdos, kamēr vien krūtīs pukstēs latviskā sirds». Un vai gan maz citādi varēja būt? Kādas tiesības būtu latviešu tautai gausties par savu likteni, par savas valsts un zemes postu, un griezties ar pretenzijām un pārmetumiem pie citām tautām, ka tās viņu atstājušas bezpalīdzības stāvoklī, ja tā pati nekā nebūtu darījusi, lai atvairītu drausmīgo nelaimi un postu. Latviešu leģionāru un tās bruņotu formāciju cīņas bija vienīgais reālais latviešu tautas protests pret melīgajiem boļševiku apgalvojumiem, ka Latvija pati ir brīvprātīgi iekļāvusies vergu valstī.

Ak ko, fantasti, teic šodien gudrie, kam padoma nav trūcis un netrūkst nekad, jo tas viņu amats un daba — zināt visu un zināt vienmēr labāk par citiem, zināt labāk par darītājiem. Tā runā tie, kas no Kurzemes degošā krasta nav redzējuši sevišķi daudz, jo tā atblāzmu pāri Baltijas jūrai nomākusi nometnes spuldzes vājā liesmiņa. Kam jūs, naitie, toreiz ticējāt, kam jūs vispār varējāt ticēt, mums te viss bija tik skaidrs un tik saprotams, ka jūs tur ar savu izrikošanas brīžiem vairs nelikāties isti gudri esam. Vai varbūt jūs bija aizrāvušas sev līdzī kādas citas idejas, kam nebija latviskas izcelšanās?

Latviešu karavīrs mierīgi varējis pagriezt muguru šiem tērztājiem, viņš vēl šodien redz, ka nekas tam nav jāatsauc, nekas nav jānoliež no savas rīcības, no savas ticības, no savas pārliecības. Ne kas nav jānoliež, nekas nav jāmaina. Viss Kurzemē darītais, toreiz teiktais, rakstītais, viss šodien mirdz tai pašā patiesības gaismā kā toreiz. Jo pasaule nav aizbērusi bezdibeni, kas daļa to divi daļās un kura iezīmēšanas Kurzemē skatījām jau toreiz. Tas tikai vēl dziļāks kļuvis, vēl nepārejamāks, bet vajag, šķiet, Kurzemes elpas, ko elpo katrs latvietis, lai to saprastu. Jo, izbriodusi riebigus kompromisa dūksnājus, svārstījusies un mērtājusies, pasaule, liekas, arī šodien būtu atkal gatava aizsiet acis un ticēt upju tecēšanai pret straumi.

Kurzeme nebija tikai latviešu militāra problēma. Līdzās latviešu 19. divīzijai tur vēl stāvēja un cīnījās 31 vācu divīzija, visi kopā ap 200 000 viru. Kāda tad bija cietokšņa turēšanas lielā jēga, kā tā iekļāvās vispārējā kara plānā, ko mums toreiz nosedza tīri latviskā domāšana un uztvere? Dīvaini, ka arī pēc astoņiem gadiem vēsturnieku domas par to dalās. Ir noteikti zināms, ka vācu ģenerālštābā pastāvējis uzskats, ka vācu spēki un arī latviešu divīzija no Kurzemes jāizvāc jau tūlīt pēc 1. lielkaujas pie Džūkstes, ar to Kurzemi 1944. gada rudenī atdodot krieviem. Šim nodomam pretojusies augstākā vadība, lai «atturētu Zviedriju no iejaukšanās karā Baltijas sektorā». Ģenerālštābs tomēr panāca 8 divīziju izvešanu no Kurzemes pēc Ziemassvētku kaujām, līdz ar ko pāri palikušo divīziju kaujas iecirkņi paplašinājās, un krievu lieluzbrukumi 1945. gada pirmajos mēnešos prasīja divtik lielu piepūli un zaudējumus.

Citi militāristi paraleli Zviedrijas invāzijas briesmu versijai mēģina atrast Kurzemes izolētās salas turēšanai vēl citus, ticamākus motivus. Pēdējais vācu virspavēlnieks Kurzemē ģenerālpulkvedis Guderīāns jau janvāri pieprasīja Kurzemes armiju grupas evakuāciju uz Rietumprūsiju. Toreiz tas vēl, bez šaubām, būtu bijis pareizi. Vienīgais militārais pretarguments, ko aizstāvēja kara flote, bija tādā gadījumā sagaidāma krievu darbības pastiprināšanās Baltijas jūrā, jo viņi tad iegūtu jaunas, daudz vairāk uz dienvidiem

esošas labas ostas. Nav iespējams noskaidrot, vai šis apsvērumš bijis vienīgais un izšķirīgais Kurzemes likteņu noteikšanā, tikai pēc krievu izlaušanās līdz Baltijas jūrai Austrumprūsijā tas bija zaudējis katru nozīmi. Toties municijas trūkums, kas bija vērojams visos frontes sektoros, situāciju šajā starplaikā bija mainījis pavisam pretējā virzienā. Pieredze Austrumprūsijā lika secināt, ka no Kurzemes pārvesto divīziju kaujas spējas un efektivitāte municijas trūkuma dēļ ienaidnieka spēku saistišanā nekur nebūtu bijusi tik iespaidīga kā tieši Kurzemē. Citiem vārdiem: Kurzemes armiju iesaistišana citā frontē pie toreizējiem apstākļiem nekad nebūtu varējusi atsvērt krievu milzīgo masu atbrīvošanu cīņām citās frontēs. Kurzemē un Austrumprūsijā samērā vāji vācu spēki saistīja 160—170 krievu divīziju.

Protams, stāvoklis būtu bijis savādāks, ja netrūktu municijas un ieroču. Tad Kurzemes armijas neapšaubāmi būtu daudz efektīvāk izmantojamas izšķirīgos austrumu frontes sektoros. Pašreizējā momentā tām varēja piešķirt tikai negatīvus uzdevumus — ienaidnieka spēka saistišanu. Tā arī bija Kurzemes turēšanas jēga.

Bet tās bija divi dažādas lietas, divi vērtējumi un divas uztveres. Mēs izslēdzām savas domas no pasaules lielās sakarības, mums Kurzeme bija mūsu pēdējā cerība, vāciešiem tā bija tikai stratēģisks karalauks, kuru ar vieglu roku un gudru apsvērumu varēja arī pamest. Un tā visa Kurzeme latviešu un vācu attiekmēs bija liels paradokss — karavīri stāvēja plecu pie pleca ierakumos, stāvēja godīgi, karavīra ētikai atbilstoši, bet aizmugurē un civilā dzīvē valdīja princips — aci pret aci, zobu pret zobu: sākot ar žandarmi un bēgļiem, pilsētu iedzīvotājiem un komisariātiem, pašpārvaldi un augstākiem virspavēlniekiem un beidzot ar avižu rakstītājiem un SS propagandistiem. Veltīgi te runāt par kolaboratoriem, tā ir pēckara trimdas kabinetu un visam notikušam tālu stāvošu ļaunu filozofēšana tagad paēdušā zemē un mierīgās naktīs. Attiecības labi raksturoja kāds vācu SS virs — visas propagandas briesmas Liepājā 1944. gada rudenī līdz tam, kamēr viņš, cīņu zaudējis, 1945. gada martā nozuda frontes jūkli: «Latvieši uzvedas tā, it kā tie Kurzemē cīnītos vieni paši.»

Šodien apskaužams liekas toreizējais ticēšanas spēks, drosme un miers reizē. Apskaužams, jo, bēgļu gaitu māktiem, mums vairs jau sen tā nav tik daudz, tas nav tik spēcīgs, un dažam labam tā nav vairs nemaz. Kur šodien Kurzemes veselais, klinšaini nešaubīgais un cietais, nesaskaldītais cilvēks? Trimdas velns ir sējis savu sēklu, un bijuši un ir ļaudis, kam tikas to aplaistīt un gādāt tai zaļošanas spēku. Apguruši un saiguši, mēs akmeni esam gatavi mest uz otru, jo tas, domādams greizi vai negreizi, bet katrā ziņā citādi nekā mēs, brāļa vietā nu kļuvis par ienaidnieku. Mēs cināmies, līdz elpas pietrūkst, izšķiežam savus degsmes sērkokus, lai brīdī, kad vajadzēs lielo uguni kurt, un tāds reiz nāks, tukši un auksti stāvētu malā un neliktos par notiekošo vairs zinīs. Jo mums nebūs tad vairs nekā, ko tēvuzemei dot.

Jau šodien pienācis laiks, kad, atklātiem esot, jautājumam vairs nav tālu atbilde jāmeklē, kas vairāk nogrēkojies pret cilvēci un visu, kas tai svēts, vai tie, kas otrā pasaules karā visādi palīdzēja boļševismam un sniedza asiņu notriektām rokām zelta zobenu, jeb vai trīs mazo Baltijas valstu karavīri, kuri, aizstāvot visu, kas tiem bija svēts — tēvuzemi, māju, tuviniekus —, cīnījās blakus ar vācu karavīru. Cik vienaldzīgs tiem bija toreiz — šodien dažiem tik svarīgs — kas stāvēja blakus, galvenais bija cīņa, bezkompromisa cīņa par dzīvību, kaut arī tā prasīja gatavību iet nāvē jebkuru brīdī.

Tas ir Kurzemes laiks, kas simbolizēja karā latviešu tautu, kura bija kļuvusi karavīrs kā viens virs, un šī laika priekšā mēs šodien dziļā godbijībā liecam galvas.

Jo mūsu slava un nopelšana, kas tam tiek piešķirta, izbāles lielā Mūžības sniegtā vainaga priekšā.

Upsala, 1953. gada 15. aprīlī.

ARTURS STRAUTMANIS

ANDREJS EGLĪTIS

DVĒSEĻU CIETOKSNIS*

CĪNAS UN SAPŅI PAR LATVIJAS VALSTI

LATVIEŠU VAROŅIEM KURZEMĒ, TAUTAS MOCEKĻIEM UN BRIVĪBAS CINITĀJIEM.

Teiciet man zemi plašajā pasaulē,
Kura būtu tik mīļa kā tu, mana dzimtene —
Kurzeme, Zemgale, mīļā baltā Dieva zemīte.
Plūdons.

Šis Kurzemes kauju dienās rakstītās rindas uzrunā latviešus svešumā tajā brīdī, kad viņi, noliektu brīvības karogu, iet cauri visdziļākajam likteņa mijkrēslim, arvien vēl sava lielā ciešanu Dieva nevienoti.

Mironu klāta, dus tēvzeme, pīšlos satriekti svētumi, nāves izgulēti šūpuļi lēni ligojas atstāto mājokļu aklumā. Vai tikai iznīcība spēj mūs vienot, un kapulauks ir mūsu kopējā saiešanas vieta?

Jūdass staigāja starp mums Kurzemē, un viņš sen jau ložnā arī svešumā.

Par ko cīnījās un sadega Kurzeme? Lai par to stāsta rindas, kur ik vārds gājis cauri vācu cenzūras žņaugiem, rakstīts pie krituša drauga pleca, uz bēgļu ratu malas, sagrautā tēvzemes pilsētā, dūmainā Kurzemes pagalmā.

Kurzemei šodien nevajag vairs ne uzslavas, ne aizstāvības, jo viskrāšņākos goda vainagus lielai daļai kurzemieku pasniedza varoņu nāve, kurā viņi pielīdzinājās savai cietējai tautai.

Mums, dzīvājiem, tāpēc ne vainot un šķelties, bet vieno-
tiem celties!

Zviedrijā, 1945. g. vasarā.

VEĻU MIGLĀ

1944. g. 5. novembrī Džūkstes frontē
Kurzemē

Un ja pēkšņi norimtu tumšas šalkoņas pilnā rudens vētra, pēkšņi stātos kara troksnis, izmocītie bēgļi pagrieztos uz mājām, kā brinums ceļmalā uzziedētu balta puķe, ja tas viss tā šodien notiktu kādā Kurzemes stūrī, vai tu jau ticētu, ka mūsu tautai pienākusi atpestīšanas stunda? Vai tu spētu sev apliecināt — mana tauta un es, mēs esam glābušies? Un es tev teiktu tūkstoškārt — nē! Klausies, šobrīd, nedaudz stundu gājienā, aiz pilsētas kalnu pauguros — Tukuma kaujas grāvju labirintos tik kluss un mierīgs, ka nedreb pat metras uz jaunajiem brāļu kapiem, neievaidas zeme, nedz uguņo gaisms. Piepeši viss aprāvies un sastindzis, vakar — un aizvakardienai jau pieder nežēlīgās kauju kanoņades par dzimtenes ceļiem sektorā Sloka—Tukums.

Un šodien? Šodien no jūras pāri apklusušajam kauju laukam joņo aukaini ūdens vēji, brīžiem pāriedami virpuļainā vētrā, dobjī iemaujas vācu lielgabals, tālak mežā

manīts ienaidnieks. Klusums. Bet aizgājušo dienu vārdi rakstīti asinīm, krasta ceļi veduši dzīvos un mirušos, krāsainās jūrmalas birztales laizījušas ugunsmeles, un rasainā veļu miglā kā liesmaini kamoli sprāgstot aizkūleņojuši ienaidnieka tanki. Acis šodien skata nāves un uguns pēdas, domas pārstaigā lapu piedzīto starplauku, sikās dūmu strūklas ienaidnieka pusē. Mēs zinām — ienaidniekam pietrūcis dzīvo asiņu. Posta dēle, baigi locīdamās, atkal meklē upurus sagrautā un dūmiem izkvēpinātā Vidzemē un Zemgalē; tā iegulusi arī Rīgā, tā sūc un vilina atgrieztos Latgales sērdieņus — asiņu vajag, asiņu!

Nāks vēl diena, kad sarkanā dēle atkal būs piezīdusies, lai, uguns vemdama, savus mocekļus žņaudzot, listu uz priekšu — jau otrreiz uz Tukuma. Tikai šodien nedreb ne mētra jaunajos brāļu kapos — tikai, veļu miglā tīnušās, mirušo nopūtu pilnas aizslīd pēdējās oktobra dienas.

Netici klusumam, netici, vēl aukas pie apvāršņiem briest, daudz vēl vajadzēs ciest! Zini, klusumam pienīt milža spēks, tas neatturami velk atpakaļ uz visām debesu pusēm izklīdušos tukumniekus — iztrūkušies un neticēdami viņi kāpj pāri nogāzto ķiršu piekalnei, slauka acis — kaut brīdī vēl mājās! Tukuma slavenākais podnieks piesit ar pirkstu brūnam māla traukam pazemes noliktavās: Skan! Dzirdi skan kā zvans, kā tāla saucēja atbalss. Un nu, liekas, sāk skanēt līdzī visi veidojumi, kas baltās ugunis deguši un izkarsuši — zaļas krūzes, dievnama svečturi, dzeltenie podi, bļodas, krucifiksi. Skan! No viena pirksta piesitiena. Arī tu, brāli un māsa, Dieva kareivji pa labi un kreisi, esiet kā izdedzināti māli! Lai gaišajai ticības skaņai līdzī atbalso visi vārgie un neticīgie — līdz mūsu augšamcelšanās stundai!

Un ja pēkšņi norimtu vētras, stātos kara troksnis kā šodien pie Tukuma, vai tu jau to sauktu par savu glābšanas stundu? Saku tev vēlreiz tūkstoš nē!

Ejot no pusdzīvās Tukuma pilsētas uz grāvju valstību, mūs skaudri sadzēlusi jauna kara vēsts: sācies ienaidnieka lieluzbrukums Liepājas un Auces virzienā. Ši ziņa apņēma mūsu prātus, un mums vairs nav citu domu. Te aiz Tukuma šobrīd nedreb ne mētra, tik augšā koku galotnes cikstās ar ziemeļu viesuļiem, un tur, kā, ka ir pie Liepājas? Tur brīvs vēl Baltijas jūras krasts, tur staigā brīvi ļaudis. Šodien ierakumos mēs domājam par Liepāju, par visu šo jūras krastu un ļaužu pulkiem. Vai tas būtu tikai tapec, ka te nedreb ne mētra?

29. oktobris. Kāda namā Tukuma nomale gleznotājs piekar sienai atrautu gleznojumu, aizver ložu izsistu logu, satīnūšās sievas un meitenes iet pec silta ediena. Bibliotekārs ieracies izvandītajās grāmatās — to visu es redzu kā

* Izd. «Ziemeļblāzma», Jānis Abucis, 1953.

dzīvu acu priekšā, pats būdams tālā jūrmalas ciemā, kur šodien sāļuma pilns vējš velk ieročiem pāri sikas un baltas smiltis. Ar tām esam cīņā dienām un naktīm. Un atkal to visu nomaina cita aina, tā nāk arvien tuvāk, brīžiem rodas pat velēšanās parkāpt kaujas grāvja malai, garām kroplām priedītēm — šobrīd ienaidnieks nešauj.

Gar acīm aizslid kā sapnis, kā murgs. Vēl pirms nedaudz dienām tā bija neizmērojami rūgta likteņa īstenība: Rīgas puse dunot un liesmojot nepārredzama bēgļu karavāna kā notiesāta vilkās garām jūras malai, plānās viļņu atplūdas sitās ap nogurušo zirgu kājām. Govju maušana, ļažu klaigas, bērnu raudas, visas balsis un atbalsis saplūda kopā ar jūras šalkoņu. Bija tā, it kā kāds nepārvarams spēks reizē dzītu projām un reizē tikpat cieši turētu — paliec! Projām! Un tā — elsas apspiezdama — aizgāja daļa latviešu tautas gar jūras malu. Vēl šodien to redzu — skumjo gājienu veļu miglā. Vējš jau aizvilcis pēdas. Baigi šalc kāpu sili, rit te jau var sākties kauja. Tik zemzarotās priedes spītā veras apvāršņos.

«Tu vari mūs šķelt, tu vari mūs lauzt,
Mēs sniegsim tāles, kur saule aust!»

DIENIŠKO MAIZI DODI MUMS ŠODIEN

1944. gada novembrī Džūkstes kauju laukos
Kurzemē

Lai slavētas ir Latvijas debesis par pagājušo vasaru un siltajām novembra dienām — gan rudens ūdeņi īsu brīdi skalojuši ceļus un laukus, tomēr debesis arvienu, gaišuma pilnas un līdzjūtīgas, pletušās pāri nedienai noliektajai tautai. Cik siltas, kaut ugunainas blāzmoja vasaras naktis virs bēgļu galvām, un mātes viegli varēja aplusināt mazo dēlu un meitu raudāšanu. Vidzemes un Kurzemes šķūņi bija ciētēju valodas pilni, miglaino upju krastos bēgļu māmuļa iemīga ar griezes dziesmu un zāļu nastu pagalmā.

Debess un zeme šajā posta gadā dalās bēdās ar savu mazo un uzticīgo tautu — remdenas naktis un saulainas dienas vēl tagad iet līdz bēgļu vezumiem — Dieva noliktais un sūtītais laiks nelaimju stundā. Asi Vidzemes ielejās koda pirmie salnas rīti, karstas bēgļu dvašas sildīja pirkstus, zāle gulēja kā mirusi. Un atkal nāca saules cauraustas dūmakas, laidās tīmekļi, — labā vasara, gādīgais rudens!

Un šajās dienās, iedams pāri Kurzemes un Zemgales tīrumiem, kur vēl spīgti zel rudzu zelmenis, es redzēju karavīrus blakus noliktām šautenēm rokot kartupeļu laukus. Bija vīetas, kur dūca kuļmašinas — karavīrs kūla. No pamestajiem dārziem ligoja kāpostu vezumi, mājās nāca ores ar pedējo plāvumu. Viņi neko neatstāja laukā, visu, ko zeme devusi, nesa savam kauju galdam. Gan nāca brīži, kad kauju ugunis šņākdamas ieskrēja labības tīrumos un dārzos — bija jāpamet arāju pūlīņi — augstāk par visu stāvēja cīņas iznākums. Un, kolīdz aprīna kauju negaisi — karavīrs, kā debesis lasīdams, atmlinējās — mūsu dieniško maizi dodī mums šodien. Tālu paaudžu dzīves ziņa un gudrība gāja viņam līdzī — nesaki, ka ceļmalā paceltas un kabatā iebāztas rudzu varpas kādreiz nav izšķirīgas lielajā likteņcīņā. Un ta viņi gāja ar kauju un nolieces pie lauka, kur vareja, lai paceltu, ko zeme un debesis devušas dzīvošanai.

Ejot dziļāk Kurzemē, kur kaujas atgādina tikai tāla dunēšana, un suņu rejas veļu naktis atmiņās atsauc zudušās majas, kas dara dvēselī skumju, te var sastapt ļaudis, kas nicīgi atmet ar roku: «Nav nozīmes, ko es vairst plēšīšos.» Te viss palicis aizsākts, pusdzīvs, pusmīris. Melns gumst aboliņa stirpas — nav vajadzīgs. Rudzi saauguši zaļajām cepurēm — lai digst. Dārzos klejo govīs — lai ēd. Tāpat būs jāiet projām, viss jāpamet, nav vairst prieka. Ir tiesa, šodien latviešu tauta negavilē, bet tā vairāk kā jebkad grib dzīvot, pārīst šo eili! Nāks diena, kad visa noliedzējs atjēgsies: mūsu dieniško maizi dodī mums šodien. Viņš vēl var būt šeit vai citur — tad dzelzs skaudrā atziņa — pats neņemu — otram nedeju. Un daudz ir manu mīlo tautas brāļu, kas šodien dzer Latvijas bēres, likdami galdā visu, kas krāts un taupīts nedienai, neskatīdamies, kur izvelas

kartupelis, kur izbirst vārpa. Viņi cenšas visu uzņemt sevi, it kā apēst šo bēdu pasauli, šodien vēl galdi, paldies Dievam, pilnībā, bet rītu?

Sie ļaudis nepaceļ nokritušu vārpu. Tikai debesis un zeme nāk, gādības pilna, pretī un dod savas zīmes ar siltām un bezsalnas dienām: visu, kas audzis, paceliet. Un, kaut rīts atnācis ar ceļa jūtīm, kaut jāatvadās no sentēvu mājām, jāatstāj apcirknī ar sēdošu jumi — tavi kareivji tūkstošiem mutēm prasīs — dos asinis, ņems maizi. Šī cīņa nav izcīnāma, sēdot pagalmā.

Es eju garām tām mājām, kur dzirdu: Latvijai bēres dzer. Tur apēd savu rītdienu, tur nedomā ar bēdu nastu kalnā kāpt — tie lejas ļaudis. Noliecies, nolieces pie zemes, ja Dievs tevi reiz ieraudzīs starp izsalkušajām mutēm, tu nepatspi remdināt.

Ir labi iegriezies sētās, kur Latvijai kāzas dzer: tur laulā šīsdienas likteni ar nākotnes ticību. Tur paceļ nokritušu vārpu, tur saimniece, kukuli krāsni šaudama, skaita: dieniško maizi dodī mums šodien. Te lauki top vairākkārt pārstaigāti, kaut kauju rūsa zibsnī logos un tālāk dūmo pamale. Varbūt sauja graudu, ko nevērigi atstāj zemē, pacelta izšķir cīņu. Man bieži ir tāpat kā tev. Devīga roka Kursas saimniecei, tikai kumos spiežas kaklā, kad baudu siltā rudens augļus. Un man saskrien asaras, es nevaru norīt, kas ar mani noticis?

Šajā brīdī esmu tālu aizdomājies — redzu garu gājienu. Tur mūsu brāļi un māsas spītīgi sakniebtām lūpām velkas uz nicības zemi. Vai tur tauta aiziet? Un pēkšņi mani dedzina viņu slāpes, viņu izsalkums pārvēršas sāpēs. Es esmu kā neēdis. Es svētu šos ļaudis, kas, kumosu pie mutes likdami, saka: ko šobrīd mūsu mīļie bauda? Tie dzīvos, tie izturēs, tie ir sīkstie vārpu lasītāji, un tādu šodien latviešu tautai vajag tikpat kā ticības evaņģēlija paaudžu nemirstībai.

Tikai neaizslēdz savu sirdi, Kursas saimniece! Neliec zaikti uz graudu gubas, neaizver durvis sērdieņiem! Šodien jāskatās pāri pat savai kapu vietai, kuru sirmais tēvs, jaunu liepu stādīdams savā mūža pavasarī, izraudzījies.

Es zinu, ka tam Kursas vectēvam sāpēja: skanīgi ozola dēļi, gadu desmitiem vējoti istabas augšā, domāti un glabāti mūžamajai, šodien top aizvesti bunkura celšanai. Gan, vecotēv, zeme paņems tavu augumu, viegli būs arī tad, ja nedzirdēs zemes dunot uz savas ozola mājas.

Tautu glābt, skatīties pāri savam pagalmam un, kamēr vien rudens ļauj, noliekties pie zemes, pacelt vārpu, visu, kas audzis tavas zemes klēpī. Mums jādalās maizes riecienā ar karavīru, ar savu tautu, tūkstošas mutes jāremdina, nav vairst tā, ka tava vārpa būtu tikai tava vien. Mūsu dieniško maizi dodī mums šodien!

DVĒSEĻU PIEMINĒŠANA

1944. g. 26. novembrī Liepāja

Kad māmuļa novijusi mētru valnagu un salauzusi zaļu skuju klēpi, kad noplūktas pēdējās rudens puķes un nezdogā ievīstīta vaska svece — klāt dvēseļu pieminēšanas diena. Gandrīz ik rudenis tā atnākusi ar bezzvaigžņu tumsu un miglas kūpēšanu līdz debessim, zvani skanējuši bez atbalss, un dzīve gājuši, ka savu soļu baidīdamies. Ziedi, atmiņas un ugunis šajā dienā nestas uz kapenēm, un sirms senču nemirstības ticējums iegūlis ļaužu dvēselēs — veļu mielošana un pieminēšana. Aiz tālām gadu kārtām vel jaužama tā mirušo atcerēšanās diena, kad latviešu tauta dievalņu naktīs baroja savus aizgājušos, klādama galdus riju mījkrēšļos un nesdama cienastus kapenēs. Nedzird vairst sentēvu dziedāto veļu dziesmu, palicis tikai kluso pārdomu brīdis un svēta noliekšanās pār mīlo pīšļiem.

Klusajā veļu laikā atmiņas kāpj no gadu dziļumiem, spiež neizsapnoti sapņi, un reizēm murgainā miglā mātei liekas — mirušais bērns atkal starodams ziž viņas krūtī; ligava sajūt krituša kareivja glāstu; tēvs satīcis trimdnieku dēlu. Pieminēšanas stundās viss tapis kā dzīvs, it kā pāršķēlies tumšais neziņas priekšgars — ticīgajā dzīvo un mirušo

tikšanās pie skuju zara, mētru vainaga un vaska sveces.

Latviešu zeme līnā veļu laiks — klāt dvēseļu atceres brīdis. Ko šodien pieminēsim vispirmos, kam visim vainagā pēdējos salnas ziedus?

Par visām pieminēšanām augstākā — varoņu pieminēšana.

Es redzu, ka sarkanu kāvu nakti Māte Latvija, melnai svecei drebot, lēni šķir Likteņu grāmatu. Pelēkā sedzenē tinusies, viņa sauc savos kautos dēlus — vai ir visas varoņu dvēseles? Šalc dievaiņu vējš, asinīm rakstīti, zvēro kareivju vārdi pieminēšanas lapās, kaist zeme dzīvo brāļu cīņas ugunis. Un Mātei Latvijai atsaucas tālās zemes malās kā dūjas kliedziens — viens, otrs, tūkstoši atbalso no senajām tēvu kaujas vietām un tikko varoņu asinīm slacītās zemes. E — atskan no Volhovas purvāja. «Par Latviju kritu!», «Tēvu zemei mirām!» — sauc Ostrovas veļu dvēseles. Un ilgi dzird dūju balsim sauktās atbildes, Mātei Latvijai nākot no austrumu trimdas tukšnešiem un plašajiem visu zemju kauju laukiem. «E,» ceļas Lubānas varoņu šalkas; «vēl kauja nav beigusies,» dīmdina Aiviekstes veļu kareivji.

Mierīga ir Mātes Latvijas balss mirušo piemiņas dienā, mierīga viņa aizspiež Likteņa grāmatu ar Latvijas brīvības zieģeli. Ne viesuļi to varēs atraut, ne ugunis pārdedzināt, tas pats atleks gaviļu dimdoņa uzvaras diena.

Nezvaniet, sēru zvani, tālas lai šodien dzīvo nopūtas — šī nav tautas bērū diena. Neskaitāmu paaudžu asinis ir mirušas, lai mēs dzīvotu. Kurzemes varonis atgulstas sava senča pišļos, tik tautas dzīvības pavediens kāpj pāri mūžiem, pāri kapeņu laukiem, it kā pašas debesis to vilktu.

Noliecies šodien pār savu aizgājušo ēnām ar atmiņu svaru, ar mētru pušķi, ar uguni. Tik sērošana nedrīkst pārņemt tautas dvēseli — raudu kokles jāpakar sudraba vitolos. Vēl var mūs sagriezt pasaules negaiss kopā ar varoņu trūdiem augstos viesuļos — kritušā piemiņas turēšana lai ir mūsu zvērests, mēs aiznesīsim tautas dzīvības lāpu zaļajos miera un brīvības kalnos.

Miļo pišļos stāvēdams, es saucu viesuļus, es gribu atraisīt visus spēkus — citādi es palikšu mūžīgi parādā karavīra dzīvības upurim. Es aizslēdzu dvēseli noskumšanai un atveru pieminēšanai.

Es pieminu ar jaunās cīņas zvērestu Nezināmā kareivja kapus pie Cesvaines un Džūkstes, es pieminu baltos krustus ceļa malā un varoņu kapsētas austrumos. Pieminiet!

Šodien ar degošu rožu sauju pieminēšanā aizej uz Brāļu kapiem, uzkāp pa granīta kāpnēm upuru altārī. Tur tev atkal reiz būs iedegt pieminēšanas uguni, mūžīgu sārta līdz debesiņām, lai tavi kautie dēli ar liesmām nokāpj atbrīvotajā zemē, brīvi starp brīvajiem. Pieminiet — varoņi ir mūžos jauni.

Zaļu mētru un tautas cīņu solījumu lai dod dvēseļu pieminēšanas diena aizsaules varoņiem — mēs dzīvie lai topam kā vētras sakustināti, gatavi pacelt savu brīvības karogu kaut uz pēdējās kapu vietas. Tā mēs uzvarēsim.

Es pieminu šodien brāļus un māsas, lielo sāpju draudzi, visus tos, kas moku ceļā paguruši, iedami pāri nīcības zemei. Es iededzu sveci par viņiem — dvēseļu atnākšanai kopējā pulkā. Es laužu zaru no dzīvības koka un lieku mātes piemiņai. Vēl paglābusies balta puķe — to jaunavai. Es pieminu, es aizveru dziesmu grāmatu un izeju viesuļos, sacīdams: neesi dreboša apse, mana tauta, sarkanā debesu mala. Kā ozols stingrs tavš kareivis, uguņu gulta viņam tēvzeme, viņš gulstas un ceļas un ir mierīgs.

Pieminiet, pieminiet varoņus, līdz reiz nākam paši lielajā varoņu pieminēšana — savā mirušo un mūžīgi dzīvo zemē — Latvijā.

TAUTAS APLIECINĀŠANA

1944. g. 15. decembrī Liepājā

Nav tālu tā diena — saule nāks atpakaļ, un latviešu tauta, skumju skuju smaržu dvēselē nesdama, ieies savos traģiskākajos Ziemassvētkos. Vēl nedziedās vara mēlēm sagrauto dievnamu zvani, bēdu kupenas smagi spiedīs ziemciešu tau-

tas sirdi, tev nebūs vēl labs prāts, tik zaļie cerību asni kvēlās dzīvības trīsās atkal celsies pret jaunu sauli. Daudziem jo daudziem būs tikai karstas sirdis un nosalušas rokas, svešu māju ugunis blāzmos saulgriežos, un, Ziemassvētku zvaigznei pār Kurzemes sētām pārejot, tu miglainām acīm atcerēsies tos, kā nav, un visus miļos tālumā. Vai gaidīsi debesis noņemam balto miera rozi, skumšanai dvēselē pārslojot? Drebēdams lūgsies priecas un brīvības vēsti savai tautai? Tas viss pieder lielās ticēšanas un dvēseļu valodām — tas jau nolasāms ik no viena vaiga.

Tik šodien, kauju puteņiem putinot, uguns šaustiem brāļiem un māsām jādāmā, kā saules atgriešanās dienā — Ziemassvētkos — mēs sevi no jauna apliecināsim par tautu, visgrūtākajā brīdī karstām asinīm šalkām viens otru sajūtīsim pāri tālumiem, kā iesīsim liesmošanai savos cerības Ziemassvētkos? Tik daudz dvēselei nopūtu, tik maz acīm spožuma, ko ņemsi no manis, ko došu tev? Lai tāla paliek zūdīšanās. Redzi pāri kaujas laukam pārejot kareivi — mūžīgo devēju. Jūti visos vējos šalkojam tautu — mūžīgo nēmēju.

Kā aiznest savam karotājam Ziemassvētku dienā sirds asiņu pukstus, lai tas saviļņots bargākajā nestundā varētu sacīt: mani labie, mani tuvie, neesat mani aizmirsuši, mana tauta. Kā visskaistāk izpildīt saulgriežu vēlējumu — esi priecināts, mans kareivi! Nāc un ielīksmo savu dvēseli kareivja priecēšanai vistumsākajās likteņa dienās, lai mēs visi spētu pacelties pāri degošām upuru sārta dievišķīgajā vārdā — latviešu tauta. Sniegi to neapsegs, uguns nesadedzinās, vēji neaizpūtīs, tik pacelsies vienotības izpausmē pāri nelaimju dienai, sajast degošās kareivja asinis mierīgi ritot pie tavām — pie tautas.

Brīžiem liekas — vai neesam par tālu aizgājuši no saviem karavīriem. Paši, smagu likstu šausti, tik dziļi nesajūtam varoņu upuri, it kā skumīgs pelēcīgums apaudies ap dēlu un brāļu stāviem. Kas gan ir mūsu liktenis viņu priekšā? — Sēru vitolu skanēšana pasaules lielceļa malā. Tikai viņi ceļas kā kalni mūsu spēkam un ticībai, neizteicami milži un varoņi.

Ko došu tev svētku priekam, kareivi?

Es redzu ūdeņainos grāvjos krēslojam vakaru, līdz ar pirmajām rietā stundām karotāju ietin tumsa. Kā sagaidīt ritu? Sirdi māc pelēkums, pasaule zūd, doma apēd domu. Ne zvaigžņu, ne miļu vārdu, nakts aprij takas, bunkuri smacē, tumsa iezīžas dvēselē no vakara līdz ritam.

Gaismu sauc kareivis!

Elļu var dedzināt traukā, mazu dakti iedegt, baltu sveci ilgot, dodiet liesmu cīnītājiem — kā nakti padarīt isāku. Sūtiel gaismu kaujas vīram saulgriežu svētkos!

Kā priecināsim savu kareivi, Kurzemes saimniece? Tavi galdi vēl svētības pilni, un tava roka arī šobrīd devīga sniegsies ar svētku kumosu. Dalies uz pusēm ar kareivi, priecīni viņu vispirmo. Mazu kamolu no dzijām, kas nolikts nebaltām dienām, no pūra kamzoliem, no meitu rotātiem cimdu pāriem. Un nesaki: man desmitas bēgļu mutes prasa, kur lai ņemu? Uz pusēm svētku kumosu — sirds tavš gods, un kareivis — tava dzīvība.

Ko dosi kareivja priekam, bēgli, no sava nopūtu galda? Savu ticību, priecas vēlējumu. Un, dienīškas maizes druskas svēti saslaucījis sauja, no jauna sevi stiprināsies: driz tu mūs vedīsi mājās, kareivi manu. Gan jau atradīsies bēgļa ceļa nastā kāda velte karavīra atcerai, — lai iepriecinātu, nevajag daudz. Dosim visi, dāvināsim pusi no tā, kas ir, būsim tie, kas nedienās gatavi dalīties ar savu dvašu un asins lāsi.

Vai esi redzējis karavīru slimnicā? Nekur neesmu sastapis tādas acis, gaidu un cerību nemierā, reizē vientulības pilnas un lūdzošas: tuvie, kur jūs esat? Cik maz vajag, lai viņu aizkustinātu. Kā iepriecināsi savu kareivi, tautieti, svešajā zemē, kur tu šodien esi glābies? Dod savu sirds siltumu, kaut piepūt dvašu vēstules lapās no savas dzīvās elpas, tik parādi traģiskajā brīdī — mēs apliecinām sevi par stipru tautu un vilņojamies, viens otru apzinoties.

Sajos saulgriežu svētkos vēl varam savu karavīru iepriecināt, varam viņu apdāvināt, tikai jātiek pāri bailu stingumam un trulūmam — neredzēt vairāk par sevi. Lai mute

neaizbildinās — es nezinu, kur mans karavīrs. Šodien mūsu tautai visi viņas dēli vienādi, sūti savas priecības velti nezināmam Latvijas karotājam, ieliec tajā zaļo cerības zaru un latvisko ticības apliecinājumu — ar savu karavīru pret jaunu sauli! Dodi, latviešu tauta, savam varonim visu sirdi, dodi pusi no svētku kumosa, tad mēs uzvarēsim.

Lai dara siltus brāļi un māsas, tēvi un mātes saviem karavīriem tautas Likteņziemsvētkus!

LATVIJAS SAULVEŽIEM

Karavīru dara lielu slava —
Tautu — nediena.

1944. g. decembrī Džūkstes kaujās

Mēs apspiežam savas nopūtas, pilni atteikšanās paņemam līdzī savus šūpuļus un atstājam kapus, izdzēšam rūgtumu dvēselē par skaudro likteņa bardzību, apzinādamies — karavīrs šodien noteic savas tautas ceļu. Visa Latvijas dvēsele atsegusies kā kaila vāts, varoņu asiņu un drebošas dienas spožuma caurausta, viņa nostājas ar zaļu egles zaru savu karavīru un sava Dieva priekšā.

Jums, kas Saulgriežu naktī gulāt zemniecās uz skuju zariem, jūs, kas smagās un rūgtās smaržās atminaties izkļūdušo tautu, jums līdzās uz tumšajiem egļu paklājiem dus arī viss Latvijas liktenis. Viņš celsies līdz ar kareivjiem vai sadegdams nobirs kā skuja pa skujai. Nemodināsim daudz smagu atmiņu kauju Ziemassvētkos par pagājušām dienām un ļaudīm, tik brīdī lai salda pieskaršanās tām kā uguns izskrien cauri dvēselēm. Zinām, kur ir atmiņas, tur nav dzīves, kur nav dzīves, tur vēl nav izcīnītas ciņas.

Jūs, kas izbrīduši trīs bargas nāves ziemas, kas neesat sevi ļāvuši ieputināt treju Ziemassvētku kauju puteņiem, celieties nu smagākajā tēvzemes likteņa dienā savos ceturtaļos kaujas saulgriežos ar visu pēdējo spēku, kas pieder rokai un dveselei. Lai netop jūsu skats kā dusmu zibens, brīžiem redzot savu tautu paceļoties un atslīgstot — satrauktas šalkoņas pārpilns dun Latvijas cerību lielais pāsums un bēgums. Pagātne bijīgi klusa un nezina vārdu, kad vēl tādos negaisos kā šodien mēs brīžiem tik izmisīgi būtu viens otrā raudzījušies — karavīrs uz tautu, tauta uz karavīru. Jūs, kas nākat no slaveniem kauju laukiem, kas varoņu kapenēm esat cēlušī mūžīgus pieminekļus brāļiem un pasaulē, šajās saules atgriešanās dienās mierīgi stāvat uz nāves un dzīvības robežām savā tēvu zemē.

Kā algot spēj karavīru tauta? Nelaimju viesuļi tai norāvuši vainagu, tik divi ziedi tur nenovīst — piemiņas un ticības dēsti varoņiem, tie, kas, plaukstot pāri ciešanu tumsai, atmirdz sarkanbaltsarkani.

Un kauju saulgriežos lai karavīram pāri tālumiem top dzirdama tautas dzīvā balss, lai saredz mīlo acs, kur garām ugunainām debesīm pāiet senā svētku zvaigzne, mirkli apspīdot tēvzemes varoņu vaigu.

Varbūt šajā brīdī pēkšņi aprausies kāda cīnītāja karstā dvaša. Draugi to viegli panesis saņus, un zaļās skuju drīz kļūs asiņainas.

Varbūt tu svētku ritā, mitruma un dziļas zemju dvingas piesūcies, izkāpsi no grāvjiem ar pārmetuma vaičājumu: kāpēc mani nav sasniegusi gaidītā vēstule, — un rūgti nāksies norīt kumosu par nesagaidīto priecinājuma vēsti. Tev nebūs klāts ķeniņa galds un tomēr sajutīsī savas tautas siltumu kaut no vismazākās lietas, ko būs saņēmis tavs cīņubiedrs. Un svētku naktī par desmit vienā pulkā iedegsies arī maza svecīte, mazliet sēri dūmos egļu zars pudele vai krusta kājā, un vīri izies cauri šajam atmiņu brīdim, redzēdami ap sevi baltās puteņu naktis Volhovā, nosauks vārdā cīniņā palikušos kā mūžīgi sev neatņemamu daļu.

Skumjāki būs tie, kuriem briesmu vēji aizrāvuši brāļus un māsas; šie lielie karavīri — vientuļnieki. Viņu ciņas griba un pastāvēšana lai svēti saules uzkāpšanas brīdī debesu lokā, lai dara ikvienu lielu atteikšanās upurim. Šie vīri kauju Saulgriežos ir izgājuši ārpus savas dzīves, viņi pieņēmuši

citu likteni par savu, mierīgi stāvat ar šī gadu simteņa traģiskumu un neapjausto ciņu lieliskumu dvēselēs.

Līdz ar gaismas atnākšanu Saulgriežos daļa mūsu tautas kurs sevī nākamības atblāzmu, stāvat ap ceļa uguns-kuriem. Vai nejauzat, Latvijas saulveži — lielā izšķiršanās stunda klātu. Kas ticis līdz šaidienai, tiks pāri arī rītdienai. Viss ciņu milzums sakāpinājies līdz lūzumam, pasaule top gaismota kauju blāzmām, nāves tumsa un ciņu troksnis zibšņo augstākās virsotnēs, vēl brīdī, aizturiet elpu, kareivji dedzīgie, tumsas kalns sakustēsies. Vēl brīdī, un jūs slavas karogi iešalks uzvaras pavasari — tas jauzams skanot gaisos, tas aizskar tautas dvēseli ar nākamības vārdiem, tas modina dusošo karavīru ar brīnišķīgu sapni. Vai nedzird jau tālumā ļaužu dziedāšanu?

Nē, viss tikai ceļas un viņņojas, tavs mazais spēks pieaugs milzumā tai tautas vislielākā gaidu brīdī, kad varbūt tieši tavu roku vajadzēs, tavu uguns zibeņu, lai sagāztu tumsas milzi. Nu palikusi tikai viena jēga — atstātas varoņu kapenes vēstures aizmirstībai.

Šī ciņa velta nepaliks, reiz gaisma tumsai virsū tiks! Zina karavīrs Saulgriežu svētkos burvju vārdu — tas deg un dedzina citus — L A T V I J A I ! Lai dodam cīnītājam dzīvības vārdus — paliec pie sevis līdz galam. Lai nesam viņam uguns vārdus: šis karogs pelnos nepaliks, ja visi sirdim liesmot tiks.

Lai liekam karotājam dvēselē spēka vārdus: raugies karogā. Un saules un ticības vārdus: lai topam viens, kas daudzi bijām!

Runā darbi, atkāpjas valoda, tik pāri Saulgriežiem skan saucējas tautas balss: lai simtkārt atdzīvo jaunā latviešu audze kritušo varoņu nedzīvoto dzīvi. Lai slāpst ar viņu slāpēm un milst ar viņu spēku. Lai dzīvie piepilda kritušo varoņu testamentu. Lai visi tie, kas nāk pasaulē ar jaunu Saulgriežu gaismu, debesu iesvaidīti, var nest tālāk mūžīgo brīvības upuri Mātei Latvijai.

Jau šalko gaisi, jūti, kareivi dedzīgais, nak pāri ziemas vidum diena, kurā tu reiz izkāpsi no nāves ielejas vadīt savu tautu pretī v a r o ņ u izcirstam laikam.

Lai ceļas Latvijas saule Ziemassvētku dienās pāri kauju laukiem Kurzemē, degdama sarkanbaltsarkanīga pretī uzvaras stundai. Sveicinām tēvzemi un viņas varoņu pulku saules atgriešanās stundā.

DZIVIBAS DVAŠA

1944. g. 25. decembrī Kurzemē

Viņš raudāja aukstā ziemas naktī, nākdams pasaulē vēsā klona istabā. Logi drebēja pērkona grāvienos, sarkana blāzma spiedās cauri sarmainiem stikliem, un jaunā bēgļa māte ar debesu aplaimotu smaidu pavērās sīkajā dzīvībā. Aiz paaudžu nomītā sliekšņa un zemajām durvīm, kaujas gājienam saposušies, iekustēdamies stāvēja kareivji, tie likās vairāk satraukti kā pirms ciņas, gaidot jaunās dvēseles ierašanos šajā bardzības pilnajā gaismā. Neko tādu viņi nebija pārdzīvojuši, cits pie cita piespiedušies, viņi mēģināja kaut skaņu saklausīt cauri biežajām ozola durvīm. Un beidzot, rasainām karavīru pierēm atpestīšanu nesdams, viņš skaļi ieraudājās. Balts spožums, kā no Laimas vaiga atstarodams, pāršķēla Kursas istabas mijkrešļus, un kauju vīri, noslaucīdami sviedrainās pieres, ar varenu spēku smiedami viens otru sapurināja. Viņi aizgāja, kā bērni triekdami svētajā naktī, lēnām sevī nomierinādamies tikai tālā kauju pērkona dunēšanā.

Kādas debesis bija atvērušās, kāda gavilēšana dzirdama? Apdedzis kūpēja egļu zars jaunās mātes istabā, mājnietki vēl staigāja, runādami pusčukstos, kaut kur krita un nepiecēlās kareivis, tik māte un bērns, pasaules nedzirdēdami, dusēja dziļā dzīvības miegā. Pelēka rūpju sieva jau bija nosēdusies šūpuļa galā. Grūtas dienas nāks, rokas salikuši, runāja ļaudis. Kā izauklēsīm? Un atkal viņi palika klusu, sevī savīļpoti, kā tas ir mūžīgi, dzīvībai atnākot un aizejot. Nedzisa vēl blāzmojums logos, vēl drebēja rūtis — vai tā nebija austošās Latvijas māte, kas nedien negaisos, jaunu

dzīvību laizdama, varonīgi nesa latviešu tautas asinis pāri kapenēm un postam uz augšu. Lai slavēta dzīvība, dzīvās dvasas, lai tāls spožums apstaro tās latviešu mātes, kuras ar savu miesas siltumu un karsto elpu maigi iznesa cauri bardzībai sikās latviešu sudraba atvasēs. Milzu kalni var gāzties pāri, rūpesti saēst un izmisims mākt, ugunis pārādīt zemi — tik tautas dzīvības dvasa nedrīkst aprauties. Pie daudzām lielām mūsu cerībām un lūgšanām lai saulgriežos klāt liekam viskvēlāko: dzīvību atdot — dzīvību rast! Lai piesmaržo jauno pavasari — Dieva un nāves dārzus — dzīvības dvasa, lai neviens nerāda tautas atnākšanas dienās tukšus, sarkanu kara kāvu izgulētus šūpuļus. Nebūs tad piedošanas! Daudzi drebēt ļims, pietrūks ticības izturēt, vēja ziediem aizziedēs tukšas asinis, mūžu saēdīs zūdīšanās — kam tie būs dzīvojuši? Ir neizsakāmi labi Kurzēm tajā brīdī, kad auss saklausā bērnu raudas un, izejot kauju dunonā, dziļā nāves baismā dzird iesmejamies karavīru.

Tā lūdzamies, lai jaunā saule nāk ar jaunām dzīvības asinīm, nebaidīdamies posta dienu. Mūsu cilts, mūsu tauta, mūsu Latvija guļ mūsu dzīvās un alkātīgās asinīs. Isa ir svētku nakts, zvaigžņu bālums vēstī ausmu — nāks dienas un celsies jaunā bēgļu māte. Redzēs saule un debesis viņu ķenišķīgu izejot cauri uguns klajumam ar bērnu uz rokas. Grandisies tumsas pārkoņi, zaļi asni liks, neviens neapsauks viesuļus, tik augsta kalna galā jaunā saule rotās, un tautas dzīvības dvasā viņos tēvijas karogi. Tas mums jāpiepilda — ugunīgais zvērestu zvērests, mūžīgais likumu likums.

Spoža mums tā diena, kas cauri cerību saulgriežiem iziet gaišajām Laimas acīm, ar jauno dzīvību dvasām, ar ticības pilnu kareivju balsi. Nezinā dvēsele ko lielāku redzējusi kā latviešu bēgļu māti, ar bērnu uz rokas ejot pāri ugunu laukiem, nesot dzīvās tautas asinis uz jaunu un dzīvu dienu, velkot zaļo dzīvības pavedienu pāri sentēvu kapenēm, pāri šīs dienas liktenim Latvijas nākamībā. Lai debesis svētī dzīvības dvasas un zeme nav barga!

PĒC KAUKAS

1944. g. 7. decembrī Džūkstē pēc Ziemassvētku kaujām

Vēl uguņaini mākoņi veļas pāri Kurzemei Dobeles pusē, vēl sēra un asiņu smaku vējš lielēm vilņiem dzen pāri karavīru galvām. Blāvā vakara krēslainē vēja pūtes atnes klusus vaidus, izdzies sauciens, dreb dūmalna apšu birzs pērnajiem lapu vainagiem, un brīdī spožs gaismas stars, sērāiniem debešiem cauri skriedams, atsedz mierīgu gulētāju rindu. Un mēness nakts, un kauju viesuļi, degošas mājas un debesis, dzīvle un mirušie, skrejoši kaujas ratl un balsmu apņemti zirgi — viss, viss barga auļošanās atspīd kritušo viru platajās acīs. Tam nevar palet garām, šķiet, ik brīdī viņas modisies, sakustēsies svelcienam atmetā roka, celsies nolēktā galva, saucienam atvērsies mute. Tā dusēt var tikai karavīrs pēc uzvarētas kaujas, ik ar valbstu iztelkdams: es dzīvoju un dzīvošu — un sauks manu vārdu spožajā un lielajā uzvaras dienā, izgājušu cauri tēvu zemes Pastaral kā nemirušu.

Vēl galsi uguņo, nezīnu, cik ilgi esmu sēdējis dubļainā lielceļa malā, neatceros, cik daudz kaujas dienu un nakšu aizgājušas, ne mīņas nav, vai bijuši Ziemassvētki, tik asinis kāda balss dūc un zvana: izturēji! Un es sēdu grāvmali, galvu rokās atspīdīs. Domas nāk un pārtrūkst, vienaldzības pilns raugos kaujiniekos, kas, lēni kustēdamies, let garām. Dažam pārsieta roka, asiņu vaigs. Cilts klibo. Viņi let tā, it kā nekur nebūtu apstāšanās — vienaldzīgi, mierīgi. Nākdams no meža, ar platu šnācienu gājējiem sāņus nogārdzas granātas. Tikai retais ieklūp grāvī, pārējie, nokvēpušajās seļās ne valbstam nedreb, soļo tālāk. Pēkšņi satrucies un satrakots aizjoņo alzjūgs, salauztu riteni grāvja malu ardams, neceļas rokas to savaldīt. Šis ir brīdīs Kurzemes mēness nakti — pēc kaujas! Visu pārcilvēcisko spēku un muskuļu sasprindzinājums, asiņu un domu kar-

šana, izciestais un pārvarētais, viss dvēseles kāpinājums vienā brīdī kā vētrā pacelta jūra atplūst atpakaļ. Rokas atslābst, acis vairs nekā nemeklē, domas kā izdegušas — pēkšņi šķiet, kaut kas atņemts. Auksti un drebuļaini lejas pāri ciniņtāja dvēselei garo Kurzemes kauju atplūdi, vienaldzības apšalkts ir karavīra gājiens uz citu krastu — uz jaunā atsākšanu.

Ieraujas dubļainajā mētelī, sarkst debesis, egļu ataudzē kartojas ciniņā sajukušās daļas, vai kauja galā?

Redzu, tie paši koki nolauztām galotnēm, pazīstu klajumu, senais ceļš. Tepat vien esam. Un prieks kā jauna uguns savanda manas trulās asinis, aizdedzina sastingumu — Kurzeme mūsu, gandrīz visi vecie kaujas grāvji mūsu. Es izberžu acis, vēl sīvumā nepieredzēta kauja aizdun kā murgs, izklūpu uz ceļa, eju ar citiem. Vētraini mākoņi ar gaismas strēlēm atkal isu brīdī parāda majestātiskos gulētājus, un es, kā žilbināts, apstājos. Simts domu manī sagriežas nakti pēc kaujas, kur mēnesnicā drebēdamas uz Dobeles pusi lido pelnu plēnes, kur zeme un dzīvība vēl nevar attapties. Vai jau pāri ugunsplūdi? Kas nu būs? Daudz karstu dvēseļu aizšalkušas varoņu aizsauls kalnos, zeme ledus aukstumā viņu asiņu sasildīta. Kas zina savu dēlu upuru lielumu vārdā saukt? Un es lēnām velkos un domāju: tu, kas noliec savu dienu zūdīdamies, ik rītus un vakarus drebēt un vaimanājot par pazaudēto, vai tev pietikt drosmes uzlūkot ķenišķīgos dusētājus pie Dobeles? Un es gandrīz izklīdzu — ko dosi preti? Kāda uguns tevi pacels un kāds darbs aizraus, lai tu spētu atsvērt degošo varoņu dvēseļu svaru kausu. Kur dus tavs upura lielums? Un man brīžiem liekas, ar vienu karā kautu Latvijas dēla dvēseli es atsvērtu tūkstošus izmīsušo, drebēšo.

Kaut tu nocietinātu sevi, stāvētu akmens smagumā — drošs un mierīgs, nojauzdams savu dienu nākot ar sentēvu asiņu nemaldīgajām nojautām — kāds upuris tad liktos par lielu? Tā diena atstaroļas no skaidrā un aukstā varoņu vaiga — esi saposies tos abus uzlūkot un mierīgs ciniņā pieņemt ir dzīvību, ir nāvi. Rādi savu upuri. Ja jaunā diena tevi izmīsušu spiež pārkāpt sentēvu sliekšni, aiziet svešumā, met krustu. Debesis nebūs dzirdējušas tādus lāstus un apsūdzību, ja varoņu cīņa un liktenis tevi novestu atpakaļ tajā vietā, kur mūsu senču ceļi un silmalā zilst kapenes. Lāsti nelīdzēs — tā sacis mute. Lai tevi glābj dabma ticība! Tu vari iespiesties kā kalns ozola durvis un saslieties — nekur, ne no vletas! Tas par maz, rādi sevi tēvzemes upurim gatavu, topi ciets, šodien debesis nepieņem zūdīšanos.

Es zīnu, kā tu drebēji nesenās Kurzemes kauju dienās, kā saņemtām rokām nerunīga staigāja māmuļa, tēvs drūms alzjūdza zirgu. Un nu? Kauja uzvarēta. Vai atkal kritīsim lkdienas atplūdods, pelēcīgumā, trulumā, bezcerībā? Un tā no kaujas līdz kaujai. Nē! Pieņemsim likteņa cīņu un nebūsīm aizsauls bišu splets, vienu sakustinot, dūksim visi, dzeloņus asināsīm. Atsedz savu dvēseli upurim, lai mierīgs aizsauls laukā varl raudzīties kritušā dēla vaigā.

KARAVIRU MIERS

Al zemīte, tēvu seme,
Kā es tevi pasargāšu?

1945. g. 28. janvārī Liepājā

Gana! Mostieties visi, kas murgaini sapņojuši, dvēselēs pagātni nesdami — seno tēvzemes dienu medalno dvasu. Izberziet acis, atsedziet ausis, jūs, kas ilgi dusējuši uz sadergušu cerību pelniem, raugieties, kur saule nāk, kur auseklis uzlec, kur izdzies rieta blāzmas. Verieties uz visām debesu pusēm, — Eltopas dzīvības koks liesmās! Šim dienām nav vārdu, nav maiguma, nav mīlestības dziesmu, ir tikai nāves sals un karsti varoņu elpas vilcieni. Ak, neaizej tad savas mājas vai sveša pagalma priekšā, kā agrus gājputnus galdīdams — pagriez vaigu pret likteņa skaudrumu, tērpis dvēseli bruņās un uzvilcis sev uguns skaudrumu, tērpis dvē-

seli bruņās un uzvilcis sev uguns drānas. Visi liesmu rautie zvani aizmakuši rej, mirušie pulcējas koros un šalc — tava lielā stunda klāt, būsi viss vai nekas!

Ja tev pamodies vīra gars, celies, ej blakus brāļiem nāves un sala laukos — dzēs savu zaru degošā dzīvības kokā. Nēder tavai maigajai rokai nāves asmens, kā satraukts bišu spiets stāvi ar savu tautu Kurzemes ugunis — ko tev dot? Salā un tumsā, kur pazemē iebēgušiem ūdeņiem sēri runājas Zemgale, Vidzeme, Latgale — tavi nošķirtie brāļi kā smagu akmeni nes dvēseles apspiesto mieru. Jo tālāk ved postā ceļi austrumu debesu zvērošanā — tu sadzirdi citkārt nesadzirdamo — drūmo kapu mieru, kas klāts pār vienu tavas tautas daļu. Kādu mieru vien šodien sauktu, kādu ilgotu, tas nebūtu vairogs Kurzemes ticētāju pulkiem — mums jāņem kareivju miers! Tas ir karsts kā uguns, dziļš kā jūra, tas vienīgais mums šodien der. Augstu sabangotām asinīm, sevi izlīdzinājies par dzīvību un nāvi, drebošām nasim, pirmā kaujas mulsumā kaisdams, Kurzemes karavīrs pēc pirmās karstās rētas, pēc pirmā uguns šāviena, satikdamies ar ienaidnieka acu zvērošanu, iegūst lielo karavīra mieru. Kas debesis var satricināt, kas viņu mieru iztrūcināt? Vai Kurzeme šodien samulsusi? Vai tēvzemes postu apraudāt augstajā kalnā, zūdīties? Uguņu šaustā un dedzinātā latviešu tauta ar pāršķelto dvēseli divās daļās, nevar dzīvot viena puse bez otras, nevar elpot, vai kāds mulsums vēl mūs sadrebina?

Gadu simti mūs izkaluši, lai tāla samulšana — ņem savai dvēselei karavīru mieru kā vairogu un aizsedzies. Tāls stāvi nāvei, tāls dzīvībai — tā tu pastāvēsi. Visās malās blāzmo nelaimju sārti, tavs trulums būs rūgtākā nāve, lai sargās latviešu mute vārdu: stāvu es melnajā stundā, sāpju vairst nav — nesāp. Cerību nav — esmu nejutīgs. Kas mani tādu padarījis?

Ilgi drebējis bijī, nu likteņa mezglī cērtas pušu. Atmodini sevi iesnaudušo. Dziedini sevi nelaimju dienā ar karavīra mieru tik stipru kā zeme, tik augstu kā debesis. Ja tev sacītu — viss samīts, atbildi spītā — celsies! Ja tevi skumdina, viss ir miris, nē, saslienies, teic — modīsies!

Tāda lai šodien Kurzemes ticība. Saņem visus spēkus kā izkausētu tēraudu jaunam lējumam un pastāvi likteņa visbargākajā naktī, zinādams, sajūzdams: ne mūžīgi staigāsi izsalcis pēc savas tēvu zemes un mīļajiem. Ne jau mūžos būsi izslāpis gaismas, ne mūžos mute klusēs, neizteiktu vārdu pilna. Tautu likteņu viesuļi kāpj šņākdami debesis, plosās un atkrīt. Daudzus likteņus lasām, savas tautas prasām. Vēl šodien Kurzemē rudzus kuļ, Vidzemē dēli kau dzēs guļ. Kur ceļas tava diena? Kaut citā pusē joņo vēl briesmīgāka auka — mums liekas, Kurzeme arvienu vēl stāv kā pasaules vidū, visi uz to raugās — it kā būtu tikai viena kauja — Kurzeme! Nedzemdēs nakts nakti, gan savilksimies kopā, ar dvēselēm un asinīm sasiesimies pāri tālumiem. Ko likšu tev rokās? Ugunis ciņai. Ko likšu tev sirdī? Karavīra mieru — tik dziļu kā jūra, tik augstu kā debesis. Un lūpās — Latvijas vārdu.

1945. g. 31. janvārī Liepājā

Kā aizmirsta sala šķiet šodien Kurzeme — zem sniega un vētras debešiem, aizvilkti ceļi, aizputinātas irbju takas, tik sniegā ar savu likteni runā bēgļu pēdas. Debesis tās neapsedz, neaizputina, tās nesajūk ar karavīru iemītajām pēdām, tik vietām skumji aizmaldās, it kā nezinādamas kurp. Aizsnigusi cerību un uguns sala Kurzeme, kā apburta sieva pussapnī, pusnomodā, brīžiem izslauka tālā spožuma pielietās acis un saņem vēl ciešāk un mīlošāk sērdienu draudzi savā klēpi. Viss apsedzies balts — kareivis debesu malā, kareivis egļu jaunaudzē — zem sniega viz akmeņi, zem sniega elpo zaļie zelmeņi — mēs neesam samīti. Sniegs atņēmis smagumu zemei, dvēseli darījis vieglāku, apsedzis asinīm skalotos laukus ne aizmiršanai, bet jaunas un dziļas elpas ievilkšanai citai ciņu dienai. Norimušas Kurzemes kauju ugunis, atkal dzīvie meklē zudušos, tuvie tālos un tālie tuvos. Degošu lūgšanu vārdi kāpj no tūkstošām ļaužu mutēm: Kurzeme baltā, asinis un liesmu zeme. Kā sava likteņa apzīmogotas, pāri cerību salai iet janvāra dienas, un mirkļos šķiet — tauta, elpu aizturēdama, klausās: kas nu nāks? Vai nedzirdēja dimdošus soļus it kā uz pleciem jaunas debesis nesot? Nē, tikai sniegaina nakts ar mēnesi, mirdzošu kā Kristus pieri, aizvilcās gar jūras pusi. Ne kāds nāca, ne aizgāja, tik gaidās palika Kurzeme — tagadnes ņēmēja, nākotnes devēja. Klusi ciemi, norimušas sētas, un gājējam vienmēr liekas, kādas durvis mūžīgi stāv atvērtas, kāda loga sarmainā rūts atkausēta ar karstu dvašu, kādas dziļas ilgošanās pārpilnas acu dzīles veras tālumā — kādam jānāk! Jānāk savas tautas dēlam, visviens, lielam vai mazam, augstam vai zemam, karavīra vai zemnieka drānās — jārunā likteņa valodā ar brāļiem un māsām. Tai jābūt vienu asiņu un dvēseļu valodai, jārunājas ar tūkstošiem nomākto, ko dod viens gaišs vārds, priecinātāja vārds, kaut pilns nedienu skarbuma — patiesības vārds. Bēgļu istabas un rijas gaida, lai uzrunātu. Tam nav jābūt pravietim ar mūžības nojausmām pārslodzītu dvēseli, tik savas tautas dēlam, arī tas būtu daudz, tik daudz. Kāda smaga pasaka tumšiem sāpju rakstiem rakstās šodien. Un tā stāsta par dēliem, kas, traucdamies uz valdītāju kāpnēm, uzkāpuši augstā un tālā stikla kalnā. Ne brāļu saule viņiem tiek klāt, nedz tauta. Slīdīgs ir gājiens augstienē, tālas tautudēlu runas — kā vējš cietējiem. Ja stāstītu pasaku tālāk, tad Kurzemes māmuļa teiktu: kad reiz būs novītas kāpnes no tautas nopūtām un cerībām, stipras kā dzīvība un nāve, tad metīs tās augstajā stikla kalnā, lai tautas dēli nokāptu Kurzemē. Ugunis tiem locīsies apkārt, dzīvie kritīs un celsies, nāks tie, kas būs izredzēti, kas nesajutīs baiļu, kas jau šodien gatavi runāt bēgļu rijās un istabās priecas un mīrinātāja mēli. Kurzeme elpo, Kurzeme dzīvo, nav izgulēti zaļie zelmeņi, tā ceļas savā ticībā. Nāc, uzrunā viņu savā ticības mēlē!

(Nobeigums sekos)

VELGA KRILE

Es paceļu baltu sniega cepuri
Un vēl ilgi tev debesīs māju —
Un lai tu atminies pilnīgi visu,
Un lai tu aizej, kur neaizgāju.

Pa baltām cilpām tas sarkanais zogas,
pa baltām cilpām kā asinīs tas,
mana lapsa un indīgās ogas,
guli baltā, jo vēl ir nekas . . .

Un šķīstā baltā guļ mani kapsētas,
Un baltā guļ melnajās sēras,
Un es arī guļu, jo viss ir nekas,
Tās ir manas tik laimīgās bēres.

Pa baltām cilpām tas tvanīgais auļo,
un visu tas pārrauj pušu, pa baltām
cilpām te vasara saulojas, cilpās
vīgriezēs atstājusi . . .

Un snieg līdz pat tālumu tālūmam,
Un no tāluma atpakaļ snidzis,
Tā viss reiz caur ziemu mājās nāk
Pēc tā visa, kā nepieticis.

Es tev vairs neuzticos, neuzticos,
Pa abiem vaigiem klusi pludo laiks,
Vai lielā pasaule ir sāpju sitiens
Vai kāda sapņotāja izdomājums skaists . . .
Tu melosi, es runāšu tev līdzī,
Pie loga putnu zelta knābji kladz,
Es viņiem savu maizi izdalīšu
Un klibu zvirbuli par pāžu saukšu,
Un šajā mūsu spēlē nemitīgā,
Un pāri zili zaļi meži kāpj,
Ir arī kāda loma visiem citiem,
Un kas lai zina— kurš te kuru krāpj.
Es baltus zirgus savā miegā jūgšu,
Un mana roka, tā ir tikai šķitums,
Un ceļa vidū asinslāse būs,
Es tev vairs neuzticos, neuzticos . . .

Uz balto ceļš — kā slimnīca, ka templis,
kā pirmais . . .
Sniegs vai pirmā lūgšanās,
vēl pusi dzīves nezīnot,
Zem tumšā mākoņa ir vārnu klaigas,
Un balta seja kaut ko noliekusies
pareģo,
Tu tā kā apzagts vai kā atpestīts—
tik šķīsti —

Un snieg, uz eglēm snieg un atkritumu kaudzes,
Tu visas melnās dziņas sniegā vīsti,
Un tā kā apzagts vai kā atpestīts tu raudi,
Un baltā seja kaut ko noliekusies pareģo,
Un mirklis mūžīgais uz vienu mirkli īsi,
Mēs stāvam balti, miglā nesaprotot,
No kā, par ko un kāpēc atpestīti . . .

Mūžam jaunības sala Bimini,
Es uz viņu caur bēdu braucu,
Un manas pagātnes draugi visi
Manas pēdas uz smiltīm jauca,
Un smilšu pulkstenis tek
Un spožas sniegpārslas bārsta
Vai tu atminies mani, svešais,
No senas pagātnes stāsta? —
Un es rozēs uz krasta plūcu,
Un zēl man nav it nekā,
Šaltīm asinis list pār rūtīm
Kā pār tenkām mūžīgām . . .

Pa zilā vizošu sliedi
 Mani sapņi pa mirdzošu apli,
 Melna egle kā vientulība,
 Koka krusti un mani sapņi,
 Un svētki šonakt ir pili
 Pie sarkanā ērkšķu krūma,
 Es braucu pa sliedi zilo
 Uz savu zilo nekur —
 Un piekaru pazudušam
 Visam klusumā zvanus,
 Koka krusti un mani sapņi,
 Un arī krusti ir mani,
 Un vergi piesistie krustā
 Blakus ar dievadēlu,
 Un spožajā pilī nāve
 Dejo ar tavu tēlu.

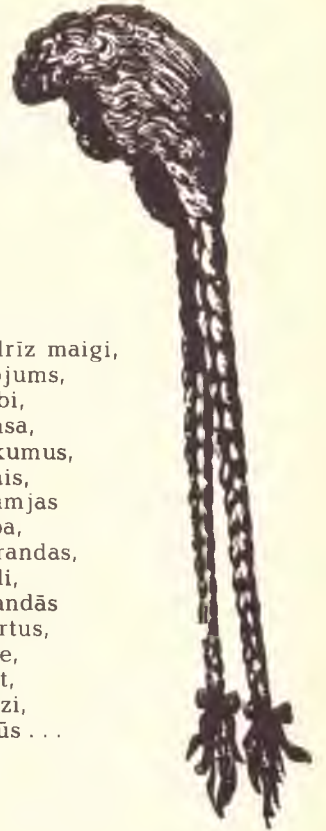
Pār mani noliecās tas lielais, augstais,
 kas manu dievu svētīja un melnu vārnu,
 Un svētās izbailēs es visam jautāju:
 «Vai ir vēl Dieva dievs?»
 Es pirmais maigi pēdai baltā sniegā
 jautāju: «Kas ir tas nezināmais?»
 Un kristāliski apsniguši pāri šonakt nosalušam
 gāja ziedi,
 Liec roku mierināt, liec mierināt, liec
 roku, mani netiesājot,
 Es mazu bārabērnu pacēlu un nesu sevi
 pāri puteņiem uz mūžību,
 Viņš ir tas tiesātājs par visu, ko es mūžā
 varu viņam dot,
 Liec roku mierināt, liec mierināt, liec
 roku man uz skrandām tu,
 Un kristāliski apsniguši pāri šonakt
 nosalušam gāja ziedi,
 Varbūt tas ir mans bijušais, kam
 beidzot nolemtība nāves miers,
 Liec roku mierināt, liec mierināt, liec
 roku, kas ir viņa piemiņa,
 Un svētās izbailēs es visam jautāju:
 «Vai ir vēl Dieva dievs?»

Nāc, klusā, baltā diena. Apledo
 Ar blāvu atblāzmu i manas jūtas,
 Un pelēksniegu debesis neko,
 Nevienu vēsti nav man sūtījušas,
 Kā saplošitas vēstules krīt sniegs,
 Ar tukšām driskām aizķeroties kokos,
 Uz mātes ābeles — par maz, tik vien,
 Par maz, tik vien uz manām aukstām
 rokām,
 To gurdo gājēju es nepieminu,
 Un pāri mirdzošais — par maz,
 tik vien,
 Kā baltu nelaiķi es sniegā tinu
 Vēl vienu vēsti pazudušu, snieg
 Pār mūža dienu šodien saplošitais,
 Un ceļš uz avotu ir zili zaļš —
 Un lēnām apledo — un vientiesīgi
 Vien manās krūtīs putns ir
 pārāk skaļš...

Ak, ir tik skumji man, ka gandrīz maigi,
 Un mikstā sniegā noplok sapņojums,
 Ir tavi spārni, debestiņ, tik raibi,
 Tik raiba, debestiņ, ir tava tumsa,
 Es lasu nogrimušu kuģu nosaukumus,
 Man pāri mūžam virmojoši zilais,
 Ir tālos liktenstāstos tādas skumjas
 Un tāda gandrīz mana pamestība,
 Un šalko viļņi karogos, kas skrandas,
 Un šalko lūgšanas un lamuvārdi,
 Pa sapuvušām kabatām kāds vandās
 Un meklē noslēpumus neaizskartus,
 Bet tie ir viļņi visu vienaldzīgi,
 Kas nebeidzamā gaitā pāri plūst,
 Mūs neatklās un nesaprātīs, līdzī,
 Ak, tāds mūžam nesis līdzī mūs...

Es eju uz avotu, meži man līdzī nāk,
 Un pelēki sudrabains pašā pamalē trīc
 Kā manas dzērvies nez kāpēc aizmirstie spārni,
 Es nez kāpēc aizmirstu viņu pavadīt,
 Es noliecos pāri un ilgi atspulgā skatos,
 Un visu es redzu, bet manis pašas tur nav,
 Ir tavas bērniņas prieks tepat zem pumpuriem
 trakiem,
 Ir ledusaukstais debesu skatiens tavš,
 Es iemērcu lūpas un dzeru tik alkatīgi,
 Ka plīvo kā uguns tumsā sarkanais māls,
 Tad atliecu plecus, uz kuriem es nesu dzīvi,
 Un eju no avota, meži man līdzī nāk...

Zvaigznes, ai, zvaigznes, es izlūdzos
 vienu skuju,
 Es izlūdzos vēlreiz šai lūgšanu atvarā
 grimt,
 Un allaž es dzeru laimes tikai uz tu
 Un nezināju, ka mila ir apmātība,
 Tagad, kad satriektais mani
 tuvību gaida,
 Tagad, kad pasaule savu nelaimi
 kliez,
 Es aiziešu tikai to vienu brīdi līdz
 veidam,
 Un, velns parāvis, — i nevajag
 atgriezties,
 Jo tā ir dzīvība — sevi pēdējam
 ziedot,
 Un kamēr mani vēl kāds
 augstākais tiek,
 Un ja tu domā, ir kas, ko
 es nevaru piedot.
 Tad zini, ka slepkavas
 pēdas izdzēs lietus...

AIJA VĀLODZE

ORDENĪ PIENĀKAS UZVARĒTĀJIEM

STĀSTS

— Šad tad es tur aizstaigāju, ielas galā man dzīvo vecs draugs, vispār — kāds tur draugs, vienkārši skolā kopā gājām, un tad tur viņam mājās bija viens tāds notikums, viņa māte aizbēga un pēc tam atgriezās, pēc kāda gada, vai. Dažreiz es viņu redzu, viņai tagad ir pie sešdesmit, kājām paplašinātas vēnas, mētelis mugurpusē isāks, droši vien plecos viņa ir drusku uzkumpusi, kaut gan citādi to nevar manīt, seja mīksti savītusi kā pūpēdis, laipna, mierīga pūsmūža sievietes seja, bet satraucošā samaitātības aura ap viņu manos priekšstatos nav izgaisusi — man viņa vienmēr paliks Tāļa mamma, kura «aizbēga ar orķestra vijolnieku». Tā ir absolūta, ar vēlāko dzīves pieredzi netulkojama patiesība no tās pasaules, kurā mēs katru pēcpusdienu gājām uz vagonbūvētāju slidotavu, Tālim tēvs bija nopircis slidzābakus, droši vien mammas dēļ, un viņam tagad bija arī īstas slaloma slēpes, bet mēs ar Elitu slidas irējām turpat slidotavā, no skaļrupiem skanēja bitli, Tāļa kāju potītes ļodzījās un striķējās pret ledu, Elita grozījās ar savu Čiekurkalna kompāniju, vairāk mīcijās pa sniegu laukuma malā nekā slidoja, bet uz mājām mēs skrējām visi kopā, izbadējušies, novēlušies ar ledus bumbuliem, svilstošiem kāju pirkstiem, un līdz ārdurvīm mūs pāri piesnigušajam Mežaparkam pavadīja «Michelle» vai «I Need You».

Bet kur es paliku, nu ja, es tātd reizēm tur aizstaigāju, ienāk prātā, un saku sievai — jā, vasarā mēs ar Kristīni apprecējāmies, tagad dzīvojam aiz «Teikas». Es viņai saku: iesim pablandīties, ko? Krista tup pie televizora, ārā auksts, vēls, no rīta agri jāceļas, un vispār, zini... Viņas galva, plecī un krēsla atzveltnē ekrāna tricošajā gaismā ir apbrīnojami precīzs veidojums, izteiksmīgs kā šaha figūra, un visi argumenti — ka laukā riebīgi un televizors kaut ko rāda, un vispār negribas — neapstrīdami kā bērnišas sods: uz cirku tu netiksi un saldējumu nedabūsi.

Es neko nesaku, lai jau Krista skatās uz savu verdzeni Izauru vai kas tur iet. Vienkārši agrāk mēs šad un tad noklaidinājām līdz rītam... nu, toreiz arī bija citādi, Krista dzīvoja pie Jankas, es pie savējiem, viņa negribēja nākt, kad manējie mājās, viņa teica: domās, es kaut kāda. Jā, Krista pamanījās tādu joku nostrādāt, kamēr biju krievos, atrakstija, ka tā nu sanācis. Es dienēju Volžskā un viņas vēstulītī saņēmu tieši vecgada rītā, bet jauno gadu mēs tur sagaidījām pie priedes, jo izrādījās, ka egļu tani sasodītājā stepē nemaz nav. Izdzērām katrs pudeli limonādes un apēdām paciņu cepumu pa diviem, vārdu sakot, uzdzīvojām uz velna paraušanu. Tā arī uzrakstīju Kristai — par priedi, limonādi, citu neko, tikai pašās beigās, ka viņa būtu pelnījusi, lai viņu kārtīgi iekausta. Pārņācu mājās, piezvanīju — nu, labi, viņa ar mieru parunāties par agrākajiem laikiem. Staigājām pa vecajām vietām, apsēdāmies peldētavā uz soliņa, uzpīpējām. Tā arī sākām atkal saieties, viņa kā kuro reizi, parasti neko, bet tad pēkšņi par savu Janku un ka mēs abi, tas ir, Krista un es, varētu kaut kur aizbraukt, uz kādu skaistu vietu, pastaigāt, parunāties kā cilvēks ar cilvēku — vienkārši tāpat. Bet, kad mēs kādu laiku tikai tā vienkārši braucām un runājāmies, viņa teica, ka beidzot viņai viss līdz kaklam, es esot tikpat aptaurēts kā Janka, ja es būtu virietis, tad kaut ko izdomātu, staigāt apkārt viņa varot arī viena. Taču iet prom no sava Jankas viņa negribēja, vispār tolaik mēs par to nerunājām, nezinu, ko viņa Jankam teica, ja noblandījās ar mani līdz rītam vai dažreiz pa kluso, kad manējie jau gulēja, iekāpa pie manis pa logu; mēs pārvilkām galvām segas un čukstējāmies, jo mans vecais aiz sienas bieži modās augšā. Bet parasti mēs

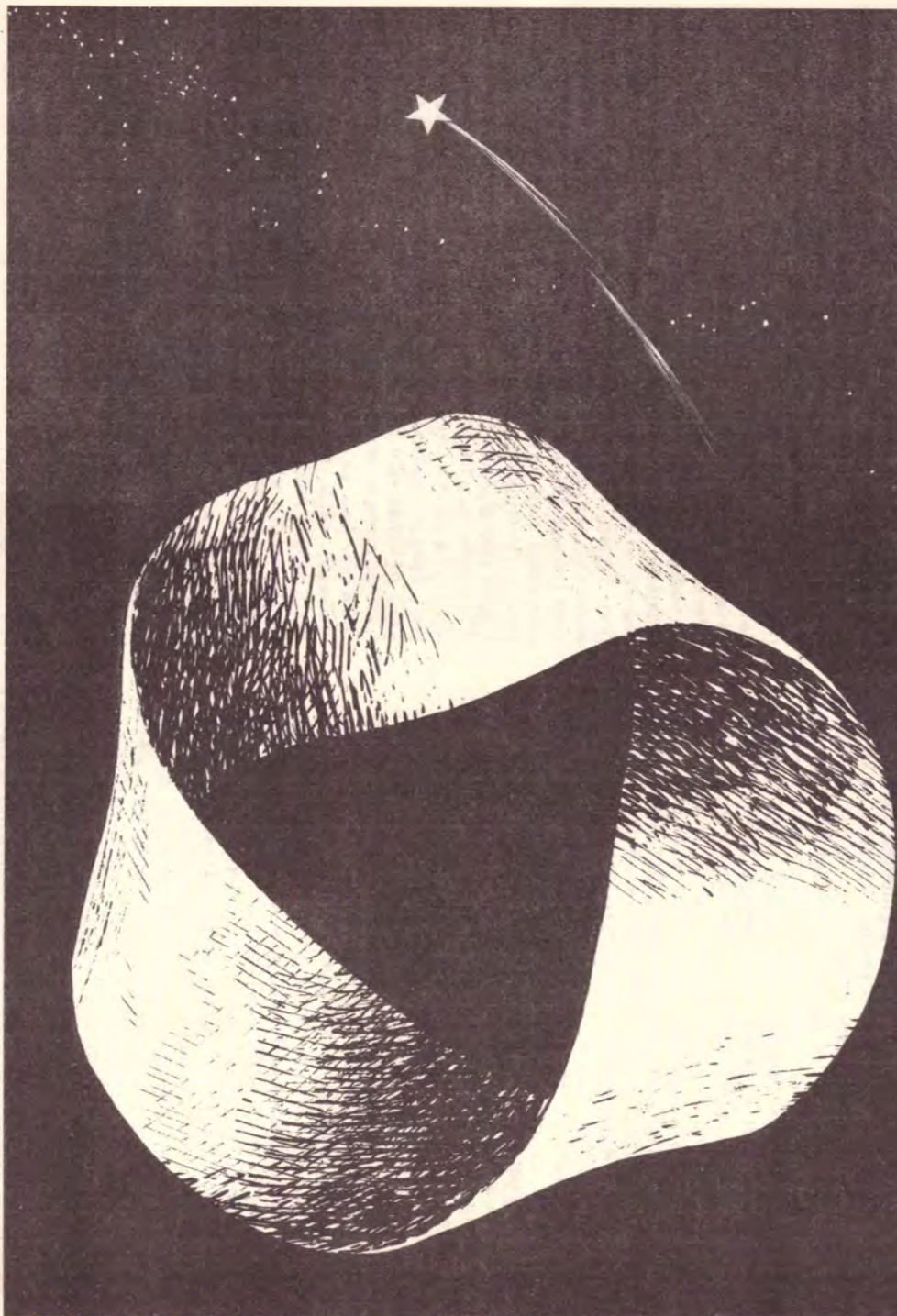
tāpat vien mētājāmies pa kafējnicām, pa ielām, braucām uz skaistām vietām vai sēdējām jahtklubā uz soliņa un galu galā, salikuši kopā galvas, aizmigām.

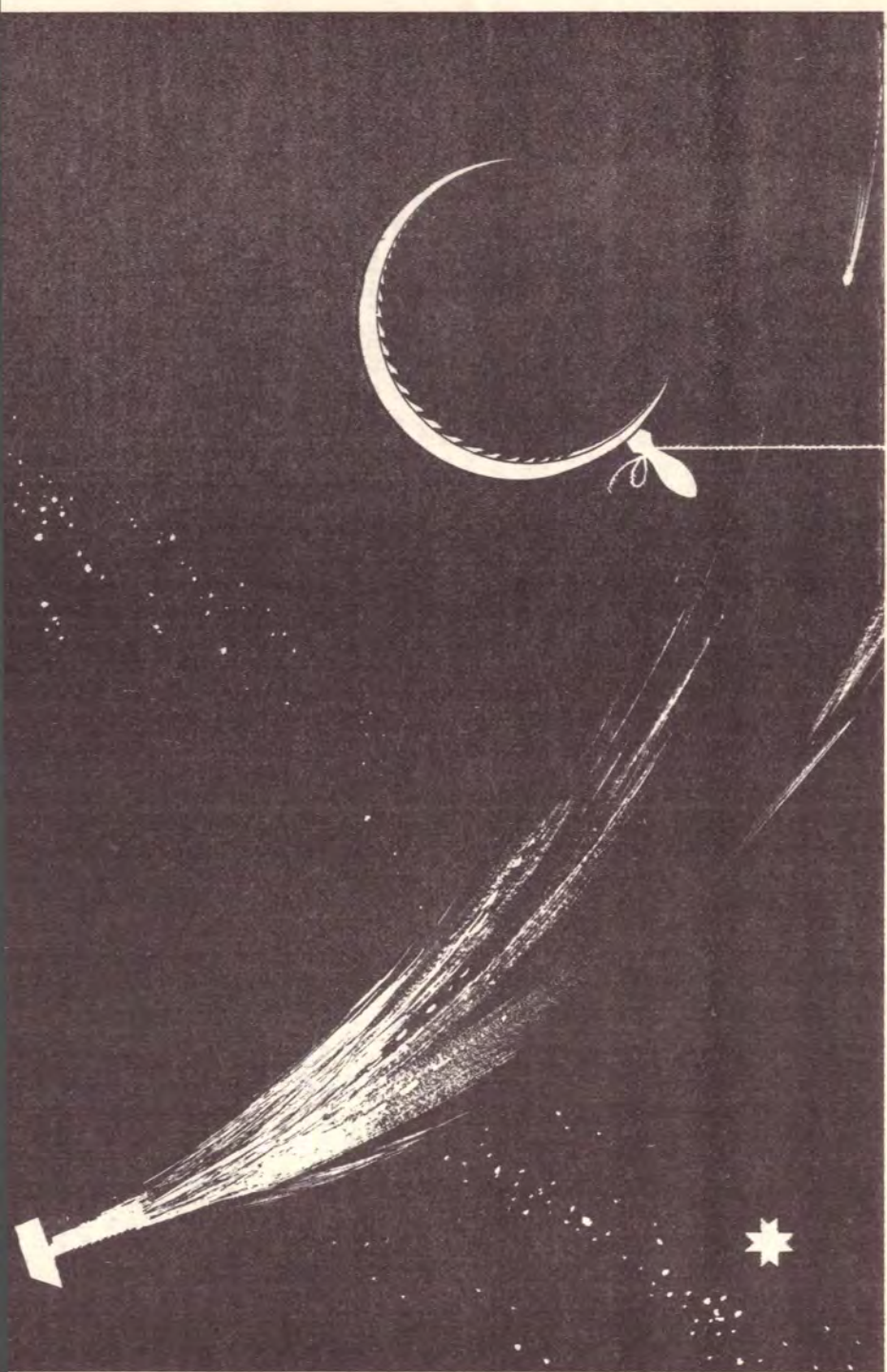
Tagad mums ir, kur palikt, jumts virs galvas, centrāl-apkure, neviens neko nevar domāt. Paklau, Krista saka, piever durvis, man gaisma spīd. Es joprojām brīnos, kā viņa tā var — skatīties filmu un adīt, piedevām tumšā, un vispār, kāda viņa tagad prātīga meitene, vairs nekādi krogi, mums jāpērk virtuvei mēbeles, un kur tie laiki, kad ar taksi braucām uz Tallinu, tur bija viens džeza festivāls, uz vilcienu nepaspējām, nu, štrunts, brauksim ar taksi.

Eu, runci, Krista atskatās, tu dzirdi arī, durvis piever, ja? Man uznāk velnišķīgas skumjas, viss tik pazīstams, jaungads pie priedes un Kristas vēstule, un, ja paņem vēl drusku atpakaļ, arī viens mazs puika, kas pūš uz rūts un ar pirkstu slauka elpas plankumu atkal nost, pret stiklu slinki zumzina septembra mušas, un tā viņš tur tup un tup, jo māsa jau iet skolā, bet viņš vēl ne, un katru brīdi starp ceriņkrūmiem var parādīties viņas dzeltenais pakausis ar divām kaprona bantēm sānos — nu, nāc taču beidzot! Un tad Elita tiešām nāk, ne jau nāk, velkas, blakus kāda klases draudzene, abas pagriez galvas un noskatās pakal Raitai, par kuru ir zināms, ka puikas liek viņai vilkt nost bikses un rādīt dibenu; arī tu pats vienmēr, kad viņa nāk pretī, skaties zemē, lai pēc tam ieplestu muti blenztu viņai pakal. Bet Elita ar draudzeni jau ir pie vārtiņiem, viss, beidzot, tomēr nē, viņas noliek somas smiltīs un sabāž kopā galvas, tad Elita palēkdamās sāk skriet pa celiņu garām dāliju dobēm uz māju, bet draudzene paliek gaidīt, un notiek tā, ka pie tevis istabā Elita pat neieskatās, azdipina pa priekšnamu garām uz virtuvi, durvis ir vaļā, viss labi dzirdams: es pie viņas izmācišos, mammucīt, un mēs drusku paspēsimies! Pēc tam divi pakauši aizšūpojas gar sētas malu, un ir taču iespējams, ka Elita pēkšņi skries atpakaļ, lai pasauktu arī tevi, bet abas galvas vēl tikai uz britiņu pazib spraugā starp ceriņkrūmiem un tad nozūd pavisam. Aizmirsu tevi. Vai tu vienkārši biji lieks, un vai nav vienalta, kāpēc.

It kā būtu viss viens, kur vakaros klaiņot, bet vienmēr iznāk, ka eju pāri dzelzeļa pārbrauktuvei līdz virsnieku skolai un pēc tam garām Saulesdārzam. Cilvēku šeit parasti maz, viens otrs ar suni, kāds pāritis pie stadiona sētas, kāda sieviete ar saīgušu seju — ne tāpēc, ka viņu kāds būtu īpaši apvainojis, var redzēt, ka viņa tāda izskatās vienmēr, parasta padomju sieviete, kas stāvējusi rindā pēc ragū kauliņiem, bet tie beigušies un viņa dabūjusi tikai tesmeni, un tad vēl publiskajā pirtī beidzies arī siltais ūdens, tāpēc saziepēto galvu viņa skalojusi ar aukstu, un vīram ir cita sieviete, viņi abi beidzot ir mēmi kapitulejuši mūžīgajam nakts bailēm, ka pusaudze meita istabas otrā kaktā varbūt tikai izliekas iemīgusi, — apmēram tā viss varētu būt, ar nelielām variācijām, bet vai tad ir no svara ikdienišķo pazemojumu nianse. Viņa nobīstas, jo es uz viņu skatos un iela ir tukša, es pat dzirdu, kā viņa ievēl elpu, pirms paiet man garām — pa pašu ietves maliņu, pēc iespējas tālāk, un tad sāk iet ātrāk un ātrāk, ar abām rokām piespiedusi sev klāt somu ar maciņu, tesmeni un mačalku, un viņas karogsarkanā mēteļa mugura ar pārāk ciešā krūstura iezmaugām sānos attālinoties sāk izskatīties pēc nodirāta, anonīma kautķermeņa, kas bezpalīdzīgi karājas milzīgā tirgus stendā.

No Ķīšežera puses velk vējš, asfalts slapji spīd, ir janvāris, sniegs nokusis, šur tur jau zaļa zālīte, ož pēc

pavasara. Brunis saka: mums vairs nav ne ziemu, ne vasaru, jo sputņiki atmosfērā caurumus sasītuši. Kas zin', viss var būt, vakaros Bruni neredz, bet dienā var satikt vai piecreiz pēc kārtas, viņš staigā no mājas uz veikalu un atpakaļ, un tad atkal uz pastu, aptieku, saimniecības preču bodi, pēc avīzēm un vienkārši tāpat līdz tramvaja pieturai, pa ceļam aprunājas ar pazīstamiem un nepazīstamiem, jau pa gabalu sāk smaidīt, ar abām rokām sarausta mēteļa karakulādas atlokus un, atbīdījis cepuri uz pakauša, pakasa galvas virsu — tas viņam sveiciena vietā. Nu, «Rīgas Balss» vēl nav atvesta, gaļas nodaļā no rīta bijušas dārgās vistas, bet tagad nekā, tikai cūku nagī, bet Gorbačovs atlidojis no Indijas vai Ķīnas, vakar «Vremjā» rādījuši (Brunis ar plaukstu gaisā novelk, kā no Deli vai Pekinas aerodroma pacēlušās valdības lidmašīnas), un pēc tam septītajā kanālā dziedājusi un dejojusi Madonna. Kad tādu skaistumu saskatās, Brunis man pamirkšķina, vairs negribas ne ēst, ne dzert. Tā jau var badā nomirt, es viņam saku. Apmēram šitā mēs parasti aprunājamies.

Vakarā viņš sēž mājās, garām pabrāž maršruta takso-metrs, jauno māju vienādie silueti ar šur tur izmētātiem gaišu logu kvadrātiņiem, kā centīga skolēna aplikācija — mana dzimtā pilsēta, neatšifrējama un neatpazīstama, tikpat labi tā varētu būt arī Habarovska, Komsomoļska vai Rostova pie Donas. Un tūlīt, starpā tikai iela ar die-nasgaismas lampu stabiem, tādiem kā gigantisku, izstīdže-jušu beznosaukuma puķu kātiem, plakanie zvani uz asfalta plūdina mironīgu gaismu, — turpat blakus pēkšņi sākas it kā cīta pilsēta, noslēgta, pati sevi paslēpusies pasaule, kuras mūrētie sētu stabi, izliektie jumti ar mansardu torniņiem, terases un sienu bareļjeji iedvesmojošā buržuāziskumā noraida jauno divpadsmitstāvu milzeņu kailo proletārismu.

Es dziļi ievelku elpu — šeit smaržo kā nekur citur, viss ir kopā, atkususi zeme, trūdošas lapas, akmeņogļu dūmi, kādā pagalmā pārplūdusi kanalizācijas šahta. Te man vai katrā otrajā mājā dzīvo kāds pazīstams, vismaz pēc sejas redzēts, un caurstaigājamie pagalmi, šķūniši, ģimenes dārziņi, un nodurtais čalītis ielocē pie stadiona vārtiem, mugurā nobalojis džinsu jaciņa, viens sāns violets, ceļgali pierauti pie krūtīm, mati atkrituši no pieres, — mierīgi guļ, acis ciet, varētu domāt, mamma noliekusies pāri: arlabunakti, pulksteni es uzvilksu. Branta māja, Raitas māja, mietpil-sonu māja. Brants ir nogājies, nesen nejausi saskrējāmies, viņš man uzreiz: Čiekurkalna bodē deva vīnu, lēto «Izabellu», zini, bet, kā pienāk mana rinda, pēdējā kaste izbeidzās, vajag šitā gadīties, tikai viena vecene priekšā bija. Stāv, mirkšķina acis, tāda nelaime čalim. Mietpilsoņu mājā bija ugunsgrēks, dūmos nosmaka vecais onkulītis no augšstāva, viņš draudzējās ar otru tādu pašu vecu onkulu no pretējās mājas, abi vienmēr staigāja kopā, viens maziņš, smaidīgs, ar pliku, spīdīgu galvu, otrs milzīgs un maisīgs, vajēja mētelī, ar sirmu, izpīrušu bārdu, — divi vientuļi dīvaiņi, kas godbijīgi met likumu apkārt meitenītēm, kuras, satpušas uz ieliņas asfaltētās daļas, ar kritu zīmē «klases». Tagad draugs no pretējās mājas staigā viens. Un tur jau arī mūsu māja — domās es pa vecam saku «mūsu».

Šeit viss tāpat, pie durvīm zaļā pastkastīte — «mūsu» pastkastīte — un rūsas izgrauztā plāksnīte ar numuru 7, no sienu apmetuma čokurodamās lobās nost rozā krāsa, terase apbīrusi ar priežu skujām. Logos gaisma.

Es nepazīstu cilvēkus, kas tagad te dzīvo, es domāju — pirmajā stāvā, un arī viņi nez vai kaut ko zina par mums, nu, varbūt ka Elita apprecēja ārzemnieku un aizbrauca prom, kaut ko tādu kaimiņi varētu pastāstīt arī svešiem: jā, un ziniet, tā meitene, kā viņu sauca... Bet citādi viss kā agrāk, augšstāva Šulcu vedekla vakaros pārbrauc ar taksīti, viņa ir aktrise vai balerīna, vismaz kaut kas uz to pusi, un Šulcu vecā mammīte, kad kāds no mājiniekiem iet prom, stāv pie mansarda lodziņa un māj ar roku; pats Šulcs, viņa sieva, dēls vai vedekla, lai kurš tas būtu, pie vārtiņiem atskatās un pamāj pretī, — tas viņiem ir ģimenes rituāls.

Dažreiz var redzēt arī kādu no pulkveža ģimenes, vai nu Ļenočka pārrodas no randiņa — parasti viņu pavada garš, piņņains virsnienu skolas kursos, vēl daži vārdi, stāvot pie vārtiņiem, ātra atvadu bučiņa, un viņš pusskriešus metas

uz Ezermalas ielas kopmītnēm, pats jau garš, bet ēna pavisam gara un tieva, izšķobijusies asfalta bedrēs, — bet citreiz atkal pulkveža sieva no balkona runājas ar pulkvedi, tas ir, runā viņa viena, pulkvedis klaudzina pa garāžu, bet laikam pietiek, ka viņš tur ir un dzird.

— Юра, ты там долго еще? ... Слышишь, кушать иди ... довольно тебе тут¹...

Mājas sienas ēna atšķēļ viņas priekās, balkona margām pārkarinātās rokas; tās izskatās sīrreālas, it kā pašas par sevi, pat ne rokas, bet sazin kas.

— Ну, кончай ты там, а... Юра... И Лена так долго... тебе ничего не говорила?²

Aiz pirmā stāva aizkariem kustas ēna, tur kāds liek gulēt bērnu vai klāj gultu pats sev, vai ko citu, — parasts ikdienas vakars. Nezinu, kā tur tagad izskatās, bet kāda tam nozīme, es atgriežos mūsu pustumšajā priekšnamā, gaismu ieslēgt nevajag, pietiek ar to, kas atspīd cauri tēva istabas durvju stiklam: aiz leduspuķu rievām istabas dziļumā pāri rakstāmgaldam nolīcis robains siluets. Elitas durvis atstātas spraugā, viņa uzmana telefonu, tas stāv uz priekšnama galdiņa cimdu, cepuru un šaļļu vaļņa ielokā, un visbiežāk jau arī zvana tieši viņai. Man nav pat jāskatās, es tāpat zinu, ka viņa tur uz divāna, ne mājās, ne lasa, neko, tikai spēlē savu bitlu lenti, kas sākas ar «Michelle» un beidzas ar «She's Leaving Home», — ceļgali pie zoda, galva noliekta, mati karājas pāri sejai, pelēkdzelteni un spuraini kā salmi, bet no durvju spraugas pāri priekšnama linolejam stiepjas gaismas strēle, pie pretējās sienas salūst un izšķobijusies uzrāpjas pa kādu no sienas nišā pakarinātajiem mēteļiem. Viss ir pat, manī pašā — kā atspulgs ūdenī, kurā nekas nav pierādāms, tomēr viss ir patiesība: priekšnama pustumsa un Elitas bitli, un mājas smarža. Un mājas sajūta.

Varbūt man vajadzēja sākt citādi, ar laikiem, kad mēs uz šejieni pārcēlāmies no centra dzīvokļa sestajā stāvā, kur ūdens no krāna tecēja tikai naktīs, tēvs parasti pietecināja abus spaiņus, un vienreiz, tas bija pavasaris vai ziemas atkusnis, gar ietves malu stiepās saledzojūša sniega kupri, pie mēbeļu veikala iepretī mūsu vārtiem bija sabraukts ratiņu stūmējs, — kādreiz tādi pārvadāja mēbeles un citas smagas mantas, iejūgušies plakanos koka ratiņos kā zirgi. Apkārt stāvēja cilvēki, salauztie ratiņi bija uzvilkti uz trotuāra, un pāri ielai stiepās milzīga, mašīnas riteņu pārbrūkta asins peļķe. Uz dzimšanas dienām pie mums nāca opaps un omamma, viņi parasti atnesa vafeļu torti «Pārsteigums», opaps ar mani un Elitu jokojās, viņa slavenais teiciens bija «ai, ai, tādas lietas uz nakti!», bet omamma sēdēja stīvi, «kā ciemos», nenonēmusi no galvas cepuri, — viņa nesapratās ar manu tēvu un arī attieksmē pret mammu bez vārdiem izpaudās tāds kā «es tevi audzināju, lutināju, skaistas drēbītes pirku, un nu tu šitā!». Viņi svinēja Ziemassvētkus un pieminēja Ulmaņlaikus, kad omammai nav vajadzējis strādāt, jo opaps viens varējis nopelnīt pietiekami, un viņiem bijusi pat mājkalpotāja! Un mājas viņi glabāja ne tikai «Atpūtu» kompleksus, bet arī «Tēviņas», taču leģionā opaps tomēr nav gājis — «ja nu te būtu runa par pārliecību», mans tēvs teica. «Vienkārši viņa, redz, varēja nestrādāt, tur suns aprakts.» Gan viņi paši, gan viņu dāvanas oda pēc viņu dzīvokļa, un, ja mamma tur kādreiz slepeni aizgāja, es to tūlīt sajutu pēc «omammassmakas», kas uzvējoja, mammai velkot nost mētelī, — aizlietā elpa no tām mājām ar veclaiķu mēbeļiem pieblīvētām istabām, tamborētiem galdautiņiem, porcelāna figūrīņām un uzcubinātiem, ar volāniem apsūtiem divāna spilveniem. Mēs nekad par to nerunājām, bet es tāpat zināju, ka nedrīkstu mammai neko jautāt un ka tēvs nedrīkst zināt, ka mamma pie viņiem šād tad tāpat bez iemesla aiziet.

Jā, tēvs, — mēs visi no viņa baidījāmies, pat mamma. Trauksmes sajūta ir manas bērnības pamatfons, uz kura es ar Elitu apdzīvoju mūsu abu kopīgo pasauli ar tās spēlēm,

¹ Juri, vai man ilgi būs jāgaida? Klau, nac ēst... pietiek strādāt... (Krievu val.)

² Beidz strādāt, dzirdi... Un Lēna arī kavējas... vai viņa tev neko neteica? (Krievu val.)

noslēpumiem un mitoloģiju. Un vakari, kad mēs abi istabas tumsā sačukstējāmies tik ilgi, kamēr sākām smieties vai pusbalsi plūkties; mamma ienāca mūs apsaukt vienreiz, otrreiz — «tēvs strādā!», tā bija mūsu ģimenes ass, «viņš ir noguris!», «netraucējiet viņu!». Kamēr beidzot aiz sienas nepārprotami nočikstēja viņa nobružātais, ar ādu apvilktais krēsls, un mūsu durvīm tuvojās viņa soļi, — mēs sastingām zem segām kā truši alās!

Bija arī citādi, retumis, bet tomēr: svētdienās, kad mēs visi kopā ar kuģīti braucām uz Zaķusalu vai pusdienojām Piena restorānā, un vienreiz tēvs mani un Elitu bija aizvedis uz Daugavmalu skatīties svētku salūtu. Tas bija briemīgs gājiens, jo man neiedomājami spieda zābaki, īsi, dzelteni šporzābaciņi, kurus biju mantojis no Elitas. Pāri Daugavai pūta vējš, un beigās sāka vēl arī snigt, es tricēdams klumburoju tēvam aiz muguras, taču neuzdriktējos neko teikt, ar mani mūžīgi viss kas gadījās, uz kuģīša kļuva slikta dūša, un iepriekšējā vasarā es pat biju dabūjis utis.

Bet mājās mēs visi apsēdāmies pie tēva rakstāmgalda, tas patiesām nozīmēja svētkus, parasti mēs ēdām virtuvē, un tēvs arī man un Elitai ielēja pa trešdaļglāzei «Veldzes». Mēs ēdām nēgus un baltmaizi ar sviestu, nēgi tolaik neskaitījās nekas sevišķs, bet baltmaize gan, tēvam darbā uz svētkiem bija izsniegta četras garenas Hruščova bulciņas, uz katru ģimenes locekli pa vienai. Pēc tam tēvs atļāva Elitai noskrūvēt no viņa žaketes ordeņus, Elita bija vecākā un arī tēva mīlule, un tad tēvs teica, ka viens ordenis palikšot man vai Elitai un pēc tam mūsu bērniem — kara nopelnu ordenis, kuru drīkstot mantot. Arī man atļāva britiņu paturēt to rokā.

Pēdējā laikā es par tēvu daudz domāju. Tagad mēs abi esam līdzīgi — un ne tikai tāpēc, ka viņš man vairs nav citas dimensijas iemītnieks, kas tikai iet uz darbu un nāk no darba, skujas, ēd brokastis un soda bērnus. Vienkārši mēs abi beidzot esam satikušies, nosacīti, bet tomēr: ir noiets pilns aplis, un nu viņš ir tāds pats absolūtais zaudētājs kā es. Protams, es daudz ko nezīnu, un mani priekšstati varbūt ir tikai šifrēti teksti, kas nozīmē pavisam citu, nekā es spēju izlasīt. Tomēr arī mana patiesība par tēvu ir īstenība, un šī īstenība ir vienīgā, kurā viņš tagad pie manis var atgriezties.

Viņš par sevi man neko daudz nav stāstījis, vairāk tikai šo to netieši — ka viņam garšo piena zupa ar saknēm, jo viņam tādu bieži vārījusi Hermīne, viņa pamāte. Ka viņu kalpone — poliete īsi pirms kara atrasta mežā zem žagaru kaudzes ar saplēstām drēbēm un pārgrieztu rikli. Un ka viņa tēvs dzīvojis tādā kā bezsvara stāvoklī starp saimnieka pienākumiem savā nolaistajā sešdesmit hektāru saimniecībā un sappiem kļūt par ietekmīgu politiķi vismaz Latgales vietējā mērogā: kamēr viņš apriņķa centrā uzstājās ar tautsaimniecības priekšlasījumiem un pat kala plānus par iekļūšanu Saeimā, paša saimniecībā ēkām puva un tecēja jumti, siens palika nesaplauts un nenoraktiem kartupeļiem uzkrīta sniegs. Tad nu viņš atlaida kārtējo pārvaldnieku un pieņēma jaunu, arī ekonomes sekoja cita citai, kamēr beidzot pēc desmit atraitības gadiem — manam tēvam tad jau bija vienpadsmit — viņu mājā ieradās Hermīne, vējīga, mānīcīga, brīžiem kā jukusi no pāri plūstoša maiguma, — apmēram tādu cauri tēva balss noskaņai es samaniņu viņas apveidu. Arī silto tuvības pasauli, it kā vārdos nenosauktu savvērestību, kas viņus abus apvienoja pret lielās politikas apsēsto, vienmēr kaut kur promiseso tēvu, kas savu saimniecisko nemākulību centās kompensēt ar taupīšanu sadzīves sīkumos: pārbraucis no savām Rīgas un Rēzeknes turnejām, viņš nosēdās lielajā istabā pie «biroja» un, saraucis pieri, vienmēr ilgi pētīja ar Hermīnes ķeburainajiem cipariem aizpildītās mājas grāmatvedības burtnīcas lapas, kamēr viņa klusi stāvēja aiz viņa krēsla, abām rokām tramīgi apņēmusi milzīgo grūtnieces vēderu. Šis savvērestības daļa bija arī maksšķerāķi, rozīņu turziņas un citi rēķinos neierakstīti našķi un nieki, ko Hermīne šad tad slepeni pabāza manam tēvam zem spilvena, tāpat ziemas vakari, kad viņi abi, taupīdami petroleju, atvērtās plīts ogļu gaismā tāpat ar pirkstiem tieši no pannas ēda kartupeļu pankūkas, ausīdamies, vai uz mājas gatves neierības rati... Bet nu jau

laikam es te sāku tēvam piedēvēt pats savas izjūtas. Kaut gan kas zin', varbūt arī maniem bērniem — ja mums ar Kristu tādi būs — kādreiz liksies, ka es tikai eju uz darbu, nāku mājās, pusdienoju un dusmojos?

Bet par Hermīni, — es laikam jau teicu, ka tēvs viņu pieminēja izvairīgi, it kā kaut ko slēpdams vai gribēdams aizmirst. Agrāk, kad es nezināju, kas ar viņu bija noticis — man tikai šovasar mamma visu izstāstīja —, es iedomājos, ka tur bijusi tāda puiciska iemilēšanās, varbūt pat kāds apkaunojošs mēģinājums viņai tuvoties, nodevība pret abu klusās saprašanās pasauli, vai. Taču slepeni sabiedrotie viņi palika arī pēc tam, kad Hermīnes aizliegto pievilcību (ja tur vispār kaut kas uz to pusi bija) aizēnoja Daugavpils ģimnāzistes, — bez vārdiem, tikai ar isu saskatīšanās, ar dažiem gluži neticamā veidā sataupītiem latiem, kurus Hermīne pēc brīvdienu ciemošanās vienmēr iebāza tēvam kabatā. Šie Hermīnes piecu un desmitsantīmu monētās sakrātie lati kopā ar siltās veļas un adito zeķu sainīti pavadīja tēvu arī uz Rīgu — viņš sāka studēt tiesību zinātnes. Un tur pēkšņi atklāja, ka universitātē neviens cits nevalkā pašaustu uzvalku un ka korporācijā uz latgaliešiem skatās no augšas.

«Es vismaz zināju, ko gribu,» tēvs teica, kad mani izsvieda no augstskolas. Es arī zināju, bet tā bija pavisam cita zināšana nekā tēvam, ar pretēju zīmi, —vēlēšanās iegūt vismaz tik daudz, kā zaudētāja brīvību. Es stāvēju pie fakultātes durvīm, laiks bija kā melnbaltā kino, februāra atkusnis, kad nevar saprast, vai gaisma vēl nav uzsaususi vai jau sāk tumst, vienādi apzāģētie apstādījumu koki stāvēja paklausīgā rindā kā mēmi statisti, pa Ļeņina ielu man garām gāja cilvēki, es divreiz biju izgāzies vēsturiskajā materiālistā, un nu man vajadzēja iet trešo reizi, lai izspiestu ieskaiti no abstrakcijām, kuras mana pieredze noraidīja. Un tad es nodomāju: velns lai parauj! — un gāju, un gāju, un gāju uz priekšu pa Ļeņina ielu, un man bija nosplauties, kas un kā būs —galvenais, ka beidzot es biju es pats un varēju teikt tikai to, ko rādīja mans iekšējais kompass, viss pārējais bija štrunts. «Allegro» es iepazinos ar meiteni, viņa man skaitīja Bodlēru, Ahmatovu, Egilu Zirni un kaut kādu nezināmu autoru haikas, vienu es vēl tagad dzeros — «citiem ciruļi jau atlidojuši, bet man vēl dzerves nav aizlidojušas» — tikai viņa man teica, zagt nedrīkst, autors ir dzīvs, bet haika vienkārši ģeniāla, kā tu domā? Viņai to viens svešs čalis noskaitījis no rīta, kad viņa pamodusies viņam blakus un prasījusi: paklau, kā tevi sauc? — un tad viņš noskaitījis haiku, bet viņa teikusi: dieva dēļ, arī tu dzejo?! — jo viņai bijušas drausmīgas pagiras, taču čalis apvainojies. Draņķīgi tikai, ka es kaut kur pazaudēju jaku, bija tīri laba jaka, bet citādi nekas, «Lunā» mēs piebāzām pilnas kabatas ar maizi un gājām uz kanālmalu barot gulbjus, taču gulbji jau bija aizgājuši gulēt, un tad es ar dežūrtramvaju braucu pie Kristas. Eu, tu gadījumā neesi pillā? —viņa man jautāja, kad viņas fāterim biju paskaidrojis, ka esmu atnācis lūgt viņa meitas roku. Bet tad viņa tomēr, uzmetusi uz naktskrekla mēteli, iznāca pie manis trepju telpā, es viņu apkampu un teicu viskautko, arī, ka citiem ciruļi jau atlidojuši, bet man vēl dzerves nav aizlidojušas, tāpēc es tagad staigāju bez jakas, vienīgi sūdīgi, ka nu mani drīz paraus krievos.

Nu jā, bet tēvs man tāpat teica: es vismaz zināju, ko gribu. Es, viņš teica, naktīs preču stacijā izkrāvu vagonus, lai nopirktu kārtīgu uzvalku. Un iemācījos spēlēt kārtis, lai vinnētu istajās spēlmaņu kompānijās. Visvienkāršāk ir neko negribēt un neko nedarīt.

Tās bija patiesības no tēva patiesību pasaules, kurā nekas nav apšaubāms, jo viss ir pareizs bez pierādījumiem. Protams, viņš zināja, ko grib, citādi nav iespējams izskaidrot, kā viņš ar savu nepareizo izcelšanos un korporeļa pagātni līdz ar padomju varu tūlīt tika pieņemts darbā jaunās iekārtas politpārvaldē, piedevām laikā, kad viņa tēvs, kārtējo reizi nopūdējis labību, bija apcietināts par sabotāžu. Es nešaubos, ka mans tēvs viņu nespēja glābt, tas ir, nebūtu spējis, pat ja būtu uzdriktējis mēģināt. Un ka par Hermīni un mazo Ruti viņš uzzināja tikai tad, kad bija jau par vēlu. Varbūt viņš pat ticēja, ka viss ir

pārpratums, kam drīz jānoskaidrojas, un vēlāk, nu, jā, tad jau neatlika nekā cits, kā samierināties. Palikt pie savas izvēles un pārliecības, ka izvēlēties ir viņš pats, nevis izvēlējušies viņu, pusputējuša Latgales lielsaimnieka dēlu ar aizvainotu pašcieņu zem pašausās žaketes un kaismīgām alkām pēc līdztiesības — kā radītu tautas gribas iemiesotāja lokam ar urrā uz lūpām par padomju tankiem.

Es nesaku, ka citas versijas ir izslēgtas: man vienīgi gribas pārnest tiltu pāri mītiskajai upei, no kuras otra krasta viņš man neko vairs nespēj paskaidrot. Es tagad viņam labprāt teiktu: nu, izstāsti man visu, varbūt tev klūs vieglāk, nebaidies, es tevi sapratīšu, es taču esmu tāds pats cilvēks kā tu. Mēs abi kopā varētu aizstaigāt līdz viņa mājām, es zinu, sētas vidū bija zibens iešķelts ozols ar stārķa ligzdu galotnē un apkārt pletās tīrumi un pļavas, viņš man parādītu taku cauri alkšņu un avenāju čūskulājam uz ezera stūri, kur nāk iebarotās zivis, mēs klusi izlavītos cauri virtuvei, Hermīnes sejā maizes krāsns kvēlojošās ogles mestu trauksmainus atspīdumus, līdz elkoņiem kailās rokas aplipušas ar miltiem, un tēvs istabā, ar visām drēbēm atlaides gultā, vaļējām acīm sapņotu par savu lielo politiku.

Es jau saprotu, kāpēc tēvs negribēja par sevi neko daudz stāstīt — viņš pārāk daudz ko nespētu paskaidrot. Vienkāršāk bija teikt, ka visi viņa piederīgie gājuši bojā kara laikā, un formāli melots jau tas nebija. Viņa tēvu likvidēja kopā ar citiem tā sauktajiem politiskajiem, kad vācieši nāca virsū Daugavpilij — «nošāva bēgot». Par Ruti Hermīne atrakstīja no Tomskas apgabala, bez apsūdzībām un zēlošanās, vienkārši totāli nolemtībā, ka gan jau mīļais Dieviņš drīz pieņems arī viņu, jo kā tad maziņā tur bez viņas, un zemi bijis tik grūti atrakt, Hermīne divus vakarus lauzusi pa maziem gabaliņiem, Latvijā zeme nekad tik dziļi nesasalst. Taču galu galā Hermīnei aprūka pacietības gaidīt, kamēr Dieviņš par viņu apzēlosies. Bet to, es jau teicu, man tikai šovasar pastāstīja mamma. Tēvam vienkārši nebija piederīgo, tikpat dabiski, kā mammai bija opaps ar omammu un tēva rakstāmgalda atvilktnē glabājās «Prozit» kastīte ar kara ordeņiem, jo viņš bija karojis istajā pusē. Un tikpat dabiski šīs istās puses istās patiesības izslēdza varbūtību, ka atskaites punkts nav kaut kāda kosmiska abstrakcija, bet pavisam konkrēta vieta uz zemes, kura paliek vienīgā, viss viens, vai to grib pievākt vācieši vai krievi.

Nevar teikt, ka mēs ar tēvu nesapratāmies, tad jau drīzāk mēs viens otru sapratām pārāk labi, pēc manām bērnības bailēm un pusaudža gadu kategoriskās ciņas par savu absolūto taisnību starp mums abiem iestājās divu pieaugušu cilvēku līdzvērtīgās attiecības, tikai tad mēs jau apdzīvojām katrs savu istenības stāvu. Es viņam neko vairs necentos pierādīt, vienkārši es pats biju pierādījums, ka viņa patiesību ēkai ir arī pagrabstāvs, kurā apmetas tie, kuru istenību tur, augšā, noraida. Man nav, ar ko lielīties, es biju tikai viens no piecdesmito gadu nogales standartizlaiduma ar tās vispārējo malā stāvētāju smīnu, — vienkārši platforma piramīdai, kuras smailē medīja tos, kuri atļāvās citādi domāt arī skaļi. Bez šaubām, ja visi būtu bijuši tikai tādi mēmi pagrīdes opozicionāri kā es, mēs varbūt vēl tagad pielūgtu Ļeņina galvas, un nevienam prātā neienāktu, ka tās joprojām šur tur ir sakarinātas drīzāk par biedinājumu — kā nogrieztas ar neasu nazi kādā fanātisku kanibālu orgijā. Taču pastāv arī tāda tīri ģeometriskā likumsakarība: jo plašāka ir piramīdas pamtne, jo augstāka iespējama virsotne. Jā, es esmu statistis pēc būtības un tāds acimredzot arī palikšu vienmēr, tas ir kaut kas līdzīgs ilgai paralīzei, kuru nez vai maz iespējams izārstēt. Nevis dalībnieks, bet klusais līdzjutējs — tāds pats kā pirms gadiem piecpadsmit, kad uz Hamburgas ielas sētas aklā mūra kāds bija uzrakstījis NOST AR KRIEVU OKUPANTIEM! — un tēvs man vakarā mājās jautāja: kas tad to būtu varējis izdarīt, noteikti kāds no vietējiem, vai jums tur skolā neko nerunā? Skaidrs, ka skolā par to vien runāja, daži teica, ka Raimis ar brāli, citi domāja, ka varbūt Einārs no centra skolas, kura senči esot baptisti. Runā, es teicu. Klusums starp mums abiem bija

blīvs kā ūdens. Bet tu esi liels varonis, tēvs beidzot sacīja, un nevienam ne vārda. Tas bija viņa parastais paņēmieni — nolikt mani pie vietas ar smaidošu pārākumu, it kā es joprojām būtu no viņa dusmām un labvēlības pilnīgi atkarīgs radījums, kas dzeltenos šporzabaciņos klibo viņam nopakaļ. Es neesmu varonis, es viņam teicu, un mēmais opozicionārs man sminēdams mēmi piebalsoja: skaidrs, ka neesi, tu taču to neuzrakstīji. Tad es to pasacīju skaļi: es jau to neuzrakstīju. Taču tēvs nepārskaitās, pat nesāka ar savām parastajām abstrakcijām mani pārliecināt, ka istā istenība atrodas ārpus manis, nevis manī pašā. Ak tad pat šitā, viņš vienīgi noteica. It kā kaut ko tamlīdzīgu jau būtu gaidījis — ne tieši no manis, bet dzīves vispār, vai.

Tas ir sliekšnis, no kura viņš tagad pie manis atgriežas, otrs cilvēks, tāds pats kā es — ievainojama, šaubām un izmisumam pakļauta būtne. Nav jau tā, ka viņš tīri metafiziski ienāk pie manis pa durvīm un kaut ko saka; es vienkārši jūtu viņa klātbūtni, it kā viņš sēdētu pie manis tāpat kā agrāk Mežaparka mājā, kad mums abiem nebija īsti, ko runāt, patiesībā nebija nekā, nekad agrāk viņš manā istabā tāpat vien nenāca, tikai pēc tam, kad aizbrauca Elita. Viņš līdz pēdējam neticēja, ka viņa tiešām aizbrauks, kaut gan ar Laslo viņa bija sareģistrējusies jau pirms Jāņiem un pēc tam tikai gaidīja izbraukšanas atļauju. Bet tēvs izturējās tā, it kā mums viss būtu pa vecam un pietiktu, ka viņš nepievērs uzmanību Elitas nodomiem, lai tie pārvērstos par viņas parasto fikso ideju, kuru var vienkārši neņemt par pilnu. Ka Elita var daudzies apārt ar čaļiem, nolikt sarullētu mēteli zem segas, lai izskatās, ka viņa tur guļ, pat ka var nedēļām neiet uz skolu, — tas viss kaut kā vēl iekļāvās tēva loģikas sistēmā. Mūsu bērnības soda — piedošanas mehānisms joprojām bija spēkā, tikai nu mūs vairs neatstāja bez saldā ēdiena; Elita pati brīvprātīgi, uz ceļiem nometusies, no cītības iekodusi zobos lūpu, berza tēva istabā parketu vai vārīja piena zupu ar dārzeniņiem, kura mums visiem pārējiem riebās, kamēr beidzot pie vakariņu galda, kad Elita atkal pacietīgi kā nopērts suns centās sagūstīt tēva skatienu, bet viņš tišām necēla acis no sava šķīvja, mēs centāmies paēst pēc iespējas ātrāk, lai aizbēgtu no spriegā klusuma, jo pat mamma nevdzirkstējās runāt, un tad jau parasti kaut kas notika, kads aizrijas vai sagrieza pirkstu, mamma skrēja pēc marles, un pa visām jūkām, velns zin', kurā brīdī, tēvs aizmirsā, ka viņam jābūt niknam uz Elitu, un tā jau arī bija tikai virskārta, zem kuras viņa joprojām palika tēva milule un cerība, kas jau četrus gadus vecumā lasīja drukātos burtus un pat garo klepu un masaliņas izslimoja daudz vieglākā formā nekā es. Pēc tam mēs runājām cits caur citu un smējāmies par katru nieku kā ķerti, visiem, izrādījās, gribējās vēl ēst, mamma no pieliekamā sadabūja kādu svētku konservu burku, pildītos piparus vai tomātus sulā, vīrs galvas plinkšķināja gammas pulkveža Ļenočka, mamma no ledusskapja izvilka vēl arī rītdienas pusdienu gaļu vai vistu, nolika pa vidu uz galda tāpat aukstu ar visu čuguna «pili», un mēs, laizīdami no pirkstiem caurspīdīgi zeltaino pusgatavās mērces želeju, cits citu pārlābodami, kopīgi sacerējām kaut ko atskapotu, piemēram, ka, tā kā nomirusi vārna, tup uz galda vista kārna vai tamlīdzīgi. Mēs sēdējām mūsu gaišajā, siltajā virtuvē kā uz mazas saliņas, ap kuru plešas apkārtējās pasaules neparedzamo slazdu un vilinājumu okeāns, un vīrs loga aizkariņiem augšējās rūts melnumā kā milzīga, oranža mēnesnīca atspīdēja virtuves lampas apaļais kupols.

Nu jā, bet tad nāca trācis ar aviācijas institūta ungāriem, vispirms jau tāpēc, ka Elita vispār pinas ar ārzemniekiem, — mūsu mājās tika lietots daudzskaitlis, kaut gan viņa tolaik sagājās vēl tikai ar Petru un skaitījās, ka viņi tikai šad tad kopā pastaigājas, papļāpā pa telefonu vai pasēž kādā kafūzī. Vienu dienu mamma darba pusdienlaikā atskrēja pēc kaut kā uz mājām un izcēla abus no gultas — ar to pa istam arī sākās. Skaidrs, mēsli sanāktu arī tad, ja Elita būtu ar kādu vietējo čaļi, bet ar ārzemnieku! Senči pēkšņi sāka atcerēties laikus, kad Elita vēl dancoja tautiskās dejas un pēc koncertiem Čehoslovākijā un Somijā katru teikumu sāka ar «bet tur . . .», un kādi tur veikali,

un kā cilvēki gērbjas, un kā tur uzreiz var pazīt padomju tūristus pēc vispārējā badmiru stila *made in USSR*. Mūsu senčiem Petrs nebija vienkārši čalis, kurā Elita pamatīgi ieģrābusies, viņiem Petrs bija Elitas sliekšme.

Par ko tikai mūsu mājā tolaik netika runāts, sākot ar nacionālo lepnumu un beidzot ar veneriskām slimībām un meitiņām, kuras grozās ap tirdzniecības ostu un viesnīcu «Latvija», — meitiņām no labklājīgām latviešu ģimenēm, kurās rauc degonus par krieviem un jūsmo pa štātiem un Latvijas laikiem, un tad nu šīs meitiņas protestē pret padomju varu, guldamās apakšā katram, kas nāk «no turienes», bet galu galā finišē svešās patrepēs, par trīni atdodamās vietējiem šķībacainajiem zoļļiem, dabū triperi un piegulētos bērņus pamet slimnīcās.

Ap to laiku Elitai kaut kas sametās arī ar Petru, bet pat man viņa neko neteica, bija tikai viena tāda reize, es stāvēju virtuvē pie ledusskapja un tāpat kaut ko riju, manējie bija pavakarīpojuši, viņi jau sāka aprast, ka man ir pašam savas iešanas, — nu, un Elita pienāca man klāt, apķērās apkārt un piespiedusies raudāja mana džempera mugurā. Tik tuvu kopā mēs nebijām bijuši nez cik ilgi, laikam vēl kopš tiem laikiem, kad es centra dzīvokļa kopīgajā istabā naktīs dažreiz palīdu zem Elitas segas, bet tad mani tur ieraudzīja mamma, un izrādījās, ka tas ir aizliegts. Pa starpu bija gadi, kad es Elitai biju tikai sīkais, apgrūtināšs, lieks; viņas briesmīgi gudrās draudzenes teica — piekabe. Bet nu jau es sen vairs nekabinājos viņai klāt, mēs ar Kristu pēc stundām blandījāmies gar jahtklubu un tenisa kortiem vai sēdējām uz skolas somām piesaulītē pie Saulesdārza sētas un skūpstījāmies, nolikuši aizdedzinātas cigaretes sev blakus zemē, pērnā zāle gruzdēja ar rūgti medainu smaržu, un nošņurkušie tipi, kādi vienmēr kā no zemes izlien nomaļās vietās, aprija mūs ar glūnīgi badīgiem skatieniem. Dažreiz mēs satikām Elitu ar Petru, Elita man pavirši pamāja un tūlīt novērsās, taču pirms tam vēl paspēja novērtēt Kristu — ātri un ziņkārīgi, kā sieviete apskata otru sievieti.

Tad, kā jau teicu, Elitai ar Petru nojuka, bet arī tas senčiem tagad bija pierādījums, ka no rietumu puses nekas labs nevar nākt, pat no sociālisma rietumiem: piemānīja dumju meiteni un pameta, tā iznāk ar «bet tur . . .». Viņu loģika apmeta kūleni, lai atgrieztos izejas pozīcijā, tikai nu visus nacionāli patriotiskos argumentus aizēnoja vienoti ģimenisks aizvainojums. Elita mums pēkšņi kļuva par tādu kā slimnīcā, kuru neliek pie mājas darbiem un piedod visus untumus, viņai pat atļāva kādas dienas neiet skolā, jo viņa teica: man sāp galva, visu laiku sāp galva, — un varbūt tā arī bija, kas zin', cik daudz un dažādām pārdomām vajadzēja satilpināties viņas pakausī ar pašā augšā uzsiesto zirgasti, kura līgani slīga uz visām pusēm kā palma. Bet to, kas notika tālāk, es vispār atsakos komentēt — pāris nedēļu vēlāk Elita paziņoja, ka precēsies.

Laslo mūsu mājā ieradās nevis pa kluso darbdienas rītā, bet kā oficiāls līgavainis uz svētdienas pusdienām, un beidzot mums nācās noticēt, ka viņš nav tikai Elitas legenda par kādu Petra draugu, kas nu stutēs lielo sapņu pili, ko Elita bija apbūvējusi ap Petru. Senči tomēr krietni par zemu bija novērtējuši Elitas spējas un pretenzijas pret nākotni — nekādi šķībacainie zoļļi un pavārtes, un pat ne ilgas un nopietnas pārdomas par smuko, veiklo Petru, kuru acimredzot spēja nobiedēt mūsu mammas konkrētie jautājumi un miglaini draudīgie mājiņi par prokuratūru un vēstniecību — jo Elita taču bija skolniece, nepilngadīgs, nesaprātīgs bērņs!

Pēc Jāņiem viņi sareģistrējās, un septembra vidū Elita aizbrauca. Mūsu mājās Ungārijas tēma vairs netika apspriesta, tikai pašā sākumā, kad Elita pateica, ka eksāmenus nekārtos, jo šejienes diplomu viņai tur nevajadzēs, tēvs ieminējās: tu taču nezini pat valodu, un vai tu vispār apjēdz, ko dari, savam Petram tu šitā neiespīsi, tev pašai būs jādzīvo, un par to diplomu, meitiņ . . . varbūt tur tev viņu tiešām nevajadzēs, bet ja nu kādreiz ievajadzēsies šeit? Tēva balss pieskaņa nodeva, cik grūti viņam tā runāt — it kā viņš Elitu lūgtos apdomāties un palikt, pat ja nav nekādu vispārēju abstrakciju, ar kurām pierādīt,

kāpēc, vienkārši tāpēc, ka te ir tā, kā šeit ir, zeme zem sakaltušām priēžu skujām, mūsu māja ar zaļo pastkastīti un rozā krāsu, kas ap ūdensnotekas caurulēm uzpūtusies garenās čūlās kā briesmīgā ādas slimībā, mūsu radio ar ziņām un raidlūgām latviešu valodā, tramvaja pieturas avižu kiosks ar «Rīgas Balsi», «Rīgas Viļņiem» un «Rīgas Kinoekrāniem». Valodu var iemācīties, Elita teica. Tēvs nokremšļojās. Pēkšņi man kļuva žēl uz viņu skatīties, mēs sēdējām pie ierastā vakariņu galda ar sagraizītu vaskadrānu, augšā pie dienišķajam klavieru mocībām atkal bija pielikta nabaga Ļenočka, aplamie akordi apsūdzoši griezās ausis. Tu domā, tēvs beidzot teica, tur tev būs labāk nekā šeit? Es nezinu, kāpēc Elita tā izdarīja — aiz muļķības vai spītības, vai vienkārši tāpat, nepiedomājot. Galvas vidū viņa atkal bija uzsējusi «palmu», — vēl tagad es viņu skaidri redzu tādu: vienā rokā iekosta sviestmaize, ar otru viņa kārtīgi aizbāz aiz ausīm šķipsnas, kas krīt acis. Un tu iedomājies, viņa teica, kaut kur var būt vēl sliktāk nekā šeit? Tu nekur neesi bijis, tu vienkārši nezini.

Vēstules tēvs Elitai nerakstīja, tikai mamma no viņiem abiem, un arī es no savas puses, protams.

Dažās vietās šeit ir līdzīgi kā Rīgā, Elita rakstīja. Ne jau tieši tāpat, bet atgādina. Mājas kārtība mums ir specifiska, Laslo tantes nav precējušās, un tā iznāk, ka man šeit ir veselas trīs vīramātes, Laslo mamma un vēl viņas abas. Tā mēs te dzīvojamies starp podiem ar visādām lielām, puslielām un pavisam mazām palmiņām, es jūtos gandrīz kā Āfrikā. Kā tu pats sapratīsi, kaut kā es ar viņām sarunājos. Bet Laslo mammai, starp citu, ir čalis, tāds pusslepens čalis, jo tantes viņu nevar ciest, viņš pēc izskata ir līdzīgs Kārlim Marksam, un tad nu tantes te nemas ar savām palmām un draudzenēm un cenšas arī mani iesaistīt akcijās pret Marksu. Bet vispār viņām ir arī visādi neprecējušos dāmu prieki, ļaīni pieder mašīna, viņas brauc uz kino un uz «pilsētu» iepirkties, tas ir vesels notikums, viņas krāso lūpas un liek cepures, un beigās arī Laslo mamma sagrib braukt līdzī. Aiz mana loga aug egle. Labi, tu man raksti. Pasveicini no manis savējos, Kristīni sevišķi, un Janku Pūpolu pasveicini, Tāli, Rahtku arī, ja satiec, labi?

Mamma vienmēr atrada iemeslu šā vai tā Elitu pieminēt, kaut vai tik daudz kā «Elitas karotīte» vai «jānopērk aploksnēs». Tas bija kā bērnu spēlē — auksts, siltāks, vēl siltāks un tad ātri, ātri: karsts! — kamēr tēvs vēl nav paspējis sakniebt lūpas. Viņš pats Elitu nepieminēja ne tieši, ne netieši, arī tad nē, kad Elitai pēc Jaungada pēkšņi mainījās adrese un no viņas vēstulem pazuda gan Laslo, gan viņa trīs mammas, gan Markss. Toties mamma! Nu viņa it kā bija saņēmusi atļauju runāt un runāt par jauno adresi Kādoji ielā un to, ka abi varbūt tikai sastrīdējušies vai kā, kaut gan neko tādu Elita nerakstīja, jo varbūt nemaz nav sastrīdējušies, bet varbūt viņa tagad brauks atpakaļ, un visa tā viņas precēšanās jau arī nebija pārāk nopietna. Taču vēstulē Elita tikai lūdza aizsūtīt kādus latviešu žurnālus, plates, no Imanta Kalniņa kaut ko jaunu, ja ir, labi? Viņai ļoti griboties mūs visus redzēt, uz pavasari viņa mēģināšot tikt ciemos, viņa diezgan brīvi jau runājot ungāriki un strādājot modes ateljē pie pasūtījumu noformēšanas, izrunas un izskata dēļ viņu bieži noturot par skandināvieti, un tad nu viņa arī sevišķi neplātotes ar savu *made in USSR*.

Galū galā Elita atbrauca nevis tajā, bet tikai nākamajā pavasarī. Vispirms pienāca telegramma, pēc tam tālsarunas zvans jau no Maskavas, ka pēc četrarpus stundām viņa ielidos Rīgā. Mēs jutāmies tādi kā pārgaidījušies, braukšana bija atlikta no reizes uz nākamo reizi, tā ka mūs īsti nepārlicināja pat telegramma ar izbraukšanas datumu, maz kas vēl varēja gadīties, lietus ar atceltiem reisiem un tālākajiem sociālistiskajiem sarežģījumiem mūsu metropoles lidostā vai pat vienkārša gripa.

Telefona garie zvani mūs uzrāva augšā pussešos no rīta, mamma uzlēja kafiju, bija sestdiena, aiz logiem pretējā mājā visi logi tumši, brokastot mums vēl negribējās, mēs sēdējām pie tukša galda ar trim tasītēm un kafijas termosu vidū, visi no miega bālām, satūkušām sejām un briesmīgi nopietni savās šā tā uzrautajās drēbēs un ar spilvendrānu nospiedumiem uz vaigiem. Elitu, protams, kādam vajadzēja

sagaidīt, es varēju aizbraukt viņai pretī, paņemt taksi un atvest mājās. Bet tēvs domāja, ka taksis drošības pēc jāizsauc uz māju, un beigās kaut kā bez īpašas sarunāšanas iznāca, ka brauksim Elitai pretī visi — arī tēvs. Un pie Vidzemes tirgus viņš lika taksi apturēt un pat nopirka puķes! Bet taksistam tā bija tikai parasta ikdiena ar dienišķu īgnumu uz tūlīgajiem gājējiem un privāto mašīnu aptaurētajiem svētdienas braucējiem, un, kad tēvs vēl pateica, ka pie lidostas vajadzēs gaidīt, šoferis izteica dažus vispārējus epitetus par pasažieriem, jo taksometri ir izdomāti braukšanai, nevis gaidīšanai, ja to kāds vēl nezina.

Lidmašīna kavējās — mēs, izrādījās, bijām aizgājuši tālāk, nekā sagaidītāji drīkst iet, un mūs aizraidīja atpakaļ. Mamma ieminējās, ka mēs varētu iziet ārā, lai paskatītos, kā lidmašīna nolaidīsies, un galu galā mēs tā arī izdarījām. Mamma pastaigājās šurp turp, labi izskolota pasažiera bažīgumā iemezdama acis rokas pulksteņi, bet tēvs visu laiku skatījās tikai uz augšu, tur, kur starp uzlecošās saules apli un blīvajiem mākoņiem vajadzēja iznirt Elitas lidmašīnai. Vējā viņam asaroja acis, plānie, pelēkie mati virs deniņiem plašos pusapļos atsedza galvas ādu, uz kuras sāka iezīmēties brūngani plankumi, kādi uz sejas un rokām parādās veciem cilvēkiem, neļķes viņš bija piespiedis savai melnajai svinīgu gadījumu žaketei un ar otru roku turēja pie pašam ziedu galvām, lai kāda nenolūst. Un kas tas īsti bija, bet pēkšņi asaras saskrēja acīs arī man.

Mēs Elitu uzreiz nepazinām, viņa sarunādamās nāca kopā ar kādu pusmūža dāmu, acīmredzot lidojuma ceļabiedri, — divas neuzbāzīgi elegantas ārzemnieces, kas soļo mazliet atstatu no pārējās iekāpēju masas ar tās lietišķajiem komandējumu laudīm, dienvidrepubliku septmaņiem nemainīgajās ādas jakās, nevērīgi defilējošiem firmīgiem un pavisam neitrāla izskata cilvēkiem ar un bez bērniem. Elita mūs pamanīja pirmā, atvadoties uzsmaidīja otrai dāmai un nāca mums klāt. Mati viņai tagad bija pavisam gaiši, līdz ausīm gludi un tālāk sīki cirtaini kā trīsdesmito gadu aktrisēm. Viņa saskūpstījās ar mammu, tad apkampa mani. No viņas uzdvesmoja parfimērijas smarža, svešādi tvanīga, tāda kā tumša, bet cauri tai piepēši arī žņaudzošs siltums no mūsu bērnišības noslēpumiem, «dārgumiem» un čukstēšanās istabas tumsā. Ar tēvu Elita nesaskūpstījās un neapskāvēs, viņi tikai stāvēja un skatījās viens otrā, kamēr pa bagāžas slidlenti piebrauca Elitas somas. Es paņēmu vienu, tēvs otru. Lidostas durvju stiklā uz brīdi atspoguļojās mūsu kopējais attēls — bezmiesiski caurspīdīgs kā tāda pagātnes rēgu četrtole. Bet tad mēs jau bijām ārā, pavasara rīta saulē, Elita nāca starp mani un tēvu, kādas viņas vēstules sakarā viņš izsmējīgā neiecietībā bija izmetis: brīvdomīgo emigrantu nostalgija, cik aizkustinoši! — bet tagad, kad viņa uz mirkli atpalika un kā noreibusi aizvēra acis, tēvs viņu klusēdams paņēma zem elkoņa. Mēs piegājām pie takso-metra, šoferis sēdēja, stingri piepūtīes kā kobra, tomēr, ieraugot Elitu, viņa seja negribīgi atmaiga, un, braucot cauri centram, šī rūguma ķērne jau bija atkususi tiktāl, ka Elita varēja uzklausīt pat pāris neveiklu komplimentu, kamēr viņa pati, ērti izstiepusi kājas, birdināja pelnus pakalpiņi izvilktajā pelnutraukā.

Vēlāk, kad Elita jau bija aizbraukusi atpakaļ, mēs par viņu bieži runājām. Virtuves aizkariņos glabājās viņas tievo, garo cigarešu dūmu rūgtums, svētku smarža kā agrāk, kad pie tēva uz dzimšanas dienām reizēm atnāca viņa darbabiedri un dzīvoklī vēl dienām ilgi oda pēc ciemiņiem; uz virtuves palodzes joprojām stāvēja «japāņu» servises ieplēstais šķīvītis, kurā viņa nodzēsa cigarešu galus, jo pelnutrauka mūsu mājās nebija. Pēkšņi bija kļuvis ļoti viegli un vienkārši apvaicāties, vai pasts izņēms un cik ilgi varētu nākt Elitas vēstule, jo gan jau viņa, pārbraukusi mājās, mēs tā arī teicām — «mājās», — tūlīt uzrakstis, kā aizbraukusi, kā pavadījusi nakti Maskavas lidostā līdz savam Budapeštas reisam. Mamma jau pirmajā vakarā it kā nejauši bija iejautājusies, kā tad klājas Laslo. Ak, mammu, Elita noteica, es ceru, ka labi. Ar to sākumam pietika. Bet nākamajā dienā mamma sarunā — atkal tikai tā, starp citu — piezīmēja: tad tu tur tagad viena . . . Elita iesmējās. Kāpēc viena, viņa teica, man ir draugs.

Man nav ne jausmas, ko domāja tēvs. Vienīgi, ka beidzot viņš laikam bija samierinājies, ka Elita paliks tur un līdz viņas nākamajai ciemošanās reizei viņa mūsu vidū var palikt tikai sarunās par viņu, minējumos un vēstuļu gaidās, — bez mokoši iznīcinošiem «kāpēc» un «nē» zem noraidošas klusēšanas. Un tomēr. Tēvs taču strādāja iestādē, kuras īpašā kompetencē bija visu veidu dzimtenes nodevības varianti — ar viennozīmīgu konkrētību attiecībā uz jēdzieniem «dzimtene» un «nodevība». Bet tēva darbs mums bija tikai anonīmas prāvas, apsūdzības uzturēšana, smaga diena, vārdu sakot, dienesta noslēpumi, kaut kas nezināms un tāls, katrā ziņā daudz neinteresantāks par minējumiem, kurš tad īsti no grupas biedriem varētu būt nealgotais ārštata darbinieks un vai tiešām tur ir kartotēkas par pilnīgi visiem, ne jau spiegiem, ar kuriem nodarbojās tēvs, bet mūsējiem, kuri pat nezināja, kādas izskatās slavenās mikrofilmas, kurās kaut kas (kas?) tika iemūžināts — tālāk mana fantāzija attiecībā uz dzimtenes nodevības iespējām nesniedzās. Un kā viņi varēja zināt, kas aizvakar pie paziņām ēsts vai bijis mugurā tiem, kuri tika izsaukti uz pārrunām stūra mājā, un kur gan glūn šīs slepenās acis, kas visu redz, un vai tiešām pāri gluži visiem stiepjas šīs neredzamais tīkls, kurā aizķeras pat nejauši izmesta frāze par kādu kaitīgā radio informāciju.

Atklāti avīzēs šad tad parādījās raksti par tiem, kuri neatgriežas no ārzemju braucieniem, šķērso robežu zem radara līnijas ar grabošu «kukuruzņiku» vai jahtā mēģina pārbraukt jūru. Ka viņi pēc padomju likumiem tiek sodīti — tie, kurus noķer, jo viņi ir valsts noziedznieki jau tāpēc vien, ka negrib palikt šeit, padomju pilsoņi nestabilā laivīnā tumsas un viņņu nedrošajā aizsegā, jo viņiem nav ārzemju pases un atļaujas nopirkt biļeti uz starptautisku lidmašīnas reisu. Tas nu bija vēl viens vienādojums tēva dzīves loģikas algebrā.

Tēvs nomira iepriekšējā ziemā. Viņš sēdēja savā istabā pie galda, atspiedis rokās galvu, un skatījās ārā pa logu; pēdējā laikā viņš bieži tā sēdēja, ziema iesākās vēl, bet nu beidzot katru dienu snīga, un arī tovakar aiz loga snīga un snīga, un snīga.

Tai pašā vakarā es pieteicu tālsarunu Elitai, bet uz viņas numuru atsaucās kaut kāda večiņa, laikam Elitas dzīvokļa saimniece. Viņa nerunāja ne krieviski, ne angļiski, tikai kaut ko ungāriski bēra, es sapratu vienīgi vārdu «Elita», bet tik daudz jau es zināju arī pats. Vienā no pēdējām vēstulēm Elita bija ieminējusies, ka uz dažām dienām braukšot pie paziņām uz Stokholmu, es nezināju, kad tieši, un sāku kliegt klausulē: Stokholma? Elita — Stokholma? Kaut kur līnijā sāka pīkstētisie signāli, un večiņas balss attālinājās, savienojumu ar Budapeštu es biju gaidījis sešas stundas, un nu izmisis auroju: Elita, telephone? — cerībā, ka večiņa varbūt attapsies nosaukt numuru, kur Elitu meklēt, viss viens, vai pie paziņām Stokholmā vai varbūt kvartālu tālāk turpat Budapeštā. Un tikai tad apjēdzu, ka numuru taču vienalga nesapratīšu. Es noliku klausuli, cauri atmiņu slāņiem iznira jau pazīstama sajūta — provinciāla smelze milzīgajā pasaulē, kurā tik viegli apmaldīties un citam citu pazaudēt, bet cauri attālumam stiepjas neredzami pavedieni, tēva acis vējā asaro, un beidzot gausi kā sapnī cauri violetai vatei līdzīgiem mākoņiem izslīd lidmašīna.

Pavasārī mamma mūsu dzīvokli samainīja pret diviem atsevišķiem — man tepat Rīgā, Lielvārdes ielā, sev pašai Cēsis. Viņai vienmēr esot gribējies dzīvot nelielā pilsētiņā, kur vēl nav izzudis agrākais gars, tuvība starp cilvēkiem, latviskums. Mēs abi stāvējām uz vecās mājas terases un pipējām, tas ir, es pipēju, bet viņa bija iznākusi man līdzī. Ielas otrā pusē ar būvgružiem piemētātajā, saraknātajā skvēriņā jaunās divpadsmitstāvu mājas priekšā, saulei pagriezušas sejas, uz sola rindiņā sēdēja jaunās iemītnieces, sievietes raibās blūzēs un sarafānos, citas puķainās ritakleitās, vecākās ar lakatiem galvās. Siltās pievakarēs pēc darba viņas parasti tā sasēdās kopā, ar acīm pavadīja jaunus pārišus, sabāza kopā galvas, kad garām soliņam, kā vienmēr pillā, aizgrīļojās kuprītis, — šī ikvakaru biedrošanās ar kaimiņiem varbūt bija pati pēdējā tradīcija, kas nāca viņām līdzī no tālajām, dzimtajām sādžām. Bija maija

vidus, bezvēja diena ar caurspīdīgām debesīm. Mantas dzīvoklī jau bija sasaiņotas, mēs gaidījām mašīnu.

Mamma man sacīja, lai es nedomāju, ka viņa to izdomājusi tikai tagad — jau gadiem ilgi, braucot vilcienā vai autobusā cauri mazām pilsētiņām, viņa domās vienmēr izvēlējusies kādu māju, kurā gribētu dzīvot, nu, bet cik tad bieži viņa vispār kaut kur tikusi — darbs, pusdienas, trauki, grīdas, mazgāšana un gludināšana . . . bet vai tad viņa tēvam to varējusi teikt, viņš vienmēr dzīvojis pats savā autonomijā, apprecējis viņu, pavisam jaunu meiteni, jau kā vecpuišis, un arī ģimenē visu mūžu tā arī palicis vecpuišis . . . Acs kaktiņā viņai sariesās asara, taču nenorītējusi atkal sasūcās atpakaļ aiz plakstiņa. Tu taču pats zini, viņa teica, cik viņam bija smags raksturs, un kad vēl aizbrauca Elita . . . Es skatījos uz mammu un domāju, kāpēc viņa man to visu tagad saka. Viņas mājiņi par dzīvi ar tēvu un nenoteiktajām ilgām man nelikās īsti godīgi — varbūt ne tieši pret tēvu, drīzāk pret mums visiem kopā manā iekšējā «kā bija» patiesībā, kuru vairs nespēja izmainīt nekādi precizējumi un labojumi. Noliegdama manu «kā bija», mamma tikai pati — tā, kura tagad stāvēja man blakus, — it kā izgāja ārpusē. Es zināju, ka viņa taisās precēties otrreiz, un kāpēc ne, man bija Krista, Elita tālu, tēvs miris, — mammai nevajadzēja taisnoties neviena priekšā. Saule cauri priedēs zariem lāsumaini aspīdēja viņas seju, lielo, miksto muti ar sārtu lūpkrāsas strīpiņu un drusku izvirzītajiem priekšzobiem, apvītušo pakakli, un pēkšņi man likās neaptverami, ka esmu kādreiz bijis kusls zidainītis viņas klēpī, — tikpat neiedomājami, kā tas, ka mammu ir dzemdējusi un zidījusi omamma.

Man ir tikai piecdesmit divi gadi, mamma teica, laikam pārpratusi manu skatienu. Tev, protams, tas liekas briesmīgi daudz. Bet, ja tu zinātu, cik labi es atceros, kā tas bija, kad es vēl nepazinu tavu tēvu, kā es domāju par precēšanos — par to jau sapņo visas meitenes — un visādi mēģināju iztēloties, kāda būs mana dzīve . . . Tas man neliekas daudz, es viņu pārtraucu, un tu vēl izskaties ļoti labi. Es nodzēsu cigareti pret terases izdrupušo apmali, un mēs gājām iekšā.

Visu sakarā ar dzīvokļu maiņu bija nokārtojais mans, kā es viņu, velnu dzenot, saucu, — patēvs, un vakarā viņi pārveda mēbeles uz Cēsīm. Pēc divām nedēļām izvācos arī es.

Tagad, ieskrējusi pie manis ciemos manā Lielvārdes ielā, mamma stāsta par saviem kursiem (viņa mācās vadīt automašīnu), kā viņu slavējis instruktors un kā viens sasodīts mūlāps — šis «sasodītais mūlāps» ir kaut kas jauns

viņas vārdu krājumā — izšāvies viņai priekšā no kreisā pagrieziena un pēc tam vēl kratījis dūri, un ka viņiem izsalusi roze, tieši *Sofija Lorēna*, mazs asniņš gan izdzinies, bet zem potējuma, un ka Džesijas metienā ir veseli vienpadsmit gabali (mans patēvs, piepelnīdamies pie savas zobu tehniķa pensijas, audzē kokerspanieļu kucēnus). Nevar teikt, ka mamma jaunajā laulībā ir kļuvusi tieši cits cilvēks, viņa vienkārši kā spoguļi tēva vietā tagad redzami citi vaibsti, tāds kā parupjš dzīvesprieks, vai. Ar Kristīni mammai ir īpašas attiecības, un reizēm, kad mamma pie mums sēž, kaulaini aplūkodama ar netīriem traukiem pilno izlietni, es iedomājos viņas galvā cepuri un uz galda vafeļu torti «Pārsteigums». Isi sakot, mammai Krista nepatīk; acimredzot mūsu ģimenes attiecību vēsturiskā dialektika turpinās. Tomēr ceru — es to saku bez zemtekstiem un ironijas —, ka beidzot mamma jūtas laimīga. Ja vien kāds vispār zina, ko tas nozīmē — būt laimīgam.

Jā, ko es piemirsu — mēs pārmeklējām visu māju, bet tēva ordeņus tā arī neatradām. Ne to, kas pienācās man vai Elitai, un pēc tam mūsu bērniem, ne pārējos četrus. Tie bija pazuduši. Mēs nejauši uzgājām tikai kādu citu pagātnes relikviju — tēva rakstāmgalda slēdzamajā atvilktnē zem dokumentiem, obligācijām, vecām kvītīm un citiem papīriem bija pabāzta pārlocīta zīmēšanas bloknota lapa, virsū uzlīmēts kaķis un tam blakus nez kāpēc ābols, bet iekšpusē šķībiem, drukātiem burtiem rakstīts: «TĒTIM DZIMŠANAS DIENĀ! ELITA!». Apsveikumā bija ielikta divas sadzeltējušas trosu vagoniņu biļetes «Sigulda—Krimulda».

Kristai apnicis klausīties, viņa man saka: to tu man jau teici. Viņa pienāk pavisam klāt un piespiež degunu man pie vaiga: nedusmojies, bet tu man vienmēr stāsti vienu un to pašu, nu, paklau, vienu un to pašu. Es uzlieku viņai uz pleca galvu kā tolaik, kad mēs kopā aizmigām uz soliņa un no rīta pamodāmies stīvi, greizi, pārsaluši; rītausmā viss apkārt izskatījās neticami tīrs, aiz kokiem cēlās saule, un koku lapas šaipus saulei, vēl miklas no nakts, dzirkstīja un spīguļoja. Piedod, es saku Kristas plecā, nekā citāda man nav, tad man vajadzētu izdomāt. Mēs stāvam savā istabā, kuru silda centrālapkure, aiz loga tumšs, televizora programmas beigušās. Eu, Runci?! Krista pastumj mani nost. Tu sapūties? Es neesmu sapūties. Es tikai laužu galvu par līkloču ceļiem, pa kuriem mēs cits pie cita aizejam un cits no cita attālināmies. Tie ir neizskaidrojami kā līnijas plaukstās, visiem tās ir līdzīgas, bet katram tomēr tikai savas.

HEROLDS PINTERS

KALNU VALODA

Pirmizrāde Britu Nacionālajā teātrī 1988. gada 20. oktobrī.
Scenogrāfs Maikls Teilors

Režisors Herolds Pinters

Darbojošās personas:

JAUNĀ SIEVIETE
VECĀ SIEVIŅA
SERŽANTS
VIRSNIEKS
SARGS
CIETUMNIEKS
VĪRS AR KAPUCI
OTRS SARGS

1

Pie cietuma sienas

Sieviešu rinda. VECĀ SIEVIŅA šūpo roku. Viņai pie kājām atrodas grozs. JAUNĀ SIEVIETE apņēmusi VECO ap pleciem. Ienāk SERŽANTS, viņam seko VIRSNIEKS. SERŽANTS rāda ar pirkstu uz JAUNO SIEVIETI.

SERŽANTS. Kā sauc?

JAUNĀ SIEVIETE. Mēs esam pateikušas, kā mūs sauc.

SERŽANTS. Kā sauc?

JAUNĀ SIEVIETE. Mēs esam pateikušas, kā mūs sauc.

SERŽANTS. Kā sauc?

VIRSNIEKS (SERŽANTAM). Izbeidz ālēties. (JAUNAJAI SIEVIETEI.) Vai ir kādas sūdzības?

JAUNĀ SIEVIETE. Viņu sakoda.

VIRSNIEKS. Kas?

Pauze.

Kas? Kas ir sakosts?

JAUNĀ SIEVIETE. Viņai ir savainota roka. Paskatieties. Viņai sakoda roku. Tās ir asinis.

SERŽANTS. (JAUNAJAI SIEVIETEI.) Kā jūs sauc?

VIRSNIEKS. Aizveries!

Viņš pieiet pie VECĀKĀS SIEVIETES.

Kas tev noticis ar roku? Vai kāds tev iekoda?

SIEVIETE paceļ roku. VIRSNIEKS blenž uz to.

Kas to izdarīja? Kas tevi sakoda?

JAUNĀ SIEVIETE. Dobermanpinčers.

VIRSNIEKS. Kurš?

Pauze.

Kurš?

Pauze.

Seržant!

SERŽANTS pasper soli uz priekšu.

SERŽANTS. Ser!

VIRSNIEKS. Paskaties tai sievietei uz roku! Manuprāt, tkšķi viņa zaudēs. (VECAJAI SIEVIETEI.) Kas to izdarīja?

SIEVIETE skatās uz VIRSNIEKU.

Kas to izdarīja?

JAUNĀ SIEVIETE. Liels suns.

VIRSNIEKS. Kā viņu sauca?

Pauze.

Kā viņu sauca!

Pauze.

Herolds Pinters (dzimis 1930. gadā Londonas Istendā, profesionālo karjeru sācis kā aktieris) bija viens no veiksmīgākajām un oriģinālākajām personībām britu «jaunajā vilnī», kas parādījās 1956. gadā. Rakstījis arī scenārijus, darbojies kā režisors. Pintera dzīvesbiedre ir pazīstamā angļu rakstniece Antonija Frēzere.

Ikvienam sunim ir vārds. Viņi atsaucas uz vārdu. Vārdu viņiem dod vecāki, un tas ir viņu vārds, tas ir viņu **vārds!** Pirms viņi kož, viņi **pazīņo** savu vārdu. Tā ir formāla procedūra. Viņi pazīņo savu vārdu un tad kož. Kāds bija viņa vārds? Ja jūs apgalvosit, ka viens no mūsu suņiem sakoda šo sievieti, nepateicis, kā viņu sauc, mēs to suni nošausim! Klusums.

Un tagad uzmanību! Uzmanību un klusumu!

Seržant!

SERŽANTS. Jā, ser!

VIRSNIEKS. Pieraksti visas sūdzības.

SERŽANTS. Visas sūdzības? Vai kādam ir sūdzības?

JAUNĀ SIEVIETE. Mums lika šeit ierasties deviņos no rīta.

SERŽANTS. Jā. Tiesi tā. Sorīt pulksten deviņos. Pilnīgi pareizi.

Par ko jūs sūdzaties?

JAUNĀ SIEVIETE. Mēs šeit ieradāmies deviņos no rīta. Šobrīd pulkstenis jau ir pieci. Mēs šeit stāvam astoņas stundas.

Sniegā. Jūsu vīri uzrādīja mums dobermanpinčerus. Viens no suņiem sakoda šai sievietei roku.

VIRSNIEKS. Kāds bija suņa vārds?

Sieviete paskatās uz virsnieku.

JAUNĀ SIEVIETE. Es nezinu viņa vārdu.

SERŽANTS. Vai atļausit, ser?

VIRSNIEKS. Turpini.

SERŽANTS. Jūsu vīri, jūsu dēli, jūsu tēvi, visi tie vīrieši, ko

jūs gaidāt, ir draņķi. Viņi ir valsts ienaidnieki. Viņi ir draņķi.

VIRSNIEKS pasper pāris soļus uz SIEVIETES pusi.

VIRSNIEKS. Tagad klausieties. Jūs esat kalnu cilvēki. Vai jūs

mani dzirdat? Jūsu valoda ir mirusi. Tā ir aizliegta. Šajā vietā

nav atļauts runāt kalnu valodā. Jūs nedrīkstat sarunāties ar

vīriem savā valodā. Tas nav atļauts. Vai jūs saprotat? Jūs ne-

drīkstat tajā runāt. Kalnu valoda ir ārpus likuma. Jūs drīkstat

runāt tikai galvaspilsētas valodā. Tā šeit ir vienīgā atļautā. Jūs

tiksīt stingri sodīti, ja šajā vietā mēģināsīt runāt kalnu valodā.

Tā vēsta militārais dekrēts. Tas ir likums. Jūsu valoda ir aiz-

mirsta. Tā ir mirusi. Nevienam nav atļauts runāt jūsu valodā.

Jūsu valoda vairs nepastāv. Vai ir jautājumi?

JAUNĀ SIEVIETE. Es nerunāju kalnu valodā.

Klusums. VIRSNIEKS un SERŽANTS lēnām pieiet pie viņas,

SERŽANTS apliek roku sievietei ap vidukli.

SERŽANTS. Kādā valodā tad tu runā? Kādā valodā tu runā ar

savu mīļāko?

VIRSNIEKS. Šīs sievietes, Seržant, vēl nav pastrādājušas no-

ziegumu. Atceries to.

SERŽANTS. Ser! Bet jūs taču neapgalvosit, ka viņas ir bez

grēka?

VIRSNIEKS. Ak, nē. Nē, to es nesaku.

SERŽANTS. Šī te ir ļoti grēcīga. Viņa vai pāri plūst aiz grē-

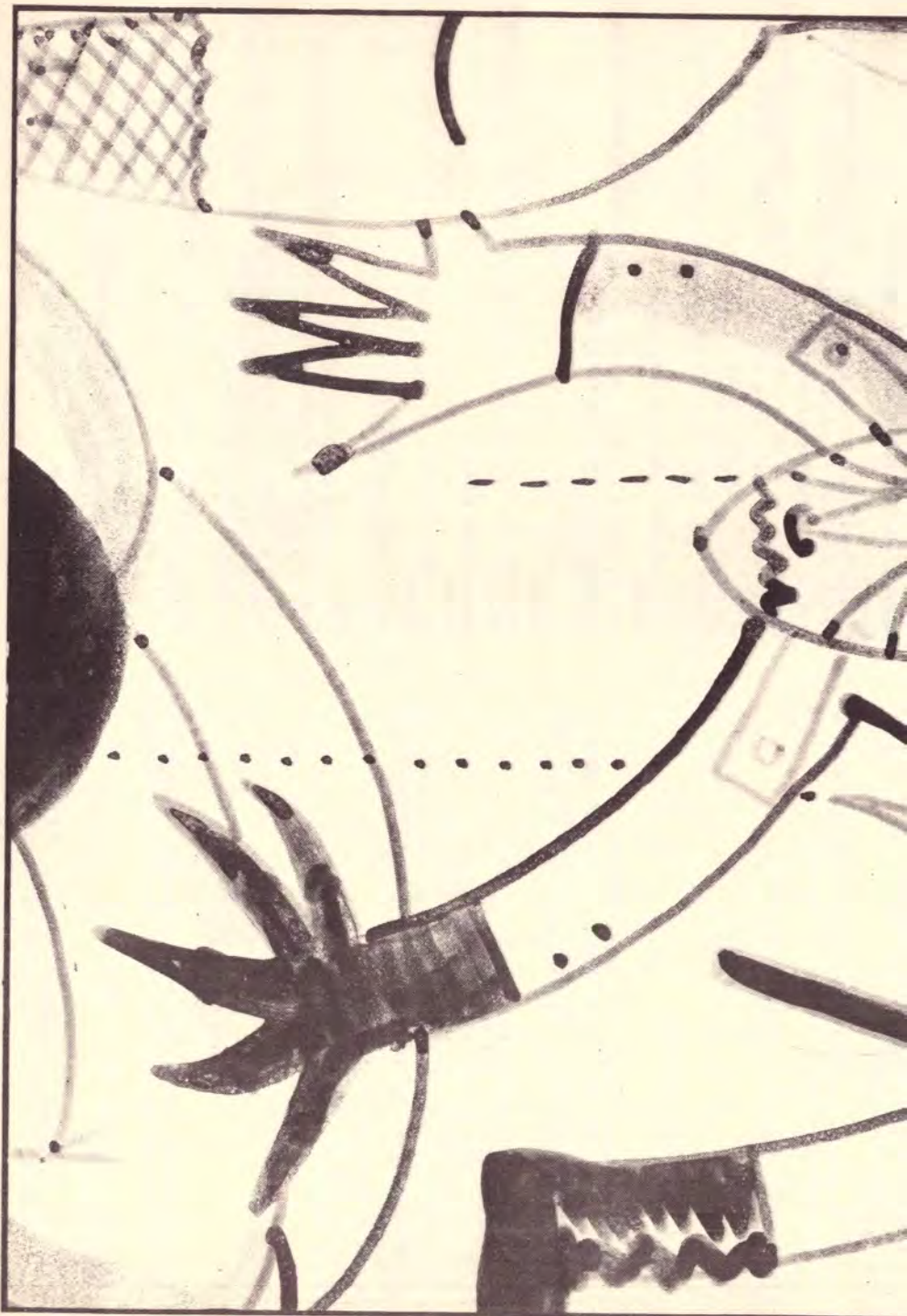
kiem.

VIRSNIEKS. Viņa neprot kalnu valodu.

Sieviete lēnām atraisās no Seržanta rokas. Viņa nostājas ar

skatu pret abiem vīriešiem.

JAUNĀ SIEVIETE. Mani sauc Sāra Džonsone. Esmu atnākusi,

KĀRĻA SILĪŅA ZĪMĒJUMS

lai tiktos ar savu vīru. Man ir tiesības to darīt. Kur viņš atrodas?

VIRSNIEKS. Parādi savus papīrus.

Sieviete iedod viņam papīru. Virsnieks to pārskata, pagriežas pret Seržantu.

Viņš nav no kalniem. Viņš nokļuvis nepareizā robā.

SERŽANTS. Tāpat kā viņa. Manuprāt, viņa ir pretīgi intelektuāla.

VIRSNIEKS. Bet tu teici, ka gūžas viņai gorījās.

SERŽANTS. Intelektuālēm gūžas gorās visspicāk. Gaismas nodziest.

2

Apmeklētāju telpa

Kāds CIETUMNIEKS sēž. VECĀ SIEVIŅA sēž, rokās viņai grozs. Aiz muguras viņai stāv SARGS.

Cietumnieks un Vecā sieviete sarunājas ar stipru lauku akcentu. Klusums.

VECĀ SIEVIETE. Es atnesu maizi . . .

Sargs iebiksta viņai ar steku.

SARGS. Aizliegts. Tā ir aizliegta valoda.

Sieviete paskatās uz viņu. Sargs viņai iesit.

Tā ir aizliegta. (Cietumniekam.) Saki, lai viņa runā galvaspilsētas valodā.

CIETUMNIEKS. Viņa neprot.

Klusums.

Viņa to valodu neprot.

Klusums.

VECĀ SIEVIETE. Es atnesu ābolus . . .

SARGS sieviņai iesit un iebļaujās.

SARGS. Aizliegts! Aizliegts, aizliegts, aizliegts! Jēzus Marija! (Cietumniekam.) Vai viņa nesaprot, ko es saku?

CIETUMNIEKS. Nē.

SARGS. Vai viņa nesaprot?

Viņš noliecas.

Vai tu nesaproti?

Sievīņa paskatās uz augšu.

CIETUMNIEKS. Viņa ir veca. Viņa nesaprot.

SARGS. Kas pie tā vainīgs?

Viņš smejas.

Ne jau es, to gan es nevarētu teikt. Bet varu pastāstīt ko citu.

Man ir sieva un trīs bērni. Un jūs visi esat sūdi.

Klusums.

CIETUMNIEKS. Man arī ir sieva un trīs bērni.

SARGS. Kas tev ir?

Klusums.

Kas tev ir?

Klusums.

Ko tu man teici? Kas tev esot?

Klusums.

Kas tev ir?

Viņš paceļ telefona klausuli un uzgriež numuru.

Vai Seržants? Es atrodos Zilajā istabā . . . jā . . . Es domāju, ka man ir jāziņo, Seržant . . . Manuprāt, šeit sēž kāds jokdaris. Uz skatuves iestājas krēsla. Figūras paliek nekustīgas. Skan tikai balsis:

VECĀS SIEVIETES BALSS. Bērniņš tev gaida.

CIETUMNIEKA BALSS. Tev sakoduši roku.

VECĀS SIEVIETES BALSS. Viņi visi tev gaida.

CIETUMNIEKA BALSS. Manai mātei ir sakosta roka.

VECĀS SIEVIETES BALSS. Kad tu pārnāksi mājās, tev būs īsta sagaidīšana. Visi tev gaida. Viņi visi tev gaida. Viņi visi grib tevi redzēt.

Gaismas iedegas. Ienāk Seržants.

SERŽANTS. Kas tas par jokdari?

Gaismas nodziest.

3

Balss tumsā

SERŽANTA BALSS. Kas tā par draņķa sievieti? Ko tā draņķe šeit dara? Kas ielaida draņķīgo sievieti pa draņķīgajām durvīm?

OTRĀ SARGA BALSS. Tā ir viņa sieva.

Gaismas iedegas.

Gaitenis.

SARGS un SERŽANTS sagrābuši VĪRIETI, KAM GALVĀ kapuce. JAUNĀ SIEVIETE kādu gabaliņu nostāk viņus vēro.

SERŽANTS. Kas te notiek, vai pieņemšana Pīlpleznai?

Un kur ir Kurkulēns?

Kurš atvedis Kurkulēnu pie Pīlpleznas?

Viņš pieiet klāt JAUNAJAI SIEVIETEI.

Hallo, Miss! Atvainojiet. Administrācijā izcēlās neliels satraukums.

Jūs ielaiduši pa nepareizajām durvīm. Neticami. Kāds par to noteikti atbildēs. Tas nu tā, bet ar ko es jums tikmēr varētu pakalpot, dārgo lēdij — kā viņi mēdz šacīt kinofilmās?

Gaismas nodziest pa pusei. Figūras paliek nekustīgas.

Dzirdamas balsis.

VĪRIEŠA BALSS. Es skatos, kā tu guli. Un pēkšņi tavas acis atveras. Tu paskaties uz mani un smaidi.

JAUNĀS SIEVIETES BALSS. Tu smaidi. Kad es atveru acis, es ieraugu tevi un pasmaidu.

VĪRIEŠA BALSS. Mēs esam pie ezera.

JAUNĀS SIEVIETES BALSS. Ir pavasaris.

VĪRIEŠA BALSS. Es tevi apskāju. Es tevi sasildu.

JAUNĀS SIEVIETES BALSS. Kad atveru acis, es ieraugu tevi un smaidu.

Iedegas gaismas. Vīrietis ar kapuci satrūkstas. Jaunā sieviete iekļiedzas.

JAUNĀ SIEVIETE. Čārlij!

SERŽANTS noklikšķina pirkstus. SARGS izved vīrieti ārā.

SERŽANTS. Jā, jūs esat ienākusi pa nepareizajām durvīm.

Pie visa vainīgs kompjūters. Bet es jums kaut ko pastāstīšu — ja jūs vēlaties informāciju par jebko šajā dzīvē, pie mums ik otrdienu piestaigā viens zellis — ja vien nelīst. Piegriez viņam kādu dienu, un viņš visu nokārtos. Viņu sauc Doukss. Džozefs Doukss.

JAUNĀ SIEVIETE. Vai man ar viņu pārgulēt? Ja es ar viņu pārgulēju, vai viss nokārtosies?

SERŽANTS. Droši vien. Bez problēmām.

JAUNĀ SIEVIETE. Pateicos.

Gaismas nodziest.

4

Apmeklētāju istaba

SARGS, VECĀ SIEVIŅA, CIETUMNIEKS.

Klusums.

CIETUMNIEKAM uz sejas ir asinis. Viņš sēž drebēdams. VECĀ SIEVIŅA klusē. SARGS raugās ārā pa logu. Viņš pagriežas un paskatās uz abiem.

SARGS. Ak, es aizmirsu jums pateikt. Viņi ir mainījuši likumus. Viņa drīkst runāt. Viņa drīkstot runāt savā valodā. Līdz turpmākiem norādījumiem.

CIETUMNIEKS. Viņa drīkst runāt?

SARGS. Jā. Līdz turpmākiem norādījumiem. Jauni likumi. Pauze.

CIETUMNIEKS. Māt, tu vari runāt.

Pauze.

Māt, es ar tevi runāju. Vai dzirdi? Mēs drīkstam runāt. Tu vari ar mani runāt mūsu pašu valodā. SIEVIETE klusē.

Tu drīksti runāt.

Pauze.

Māt! Vai tu mani dzirdi! Es ar tevi runāju mūsu pašu valodā. Pauze.

Vai tu mani dzirdi?

Pauze.

Tā ir mūsu valoda.

Pauze.

Vai tu mani nedzirdi? Klausies!

VECĀ SIEVIŅA neatbild.

Māt?!

SARGS. Pastāsti, ka viņa var runāt savā valodā. Jauni likumi. Līdz turpmākiem norādījumiem.

CIETUMNIEKS. Māt?!

SIEVIETE neatbild. Viņa sēž nekustīgi.

CIETUMNIEKS dreb aizvien spēcīgāk. Viņš nokrīt no krēsla uz ceļiem, elso un stipri trīc.

Istabā ienāk SERŽANTS un skatās, kā CIETUMNIEKS vērtās pa grīdu.

SERŽANTS (SARGAM). Paskaties tikai. Tu centies un nāc ar palīdzīgu roku, bet šiem uz to nospļauties. Gaismas nodziest.

NO ANĢĻU VALODAS TULKOJUSI

LAIMA ŽIHARE

JĀNIS KRĒSLIŅŠ

(ASV)

GAIDOT GODO

Pie mums atlidoja dzejniece no Ceilonas.

Nu atkal kopā nācām
un gaidījām Godo,
tāpat kā toreiz,
kad atlaidās pravietis
no Baltijas jūras krastiem
un teica,
lai mostoties, mostoties.
Bet mēs jau desmit gadus
bijām nomodā.
«Iemigt, aizmigt, mirt,
vairs neuznirt» —
aicināja Ceilonas dzejniece,
«jo visi ir māņi
un tikai pats ir mūžīgs.»
Vai desmit gadus klīdām
kā mēnesserdzīgie?

Vispirms ledainā pagrabā
ar gleznotu ziloņa portretu
dabīgā lielumā
džina pudeli tukšojām
un ļāvām sevi uzņemt filmā,
ko rādīšot Zviedrijas latviešiem.
Bet kustība neradās.
Tad cerējām —
atnāks Godo
un viss būs citādi.
«Varbūt,» kāds teica,
«Godo gaida mūs Bizārā Bārā?»
Tad līdām no ledus pagraba ārā,
prom no Jupitera gaismām,
prom uz citu eļļu sveču gaismā
dzert šampanieti,
nē, karsētu ābolsulu
ar kanēja garšu
un slepus klāt lieto konjaku.
Bar Bizarre.
Zvejnieku tīklos
jaukā krēslā
gandrīz kā japāņi
uz grīdas sēdējām
un domājām,
kādi gan esam mēs spīdekļi.
Meitenes melnos letardos
kailiem pleciem
pienesa sviestmaizes
un peperoni.
Kaut kur kāds ģitāru strinkšķināja
un man šķita,
kaut kur zem zemes
grab kauli
kā smejojot.
Skaļrunī skanēja
jaunākais Trinidādes kalipso.
Bet mēs gaidījām Godo,
tāpat kā toreiz
Baltijas krastu pravieša dienā.
Nevienam nebija drosmes pateikt,
ka Godo arī šoreiz nenāks.

FRAGMENTS NO «NEPATIESĀS LAIKMETĪBAS» APLAMĀ PANTMĒRĀ

Četrdesmit astotā ielā, netālu no Ņujorkas centra
daktera Cīglera namā ielūgts uz kokteiļu stundu
šovakar piecos ar pusi esmu ar rumāni Danu
(Kanzasā klavieres spēlē un trockistu lapeli izdod).
Namā, kur Cīgleri dzīvo, mīt šovasar indiete Deba;
patīk tās zaļganais tērps, kautrās rokas — un viss,
patīk, ka kokteili maisot, tā allaž met sarkano ogu
sulā, kur olīvei būt nāktos pēc miksera prāta;
patīk man ķiršogu mute — ak, kungs, cik nodrāzts šis teiciens,
patīk man olīvīgs plecs, zaļganā sari skauts.

Daktera Cīglera namā, ceturksni stundas pēc sešiem,
nolādot pilsētas tveici, mēs sēžam uz jumta un triecam,
kādēļ Dalī ir blēdis un Pablo Pikaso skulptnieks,
kādēļ Difī ir slims — un, pametis Francijas sauli,
ārstejas Bostonas miestā, kur Trī un bramini valda.
Pēkšņi man indiete prasa... un pirkstiem tā izzvejo ķirsi;
ķirsis ķirsi, lūk, skar — un jautājums pagaist man vējā,
vējā, kas pazemē dzimst un smaržo pēc trīscentu ziņām,
cigāru dūmiem un duļķa, kas apskalo pilsētas sirdi.
«Patīk Jums ķirši — un tādēļ Jums jādzer šī martīni glāze.»
(Ak, mana Kalkutas daiļā, cik grūti ir pierast pie ķiršiem;
olīvei pienākas nirt martīni dzidrajā dzelmē.)
«Vēlreiz Jums jautāšu, kādēļ tautai, kas skaitā tik maza,
valodā runāt ir ļauts, sanskritam esot kas rados?»
«Prasiet ko vieglāku, daiļā,» ja latviski plāpātu, teiktu.
Atbildēt tādēļ man lemts — «Nezinu, Kalkutas ķirsi.»
Pusnaktī abi ar Danu, kas Kanzasā klavieres spēlē,
atstājam Cīgleru namu — pats dakteris šovakar Šveicē —
Indijas atmiņu pilni — un zaļganās martīni sulas;
apturam dzeltenu taksi un pasakam šoferim melnam:
«Aizved mūs Ņujorkas naktī — mēs iebrucaim vakar no
laukiem.»

Koda:

Purenes nezied šai eļļē. Velns zin, kur rast puplašķu smaržu.
Vardes kurkst tikai vēl sapņos — sauc Rūjienā viņas par
kunnām.

Piemirsies pat, kāds ir lupstājs. Labi, ja atceries dadžus.

1950.

**DAŽU TRIMDINIEKU LIKTENIS
JEB LĪGO VAKARA
BALĀDE BRONKSAS
ZOOLOĢISKĀ DĀRZĀ**

Uz akmens radzēm dīķī tup
trīs putni gariem knābjiem,
trīs putni gariem knābjiem,
kam maiss ir piekabināts.
Teic pirmais: «Mīļais Jāni,
mēs esam pelikāni!»
Teic otrais: «Atmet māņus,
laiks beidzot svinēt Jāņus!»
Teic trešais: «Dod man vārdes,
zied visur papardes.»
Uz akmens radzēm dīķī tup
trīs gaužām balti putni.
Tie savas mājas zaudēja,
tiem zuda visa manta.
Tie trimdā mīt, tie veģetē,
tie skaitās emigranti.
Nāk sargs rožsārtā cepurē
ar spaini, pilnu mencām.
Tie sakustas, tie pakustas,
tie apgriežas, tie saskatās
un savas domas revidē;
ar knābjiem spalvas sapoš.
Teic pirmais: «Mīļais Jāni,
mēs ēdīsim, mēs ēdīsim,
mēs ēdīsim, līdz plīstīsim,
jo esam pelikāni.»
Teic otrais: «Atmet māņus,
svied niedrās sapņus skāņus!
Mēs ēdīsim, mēs ēdīsim,
mēs ēdīsim, līdz pārsprāgsim.
Kas tagad svin vairs Jāņus?»
Teic trešais: «Kam man vārdes,
ja citiem gardas mencas!
Mēs ēdīsim, mēs ēdīsim,
mēs ēdīsim, līdz nomirsim.
Uz kapa krustu nelieciēt,
bet iestādiēt papardes.»
Uz akmens radzēm dīķī tup
trīs putni pilnām mägām.
To dzīves standarts apskaužams,
to laime gaužām liela.
Tie iebāž galvas ūdenī
un bola baltās acis:
viss vizuļo, viss trīsuļo,
viss mirdz kā paradīzē.
Un tikai nelgas sacīt var,
ka labāk dzīvot brīvībā,
ka labāk, mīļais Jāni,
ir pašam savā dīķī
rīt kurkuļus un vārdes.
Uz akmens radzēm dīķī tup
trīs putni putnu nirvānā.
Tiem aizmirsies, tie neatceras,
tie negrib zināt it nekā —
jo tie ir pelikāni trimdā.
Līgo!

LA DOLCE VITA

Bet kas par to, bet kas par to,
ja vilki kauc un suņi skrien,
ja suņi skrien un vilki kauc
šai pilsētā, kas tukša stāv,
kas tukša stāv un pamesta,
jo ļaudis sen jau aizgāja,
ar bungām ļaudis aizgāja,
kas dzīvi bij, kas atlikās,
kas atlikās un dzīvi bij.
Bet kas par to, bet kas par to,
ja dzelži rūs un zāle aug,
ja vilki kauc un suņi skrien,
ja suņi skrien un vilki kauc,
kur vakar kāds ar krītu
uz trotuāra rakstīja:
La dolce vita.
Uz Sumatru, uz Antilēm,
ar bungām ļaudis aizgāja,
ar ritmiem ļaudis aizgāja,
kas dzīvi bij, kas atlikās,
Te de da tam, te dum ta dā,
te dum, te dum, Te Deum.

Bet kas par to, bet kas par to,
ja vilki kauc un suņi skrien,
ja suņi skrien un vilki kauc
uz ielām mūsu pilsētā.
Uz dzelžu graustu dzegām
sēd klījāni un vēro,
kā vilki kauc un suņi skrien,
kā suņi skrien un vilki kauc,
jo ļaudis sen jau aizgāja
no šejienes ar bungām,
ar saksofoniem, stabulēm,
ar inku ganu stabulēm
un džeza benda bungām.
Bet kas par to, bet kas par to,
ja viss šeit tukšs un spoctgsl
Slīd stikliem pāri mēnesis,
spīd tumsā acis sīkspārņiem,
ik akmens nami pamesti,
ir dzelžu režģi pamesti,
ir alas tukšas pazemē
un tilti sakrīt straumēs.
Bet kas par to, bet kas par to,
vēl upes plūst, uz jūru plūst
un savas dzelmes skaidro.
Un kas to zin, jā, kas to zin,
varbūt, varbūt jau rītu
ar karogiem, ar karogiem
un bungām ļaudis nāks.
No Karabiju salām
ar bungām ļaudis nāks.
Un ielās mīdīs zāli.
Un dobji dziedāt sāks:
La dolce vita.
Te de da tam, te dum ta dā,
te dum, te dum, Te Deum.

1961.

ELĒĢIJA

Vīri melni. Zili zaļi velna kalpi.
Blāvā gaismā tālā telpā skaista sieva.
Rādi rīdi. Manu sirdi šonakt priecē
saksafonu aitu balsis.
Velc, bāliņi, melnus svārkus,
dar' man, tēv(i)s, pastaliņas,
lai ar džeza rakstu vingru
citu ceļu atkal rastu.
Zili meži, zaļi meži,
zelta caune netverama.
Un, no rijas ārdiem kāpis,
Belcebulis ar nīgru smaidu
skalji gaudo auna balsī,
pūzdams zelta saksafonā.
Spriguļi rakstā sitas,
bungu vāles sinkopiki;
trompetes skan ķerubiski,
stīgas kontrabasam noplunkš.
Mūsu laiku Saulcerīte
pieklāvīgā korsetē
pekles kunga ragus paijā.
Alus kannu pušu dūris, augšup ceļos.
Putainās lūpas braucīdams,
telpai pāri aizsvempjos.
«Pūt, lielskungs, zelta stabulē!
Zelta caune sen jau kokos.»
«Ej, mūsu laiku Saulcerīte,
nāc ar mani padancoties!»
Piedarbs krēslā dobji dun,
kāju, bungu un spriguļu vāju dauzīts.
Džeza ritmu remdināts,
piedarbā lokos kā mīstīklās lauzīts.
Tari-di-rī-di-trādirtdirā-dirtdi . . .
Bronksas debesis kaist,
kas zin, mēness vai saules staros blāvos.
Kas zin, varbūt jau rīt zudīsim
baigu sprādzekļu bendīgos kāvos.

**Roberts Greivs
(Robert Graves, 1895—1985)**

SKAITOT, KĀ PUKST

Tu, mīļā, un es,

(viņš čukst) tu un es;
un ja nekas cits, kā tikai tu un es,
tad kas par to, jo tu un es.

Skaitot, kā pukst,
skaitot, kā sirds lēni pukst,
kā laiks asiņojot mirst, sirds lēni pukst;
nomodā tie dus.

Diena bez vainas.
Nakts un diena bez vainas;
tomēr liels negaiss reiz nāks un aizdzīs
šīs ainas no mūļas debess.

Kur busim mēs
(tā čukst), kur busim mēs,
kad nāve nāks, o, tad kur busim mēs,
kas bijām tu un es?

Ne tur, bet šeit,
(viņš čukst), tikai šeit,
kā esam šeit mēs, kopā, tagad, šeit,
vienmēr tu un es.

Skaitot, kā pukst,
skaitot, kā sirds lēni pukst,
kā laiks asiņojot mirst, sirds lēni pukst.
Nomodā tie dus.

ja es esmu darinājis, mana kundze, galvenokārt sarežģītas nepilnīgas dažādas lietas kas nav tīkamas jūsu acīm (vērtīgākām kā vairuma dziļo sapņu vārumam) dziesmas kas mazāk tvirtas kā jūsu auguma baltākā dziesma manā prātā — ja man nav izdevies sagūstīt pārāk kautro skatu — ja manai dziedāšanai izslīd cauri jūsu smaida ļoti prasmīgais savādums jūsu maņu asais pirmatnīgais klusums — lai pasaule teic «viņa visu gudrā mūzika nenozaga nāvei nekā» —
jūs tikai radīsīt
(kas esat tik pilnīgi dzīva) manu kaunu:
kundze no kuras bezgalīgi dziļām un trauslām lūpām aprīļa saldie mazie neveiklie soļi ienāca manas dvēseles izbradātās pļavās

T. S. Eliots [T. S. Eliot, 1888—1965]

MAZĀ GIDIŅA FRAGMENTI

Balodis nolaizdamies šķeļ dienu
Ar žilbinošu šausmu liesmu,
Kuras mēles dzied to vienu
No grēkiem pestīšanas dziesmu.
Vienīgā cerība, jo citādi izmisums
Ir atklāt, kā atšķirt sārtu no sārtā —
Lai kļūtu atpestīts ar uguni no uguns.

Kas izgudroja šīs mokas? Mīlestība.
Lūk, tas tas svešais Vārds.
Aiz rokām, kuras auda
To neciešamo liesmu kreklu,
Ko nespēj novilkt mūsu spēks.
Mēs tikai dzīvojam un elpu tveram,
Sadegot vai nu ugunīs, vai ugunīs.

II

Sadegušas rozes pelni
Uz veca vītra svārkjiem nobirst melni.
Putekļi gaisu vidū bez steigas
Rāda vietu, kur stāstam beigas.
Pīšļi, ko ieelpo nāsis, —
Kādreiz bij māja, pele un tāsis.
Cerības mirs, šausmas sals —
Tas ir gaisa gals.

Sausums klāt, plūdi slacīs
Mutī un velsies acīs,
Beigts ūdens un beigta smiltis
Cīnās vēl par to, kam vara, vilt's.
Zeme bez dzīvības skarba
Teic: kas jums no jūsu darba,
Smieklī tai skan bez balss.
Tas ir zemes gals.

Ūdens un uguns skavas
Apkampj pilsētas, nezāles, pļavas,
Ūdens un uguns zviedz
Par upuri, ko viņiem liedz.
Ūdens un uguns peldes
Pūdēs aizmirstām baznīcām velles,
Ļodzīgos pamatus mals.
Tas ir ūdens un uguns gals.

CIEMOS PIE TRIMDĀ IZDZĪTIEM DZEJNIEKIEM

Kad viņš sapnī iegāja trimdā izdzīto dzejnieku būdā, kas ir blakus būdai, kur dzīvo trimdā izdzītie skolotāji (no tās viņš dzirdēja strīdus un smieklus), tam pie ieejas pretī iznāca
Ovīdijs un pusbalsī teica:
«Labāk vēl neapsēdies. Tu vēl neesi nomiris. Kas to zin, vai tu vēl neatgriezies. Un ja arī nekas cits nepārmainītos, kā tikai tu pats.»
Tad vienā mierā tuvojās Po Čī-jī un smaidīdams teica:
«Stingru sodu pelna katrs, kas kaut vienreiz netaisnību vārdā saucis.»
Un viņa draugs Tu-fū kļuva piebilda:
«Tu saproti, trimda nav vieta, kur iemācās atmest augstprātību.»
Bet Vijons tiem piebiedrojās un, bez mākoņu stumšanas, jautāja:

«Cik daudz durvju mājai, kurā tu dzīvo?»
To malā noveda Dante un, pie piedurknes raustīdams, čukstēja: «Tavā dzejā daudz kļūdu, draugs, apdomā, cik daudz tev ienaidnieku.»
Un Voltērs sauca pāri telpai:
«Uzmanies naudas lietās, tie tevi vēl nomērdēs badā!»
«Un visam piejauc jokus!» kļiedza Heine.
«Tas neko nepalīdz,» kurnēja Šekspīrs.
«Kad Jēkabs uzkāpa tronī, arī es vairs nedrīkstēju rakstīt!» «Kad tevi vedīs uz tiesu, dabū kādu blēdi par advokātu,» ieteica Eiripids,
«jo tas pazīst caurumus likumu tīklā.»
Vēl visi bij smieklos,
kad no tumšākā kakta atskanēja sauciens: «Ei, tu tur, vai tie māk tavas dzejas no galvas? Un vai tie, kas māk, izbēgs vajāšanām?»
«Tie ir aizmirstie,» kļuva noteica Dante,
«ne tikai viņu miesu, bet arī to darbus iznīcināja.»
Smieklī aplūsa. Neviens neuzdrošinājās raudzīties uz to pusi. Jaunpienācējs bij nobālējies.

Ezra Paunds [Ezra Pound, 1885—1972]

VIRDŽINĀLIJAS

Nē, nē. Projām ej! Es viņu atstāju nesen.
Es nevēlos, lai niecīgāks spīdums skar mana zobena maksti.
Jo vēsmām, kas mani aplido, ir jauns vieglums.
Viņas rokas ir trauslas, bet tās tur mani vēl stingri,
tās tin mani tīmekļu šķidrautā,
Kā smaržīgās lapās, kā smalkā dzidrumā.
O, es atradu burvestības viņas tuvumā —
nu sargu es sevi ar lietām, kas arī viņu sargā.
Nē, nē! Projām ej! Joprojām jūtu smaržu,
maigu, kā no bērzu bīzīm plūstošu pavasara vēju.
Zaļie pumpuri plaukst, ar vieglu roku
viņa dziedē ziemas brūces
pirms aprīlis koku zaros jauž vasaras garšu.
Kā baltas tāsis, baltas ir šīs kundzes stundas.

Ezra Paunds [Ezra Pound, 1885—1972]

ERAT HORA

«Paldies, lai nāk, kas nākdams.» Un tad viņa novērsās
aizsteidzās līdzīgi nīrbošam saules staram vēju šūpotās puķēs.
Nē, lai nāk kas nākdams, šī stunda bija saules pilna,
un visi augstie dievi neiespētu likt man cildināt lielāku laimi, kā būt šīs zudušās stundas lieciniekam.

Atdzejojis JĀNIS KRĒSLIŅŠ

NEKROLOGS

STĀSTS

Nekāda sevišķā apkārtne, nekādi sevišķie laika apstākļi, nekāds sevišķais nāves cēlonis: vecuma nespēks Hesēnē, istabā ar vidēju temperatūru.

Šo autori mēs vienkāršības labad nekad neesam īpaši centušies izprast, jo viņas darbu tematikai nebija pieminēšanas vērtas daudzpusības, tāpēc arī pirmos kritiskos spriedumus par viņas darbiem mums nekad vēlāk nav nācies grozīt. Viņa izmēģinājās visos žanros, nesaudzējama ne radio, ne televīziju, pat ne liriku (kamēr mūsu spriedums bija negrozāms, — viņas stiprā puse ir tā sauktā īsā proza), katrā gadījumā viņa bija ierindojama ikdienas vērotāju kategorijā, kas iedziļinās visādos sīkumos, viņai piemita dusmīgs skatījums uz vidusmēra notikumiem ar vidusmēra personāžiem. Darbā ļoti aizņemtos kritiķus viņa tāpat sevišķi neapgrūtināja. Šīs grafomānes katra nākamā darba saturu varēja paredzēt jau iepriekš. Ar savu nenogurdināmo rakstītāziņu, vienlaikus pretendējot uz darbu iespēšanu, viņa pa lielākai daļai raizes sagādāja izdevējiem. Viņa nespēja pāris teikumos izklāstīt vairāku gadu notikumus, tāpēc, vismaz no literātu viedokļa, nebija pārlieku nopietna rakstniece. Diskusijās, jautāta par savu literāro darbību — kāpēc vispār raksta (ar kādu — ideoloģisku, politisku, socioloģisku, māksliniecisku un tā tālāk — mērķi; kas tam ir par iemeslu; kas viņu pamudinājis sākt rakstīt) — viņa nekad neatbildēja pietiekoši izsmejoši, tāpat nekad nebija pietiekoši nopietna.

Grūti bija autorei noticēt, sevišķi, kad viņa rakstīja: «Skaisti, ka . . .», «Skaisti kā . . .», «Skaisti, kad . . .», jo viņa nekad necentās pierādīt, tāpat nekad nerakstīja «Skaisti, jo . . .». Un tomēr gandrīz viss viņai bija ļoti skaists. To viņa mierīgu sirdi kādreiz būtu varējusi atzīt pavisam atklāti. Vai viņas paradoksālā metode, lietojot vokābulu «skaisti» (ko var nomainīt ar vokābuliem «jauki», «jocīgi» un tā tālāk) bija tikai kaut kas moderni pesimistisks, varbūt viņa tādā veidā gribēja šokēt savus ne pārāk daudz lasītājus? Bet viņa taču nekad nevienu tā pa istam nav šokējusi. Viņa nekad nav uzrakstījusi kaut ko īsti piedauzīgu, pornogrāfija viņai nesagādāja prieku, viņa nerakstīja kosmiski — universāli izvērstus superromānus, nekārtoja rēķinus ar pagātni, ja runa bija vienīgi par mīlestību; viņa bija pieķērusies acumirklīgām, tomēr svarīgām cilvēku attiecībām, kas viņai šķita nozīmīgas ar savu tukšumu, trauslumu, ar savu nepabeigtību vai pabeigtības iespējamību, paužot neapmierinātību ar apkārtējo pasauli. Varbūt viņai gluži vienkārši šķita vieglāk rakstīt tā, nevis ekstātiski — pozitīvi — apgaismojoši, ar nolūku mainīt sabiedrības struktūras. Kaut gan pieskaifīta «čaklām autorēm», viņa nelabprāt apkrāvās ar šausmīgi daudzziem darbiem. Plānot darbus ilgākam laikam, nodarboties ar to slīpēšanu — tas nebija viņai raksturīgi.

Vai varbūt viņai pietrūka paškritikas! Definitīvu atbildi uz šo jautājumu autore ir palikusi parādā. Tikpat labi viņa būtu varējusi atzīties simpātijās pret mazajiem ikdienu pārveidojošajiem sasniegumiem, jo bija augstās domās par savām epifānijām, ko bija aizguvusi no Džoisas, vai ekspresionisma manierē rakstītajām, ko bija apguvusi no V. K. Viljamsa. Katrā gadījumā pārāk pamatīgi viņa tomēr nemācījās. Bieži vien viņai pietika no konteksta izraut kādu citātu, lai izteiktu par to savu apmierinātību vai arī neapmierinātību. Viņa tāpat bija aprāvusies ar leksikoniem, ar grāmatām, kas bija atšķirtas tieši viņai vajadzīgajā vietā, tur bija Kirkegors, Konkordāncs, Šopenhauers, Bekets, Freids un vēl daudz citu autoru, kuru skumjie un dzēlīgie teikumi precīzi atbilda viņas noskaņojumam, bet tur bija arī tādi, kas atgādināja par nepieciešamību nožēlot grēkus. Viņa, piemēram, varēja skraidīt apkārt, dziedot mierinājuma ārijas. Savās vājībās viņa tā īsti nav atzinusies, taču ir zināms, ka viņa spēja priecāties par atsevišķiem mirkļiem mežā, sniegā, pludmalē — viņai pietika ar skaistu paklāju, jaunu apģērbu, pudeli alus vai kaut kā cita, viņai sagādāja prieku pagatavot vakariņas vai pārrunāt ļabi izdevušos smalku vilftību; taču viņai pat prātā nenāca pārcelties uz Berlīni, ar šo pilsētu viņu saistīja vienīgi naudas darījumi. Par to, cik labprāt viņa klausījās savu iecienīto mūziku, labāk nerunāsim, jo tā viņu noskaņoja pārāk melanholiski, un tādās reizēs viņa varēja kļūt pat neapprēķināma. Tāpat noklusēsīm, cik ļoti viņu vilināja šelfs, neapdzīvoti piekrastes apgabali, jūra vispār, jo atklāti viņa to neatzina. Par tīru sirdsapziņu, vienalga, kā to interpretētu filozofi, viņa neko daudz nespēja pateikt, bet to viņa būtu varējusi sev noskaidrot. Patiesā sajūsmā viņa bieži vien bija par pirmo glāzīti no rīta, par brokastīm, ja viņai tās pienesa pie gultas, pirmo cigareti, rakstu dienas avīzē; šo ikdienu, šo ieilgušo privāto dzīvi viņa tiešām vērtēja augstu, tāpat bieži vien meklēja kritisko momentu cēloņus, kuru rezultātā nespēja stādāt, un tieši tos tad arī cēla priekšā lasītājiem. Viss šeit teiktais varētu šķist nedaudz nesakarīgs, varbūt pat nepiedienīgs (jo viņai nebija slikti, galējā nabadzībā viņa nav dzīvojuši nekad), varbūt par maz sabiedriski — informatīvi — mērķtiecīgs. Tāpat viņa nelabprāt atvadījās no kaitīgām atmiņām, viņai nebija zināmas tādas zāles, kas no tām spētu atsvabināt, tāpēc nevarēja gaidīt, ka viņa tūlī visu aizmirsīs, bet vienu no viņas gan varēja sagaidīt, proti, to — diezin vai viņa būtu šīs zāles lietojusi, jo bija ļoti pieķērusies veciem kalendāriem, kuros bija kauna pilni datumi.

Viņa nesekoja Vitgenšteinam, tāpat neklusēja par to, kas nav skaidri pasakāms. Viņa nebija pilnībā izpratusi Valteru Benjamīnu, tāpat precīzi nezināja, kādam jābūt

cilvēkam, kas bez bailēm spētu paraudzīties pats uz sevi. Viņa tāpat kā Klovs aizvien gribēja mācīties ciest, lai visiem reiz apniktu viņu sodīt, bet tad viņu sodīja; viņa gluži vienkārši sodiem pievērsa pārāk maz uzmanības, pat tiem, kas bija ietērpti maigā un taisnīgā formā. Bet viņa nespētu arī kā Klovs pakrist un aiz laimes raudāt, savukārt apkārtējā pasule viņai dāvāja pārāk maz ievērojamības, jo neviens nerunāja par to, ka viņai vajadzētu atteikties no savām tiesībām, neviens neteica: «Es tevi atlaižu.» Turpretim viņa sacerēja bezmaz apsūdzošus darbus: viņa saudzēja sevi, nesaudzējot citus. Savu programmu viņa raksturoja mazliet neprecīzi, tā saucās jūtīguma paaugstināšana, bet par cik jūtīgu viņa uzskatīja savu apkārtējo pasauli?

Un tomēr, ļoti daudz kas viņai šķita skaists, viņa tā patiešām domāja, vienīgi šo domu neskaidri formulēja; pret saviem lasītājiem viņa būtu varējusi izturēties draudzīgāk, atzīstot, ka arī skaistumam ir robežas — tā vietā viņa aizvien attēloja drūmās ēnas puses. Viņas dzīve ritēja diezgan normāli, par grūtībām šeit nerunāsim, bet pie bohēmas viņu pieskaitīt nevarēja nekādā gadījumā. Kāpēc viņa tik maz piedalījās strīdos un diskusijās, kāpēc viņa noliedza šādas katarses vērtību? Un tomēr vēlreiz jāatgādina: viņas darbi tika publicēti drīzāk daudz nekā maz. Viņa gan apzvērēja, ka viņas darbi ir autentiski, tomēr ar autobiogrāfiskiem faktiem viņa rīkojās atturīgi, demonstrējot vienlaikus gan mazdūšību, gan formālismu. Pietiktu ar nedaudz lielāku degsmi, un viņa būtu tikusi ievērojami tālāk. Ciešanas viņas darbos pārtapa par ieradumu. Vai līdzīga viņas daiļrades iezīme: bailes — vai viņa vispār zināja, kas ir īstas bailes, un, ja zināja, tad kur palika to motivācija? Tāpat viņai nebija īsti skaidrs, kāpēc cilvēks aizvien kļūst par savas paustās patiesības upuri, varbūt tas bija tāpēc, ka par dzīves īstenību viņai īstas skaidrības nebija. Tomēr tas viņu netraucēja visādus citākus vienā mierā līmēt pie sienas blakus rakstāmgaldam, tur bija arī vēl avīžu izgriezumi, neaizmirstamas pastkartes, metro vilcienu kustības grafiki, jūras skati un vēl šis tas no tā, kas viņai nebija īsti skaidrs, to visu viņa krāja, un tādā veidā vesela siena bija kļuvus par viņas infantilās neatlaidības pamatīgu liecinieci. Starp citu, viņai neko nenozīmēja sublimācija [izstumšana], reizē ar to viņa īsti neizprata Freidu, reizē ar to viņa īsti neticēja civilizācijai; ņemot vērā iepriekš teikto, viņas izturēšanās tomēr nebija viennozīmīga, reizū reizēm viņa spēja būt neizlēmīga, izteikti pilsoniska, taču ikreiz centās nozustumt, nesagaidījusi izšķirošo, pārmaiņas vēstošo ļaunumu. Tomēr uzskatīt viņas literāro darbību par atriebības aktu, kas vērstas pret visu, kas autorei palicis nepamanīts, neatbilstu viņas biogrāfijas faktiem, jo viņai nebija iemesla atriebībai, tāpat arī nekas viņai nepalika nepamanīts. Viņa pat nespēja sevi izputināt. Pašsaglabāšanās instinkts aizvien izrādījās spēcīgāks. Viņa gan šad tad mēdza papļāpāt un citēt Kleistu: «Es nespēju dzīvot citādāk», bet patiesībā tomēr spēja, dažkārt pat lieliski. Viņa tikai aptuveni nojauta, tieši par kādu postu bija atbildīga — pat Brentano izdauzinātajās naktīs viņa neapzinājās to, kas viņai ir svarīgākais. Viņas bēdas nav projicējušās žultsakmeņos. Viņa bez apdoma ir teikusi pārāk daudz komplimentu. Viņa gluži vienkārši negribēja atkāpties no nostalgiskām skumjām, bet laikam tikai tāpēc, ka vienmēr bija apjuzusi savai dvēselei drošības jostu. Ļaudis uzskata, ka viņa katrā nākamajā reizē ir izskatījusies daudz labāk nekā iepriekšējā. Viņa nerādīja ceļu uz nākotni. Viņa ne vienmēr bija pelnījusi, lai pret viņu izturētos tik

labi. Recenzenti rakstīja: «Autores valoda ir mierīga un noteikta.» Pret svētdienām un brīvdienām, matu kopšanu un skaistām sakrītībām viņa izturējās noraidoši. Uz jautājumiem atbildēja laipni un pieklājīgi, ja vien nesāka melst niekus. Vai viņa bija godīga! Ko ar saviem darbiem gribēja pavēstīt cilvēcei! Kāpēc negribēja pārveidot pasauli skaidri, visiem saprotami, bez aplinkiem, bet varbūt viņa to nespēja, jo nepārtraukti kaut ko kritizēja. Viņa vienmēr tiecās pēc miera un satības, ja citādi neko nevarēja panākt, tiesa, reizēm gan tikai atlikās pēc tiem tiecamies. Viņa vairījās cīnīties par patiesību strīdos un asās diskusijās.

Viņa mierīgu prātu būtu varējusi izteikties ticamāk, runāt par to, kas viņai patiesi patika. Diezgan daudz kas viņai bija nepieciešams, un tikpat daudz kas nepatīkams, pat neciešams. Viņa nespēja kļūt sev neuzticīga un visu pamest, taču arī šādus brīžus pierakstīja bībeliskā imperatīva formā. Pamatīgāk iedziļinoties, šajā personā atklājas krietna deva pretrunu un daži grami liekulības. Un tomēr, neskatoties uz to, ka paziņas ņēma ļaunā viņas netīro sirdsapziņu (piemēram, attiecībā uz korpju spodrināšanu, nagu griešanu — ne tik īsus; matu griešanu — īsākus), viņa, piemēram, neaizmirs aiziegt uz Vistlera darbu izstādi, papriecāties par dabu, pastaigāties, parunāties ar kādu, kas par visu rūpējās; viņa radīja nepatiku tas, kas viņai nepatika, kas bija pārāk cieši saistīts ar godīgumu — tāfad kritika, strīdi, tā bija nepatika, kas, stingri vērtējot, vēsta pret pašu kritiku — varēja jau sevi pasaudzēt un nerādīt viņā šo nepatiku, kļūstot par viņas šķietamā miera piekritēju — tas viņai šķita skaisti. Viņa ļoti pārdzīvoja, viņai itin nemaz nelikās skaisti tas, ka dažus cilvēkus bija padarījusi nelaimīgus un daudz ko viņu dzīvē izbojājusi. Ja viņa rakstītu stāstu, nevis savu nekrologu, tad atkal no jauna apgalvotu: «Skaisti, ka . . .» un uzskatītu šeit pieminētās un vēl citas atziņas, lai atkal visu samezglotu, neko nepierādot. Bet, atrodoties zem zemes, viņai vairs nav iespējas kļūt ciniskai, vispār citādi, nekā viņa mēdza būt virs zemes, un tur viņa atradās ļoti labprāt. Protams, tagad šī nelabojamā nāves domu zagle, šī nāves instinktu žongliere, kas gripas epidēmijas laikā neslimoja, nu, protams, viņa taču neko neņēma nopietni, vai arī tagad viņa teiktu: «Skaisti, ka es esmu mirusi.»! Vai tas viņai tagad šķiet skaisti, neņemot apgalvot. Iespējams, ka viņa bija pārāk uzmanīga. Taču, ka viņa bija pārāk neuzmanīga, man ir pilnīgi skaidrs. Un turklāt pārāk pieklāvīga. Un pārāk vieglprātīga.

Viņa bija uzmanīga, viņu varēja izsist no sliedēm, viņa spēja samērā ātri nomierināties, viņa negribēja būt visiem zināma persona, viņa gribēja, lai viss būtu skaisti, un, tāpat kā ikviens no mums, nedrīkstēja atzīt, ka viss ir pārāk skaisti. Un tomēr viņa bija mūsu laikabiedre. Tieši tāpēc vokābulu «skaisti» viņai būtu vajadzējis izsvītrot no apziņas. Jo pie savas pubertatīvās, patoloģiskās sienas viņa bija pienāgļojusi arī saukli «Cilvēkam nekad nav gana». Kā lielākā daļa traušu radījumu, viņa sasniedza pieklāvīgu vecumu, taču kāda psihoterapeita prognoze, ka pavisam pieaugusi viņa nespēs kļūt nekad, ir piepildījies. Viņas grāmatas, kas neko radikāli nepārveidos, zināmās lasītāju aprindās radīs zināmas neaptumšotas simpātijas.

P. S. Tas, ka šis nekrologs ir iznācis tik garš, kaut kādā veidā ir izskaidrojams ar mūsu preses negatīvajām tendencēm; var jau būt, ka to ietekmējusi arī sava veida infekcija — šī raksta grafomāniskais objekts.

LEONS BRIEDIS

DISIDENTS

pirmā un, cerams, pēdējā manā mūžā
sacerētā poēma

žēl
tāpat kā savas pazaudētās jaunavības
ka tais vispārējā disidentisma ziedu laikos
kad samizdata bānīši pukšķināja pilnos tvaikos
pa visām strupcejā iedzītām sliedēm
es (ticiet man) pat pēc vislabākās gribas
savas iedzīmētās kretīniskās kautrības dēļ
tā arī nevīžoju tapt disidents

tik ne jau tas man kremt
bet gan tas
ka nu man par to
droši vien
atlektu visai prāvas dividendes
un par Šveices bankā
savlaicīgi ieguldīto līdzekļu procentiem vien
es šobrīd noteikti varētu tikt pie kāda nocenota
bet visnotaļ vēl braukšanas kārtībā esoša
tanka
ko mūsu mieru mīlošā valdība
ar kāda rosmīga kooperatīva starpniecību
vēl nebūs paguvusi pārdot Angolai
vai ziedot citām starptautiskās atbruņošanās akcijām

es tad lietainās dienās
gluži kā Francisks no Asīzes
[dažs labs acīgs kritiķis esot pat nomanījis manī
zināmu līdzību viņam:
acīmredzot pie visa vainīga mana nolāpītā askēzeļ
katrā ziņā
netērējot velti savus
no sievas paslepen ietaupītos rubļus taksometriem
un citiem mūsu republikas galvaspilsētas
satiksmes līdzekļiem
kas nolietojušies jau tiktāl
kā noderīgi vien barikāžu celšanai
īfin mierīgi tad varētu aizbraukt tankā
līdz tuvākai piena bodei
vai gaļas skārnim
tādejādi krietni vien celdams
savas neoromantiskās ievirzes tendēta
poētiski dienderīgā klendera
trešajā tautiskās atmodas laikmetā
šobrīd stipri vien paputējušās liriskā varoņa akcijas
un pēc tam
provinciāli pilsoniskas iedvesmas spārnots
pionieriem

[garantēti arī skautu gaidu u. tmldz. varianti]
savu tanku metāllūžņos nodot
gods godam
saskaņā ar Turcijas konstitūcijā nesēn atcelto sesto
pantu
atbilstoši kuram
katram pašam brīv rīkoties ar savu personisko mantu
pēc saviem ieskatiem
(nemaz jau nerunājot par politiskajiem uzskatiem]

varētu jau
profams
visu par labu vēl griezt
saņemties
un [ja drīkst ticēt A. Johansonā «Latvijas kultūras vēsturei»]
tāpat kā mūsu ķēkšas moderes sulaiņi piķieri
u. c. tālaika bauri
kuri tai analfabētiskajā 18. gs. savā starpā
bij raduši sarunāties pa spranciskam
nevis pilnīgi un negrozāmi teikt:

je me retire ma tente

bet gan
kā zem daudzpartiju lietus necaurlaidīga
tiesa šais demokrātijas ziedu laikos
varbūt pat nedaudz švītīga un acīs krītīga

sous la tente

arī es uz brīdi uztaisītos par disidentu
kaut vai ārštata
tik diez vai labums no kaut kā tāda
man vairs atlektu

tā es viņdien skumīgi iedomājos
garastāvoklī visnotaļ vārgā
sēžot uz soliņa parkā
un šķirstīdams grāmatu par actekiem
nezinādams uz kuru debess pusi īsti likties
nevijus
kļūdams par aizdomu pilnu māneklī
diviem miličiem ar stekiem
pie sāniem

slikti
man saka
kāda trīspadsmitgadīga palaistuve
ērti iekūņodamās man klēpī
nosmiņķējusies viscaur lillā
un firmas džīnās ģērbusies
mūsdienās tādus disidentus

kā tu

neviens brīvs suverēns un neatkarīgs
 jaunās pārbūves laikmeta domāšanas tipveida skuķis
 sev nelaiž valrs ne tuvu
 un neņem par pilnu
 šobrīd tie vecīti valrs nav modē
 tāpat kā pigmenti
 kuri kā disidentisms
 valrs neienes nekādu renti
 kā teiksim citi
 (te viņa uz brīdi divdomīgi sastomījās)
 klienti
 un laiski pārmetusi
 kreiso kāju pār labo
 vai labo pār kreiso
 šais lietās es aizvien vēl neesmu specs
 (un tas acimredzot liecina par manu priekšlaicīgo
 novecošanos)
 viņa drūmi nopūtusies
 un uzmetusi man skatienu greizu
 palūdza Marlboro
 sliktākā gadījumā ja nav
 viņa teica
 var iztikt arī ar Kent'u

visādā ziņā no viņas puses tas neapšaubāmi bij cēli
 es par to aizgrābti nodomāju
 pirmīt no viņas teiktā teju teju
 jau grasīdamies laisties lapās uz tuvāko Grenlandi
 vai zvaigžņu kariem vēl nepakļauto Kasiopeju
 validola vietā kožājamo gumiju
 pabāzdams sev zem mēles
 vienīgo savas konvertējamās valūtas centu
 jo pretējā gadījumā
 mani būtu varējis piemeklēt sirdsklapju vājums

P. S. nūdien grūti gan būt par disidentu
 ja tas nekad nav bijis tavs aicinājums
 tā teikt tava augstā gulbja dziesma
 jācer vismaz ka izdevniecībā «Liesma»
 drīzumā iznāks mans kārtējais dzeju krājums
 ar septiņu gadu novēlošanos
 un kā tūrists
 par saņemto honorāru
 ņemot vērā protams atskaitījumus Litfondam
 patriotiskos ziedojumus Kultūras fondam
 un citiem neskaitāmiem
 kā sēnes pēc lietus augošiemiem fondiem
 kuri spētu novest izmisumā pat allaž
 nesatricināmo Dželmsu Bondu
 ja ne gluži kā Le Monde
 Iļģuclēma speciālkorespondents
 tad vismaz kā aizvien vēl nesamierināms frontlists
 es uz Konformisma Mūžzājo Arhipelāgu došos
 piebelgt galīgi savu atlikušo veģetāriļa māgu
 acimredzot tur arī noslēgsies
 mana disidentiskā mūža uzvaras pilnais gājums
 ja vien mans lojālā pilsoņa
 beztermiņa vīzas termiņš
 līdz tam laikam nebūs jau notecējis
 (bet par to visu
 kā tas jau bij solīts sākuma plebīdē
 ja ne gluži tikpat izteiksmīgi
 kā Viljams Somersets Moems
 vai Čārlzs Dikenss
 savos romānos
 ar jūsu tacito consensu
 protams izstāstīšu
 reiz es
 citā poēmā
 iespējams tā sauksies pavisam neoreālistiski:
 «Bezrakstura vīrietis»)

1990.

Mirča Dinesku dzimis 1950. gada 11. novembrī un absolvējis Bukarestes universitātes Filoloģijas fakultāti. Viņš debitējis 1967. gadā un samērā drīz, 1971. gadā, izdevis savu pirmo dzeju krājumu «Neviena piesaukšana», kurš tūdaļ pat izpelnījās Rumānijas Rakstnieku savienības prēmiju. Tam sekojošas citas grāmatas: «Elēģijas, kad es vēl biju daudz jaunāks» (1973), «Tiltu īpašnieks» (1976. g., atkārtots izdevums 1978. g., par kuru viņam piešķirta Rumānijas Rakstnieku savienības un Zinātņu akadēmijas prēmija), «Jūsu rīcībā» (1979), «Veselā saprāta terorizēšana» (1980), «Dabas demokrātija» (1981), «Trimda uz pipargrauda» (1982) un «Rembo, tirgonis» (1985). Līdztekus Nikitam Stenesku un Anai Blandianai Mirča Dinesku tiek uzskatīts par vienu no savdabīgākajiem un ievērojamākajiem rumāņu mūsdienu dzejniekiem, kurš vienlīdz lieliski pārvalda kā klasiskās formas, tā verlibru. Vēl viņu dēvē par vienu no rumāņu vidējās paaudzes tā saucamajiem *enfant terrible*, t. i., drošgalvīgākajiem, delverīgākajiem un neciešamākajiem dzejniekiem. Dinesku ir ironisks, sarkastisks, paradoksāls, epatējošs, frivols, nereti pat agresīvs un rupjš, taču, neskatoties uz viņa dzejas neortodoksālo leksiku un stilu, Dinesku darbos allaž strikti iezīmēta precīza estētiskā pozī-

cija. Citādi sakot, tas ir dzejnieka mēģinājums atsvabināt cilvēka personību no sterila prāta un pseidointelekta, kā arī mietpilsoniski liekulīgas, jezuītiskas morāles dogmām. Ik viņa krājums rumāņu dzejā allaž bijis kā savdabīga «poētiskā eksplozija», kas nav atstājusi vienaldzīgus pat šāda tipa poētikas kļaus pretiniekus. «Pastāv divi dumpības veidi,» rakstīja A. Kamī. «Viens, kas pirmām kārtām tiecas aplēpt tiecību uz paverdzināšanos, otrs, kas visā nežēlībā pūlas atveselināt to brīvo kārtību, kurā maize, saskaņā ar R. Sāra lieliskajiem vārdiem, taptu izdziedināta.» M. Dinesku pēc savas daiļrades sūtības un pilsoniskās būtības noteikti būtu ieskaitāms tajos otrajos lietu, parādību un procesu «brīvās kārtības» un patiesi cilvēciskās «esības maizes» dziedinātājos. Dinesku dzejoļi, manuprāt, ļoti precīzi ataino bijušās «Čaušesku zelta laikmeta» Rumānijas psiholoģisko klimatu, totalitārā režīma nomāktā un iebiedētā, faktiski pilnīgi dezorganizētā un idiotizētā tā saucamā vidusmēra rumāņa dvēseles stāvokli. Neskatoties uz Dinesku dzejas ārējo bravūrīgumu un tās ironisko tonalitāti, kurai ar «rumāniskā komunisma» tiesāmību it kā nav ne mazākā sakara, gan viņa dzejoļu intonācija, gan to «iekšējais» saturs ir izteikti sociāla, antitotalitāra rakstura.

1989. gada 17. martā M. Dinesku pietika vīrišķības mest pārdrošu izaicinājumu Čaušesku režīmam. Pēc intervijas, kuru viņš nopublicēja franču avīzē «Libération», dzejnieks tika turēts mājas arestā un ik brīdī varēja būt fiziski iznīcināts, kas tobrīd Rumānijā bija gluži parasta lieta. Par viņu iestājās Eiropas vadošie dzejnieki, vairāku sūtniecību (piemēram, Lielbritānijas) darbinieki. Tā paša gada 21. jūnijā viņš saņēma Roterdamas starptautiskā dzejas festivāla prēmiju, ārpus dzimtenes rumāniski tika izdota viņa dzeju grāmata «Nāve lasa avīzi». Arī šo rindu autoram, kad viņš pagājušā gada jūnijā atradās Bukarestē, neizdevās izlauzties cauri rumāņu valsts drošībnieku — sekuristu kordonam, lai, kā vienā no man dāvinātajām grāmatām 1979. gadā tika ierakstījis Mirča Dinesku, atminētos tā «kopīgi malkotā vīna krāsainās izjūtas».

Un nu Mirča Dinesku — rumāņu dzejas «Rembo», «trimdinieks uz pipargrauda», «tiltu īpašnieks», «veselā saprāta terorizētājs», beidzot ir jūsu rīcībā. Šobrīd — Rumānijas jauntopošās Rakstnieku savienības vadītājs.

LEONS BRIEDIS

MIRČA DINESKU

PULKSTENMEISTARS

tu piederī tai ļaužu slakai
kuri spēj mīlēt sievieti
pat liulgabala aizdegtā stobra priekšā
pirmdienās tāpat kā atkritumu izvedēji nēsā
pagājušo kāzu kokardes
otrdienās ģēnija iespītībā atsakies
no kumelīšu tējas
ar gaišzilu banknoti stājies pretī
ķempei spogulim pūdera sprādzienam
nenolaizdams acis no svētās trešdienas slaidajām kājām
ceturtdienās ieklausies mežrozīšu klepū pavasara pakalnos
večos kuri stiepj baznīcu plecos
piektdienu no savas dzīves izvītro
sestdien šā vai tā tev tiks pierādīts dziesmas veltīgums
(it kā tu savu muti salīdzinātu ar mirušo muti)
mākslu mākslai lai gremo tie kam apnikusi maize
un tu sagaidīsi svētdienu noliecies pār brūci
kā miesta pulkstenmeistars

SAPŅA EVOLŪCIJA

nāk ziemas saulstāvji — kur gan mēs spoguļosimies
ja spļaujamtrauku misiņš paslēpies zem liksmas serpentīna
pēc strausa krietnās paražas
kurš i zināt neko vairs negrib
esmu gatavs arī turpmāk ļaut sevi apšmukt
tik nojausu ka sniegs mums tiks sadalīts pēc taloniem
esmu gatavs arī turpmāk pieņemt švītīgo garlaicību
bet trīs gudrie kas nolaidušies ar izpletņiem pilsētā
it kā vēstīdami nez kādas uzbāzīgas kinozvaigznes piedzimšanu
pārdod zem rokas luksuszepes
cigaretas kas smaržo pēc paradīzes un pastardienas
Un rau vēl aizvien gaidīdams kad Tukšuma slava sāks smirdēt
mūsu gļēvums to jau ir pilnīgi iesaldējis:
sētnieks sapņo būt sētnieks
godīgais sapņo būt godīgs
lentenis būt lentenis

ZILGMES KRĀTIŅĀ

ja dzeja neizjūtu pret mani žēlumu
un neapsēstos uz manas sejas
ar slīkņoņu maizi jūs mani meklētu asarās

Tik nāve nav neļķe kas saspiesta starp acīm —
pēc svētkiem kādam jāsapņoj arī zelta mēsli
priekškaris iegērbj mūri
karalis apvītē koka dobumu
ubagi liek ielāpus pilsētai

Vien egles galds stāv zaļš kalnos
gaidot mani
vien es protu dziedāt bez draugiem
zilgmes krātiņā
kā pašnāvniece jūras cūciņa

VESELĀ SAPRĀTA TERORIZĒŠANA

savā tieksmē visu skatīt
no neparocīgas puses
es sāku ticēt ka dievi alus paisuma nesti
nonāk pie mūsu galdiņiem kur mēs
aptenkojam protams
viņu iespējamo vai neiespējamo esību
un pēc tam smaidot aizdrāžas savos luksusvelosipēdos uz elli
Baudāmā īstenība:
nokāpju pludmalē
un ūdens vietā uzeju tur paziņojumu
kurā pavēstīts par jūras aizliegšanu
un tā kā savvaļas lapseņu spiets
dzenas pakaļ automobilim uz šosejas
un tie kas bijuši uz sārta šobrīd nes tam žagarus
man nekas cits neatliek kā apvaicāties
kā klājas tavai ģimenei
kā plaukst tavs vēzis
kā tu apejies ar brīvību
parastais cilvēks
ķieģeli pa pusei templī iemūrētais
pa pusei pamestā mājā
tu kas ceri uz paslieksnē atstātu piena pudeli
ierēdņi dzelzceļnieki sērkokciņu pārdevēji
tramvaju pravieši
tu pukojies par elektrības skaitītāja lasītāju
un netici ka valis var izgudrot okeānu
pilsētas laukumos
un nezini ko izsaukt milici vai ātro palīdzību
kad man no rīkles izšļācas draudīgi
laimes vai asiņu šalts

BEZGALĪGĀ SVĒTDIENA

Trīs stulbus mastus paceliet uz manis šovakar
esmu nomales transatlantiskais laineris
esmu drūms starmešu apžilbis suns
kuru vietējie čaļi apmētā ar akmeņiem
plēguri bučo uz purnā
bet klenderi piemāna ar gabalu speķa
še garlaicība plešas jūras vietā
un pārsalušu Dievu bez dokiem kabaatā
veselais saprāts nomušīts pret rītu
še mīlnieki iekonservējas viens otrā kā bundžā
še veči dirn kā mūrī iedzīti
še vienīgi mans klepus šķiet patiens
še klaču vējš uzvēda
dzīves prieku pār mēslainēm
vien futbolmačs satrauc ģimeni
un patafona māviens jūtas brīvs
un pavasaris it kā bungo pie rūtīm
ar saviem pirkstiem kā zaļām mušām
Beigu beigās es sāku apšaubīt pat tevi
iekams neesmu tev pieskāries ar savām rūgtajām lūpām

KOMPJŪTERS

Tie kuri karu priekšvakarā skalo kaklu ar kumelītēm
tie kuri ar zupas karoti rokā skrien pakaļ taureņiem
tie kuri aflauž pa gabaliņam no mocekļa nimba
tie kuri ienāk baznīcā ar ērgelēm vēderā
tie kuri urķē degunu kamēr pārējie rok
kapus
tie kuri norauj klozetā ūdeni lai nedzirdētu savas raudas
tie kuri mēslos meklē jaunu reliģiju
tie kuri sapņo par limuzīniem bet pašiem tik vien
kā cepti kartupeļi
tie kuri ar operācijas palīdzību
atsvabinās no eņģeļa apsēstības
tie kuri ignorē spēka estētiku ideālisti muzikālisti bikluļi
vārdu spodrinātāji
neredz kā pilsēta paceļas gaisā
un čurā jūrā
kā no tvaikoņa nokāpj Himalaju kalni
nesot čemodānus pilnus ar izpletņlēcējiem
kā emocijās pārkarsis gludeklis
grauž peli
kā neirotiski meži iet uz sanatorijām
sīka darījuma stundā ar tautu laimi
kad darbība zīda dziesmu
kad mēs mirstam aplaudējot

PAKĀRTĀ IRONIJA

pēc slaktiņiem
reizēm svīst lupatnieku ausma
eņģeļu īpašnieku noēd naftas urbumu īpašnieks
zemnieks slauc civilizācijas sātānisko kazu
pusakli veči pamanās nokļūt gleznās
zāle tiek izūtrupēta
pāvi aizliegti to piedauzības dēļ
dienas kā lopi uzblīst no miesnieku retorikas
lauvas āda nobaida bērnu tik nepadzen
plāpīgu mušu
tie kas pūš niecības trompetes
šķiež mana kļiedzienu gaisu
un mani vairs neremdina pakārtā ironija
kurš rāda mēli Dievam

KĀDA KUĢA AVĀRIJĀ CIETUŠĀ VĒSTĪJUMS

ja saules vietā pie debesīm ataustu
mans apžilbinošais 18 karātu liktenis
jūs tikpat mierīgi turpinātu
audzēt tuvākā mīlestības vārdā
burkānus zupai
uzpūtības dēļ ķemmējot sievietes ar zobiem
lielības dēļ piespraužot kļūdām pāva astes
un caur dziesmas miglu pat nepamanītu
mani paslēpjamiem tukšā vīna pudelē kā vēstījumu
tiem tālajiem laikiem
gaidot kuģi
tai pilsētā
kur sen vairs nav ostas

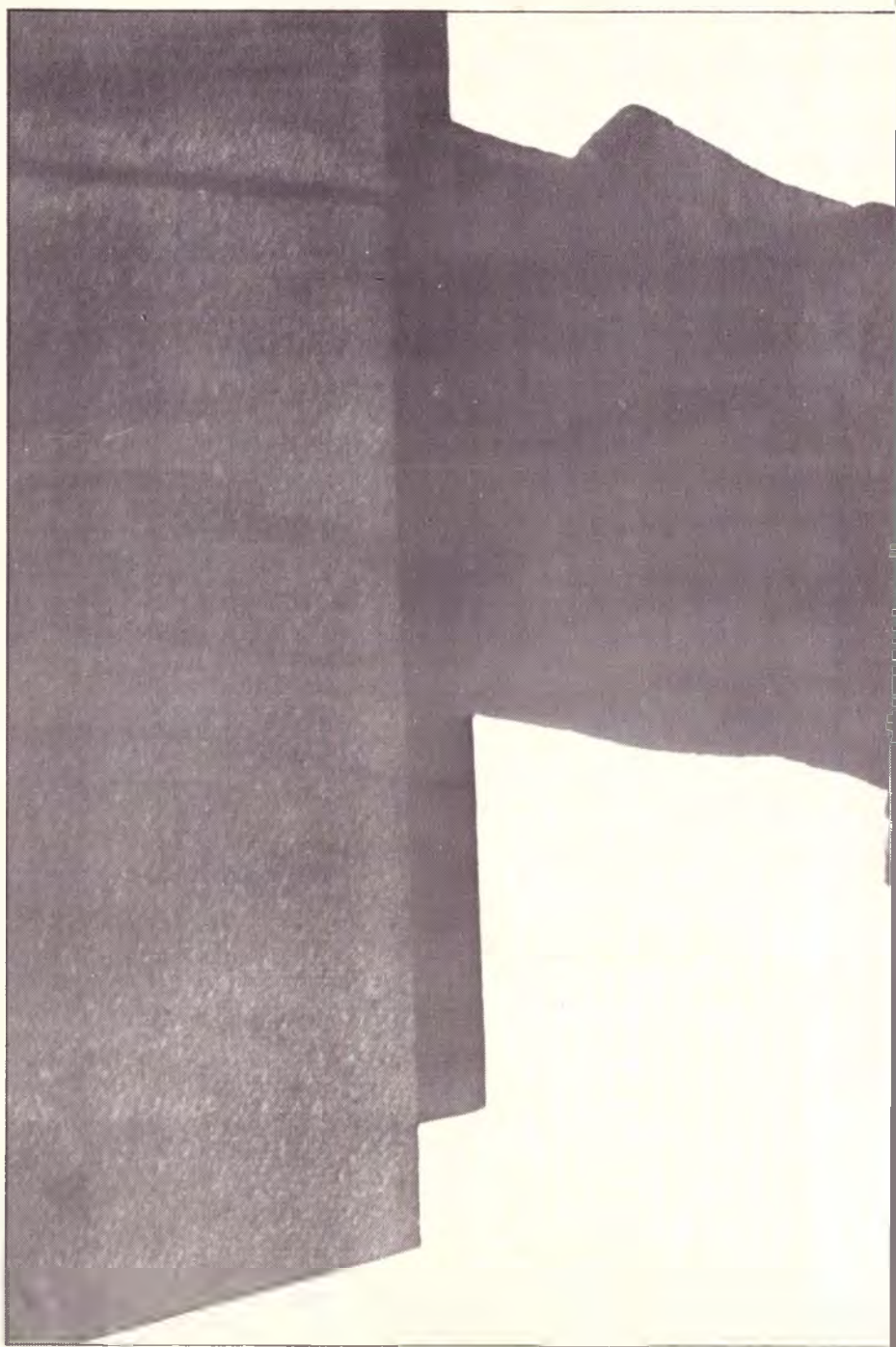
ĶĪNĪZERI

Tai 200. gadā priekš mūsu ēras
dzejnieks (ķīniešu) Li Bers
mizodams apelsīnu
uzgāja tajā mazu balerīnu
kura bij apmaldījusies mežā
Nu Tana dinastijas laikā
Tai 1978. gadā
kad es aizgrābti mizoju apelsīnu
mani piepeši skāra dzīvsudraba sulfāta vēsma
un sīks tārpīņš
kurš ņēmās tur pa iekšu
man pārskaities uzbļāva:
«stulbeni neiedrošinies ticēt teiksmām»

No rumānu valodas atdzejojis
LEONS BRIEDIS

G U N T A R S G O D I Ņ Š

Es neticu nevienam, es neticu nekam.
Es redzu musulmaņus vienā straumē tekam.
Es pieņemu, ka ticēt var Dievam, ķeizaram vai caram.
Var nedarīt neko, vien ticēt, ka mēs darām.
Bet brīnumi lai bērniem, bet brīnumi lai burvjiem,
kad svilpo vējš pa tukšiem krūšu kurvjiem.
Bet brīnumi lai blēžiem, bet brīnumi lai biedriem,
kas tagad mazgājas ar saviem baiļu sviedriem.
Tie sludina mums rītu, ko redzējuši degam.
Es neticu nevienam, es neticu nekam.

Latvijas Kultūras fonda Rīgas Videocentrs kopā ar Francijas Ārlietu ministrijas Multimediju biroju ir laidis klajā franču filozofa un esejista Paskāla Emanuela Gale veidotā multimedija «Ledlauzis» («Brise-Glace») variantu latviešu valodā. Darbs veikts ar autora ipašu atļauju un līdzdalību.

Komplekta ietilpst: videokasete (90 min.) ar trim filmām, kuras trīs atšķirīgi pasauleslaveni režisori: Zāns Ruiss, Rauls Ruiss un Tite Ternrota katrs sniedz savu ledusbrauciena vizuālo versiju; kompaktkasete (60 min.) ar muzikas un dokumentālas skaņas ierakstu montāžu (Davida Žisa un Lika Ferrari varianti — pēdējais ieguvis 1987. g. Prix Italia); grāmata «Baltā ainava» ar daudzveidīgu teksta materiālu un fotoattēlu kolekciju (Katalīnas Volsanskas attēli). Teksts paraleli latviešu un franču valodā. S. Meinertes tulkojums, redaktors U. Krastiņš.

INTERVIJA AR PASKĀLU EMANUELU GALĒ

— Kā jūs vēlētos stādīties priekšā!

— Mani veidojusi literatūra un filozofija, ko esmu īslaicīgi pasniedzis, un jau savu studiju nobeigumā sāku strādāt franču televīzijā kā TV pārraižu kritiķis. Tad es tiku nozīmēts par Francijas kultūras atašeju Budapeštā un 1975. gadā dibināju pirmo franču teletēku ārzemēs. Televīzija attīstījās, un visai drīz pasaulē jau bija ap 300 šāda veida sistēmu. Pēc tam mani atsauca uz Parīzi. Es negribēju uzņemties atbildību par visām šīm 300 sistēmām. Es vēlējos radīt jaunu sektoru pie Francijas Ārlietu ministrijas, kur bijušā teletēku medija vietā izveidotu kaut ko gluži specifisku.

— Ko jūs domājat ar šo specifisko!

— Mani vienmēr interesējusi konkrētība, materiāls kā iedvesmas avots. Esmu domājis, piemēram, ka audiovizuāls darbs nav kaut kas universāls, ko varētu vienalīdzīgi pārraidīt ar viena vai otra medija starpniecību, bet gan — ka katrs no tiem — TV, kino utt. — izpaužas tieši savā specifiskā.

— Kas bija specifisks teletēkai!

— Bez tā, ka tās veidojās franču kultūras centros visā pasaulē — vietās, kas ir sevišķi kultūruņemīgas un izvirza pret kultūru augstas prasības, galvenais bija videogrammu lietošana (tā laika videokasetes).

— Kā jūs nonācāt līdz multimediju idejai!

— Videokasešu rašanās ir ļoti svarīgs moments audiovizuālās kultūras vēsturē, kas vēl nepietiekami analizēts. Caur videokaseti pirmo reizi varēja īsti izpausties audiovizuālais darbs, kas līdz tam bija lemts neatkārtojamai un nemainīgai televīziju vai kinematogrāfisku priekšnesuma ilgstamībai. Tas bija, kā teātra lugu varētu skatīties tikai uz skatuves, un pēkšņi rakstveida publikācija to pārnes lasīšanas dimensijā, kas aptuveni nozīmē — jūs uzreiz varat to lasīt, kā jūs lasāt jebkuru grāmatu: apstājoties kādā lappusē, atgriežoties dažādās vietās, iejaucoties tekstā, analizējot utt.

Tāpat videokasete lika audiovizuālajam darbam ienākt kritiskas distancētības pasaulē. Tādējādi es nonācu pie idejas par pirmajām kinematogrāfisku darbu kritiskajām videopublikācijām un tās realizēšanas, piemēram, darbā «Allain Robbe — Grillet» (1987). Šīs pirmās publikācijas jau apspēlēja divus medijus, ieskaitot kaseti ar filmām, kur katrai filmai sekoja tās autora un kritiķa dota pilna audiovizuāla analīze un, no otras puses, — grāmatu, kurā komentāros par filmu izmantoti visi rakstiskās analīzes paņēmieni.

— Kur jūs saskatāt multimediju būtību!

— Mani interesē multimediji tieši kā pasaules attēlošanas veids. Tos jau izmanto kā informācijas avotu, piem., grāmata par mūziku, ko ilustrē skaņuplate (disk). Bet ne tas mani interesē. Viena no manām dabiskajām nosliecēm ir — vienmēr mēģināt atrast medija specifiku, ar ko es saprotu apsvērt medija kā materiāla, kā iedvesmas avota iespējas, un tas novestu pie tāda izteiksmes veida, kas nav realizējams ne caur vienu citu mediju. Man šķiet, ka katram laikam ir savs privilēģēts līdzeklis, kas savdabīgi koncentrē sevī šī laika māksliniecisko enerģiju. Piemēram, — 17. gadsimta Francijā, iespējams, tas ir teātris, 19. gs. — romāns, 20. gs. vidū — kino, un mūsdienās... Mūsdienās acīmredzot tāda privilēģēta izteiksmes līdzekļa nav (televīziju par tādu uzskatīt nevar, lai gan tās klātesamība sabiedrībā dziļi jūtama). Multimediji ir mēģinājums ņemt mediju par materiālu, lai attēlotu mūsu sakaros saistītās apkārtnes fragmentēšanos; ne tik daudz piešķirt šai apkārtni jaunu vienotību (kā, piemēram, vienota reklāmas informācija tiktu pārraidīta caur visiem sakaru līdzekļiem), cik radīt darbu, kas apspēlē šo pašu fragmentēšanos. Ņemsim par piemēru «Brise-Glace», jo tas bija pirmais mēģinājums multimediju jomā.

— Kas ir darba galvenā ideja! Kā jums radās un attīstījās šī iecere!

— Darbam «Brise-Glace» ir dubults saturs: stāsts par nepazīstamu kuģi, kas atklāj jūras ceļu vietā, kur šāda satiksmes šķiet vismazāk iespējama. Tādējādi pats saturs ir sakaru/saskarsmes metafora. Bet darba otrā puse bija ledaino okeānu baltās ainavas valdzinājums. Šo tēmu tvēruši/apstrādājuši dažādi mākslinieki ar visiem mūsu komunikatīvi attīstītajai sabiedrībai zināmajiem izteiksmes līdzekļiem. Visi šie cilvēki sanāca kopā uz ledlauža Botnijas līcī (tā vienlaikus bija Francijas Ārlietu ministrijas sakaru izpēte un mēģinājums kultūras saskarsmē attiecībās starp Franciju un Zviedriju), kur tie krāja sev vien nepieciešamo materiālu šim daudzpusīgajam projektam.

— **Kāds bija jūsu ieceres turpinājums!**

— Kad atsevišķās daļas bija pabeigtas, es uzstāju, lai pēc kopējā darba uz kuģa katrs autors strādātu vienatnē, un es paliku kā starpnieks un kopējās idejas arhitekts, jo es gribēju panākt labu iekšējo saskaņotību. Kad darbs bija visumā pabeigts, notika katra medija dramatisēšana tam piemērotajā izpausmes formā. Nedēļas laikā tie tika palaisti pa dažādiem valsts mediju kanāliem. Uz ekrāniem nonāca 35 mm Stereo Dolby filma, grāmatniecās parādījās divas «Brise-Glace» grāmatas — «Le Paysage Blanc» (Baltais ceļojums) un buklets (iepriekšnosauktā kritisks pārpublicējums), specializētos veikalos tika pārdota luga, L. Ferari simfonijas CD ierakstu bija iespējams nopirkt skaņuplašu veikalos, to atskaņoja arī valsts raidstacijas ar komentāriem par ekspedīcijas norisi. Nedēļas beigās filmu demonstrēja pa valsts TV un dažādās galerijās gan Parīzē, gan ārpus tās tika izstādītas K. Volšanskas fotogrāfijas. Tā negaidīti visa mediju būve tika nobeigta kā kaut kas līdzīgs jauna tipa skatuvei, plašā sabiedrības dimensijā balstītai mediju skatuvei, kas deva iespēju priekšnesumam izpausties īpašā mediju dramaturģijā, t. i., visi mediji bija kā teātra skatuve, ne vairs tikai līdzeklis informācijas noraidīšanai.

Multimediju darbā ne vienmēr apspēlēja šo milzu mediju konstrukciju. Var arī pētīt, kā esmu to mēģinājis savā pašreizējā darbā, medijus mikrokosmā, — kas no tiem paliek, kad esam savās mājās starp TV, magnetofoniem un kompaktdiskiem, starp gleznām, grāmatu skapjiem un gaismām, kas viss kopā veido mūsu tuvāko mediju vidi. Bet kopīgais visos manos multimediju projektos ir robežu meklēšana, to pozitīvo robežu, kas formē pasauli, kurā mēs dzīvojam.

— **Pastāstiet, lūdzu, par «Brise-Glace» medijisko arhitektūru.**

— «Brise-Glace» ir mēģinājums likt visiem māksliniecišķās izteiksmes un sakaru līdzekļiem, kas mūs apņē, spēlēt sava veida mediju simfonijā. Bez tam, tā ir vēlēšanās izmantot katru mediju tā izpausmes iespēju specifiskā. Tā, lai katru darbu, ko radījuši atšķirīgi autori, varētu arī atdalīt no kopējā. Darbā «Brise-Glace» mēs mēģinājām izvairīties no jebkura veida hierarhijas starp medijiem. Nevienam no tiem netiek uzverts kā komentārs kādam citam. Tie visi ir autonomi un vienlaicīgā mērā pārstāv darba stiprās puses, tādējādi saturot sevī veselumu. Šāda tipa darbi, apspēlējot mūsdienu globālo mediju vidi, un kopā — šīs vides fragmentēšanos, varētu būt cieši saistīti ar 20. gadsimta garu vispār.

— **Ko jūs domājat par jūsu darba iznākšanu Latvijā!**

— Mani ļoti iespaidoja izdoma un organizācijas līmenis, ar kādu izcēlās forums ARSENĀLS Rīgā, 1988. gadā. Izdevās ļoti jauks multimedija «Brise-Glace» demonstrējums, tāpēc, kad man lūdza atļauju publicēt tā latviešu un krievu versiju kā modeli, lai attīstītu multimediju radīšanu Rīgas Videocentrā, es piekritu bez vilcināšanās. Darbs, gatavojot šo publikāciju, izvērtās par bagātīgu pieredzi sadarbības jomā. Tas ir diezgan neparasti — saskarties ar dziļu kultūras interesi un vienlaikus noteiktu prasību pēc lielākas efektivitātes un attīstības.

— **Vai šī sadarbība turpināsies!**

— Es patiesi domāju, ka ir labs iesākums ilgstošai un daudzpusīgai kooperācijai mūsu valstu — Francijas un Latvijas — starpā.

— **Kā jūs vērtējat Multimediju biroja radīšanu Rīgas Videocentrā!**

— Ar to VC iegūst fantastisku instrumentu kultūras un radošajai darbībai, kas atbilst strauji pieaugošajai kultūras interesei, kas reizē izpaudīsies arī kā nepieciešamība pēc nosvērtas apdomas un radošas distancēšanās. Tas tuvākajos gados raksturo Austrumeiropas valstis.

— **Kāds ir jūsu viedoklis par RVC multimediju projektu «Šamaņu ceļš»!**

— Katrs mēģinājums multimediju radīšanā ir sava veida šamanisks ceļojums. Mani šai projektā saista tieši tas, kas vienmēr nodarbinājis mani pašu, proti, jūtīga ainavas uztvere un tās izpēte attiecībās starp šamaņu darbu un situā-

ANDREJA GRANTA FOTO

cijām ainavā. Tas spēcīgi sasaucas ar «Brise-Glace» dziļmos mītošo tieksmi pēc baltās ainavas izzināšanas.

— **Ko jūs vēlētu RVC Multimediju birojam?**

— Daudz mediju (smieklī)! Es novēlu viņiem idejas, vēlēšanos un prasību pēc pilnveidošanās, bet tas ir tieši tas, kas viņiem piemīt. Tādēļ esmu vienkārši priecīgs par to, ka viņi ir.

— **Kādi ir jūsu nākotnes plāni!**

— Es gatavoju jaunu kritisku publikāciju par franču kino, bet multimediju laukā 21. martā iznāks mans jaunais darbs «Videoperrette». Tāpat es turpināšu pētīt multimediju «ainaviskumu»... utt.

— **Novēlu jums vislabākos panākumus un daudz jauku atklājumu! Paldies par sarunu.**

**Intervēja
KRISTĪNE SNIEDZE**

PASKĀLS EMANUELS GALĒ

PASKĀLS EMANUELS GALĒ STARP SKATIENU UN APVĀRSNI

*Draugi, sniegs gaida sniegu vienkāršam
un tīram darbam uz gaismas un zemes
robežas.*

Renē Šārs

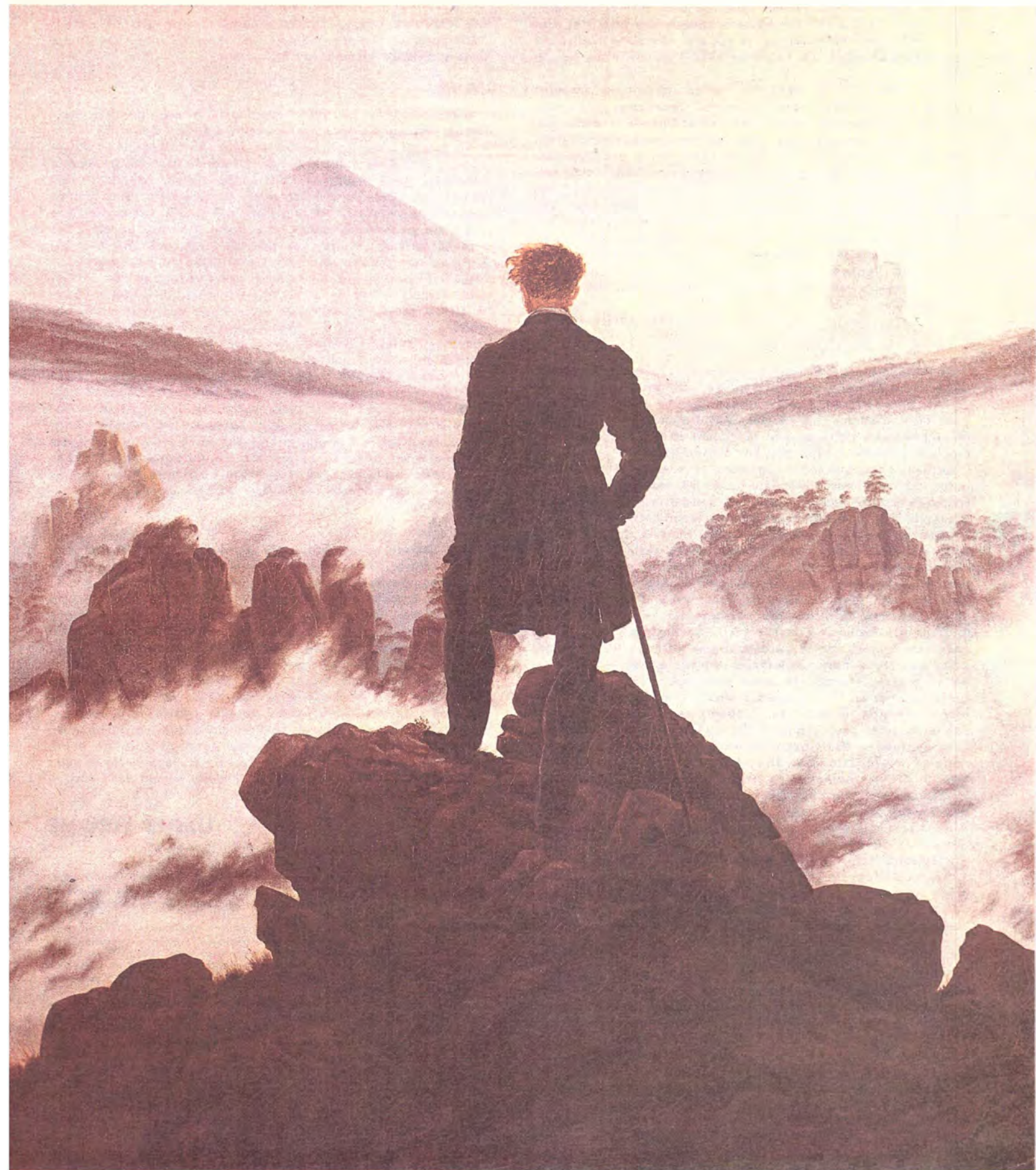
Katram laikam un katrai vietai savi pierādījumi: nejausības maigumā mītiskais Rīgas Videocentrs sagadījies kopā ar monsieur Galē no Francijas, tādējādi laižot klajā filmu un grāmatu, un latvieši, līdzās arābiem un amerikāņiem, tiek pie līdzdarbības (multimedijiskas) pamācības: mūsu «gaviļu un neitrumu nepārtrauktībā» ielauzies «Brise-Glace», apliecinot pasauli Dieva skatienā, tās domājamajā pilnībā.

Teiksim, «Es eju prom no mājām» — izšķiršanās tiecas pēc pasaules, ar vienu rāvienu mēģina pārraut saķēdēto viens-pakaļ-otram notikumu virkni, grib iemānot tajā, kas ir daudz par lielu mājām, ar aizmiegtām acīm cenšas iekļupt esamībā. Uz kurieni beigās prom metās Tolstojs? Kaut kas traucējošs ir mūsu priekšā («пропустите!»), kas pārvarams ar vienu soli, ar vienu cirtienu. Šeit mēs esam vienīgi «klejotāji un svešinieki», dzīve ir tikai askētisks ceļojums, vientuļniecisks pārbaudījums spējai izturēt īstenības ierobežotību, epifīmija robežu pārkāpējiem, — un tā līdz pat svilinošajai apjaušmai, ka varbūt vienīgi nāve atkal mūs savienos ar to, kas ir bijis mūsu ilgošanās visu mūžu. Kaislība, no kuras nav iespējams atteikties, kaislība, kuru nav iespējams piepildīt — kaislība būt, un Paskāls zina, kur tai ir vislielākās izredzes īstenoties — Baltajā ainavā.

«Baltā ainava apbur tāpēc, ka, būdama balta, tā tik un tā ir ainava. Tā ir balta un vienkārša, tajā nav nekā cita kā tikai gaisma un caurspīdība — tā ir pasaule, kas līdzīga rasējumam. Caurspīdība attīstās trīs aspektos, kas raksturo matērijas stāvokļus: ledus, kas valda; okeāns, kas brīžiem lauž sev ceļu; redzami vai neuztverami tvaiki, migla, mākoņi vai atmosfēras mainīgie strāvājumi. Dienas gaisma pāriet no viena sava veida otrā, nogurdināmi caurvijas caurspīdība un atspulgi, tāpat mirgojošas matērijas vai daļēji caurredzamas gaismas ir tālas gaismu atbalsis vai tūlītēja spēle, kad, stariem lūstot, rodas dzīvi un pārsteidzoši atspulgi, ataut opālkrāsas klusināts mirgojums un kopā izceļas vispārēja spozme. Pārpilnīgais šīs pasaules paradigmas baltums var novest līdz izjūtai, ka iespējama visu lietu saplūšana lielā veselumā. Bet tā ir ainava. Tas nav balts sajukums, katru mirkli ainavai ir savs veidols — trausls, atšķirīgs, bet vienmēr spējīgs atjaunoties: tā dzimst redzamais. Skatiens aizvien vēlas aptvert šo mainīgo un nebeidzamo baltumu sadalījumu pasaulē. Skatiens pazūd izplatījumā, tiecoties pretī gaismai, un saplūst kopā pie horizonta, kas tam pretojas kā šķīrējpunkts — vienkārša baltuma ieloce, kurā baltums iegūst savu pērļaino mirdzumu un izplešas līdzenuma un debesu baltumā.

Kādā šīfo oļejolī aprakstīts, kā pareizi virzīta parasta ķemmes pārvērš maigus un izjauktus matus — neskaidru, melnu maosu — par kosmosu, par pasauli, piešķirot matiem kaitīgu formu skatstumu. Horizontā balto ieloci, kas nav ne kas cits, kā sekas, nāvē aidalit no ainavas. Tāpat kā matu suka, horizonts norāda, ka piedzimis baltuma «kosmoss»; tā ir vieta, kur viens no otra nodalītie debesis un izplatījums savienojas vienā ainavā, horizonts ir šķīrtne, kas vieno — robeža.

Ar šī antīkā dieva Termina dubulto veidolu nerēķinājās ne Edgars Po, ne Žils Verns, ar visu savas romantiskās domas spēku akcentējot tikai robežas negatīvo pusi. Jo visur, kur robežas kaut ko nobeidz, tās arī kaut ko iesāk, to gals ir arī sākums, to malas ir sliekšņi, tās veido vietu. Lai par robežu varētu domāt kā par kontūru, kas vienīgā veido lietu un pasaules izskatu, piešķirot tai klātbūtni, vispirms vajadzētu atzīt pamata divējādību. Atsakoties no šīs dualitātes, Edgars Po

KASPARA DĀVIDA FRĪDRIHA gleznas

un Zils Verns baltajā ainavā saskatīja tikai robežu pārvarēšanas vietu un tēlu. Šī pārvarēšana noveda pie nošķirtas vienības, šķietamas vienības, jo vienība ir atrodama tikai pašā nošķiršanās procesā, un to nevar atdalīt no robežas, kas to rada.

Baltā ainava nav tā vieta, kur notiek robežu un pasaules pārvarēšana, bet tā ir vieta, kur dzimst pasaule — diferencējoties un izšķūstot no baltuma nenoteiktības; tā ir vieta, kur notiek norobežošanās, kur robeža izgaismojas kā pamats. Tieši robežas divējāda veidols liek skatienam pievērsties baltumam; horizonts te ir kā sliekšnis, pārrāvums, kas veido pamatu. Nenoteiktībā skatienam šķiet, ka kuru katru brīdi tas iegūs individualizācijas līdzekli — šo divējādību, kura viscaur darbojas, jo ir realitātes sastāvdaļa, tikai šeit daudz acimredzamāk — kā nekur citur. Bet robeža nedodas rokā, jo nevar tikt reducēta līdz vienam no vienlaicīgi tai raksturīgajiem veidoliem: vienībai un atšķirīgumam. Pati par sevi tā nav nekas, tai nav citas realitātes kā pati realitāte, kas tādā veidā ir redzama.»

P. E. Galē. «Baltā ainava»

Kā ikviena ainava, P. Galē baltais polārums ir divējāds savā dabā: tas ir skatiens, un tā ir īstenība, pie tam ainavā skatiens un tas, uz ko skatās, pastāv vienlaicīgi. Kā skatiens absolūtums tas ir baltums, un kā īstenības tiešamība tas ir ledus.¹ Mūsu priekšā ir baltā ainava: tā ir cieta un balta — skatienam nav, kur aizķerties, kājai nav, kur atsperties.

Ledlauzis jau saskaņā ar jēdzienu atrodas pretstatā ledum, ledus pārvarēšanas situācijā. «Ciets kā ledus», «auksts kā ledus», «sirds kā ledus», «ledus kā spogulis» — ledū pasaule ir vissvešākā, viscitādākā, ar to nav iespējams sajaukties, tā ir nepārvarama ciētības barjera, to var tikai lauzt, taču arī tad katrs gabaliņš ledus paliks slēgta, maza pasaule. Ar pierādījuma spēku mēs pret to atsītamies, tāpat kā pasaule atsitas pret mūsu saprātu. Ledus cietesamība ir vienīgi virspuse, tas ir absolūta lieta sevī, robeža, no kuras sākas lietu patstāvība un to neiezīmētā vienība, tas ir lietu formas pirmtēls, tāpat kā klusums (un ledus ir kluss) ir vārdu sākums.² Un tikai viens spēks satur, nes ledu tā pašesamība — otrā puse — «šķēres griež papīru, akmens sasit šķēres, papīrs aplāj akmeni» —, un kā prāts pret sirdi, tā ledus grib uguni («Karstās asaras ritēja uz viņa krūtīm, iespiedās sirdī, izkausēja ledus.»). Ledlauža mīlestība uz ledu, kas lūzdams nesalūz. Ledus izpaužas mūsu jūtās savā realitātē. Šis baltais, glumais tvaiks, kas kāpj augšup no esamības plaisām, pārvēršoties nebeidzamā, nedzīvā miglā, īstenības atlūzušo gabalu stindzinošais troksnis un drūmās nojautas, ka tikai nāve pārvar robežas — tā Mozus šausmās slēpj acis pret nesadeģošo krūmu, jo neviens nevar uzlūkot Dieva seju; tās ir šausmas esamības priekšā.³ Ainava izsauc šausmas; tā ir šausmīga. Šausmas «ir realitātes ielaušanās zīme».

«Galvenā ledus īpašība tomēr ir baltums.» Un ne tajā nozīmē, ka baltums ir krāsa ar visiem reālajiem toņiem, bet kā krāsu un kontūru priekšnoteikums, kā esamības iespēja, esamības redzamība, spīdāmība. Absolūta baltuma brīdī skatiens pazaudē apvārsni — līdzīgi kā polā vietā zaudē robežu —⁴ apvārsni, kas bijis tā līdzinieks nepārtraucamībā, šo pasaules gribas līniju, un esamības redzamība iemāna to pilnīgajā baltumā [topot par robežu, no kuras nav vairs glābiņa]. Šī pēdējā baltuma robeža pati nav nekas, būdama viss, — «realitāte savā klātbūtnē». Tieši šajā skatienā un apvārsnā izzušanā baltajā ainavā pasaule tiek pārvarēta kā nesakritība ar gribu uz pasauli, baltā Sfinksas izšķīst un pasaules apburtība beidzas, jo viss pārvēršas par ledus gabaliņiem; pamācības par to, kā nokļūt līdz absolūtajam, beidzas. Šis pārvarēšanas ilūzijas beigu robežu novieto par pamatu — baltā ainava kļūst par pasaules dzimšanu ierobežošanas aktā. «Tāpat kā skaistums dzimst uz viņa kores, tāpat polārajos plašumos baltuma ielocē, liekas, dzimst pasaule.» Vienīgais līdzeklis pret stindzinošo baltuma ainu, no kuras nav iespējams nolaist skatienu, kura, liekas, ir laupījusi plakstiņus, vienīgais līdzeklis pret «mokošo laimi redzēt ir skatiņa nepārtraukta atjaunošana». Skatiņa glāstošā trajektorija, viegli slīdošo soļu atbalss neizšķirtajā telpā iezīmē kādu precīzu

vietu, kur var «parādīties lietas, — iznākt no būtības, lai kļūtu par notikumu, iegūtu izskatu un jēgu». Skatiņa klusā gaita ir nepārvarama, skatiņa vieglais pieskāriens ir izšķirošs, jo radošs ir vienīgi tukšums un klusums.

«Dažādie darbi, kas veido «Ledlauzi», ir radīti gandrīz vienlaicīgi 1987. gada decembrī Francijā, pēc tam Zviedrijā — tie ir kā gaistoša ziema kakemona. Šajā kontekstā «Ledlauža» bildīšu mozaikas izdošana nav jāuzskata par šā pasākuma heraldiku. Tieši otrādi — tā ir antiheraldika, īstenības attēlojums, kas tuvs Žilam Vernam un Edgaram Po. Bildīšu mozaikas ir pārejošais, ko izraisījusi sākotnējā katastrofa, tēla spēlētāja pacietīgais darbs, atjaunojot vienību. Lai stādītos priekšā saistības veidu, kas saliedē «Ledlaužu» fragmentus, atola vai arhipelāga tēls nebūs atbilstošs; to neviengabalainība ir tikai šķietama — salas ir viens vesels, jo tām ir vienāds pamats — zeme, kas tās apvieno zem jūras ūdens. «Ledlauzis» ir pretstats barokālam darbam. Ar pārlieku formu bagātību, nepārtrauktību, metamorfozes, kā arī arhitektonālās simetrijas kultu, sistemātisko vai pat labirintisko sadalījumu barokālais nebeidzami atsaucaus uz apslēptu vai asimptomātisku vienību, turklāt notiek izlikšanās, ka šo vienību varētu zaudēt, — un izlikšanās nolūks ir šo vienību izcelt un ar attēlošanu to magiskā veidā piespiest eksistēt. «Ledlauzim» robeža ir realitāte, to var sakopot kā darbu un mediju zvaigznāju, tas ir brīva skatienu virkne, kas reizē ir tāli un tuvi, kas savienojas uz nošķiršanas pamata, — veido jēgu no nekā; tā uz nakts ēnu fona rodas nejausa balta spozme; zvaigznājs — zīme — kļūst par īsto vārdu dzimstošajai jēgai.»

Bet dažreiz «starp horizontu un skatienu ledū ieslīd ledlauzis kā horizonta atbalss dzelmē un skatiņa materializācija». Tas, vispirms, ir pavisam īsts, reāls kuģis, kurš lauž ledu īstā jūrā, Botnijas līcī, 1987. gadā. Un tai pašā laikā Paskāla «Brise-glace» priekšgals kā priesterā nazis upura miesā griežas Baltajā ainavā, kā apziņa laužas pasaulē. Savā tieksmē uz balto polārumsu tas pats kļūst par ainavas sastāvdaļu; tāpat arī apziņa padara pasauli par to, kas tā ir, — par pasauli, kurā ir apziņa. Ledlauzis virzās pa P. Galē komandas skatienu trajektoriju, šīs ierobežošanas rezultātā realitāte uzplaukst par Balto ainavu. Šādā veidā pasaule pastāv visu skatienu kopumā jeb Dieva skatienā. Skatiens savienojas uz nošķiršanas pamata, savā bezgalīgajā slīdējumā veidojot jēgu no nekā, kultivējot pasaules sarežģītību. Paskāls ar savu ledlauzi pārvietojas, lai redzētu, un esamība atklājas viņam savā redzamībā. Tekeli-li

ULDIS TĪRONS

¹ «... no vienas puses, ledus — kā reizē cietas vielas un šķidrums metafora — kļūst par īstenības kategoriju un tādējādi rada robežu perversijas iedīgli pašā pasaules klēpt, no otras puses, baltums, kas atspoguļo visu robežu atcelšanu un īstenības vienotību...»

² «Valoda ir ledus māsa, tā vairs nav atdalāma no klusuma, kurš to ir radījis un kuru tā turpina savā kļiedzienā, — vientuļa kā aisbergs vispārējā baltumā. Valoda ir augstprātīga un prasīga nāves priekšā, tā izjauc pārvarēšanas ilūziju un slavina to, kas ir redzams. Klaiņojoši mirstīgie un žilbinošie ledus vārdi ir neiztrūkstojši savienoti ar ledu, tāpat kā skatiens ir savienots ar lielo Balto horizontu.»

³ «Tumsa bija kļuvusi ievērojami biežāka, un to mazināja tikai ūdeņi, kas atspoguļoja balto aizkaru mūsu priekšā. Milzīgu puķu bars svina baltā krāsā nebeidzami lidoja aiz šīs divvainās buras, un viņi bez mitas kļiedza tekeli-li, aiztraucoties mums priekšā. Pa to laiku Ni-Ni nedaudz sakustējās laivas dibenā, bet, kad mēs viņam pieskāramies, tad pamanījām, ka viņa dvēsele bija aizlidojusi. Un tad mēs strauji devāmies pretim ūdenskrituma apskāvieniem. Tajā bija atvērusies plaisa, lai mūs uzņemtu. Bet tad šķēršāms pāri mūsu ceļam iznira aizplūvurota cilvēka seja, kas bija daudz lielāka nekā jebkura Zemes iedzīvotāja seja. Un šī cilvēka seja bija tīra sniega baltumā.» (Edgars Alans Po. Artura Gordona Pima piedzīvojumi)

⁴ «Tas ir vienīgais punkts uz zemeslodes, kas nav ekvivalents citiem, — kustības nekustīgā ass, kura paceļas pāri visiem citiem punktiem kā «totāla pasaules daļa», kur tas, kas citur ir izkaisīts, tiek savākts vienkopus. Šo pola magisko saišu asociācija ar pasauli un balto ainavu tēlu ļauj pārvērst polu par vietu, kur zūd robežas, kur tās izjūk vai saplūst, kur pasaule pati sevi pārvar, tas ir sliekšnis, pa kuru ienāk neierobežotais — kā no virspuses migla, tā no melnās apakšzemes, tā ir pasaules brūce, pa kuru izplūst tās dzīvā substance.»

VOLDEMĀRS MATVEJS

ŽENIJA SŪNA-PENĢEROTE

(1898.—1975.)

SKAISTUMA MEKLĒTĀJS

[Viencēliens par Voldemāru Matveju, sarakstīts 1953. gadā.]

Darbojošās personas

VOLDEMĀRS MATVEJS	— gleznotājs
KĀRLIS ĀRE	— skolotājs
ANTONIJA ĀRE	— viņa sieva, bērnodārzniece
REGĪNA PĒTERSONE	— viņas māsiņa, bērnodārzniece
AIVARS ĒNAINS	— dzejnieks, tulkotājs
GRUNDULS	— būvuzņēmējs
ĒRIKA	— viņa meita

«Jaunatnes Savienības» gleznu izstādes telpa Rīgā, 1910. g., A. Ķēniņa ģimnāzijā.

(Voldemārs Matvejs un Kārlis Āre stāv pie loga.)

Āre (skatās pulkstenī): Re, re, nenāk!

Matvejs: Ko tad tu gaidi?

Āre: Sievu un viņas māsiņu.

Matvejs: Vai tad viņas solījās nākt izstādi apskatīt?

Āre: Tā bija norunāts, bet, re, ka nenāk.

Matvejs: Tik lietainā dienā. Vai viņas būs tik lielas mākslas cienītājas, ka nesabīsies no lietus?

Āre: Mana sieva jau pati drusku glezno. Interese jau viņām būtu, bet ej nu sažini, kur aizķērušās.

Matvejs: Šodien tik maz apmeklētāju, ka domāju iet uz mājām. Tur darba papildam. Jāsakārto mūsu ceļojuma materiāli.

Āre: Neej nu vēl prom, es solīju viņām iepazīstināt ar tevi.

Matvejs (atmet ar roku): Kas tad viņām no manis tiks!

Āre (pasmējas): Tu gan domā, kas man no viņām tiks? Nu, nesaki vis tā, mazā Regīna nav zemē metama.

Matvejs: Ak, draugs, man pat ēšanai un miegam neatliek vairs laika, kur nu vēl patīkamai izklaidēšanai!

Āre: Tu jau tīri kā kurmis roc savas ejas tajā vēl tik maz apstrādātā primitīvo tautu mākslas laukā.

Matvejs (pasmējas): Es esmu lupatlis, kurš rakņājas un atrod skaistumu. Un es vēlētos par lupatlasi arī palikt. Es pieņēmu vietu, iekrāšu naudu un tad braukšu, nu, teiksim, uz Spāniju. Dzīvošu nabadzīgi ar tautu sādžā, ēdīšu taupīgi...

Āre: Kā jau parasti.

Matvejs: Un atradīšu klosteros šur un tur skaistas lupatas — skaistuma puķes, jo es nevaru bez puķēm, šīm puķēm, dzīvot.

Āre: Ir nu gan tev nemierīgs gars!

Matvejs: Es gribu braukt uz Ēģipti un domāju par Japānu.

Āre: Es jau arī labprāt brauktu tev līdzī uz turieni, jo šīs zemes mani vienmēr interesējušas.

Matvejs: Daudz ir redzēts, bet vēl nesalīdzināmi vairāk jāredz.

Āre (pasmējas): Tu jau laikam neliksies mierā, kamēr Eiropā visi etnogrāfiskie muzeji būs apskatīti.

Matvejs: Eiropas muzeji ir tik nabadzīgi, tik nejauši un nesisistemātiski savākti.

Āre: Ja es pats tagad nebūtu pieredzējis, cik grūts ir pētnieku darbs šajos muzejos, tad to nebūtu ticējis. Te tevi nelaiž iekšā, te tev pašam jārakņājas pa visādām kaudzēm, lai pēc diez cik vēltīgi patērētām stundām tad nu beidzot izvilktu ko vērtīgu.

Matvejs (rūgti): No baložu mēsliem reiz izvilku brīnišķīgas Lieldienu salas mākslas pērles.

Āre: Tīrā laime, ka gadījušies šie divi krievu bagātņieki, kas naudu dod braukšanai.

Matvejs: Tie jau savu naudu dod tikai erotiskās mākslas attēlu vākšanai. Un tad nu es tā pazagšus varu tikt arī pie sava mērķa — primitīvo tautu mākslas pētīšanas. Es gribu pierādīt un pierādīšu, ka tajās arī ziedējušas īpatnējas skaistuma puķes, kas dara godu mūsu cilvēces mākslas dārzam.

(Ienāk Grunduls un Aivars Ēnains.)

Grunduls: Apžēlojieties, tā taču ir ākstīšanās! Tak jau es arī varu paņemt pindzeli rokā un tik kleķēt vaļā! Vai tad vairs jāmacās gleznot? Priekš kam tad vairs jāzina anatomijas likumi, jāmacās par perspektīvu un visas citas gudrības?

Ēnains (Matvejam): Varbūt tu paskaidrosi šim kungam jaunās mākslas būtību? Es jau tā neprotu.

Matvejs: Jā, labprāt. (Grundulim.) Kas tad jūs tā satrauc?

Ēnains: Tas ir gleznotājs Matvejs — šīs izstādes rīkotājs.

Grunduls: Ak, tad jūs tas vainīgais? Mans vārds ir Grunduls.

Āre: Vai bagātais būvuzņēmējs Grunduls, vai?

Grunduls: Redz, kā jau visi mani zina! Un ar ko tad man tas gods?

Matvejs: Tas ir skolotājs Āre.

Grunduls: Ak, skolotājs! Nu vismaz tomēr prātīgāks cilvēks par šiem te dullajiem. Nu, sakiet, ko jūs te trakajās bildēs atrodi?

Āre: Nu, Matvej, stāsti nu tās savas gudrības, man jāiet.

Matvejs: Tu taču gaidīji savas dāmas.

Āre: Ja viņas atnāk, tad izrādi viņām izstādi.

Matvejs: Kā lai es zinu, kuras būs viņas?

Āre: Mazo Regīnu jau uzreiz pazīsi. Viņai katrā ziņā būs kāds dzeltens apģērba gabals mugurā, un mati viņai ir sarkani dzeltenī.

Matvejs: Nu, labi, labi, gan jau tikšu galā.

Āre: Lai viņas neskrien prom, bet lai pagaida mani šeit.

Matvejs: Pafeikšu.

(Āre aiziet.)

Grunduls: Nu, tagad klāstiet vaļā tās savas gudrības. Kāpēc te viss tik traki gleznots?

Ēnains: Jums bargs tonis kā izmeklēšanas tiesnesim.

Matvejs: Un tomēr man patīk cilvēki, kas prasa «kāpēc»? Parasti tie pat nepapūlas prasīt un saprast, bet nesaprasto vienkārši atmet kā nevērtīgu.

Grunduls: Izspļauj kā nesagremotu barību, nu, es vēl nezinu, kā man pašam ies, paklausīties jau var tajās jūsu gudrībās, bet diez vai tikai šie jūsu ražojumi manam veselam prātam tā ir nepaliks nesagremoti.

Ēnains (domīgi): Veselam prātam! Jā, tā cilvēki sadalās — tādos ar veselo prātu...

Grunduls (smejas): Un ķertajos! Gluži pareizi!

V. Matveja kapa vieta 1989. gada 12. oktobrī.
Pie kapa Zinātniskās konferences dalībnieki. Piemiņas plāksne — arī vēsture, jo nozudusi oktobra beigās.

V. Matveja kapa vieta, 1914. gada maijā bērēs.

Zenija Sūna-Peņģerote

Matvejs: Es gan teiktu: un tādos, kas meklē vērtības, ko veselais prāts vien nespēj atklāt.

Grunduls: Kas tad tās vairs par vērtībām.

Ēnains: Bēthovena simfonijas un Leonardo da Vinči gleznas ar veselo prātu vien nebūtu radītas.

Grunduls: Ak, nu jūs abi pret mani vienu? Nu, labi, labi, man jau nav bail.

Matvejs: Sakiet, vai jūs puķes atzīstat?

Grunduls: Ko tad?

Matvejs: Puķes.

Grunduls: Tas ir, kā — atzīstu?

Matvejs: Kā mūsu dzīves nepieciešamu sastāvdaļu.

Grunduls: Nu, nu, uz ko tad nu mērķējat?

Matvejs: Kad jūs viņas izanalizēsiet ar savu veselo prātu, tad viņu skaistumu vis netversiet.

Ēnains: Man nāk prātā lielā ķīniešu dzejnieka Li Tai Pē «Lotosa ziedi». Vai gribat šo dzejoli dzirdēt?

Grunduls: Nu, nolasiet, bet tikai labi ātri, man nav ilgi laika tādām blēņām.

Ēnains: Mirdz mēnesnīcā tūkstots mazu vilņu.

Ūdens gaišais zaļums viz kā sudrabs.

Liekas, ka neskaitāmas zivis

pa straumi lejup peld uz jūru.

Es vientuļš iros vieglā laivā.

Tik šad un tad es savas aires ceļu,

Nakts un tās vientuļība pilda

Ar skumjām manu jauno sirdi...

Grunduls (nepacietīgi): Es jau nenācu šurp par skumjām klausīties.

Ēnains: Mēs jau tagad par tām puķēm.

Es mēnesgaismā redzu tūkstoš lotospuķu

Ar milzu ziediem, kas kā pērles laistās.

Es glāstu tās ar savām bambusairēm.

Tās nošalc, kā par laimi čukstot,

Tās noliecas kā mīlas reibonī,

Tās iečukst mieru manā skumjā sirdī.

Svētlaimīgs nolūkojos uz tām lejā,

Un manas skumjas, kas tik smagi mani spieda,

Kā tumša ēna aizslīd projām.

Matvejs: Cik skaistā harmonijā te viss ir apvienots — poēzija, glezna un mūzika. Jā, ķīniešu dzeja ir brīnišķīga.

Grunduls: Nu, nekas, tīri jauks dzejolis. Bet tur jau nav nekāda ālēšanās, tur lotoziedi paliek lotoziedi un netiek vis izķemoti kā te, tajās jūsu gleznās.

Matvejs (pasmējas): Grunduļa kungs, es gan šaubos, vai tas jūsu izslavētais veselais prāts spēs uztvert, ka lotoziedi noliecas mīlas reibonī, ka tie skumjai sirdij iedevs mieru. Ir kas cits vajadzīgs, lai iejustos šajās puķēs. Un šī iejušanās, šī radošā fantāzija, tā, lūk, ir tā, ko mēs te, savās gleznās, paužam.

Grunduls: Ak, iejušanās, ak, radošā fantāzija, tā, tā, tā!

Matvejs: Mēs ienīstam dabas kopēšanu, šo gara un jūtu bankrotu.

Grunduls: Redz, šiem arī ir savs bankrots! Tīri kā tirgotājiem!

Matvejs: Mēs ienīstam bezprātīgās gaismas un gaisa studijas!

Grunduls: Ak, slinkumu lāpiet!

Matvejs: Mēs studējam pašu krāsu un līniju pasauli.

Grunduls: Kas tad tā par pasauli?

Matvejs: Dabā krāsas spēlē verdzenes lomu, bet krāsām jābūt brīvām.

Grunduls: Apžēlojieties, vai tad tās kādas dzīvas būtnes, ka tās var važās ieslēgt?

Matvejs: Tikai tad, kad katra krāsa varēs nokļūt pie tās krāsas, kas viņai mīļākā...

Grunduls: Kā, krāsas viena otru mīl? Nē, nu gan!

Matvejs: Jā, krāsa var būt — tīra, nevainīga, grēcīga, vulgāra, kaislīgi strauja, mīlīga, dejojosa, kļiedzoša, bērnišķīga, nacionāla...

Grunduls (aizbāž ausis): Pietiek, pietiek!

Ēnains: Cik tad tā ir līdzīga sievietei!

Matvejs: Arī līnijai jābūt brīvai.

Grunduls: Ak, vēl vienu verdzeni atraduši!

Ēnains: Vai arī līnija līdzinās sievietei?

Matvejs: Jā, arī tā ir — tik dažāda, tik pārsteigumu bagāta. Gotikā tā stiepjas bezgalībā, viņa tur ir tik nopietna. Orientā viņa ir kaislīga.

Ēnains: Kāds ķīniešu mākslas teorētiķis esot teicis, ka līnija brīžiem gulstas uz papīra kā mākonis, brīžiem tā urbj papīru kā tārpš vai čīkst kā vecs koks, vai arī lēkā kā sienāzis...

Grunduls (satver galvu): Ārprāts, ārprāts ar tiem jūsu sienāžiem!

Matvejs (pasmējas): Nē, ārprāts gan te nav, bet arī tam jūsu aukstajam ikdienu regulējošam prātam šeit nav vietas.

Grunduls: Vai tad jūs savā stulbumā nesaprotat, ka jūs izvairojat dabu?

Matvejs: Jā, mēs to darām.

Grunduls: Kas jums devis tiesības to darīt?

Matvejs: Mēs to darām skaistuma vārdā, jo mēs esam skaistuma meklētāji.

Grunduls: Kāpēc tad jums vispār vajadzīgi reāli priekšmeti? Tad taču palieciet pie tām savām dievinātām līnijām un krāsām.

Matvejs: Mums reālie priekšmeti vajadzīgi kā teksts mūsu meldijām.

Grunduls: Meldijām? Nesajauciet taču glezniecību ar mūziku!

Matvejs: Visām mākslām kopējais pamats ir skaistums. To mēs tagad esam aizmirsuši. Senos laikos cilvēki gan bija spējīgi pacelties šajā skaistuma brīnumpasaulē. Asīrija, Ēģipte, Indija, Japāna ir skaistumu atradušas, kuru priekšā mēs nevarīgi nolaižam rokas.

Ēnains: Pēterburgā nesen bija izstāde ar nogrimušās pilsētas Hara-Hota gleznojumiem un skulptūrām.

Matvejs: Jā, un tur, no mūsu veselīgā prāta viedokļa vērtējot, tehnika nebija tik pilnīga, bet nekad gan nebija redzēts kaut kas tik maigs un burvīgs kā tur. Šie senie cilvēki bija spējīgi radīt īstu mākslu, jo viņu jūtas no reālās pasaules nebija nomāktas, no aukstā prāta nebija nonāvētas, viņi prata just, ticēt un mīlēt.

(Ienāk Ērika Grunduls.)

Grunduls (ieraudzījis viņu): Ko tad tu te meklē?

Ērika (apjūk mirkli, tad pasmaida): Atnācu izstādi apskatīt, tāpat kā tu.

Grunduls: Tu taču viņu jau redzējusi. Pati man stāstīji. Vai tad es citādi būtu uz šejieni atnācis? Gribējās taču zināt, par ko tu tā jūsmo. (Matvejam.) Tad jau laikam jūs esat manai meitai sagrozījis galvu!

Matvejs: Mēs prātus nesagrozām, tikai apskaidrojam.

Grunduls: Kā tad, kā tad! Ja tā mana galva nebūtu tik norūdīta, diez kā man pašam vēl būtu klājies. (Ērikai.) Tev nu gan te nav ko darīt, iesim mājās.

Ēnains (Ērikai): Nē, neejiet vēl!

Ērika: Nupat ļoti stipri līst, tagad es nevaru iet, manas jaunās kurpes...

Grunduls: Izmaksāšu tev fūrmani, pārvedīšu, ja jau tu to kurpju dēl.

Ērika: Nē, man vēl jāpieiet pie draudzenes...

Grunduls: Nu, tad aizvedīšu tevi pie viņas...

Ērika (vilcinās): Viņa vēl nebūs mājās.

Grunduls: Blēņas! Nu, tad kādu pusstundu vari te palikt, bet ne ilgāk, vai dzirdi?

Ērika (rūgti): Jā, es dzirdu!

Grunduls: Jā, bet vai tu tad klausīsi? Ir gan nelaime, kad tādām knīpām pašām sava galva sāk rasties!

Matvejs: Šī nelaime ir nenovēršama.

Grunduls: Kad tu būtu dzirdējusi, kā šie abi mani te apstrādāja! Pilnas ausis piestāstīja! Nu, nekas, paklausīties jau varēja. Ja nebūtu jāsteidzas, tad gandrīz vēlreiz izstaigātu to izstādi.

Ēnains: Varbūt jūs tagad citādām acīm to aplūkotu.

Grunduls: Ak, tad jūs esat skaistuma meklētāji! Un jūs tad nu iedomājaties, ka atkal esat īsto skaistumu atraduši, kas toreiz bijis tiem tur senajos laikos...

Matvejs: Nē, tik iedomīgi mēs neesam. Mēs gan nokāpjām pie mūsu senčiem pagātnes dziļumos un mazgājamos viņu skaistumos. Un, kad mēs apzināties, ka mūsu prāta nervi kļuvuši pietiekami jūtīgi, lai varētu fiksēt poēzijas vieglos vilņus, kuri veļas par mūsu reālo zemi, tad mēs kāpjām augšā no senātnes dziļumiem uz tagadni.

Grunduls (atmet ar roku): Nu, manis pēc kāpiet tajos pagātnes dziļumos, cik jums tīk, es gan labāk abām kājām palieku

Studija (Sarkanā sievietē). Ap 1911.

Kompozīcija (Parīze), ap 1913.

Monmartras iela. 1912. (T. Zaļkalna īpašumā, tagad VMM)

uz tagadnes reālās zemes. (Ērikai.) Tātad, meiten, ne ilgāk kā pusstundu! Citādi tu tajā senatnes apakšzemē arī vēl nogrimsi līdz ausīm. Sveiki, un tā, ka jūs to manu meitu nenoslīciniet!

Matvejs: Es jūs pavadīšu. Šeit nav viegli atrast izeju.

Grunduls: Laikam jau tomēr būs vieglāk atrast izeju te nekā no tās jūsu apakšzemes.

(Abi ar Matveju aiziet.)

Ēnains: Ērika!

Ērika: Tu gaidīji mani?

Ēnains: Vai tad tu to nejūti?

Ērika: Jūtu.

Ēnains: Gaidu tevi vienmēr. Tavu ārējo tēlu, jo tu pati esi vienmēr ar mani — šeit, manā sirdī. Man brīžiem pat liekas, ka tā vairs nav mana, bet tava sirds.

Ērika (pasmaida): Varbūt mēs esam apmainījušies sirdīm tāpat, kā apmainās gredzeniem...

Ēnains: Gredzens var noslīdēt no pirksta. Sirds krūtīs droši glabājas.

Ērika: Ko tu vakar un šodien darīji? Mēs jau tik sen neesam redzējušies.

Ēnains: Lasīju un tulkoju brīnišķīgas seno ķīniešu dzejas. Vienā no šīm dzejām arī tu esi aprakstīta.

Ērika: Kā tā?

Ēnains: Vai gribi to dzirdēt?

Ērika: Jā, ļoti.

Ēnains: Pa ziliem viļņiem slīd greznota laiva.
No tās atskan dziesma. Skaistas meitenes,
Baltiem locekļiem, tumšiem matiem,
Guļ uz zīda spilveniem laivā
Un stāv pie masta, maigi apskāvušās.
Viņas brīnišķi dzied par mīlu un nāvi,
Un laiva svētlaimībā slīd lejup pa straumi.
Cauri saules staru vizmai un mēnesnakšu zilgmei
vienmēr tālāk slīd laiva, no kuras atskan
Meiteņu dziesmas par nāvi un mīlu, un lotosa ziedi,
Dzirdot dziesmas, paceļ, tajās klausoties, galvas.
Kokos viņās klausās raibi putni,
Un acis tiem pildās ar skumjām,
Skumjas ir arī vējā, kas meitenes skar
Un rotaļājas viņu smaržīgiem matiem.
Skumjas ir arī zvaigžņu maigajā mirdzumā.
Meitenes dzied, viņu acis spulgo,
It ka redzētu atvērtas debesis.
Smaidis rotā viņu lūpas. Viņas slīd arvien tālāk,
Un dziedot tās aizslīdēs
Zaļajā jūrā. Tur tās nogrim
Baltiem locekļiem. Tumšām matu cirtām.
Un vēl nāves brīdī no viņu lūpām
Atskanēs dziesmas par mīlu.
Nevienas žēlabas no tām nebūs dzirdamas.

Tādu — par nāvi un mīlu dziedošu, smaidošu, baltiem locekļiem, tumšiem matiem, es redzu arī tevi.

Ērika (satraukti): Šajā zaļajā nāves jūrā man nebūtu bail nogrimt, bet (saslienās) man gan ir bail noslīkt dzīves seklajā peļķē!

Ēnains: Es nesaprotu tevi.

Ērika: Diendienā šīs seklās izpriecas, šī pazemjošā precinieku meklēšana. Piedod, ka tev to saku, bet es jūtu, ka mans tēvs grib man atrast kādu bagātu, viņa sabiedriskam stāvoklim piemērotu līgavaini.

(Ēnains novēršas.)

Ērika (pieiet viņam): Es tevi sāpināju, piedod (pasmaida skumji). Bet tev jau esot mana sirds krūtīs, tad tev arī jāzina, kas tajā notiek.

(Ēnains lēni pagriežas pret viņu.)

Ērika: Brīžiem man liekas, ka esmu sadalījusies divās būtnēs — viena lido šurp un turp pa ielām un veikaliem un tik apnikušām viesībām...

Ēnains: Un otra?...

Ērika: Otra ir pie tevis. Tā līdz ar tevi meklē skaistumu dabā un mākslā. Vakaros tā līdz ar tevi noliecas pār dzeju grāmatu.

Ēnains (saslienās): Ērika, aizej no šīs seklās dzīves, nāc pie manis!

Ērika: Tēvs jau to nekad nepieļaus.

Ēnains (nolaiž galvu): Jā, es zinu, ka neesmu tevis cienīgs. Vakār, tulkojot kādu citu ķīniešu dzejoli, domāju par tevi un sevi...

Ērika: Man gribētos arī šo dzejoli dzirdēt.

Ēnains: Manā istabā mazs, melns lakots, šķirsts.

Cik daudz jau skūpstu
viņa nedzīvajā melnumā iedvesušas
Manas karstās lūpas,
Jo šo šķirstu tavas rokas skārušas.
Zinu, ka neglīts es. Ja savu mīlu
Tev atklātu, tu par mani smietos.
Kaut viegla vēsma es būtu,
Tad ap tavu daiļumu es lidot drīkstētu,
No tevis nepazīts. Cik maigs
Un glāstošs, un cik pazemīgs es būtu.

Jā, neredzams un pazemīgs es savās domās vienmēr lidoju ar tevi.

(Ērika novēršas.)

Ēnains: Vai apvainoju tevi saviem vārdiem?

Ērika (apgriežas strauji): Ak, kā mani aizvaino un pazemo, ka nedrīkstu visiem atklāti pateikt, ka tu esi man tuvs!

Ēnains (gavilējošā tonī): Ērika!

Ērika: Ka tu esi simtkārt vērtīgāks un lielāks par tiem tur seklajiem, bagātajiem. Kā man visiem gribētos pateikt, ka viņi nedrīkst tevi nīcināt, jo vienīgi tu esi patiesi bagāts, skaists un liels.

Ēnains: Nesaki viņiem to, man... man pietiek, ka tu man to pateici. Ērika, atļauj man vēl vienu seno ķīniešu dzejoli nolasīt, tikai vēl vienu!

Ērika (rūgti): Vēl jau piecas minūtes es drīkstu palikt.

Ēnains: Tas arī ir Lī Tai Pē dzejolis «Ķeizars».

Ērika: Ak, kas man daļas gar ķeizariem!

Ēnains: Nē, paklausies:

Uz sava troņa no jauna zelta,
Dārgakmeņiem laistoties, lielais valdnieks sēž.
Mandarīni bijībā satupušies ap viņu.
Viņš mirdz kā saule zvaigžņu pulkā.
Mandarīni runā par nopietnām lietām,
Nopietnu vaigu, nopietni paceltu roku,
Bet valdnieka domas aizlido pa atvērto logu
Pie ķeizarienes maigās, kura savā
Porcelāna paviljonā, līdzīgi krāšņajam
Ziedam lapu zaļumā, viņu gaidot, atdusas
jauno galma dāmu vidū.
Pārāk ilgi tai viņas mīlais vēl kavējas
Galma padomē. Nepacietīgi un skumji
Viņa pašūpo savu vādekli šurpu un turpu,
Un ķeizara vaigu kā maigu spānu vēdas
Skar saldu smaržu vēsma.
Pilns nemiera, tas jūt tikai vienu:
Mana daiļā sieva ar savu vādekli man sūta
Savu lūpu smaržu, kuru tā mīlu.
Un valdnieks pieceļas, dārgakmeņiem laistoties,
Un aiziet uz turieni, kur viņu gaida,
Bet mandarīni, pārsteigti, dziļā nesaprašanā,
Noskatās, kā viņš aiziet.

Jā, valdnieks nevarēja ilgāk kavēties — mīlotās sievietes sauciens bija pārāk spēcīgs.

Ērika: Aivar, Aivar, kamdēļ tu man šo dzejoli nolasīji! Es taču jūtu, ka arī tu mani sauc.

(Ienāk Matvejs.)

Matvejs: Vai netraucēju?

Ēnains: Nē, tu jau nevari traucēt. Nolasīju dažas ķīniešu dzejas, kuras jau arī tu tik ļoti mīli.

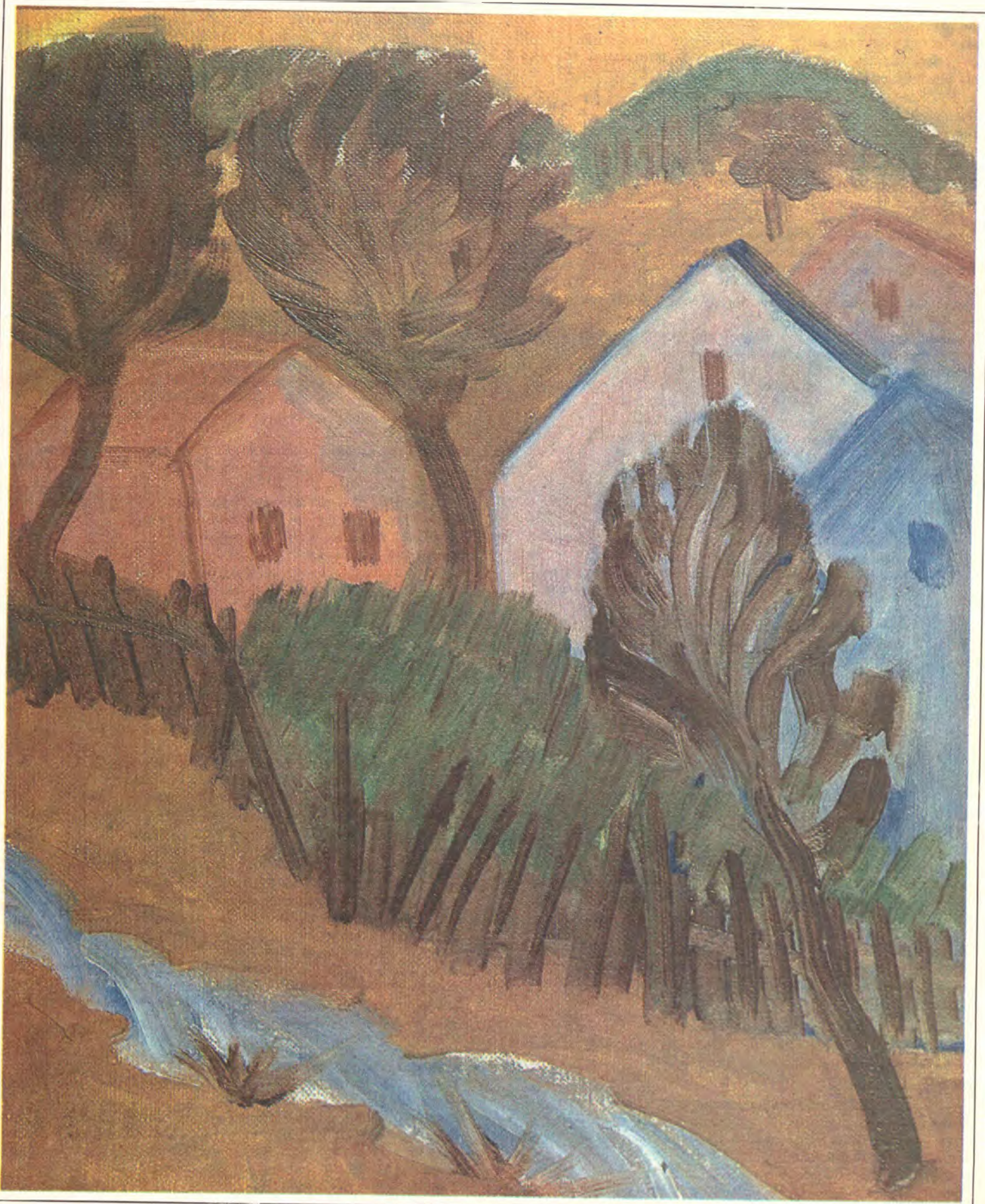
Matvejs: Jā, šīs dzejas jātulko un tulkojumu jāizdod.

Ērika (saslienās): Ak, man tā vien liekas, ka arī es, tāpat kā šis Ķīnas valdnieks, ilgāk vairs neizturēšu, ka arī es piecelšos un aiziešu, lai viņi brīnās, lai viņi šausminās!

Ēnains: Ērika, vai patiesi?

Matvejs: Uz kurieni tad jūs taisāties iet?

Ērika: Uz turieni, kur mani gaida, kur mani sauc. Es negribu ilgāk līdzināties izglītotai llelei, kas smaidot uzklausa tuk-

Studija (Bernovo), ap 1913.

šas runas. Es gribu būt viena no tām smaidošām meitenēm, kas, slīdot pa dzīves straumi, dzied par mīlu.

Ēnains: Bet es nekas neesmu, ko es tev varēju dot?

Ērika: Es pati sev pašķiršu ceļu. Kad tikai man tavas sirds siltums, tad man būs spēks izlauzt sev ceļu.

Ēnains: Manas sirds siltums, manu domu gaišums vienmēr pavadīs tevi.

Ērika: Tad... tad man spēka pietiks. (Aizsteidzas.)

Matvejs: Kas noticis?

Ēnains: Ķīniešu dzeju lielais skaistums izraisījis apņemšanos izlauzties no tagadējās dzīves sekluma.

Matvejs: Arī viņā?

Ēnains (gavilējošā tonī): Arī viņā!

Matvejs: Kāds gan apbrīnojams spēks ir skaistumā! Kas viņu izjutis, tas spēj cīnīties, tas spēj viņa dēļ pat badu ciest.

Ēnains: Jā, pat badu ciest.

Matvejs: Dažreiz jau gan tā vien liekas, ka būs jāpagurst (rūgti). Dažreiz ar skaudību noskatos uz cilvēkiem, kuriem ir glīti dzīvokļi ar klavierēm, ir nauda un visas ērtības. Es visu savu mūžu no trūkuma esmu ticis verdzināts.

Ēnains: Es arī.

Matvejs: Ja es gleznotu tā, kā viņi tur, akadēmijā, liek, tad jau gan es stipendiju dabūtu, bet es to nevaru. Tad jau labāk badu ciest. Tikai tagad vienmēr grūtāk top badoties kā jaunībā.

Ēnains: Bet tev taču ir audzētāvs.

Matvejs (saslienās): Es esmu par lepnu no viņa ko lūgties, jo es neesmu piepildījis uz mani liktās cerības, neesmu nodevis praktiskām zināšanām, bet gan skaistuma meklēšanai.

Ēnains: Es apbrīnoju tavu lielo gribu un neatlaidību. Man bieži liekas, ka tavs skats sniedzas pāri visai zemeslodei, ka tavas acis urbjas visdziļākajos senatnes dziļumos, saredzot to skaistumu, ko citi nespēj saredzēt.

Matvejs: Cik dziļi sašutis es biju par nepareiziem apgalvojumiem, ka Āfrikas nēģeriem neesot bijusi savā īpatnēja māksla! Tā nav taisnība — vienmēr jauni, īpatnēji mākslas veidoli atklājas cītīgam un neatlaidīgam meklētājam.

Ēnains: Cik ir tādu meklētāju kā tu!

Matvejs: Mēs esam tik kūtri — mācīties ciltautu acīm lūkoties uz mākslu un izprast šo mums svešo mākslu valodu. Mēs, nevis primitīvās tautas, esam barbari, mēs savā neiecietībā cenšamies piespiest primitīvās tautas uz visu skatīties mūsu acīm. Un tā mēs tās kropļojam un padarām par nabagiem, kuri īstenībā esam mēs paši.

(Ienāk Antonija Āre un Regīna.)

Antonija: Vai jūs nevarētu mums pateikt, vai Matveja kungs jau ir aizgājis?

Matvejs: Nē, tepat viņš ir.

Antonija: Jūs tas esat?

Matvejs: Jā, un jūs laikam esat Āres kundze?

Antonija: Nu jā, ka uzminējāt. Bet kā jūs to varējāt zināt?

Matvejs: Man Āre teica, ka nāksot divas dāmas (skatās Regīnā) — viņš aprakstīja jūs.

Regīna: Mani?

Matvejs: Mazu un trauslu, zeltītiem matiem, kādā dzeltenā apģērbā tērptu.

Antonija: Redz, kā Kārlis ievērojis, ka tu mīli dzelteno krāsu. Bet nu paklausieties, Matveja kungs, kas jums tā ir par savādu izstādi. Te neko lāgā nevar saprast.

Regīna: Tādēļ mēs meklējam jūs, lai jūs mums to paskaidrotu.

Antonija: Vakar mēs bijām latviešu mākslinieku izstādē, tad tur ir cita lieta.

Matvejs (priecīgā tonī): Latviešu kopējā izstāde! Vai tā nav iepriecinoša parādība, ka latviešu mākslinieki beidzot apvienojušies?

Regīna: Jā, ļoti.

Antonija: Bet kas gan mums tur nepatika, tā bija nekārtība un jucekļība. Šeit turpretim viss tik labi, tik priekšzīmīgi sakārtots.

Ēnains (pienāk tuvāk): Par to mums Matvejam jāpateicas kā šīs izstādes organizētājam.

Matvejs: Iepazīstieties, lūdzu, — dzejnieks Ēnains.

Antonija: Ziniet, man šīs izstādes gleznas diez kā nepatīk.

Matvejs: Jā, pilsētas nomales sabrukušās mājiņas mums nepa-

tik, tāpat arī ielas, kur redzami tikai vienkārši strādnieki. Bet mums jāmacās mīlēt arī šī nepievelkošā darbaļaužu pasaule.

Antonija: Jāmācās mīlēt! Ko tu teiksi!

Ēnains: Šīs izstādes gleznās jūtams nevaldāms spēks, kas jaunām atziņām meklē piemērotu izteiksmi.

Regīna: Bet, sakiet, lūdzu, kāpēc jums te izkārtas seno itāļu meistaru un visjaunāko franču gleznotāju darbu reprodukcijas?

Matvejs: Tāpēc, ka mēs gribam rādīt avotus, no kuriem mēs smeļam sev ierosmi, un tie ir paši vecākie un paši visjaunākie meistari, kurus vieno viens tilts — skaistums.

Ēnains: Seno itāļu meistaru darbi ir brīnīšķīgi.

Matvejs: Par viņiem jūsmojot, mēs meklējam jaunas krāsu domas.

Regīna: Man liekas, ka es sāku jūs saprast.

Antonija: Man gan liekas, ka jūs par daudz uzreiz gribat: jaunus sižetus, jaunas krāsu domas! Ziniet — jums vēl ir viens liels juceklis!

Ēnains: Šeit kā burvju katlā viss vārās, mutuļo un verd, veidodams jaunus brīnumainus tēlus.

Antonija (smejas): Ka tikai jums tā putra katlā nepiedeg!

Regīna: Nē, es tiešām sāku nojaust, ka te kas liels notiek, ka te veidojas jauns skaistums.

Matvejs: Jā, skaistums neļaujas iejūgties no akadēmijas akceptētās formās, viņš neļaujas kontrolēties no fotogrāfiskiem aparātiem un akadēmijas profesoriem.

Antonija: Jūs laikam mācāties Pēterburgas Mākslas akadēmijā?

Matvejs: Mācos! Nē, es tur mocos!

Regīna: Kā tā?

Matvejs: Viņi tur no manis prasa darbus, darbus bez gala — ar visiem muļķīgiem nieka paņēmieniem. Man jo dienas top grūtāk un riebiņāk strādāt tādā garā, kā viņi liek.

Regīna: Jā, es ticu.

Matvejs: Viņi tur visiem spēkiem cenšas apkarot jauno mākslu, kurā ir tik daudz svaiguma un spara. Augstskolas profesori aizliedza saviem mācekļiem apmeklēt Ščukina un Morozova galerijas.

Ēnains (rūgti): Lai audzēkņi tur nesaindētos jeb svaigajā gaisā nesaaugstētos!

Matvejs: Un kad tas nelīdzēja, tie ķērās pie stingrākiem līdzekļiem.

Antonija: Pie kādiem tad?

Matvejs: Vēl šogad no Maskavas gleznošanas skolām izslēdza ap piecdesmit skolēnu.

Antonija (sasiņ rokas): Ko jūs sakāt?

Matvejs: Reakcionārā prese drukāja kodīgas kuplejas, notika atklāti skandāli, bet jaunām atziņām viņi ceļu tomēr neaizsprostos!

Antonija: Matveja kungs, ziniet — izvadiet mūs vēlreiz izstādei cauri.

Regīna: Jā, lūdzu, lūdzu. Bet kas šos te darbus gleznojis? Man tie patīk.

Matvejs (Ēnainim): Vai tu nenāksi mums līdzi, nepalīdzēsi paskaidrot? Par tiem vēlāk.

Ēnains: Nē, es palikšu. Man nupat ienāca doma prātā jaunam dzejolim.

Regīna: Jūs esat dzejnieks?

Ēnains: Neatzīts.

Matvejs: Īpatnējs, tāpēc vēl neatzīts.

(Matvejs, Antonija un Regīna aiziet.)

Ēnains (izņem zīmuli, papīru, pieiet logam): Smaidošā meitene. Jā, līdz šim man likās, ka tu man pretim smaidi mīlā un nāvē, ka vienīgi nāvē varēs mūs abus vienot. Bet nu tu smaidi man pretim mīlā un dzīvē, skaitajā dzīvē! Man gribētos tevi slavēt un svētīt par to, ka pārmeti tiltu no nāves uz dzīvi.

(Ienāk Āre.)

Āre: Vai tad manas dāmas vēl nav ieradušās?

Ēnains: Ir, ir... Matvejs viņām paskaidro izstādi.

Āre: Tad jau viss ir kārtībā. Un ko viņas teica par šiem te Matveja darbiem?

Ēnains: Viņas tos vēl neapskatīja. Matvejs gribēja tos vēlāk rādīt.

Kristus, ap 1910.

Āre (skatās gleznā): Matvejs — jā. Nopiets mākslinieks ar bagātu fantāziju un attīstītu krāsu izjūtu.

Ēnains: Matvejs nupat sūdzējās, cik grūti viņam esot mācīties akadēmijā.

Āre: Tur jau viņa dēļ sacēlās liela brēka.

Ēnains: Kā tā? Viņš man neko nav stāstījis.

Āre: Atrada viņa darbnīcā krievu zemniecisko cepumu, tā saucamo Utkina zirgu, un nu saprata, ka viņš smej sev ierosmi no zemnieku mākslas, kura šiem gudrajiem profesoriem ir tikai nicināmā «zemā» māksla.

Ēnains: Akadēmija jau Matvejam neko nevar dot. Viņa ceļojumi, jā, tas, ir kas cits. Un jūs esat braukuši viņam līdzi?

Āre: Mani galvenā kārtā interesēja ne tikai skolas, jaunie audzināšanas paņēmieni, bet arī muzeji. Tad nu es redzēju, ar kādu neatlaidību un dedzību Matvejs rakņājās pa tiem «etnogrāfiskiem lūžņiem», kā viņš teica.

Ēnains: Kāda viņam liela interese par nēģeru un Lieldienu salas un Vidusāzijas tautu un eskimosu mākslu!

Āre: Jā, redzēs gan, vai viņš arī kā gleznotājs paspēs savu seju izveidot. Bet viens nu gan ir skaidrs — kā ar mākslas pētnieku mēs, latvieši, varēsīm ar viņu lepoties. Viņš ierosinājis jautājumus, kuri vēl ilgus gadus nodarbinās pētnieku prātus.

(Dzirdamas Matveja, Antonijas un Regīnas balsis.)

Matvejs: Ja jau gribat manus darbus redzēt, tad iesim turpat atpakaļ.

Regīna: Kāpēc jūs pirmīt neteicāt, ka tie ir jūsu darbi?

Antonija: Viņš laikam gribēja labākos pataupīt beigām.

Matvejs: Varbūt tieši vājākos.

(Ienāk Antonija, Regīna un Matvejs.)

Antonija: Ak, mans draugs arī jau atpakaļ. Kad tu zinātu, cik mēs nu esam gudras!

Regīna: Mums bija brīnišķīgs skolotājs.

Āre: Tad to jau es zināju, ka viņu slavēsiet.

Ēnains (Matvejam): Arī mēs tevi nupat te slavējam.

Āre: Kā mākslas pētnieku.

Antonija: Bet nu tagad, lūdzu, paskaidrojiet šīs jūsu gleznas.

Matvejs: Kā tad es lai nu tā par sevi? (Ārem.) Vai tu to nevarētu uzņemt manā vietā?

Āre: Es (smejas)? Ak, tu gribi, lai es runāju paša autora klātbūtnē, lai vēlāk mani varētu piekaut?

Ēnains: Cik es saprotu, tu esi jāvies iespaidoties no senās itāļu mākslas, bet tu esi pratis iespaidus īpatnēji izveidot.

Regīna: Te ir skaisti krāsu akordi. Man visa jūsu māksla liekas smalka un liriska.

Āre (rāda uz Regīnu): Redz, kur tev radies īstais paskaidrotājs.

Matvejs (Regīnai): Jūs ar glezniecību nodarbojaties? Man liekas, — Āre pirmīt teica?

Āre: Es jau nevis par Regīnu to teicu, bet par savu sievu.

Antonija: Es tikai tā pa druskai. Lai varētu savus bērnus mācīt.

Āre: Viņas abas ir bērnodarņieces.

Matvejs (karsti): Bērnu zīmējumi! Cik daudz skaistuma tajos var atrast!

Antonija: Nu, tad tikai atnāciet uz mūsu bērnodārzu un apskatieties, kā mūsu mazie mākslinieki strādā.

Skaistas gleznas zīmējam,

Vēl skaistākas izgriežam.

Un, kur strādā un kur dzied,

Katram patīk ciemos iet.

Nāciet, mēs jūs gaidīsim.

Ēnains (Antonijai): Vai tas bija jūsu pašas dzejolis?

Antonija: Jā, es saviem maziem rūķīšiem zinu daudz mīļvārdu teikt. Es tiem saku:

Solīts greizs, nepareizs,

Tas nekas. Drošs būs tas!

Nepalīdz neviens cits,

Kas sev tic,

Pusceļā nepaliks,

Galā tiks.

Matvejs (pasmējas): Tas jau tīri uz mani rīmējas. Var jau būt, ka mani solji vēl ir greizi, bet es sev ticu.

Ēnains (Antonijai): Lūdzu, lūdzu, vēl kādu no jūsu jaukajiem bērnu dzejoļiem.

Āre: Redz, kā viņam iepatikušies!

Matvejs: Viņš jau pats tāds liels bērns — skaidrs un nesadulķots.

Antonija: Nu, ko tad vēl? Neienāk tūlīt prātā.

Vēro, meklē, pētī pats.

Lai tev gaišs un vēriņš skats:

Stāds un kukainītis mazs,

Kas vien ceļā pagadās —

Zvirgzds, kas jūras smiltīs bērts —

Viss ir vērošanas vērts.

Matvejs: Jā, ir. Visur mēs varam atrast skaistumu.

Regīna: Ja jūs zinātu, cik apbrīnojami bagāta ir bērnu fantāzija!

Āre: Bet tā nodziest, ja mēs to apzināti nevingrinām, un tāpēc mūsu skolotāju loma ir — no mācītāja un kritizētāja pārvērsties par bērnu ierosinātājiem, lai skolā būtu tas auglīgais gaisis, kas ļautu fantāzijas pumpuriem briest, izplest sulīgās lapas un ļaut uzdziedēt brīnišķīgiem, smaržojošiem fantāzijas ziediem.

Ēnains: Arī jūs esat dzejnieks.

Matvejs: Jūs laikam visi trīs esat īstie bērna fantāzijas ierosinātāji.

Antonija: Kad atnāksiet, tad redzēsiet, ka sākumā kailās sienas tagad pārvērtušies runājošās sienās, kas stāsta par mūsu bērnu vērojumiem un pārdzīvojumiem.

Matvejs: Es noteikti aiziešu, mani bērnu zīmējumi ļoti interesē. Atsevišķa cilvēka attīstībā mēs varam saskatīt un nojaut visas cilvēces attīstības pakāpes. Tāpat kā bērņā, tā arī cilvēcē vispirms attīstījās tauste — toreiz, kad vecākā akmens laikmetā tika veidoti pirmie akmens mākslas tēli.

Āre (pasmēja): Resnās «Venēras»!

Antonija: Laikam jau tās bija toreizējo vīriešu skaistuma ideāls.

Ēnains: Tur pirmā istabā kādā gleznā attēlota meitene melniem matiem, balta un slaida. Tas ir mans skaistuma ideāls.

Antonija: Kur? Parādiet nu arī mums to.

Āre: Tad to es arī gribu redzēt.

Ēnains: Iesim, parādīšu.

(Visi trīs aiziet.)

Regīna (Matvejam): Vai arī jums šī meitene patīk?

Matvejs (skatās viņā): Nāk prātā Plutarha vārdi: «Ir sievietes, kuras mūsu dvēselē rada bālus un trauslus tēlus, līdzīgus temperas gleznojumiem. Bet ir tādas, kas rada paliekošu, liesmojošu iespaidu, līdzīgi enkaustiskai glezniecībai.»

Regīna (pasmaida): Es jau esmu tikai bāls temperas gleznojums.

Matvejs: Es nezinu... jau pirmā brīdī, kad jūs ieraudzīju, man tā vien likās, ka jūs man uzburtu manas jaunības pasaku zemi: zaļas pļavas, zila vakara debess, viss tik latvisks.

Regīna: Kā jau latviešu meitene.

Matvejs: Nē, mūsu tagadējās latviešu meitenēs izzūd tas burvīgais, īstais latviskums. Viņas cenšas būt smalkas, pilsētnieciskas un ar to zaudē savu īpatnējo skaistumu. Bet jūsos šis senais mirdzums ir saglabājies. Un man ir tā, it kā jūs mani vestu atpakaļ uz seno Latviju, kad latvieši vēl bija pagāni, saules pilni un vaidelotes stāvēja starp dieviem un cilvēkiem.

Regīna: Jūs jau laikam esat tīri atsvešinājies no Latvijas, Krievijā dzīvojot, pa ārzemēm braukājot.

Matvejs: Bet latviskais gars mani tomēr valdzina līdz pašai sirdij, un varbūt tieši tāpēc, ka esmu redzējis svešu zemju savādības, svešas asinis, svešas sievietes, varbūt tieši tāpēc jo stiprāka ir vara, kas man liek ceļus locīt pašu dzimtenes skaistuma priekšā.

Regīna: Tad jums jāpārņāk dzīvot mūsu Kurzemes sētā.

Matvejs: Kā es to nupat gribētu! Zemnieces gleznot, jā, arī pie viņas dzīvot, viņas zemi gleznot.

Regīna: Mūsu zeme ir skaista.

Matvejs: Jā, mūsu nabaga zemē ir daudz skaistuma aiz sētām, aiz pakšiem, pagātnē, visā, kas pie malas nolikts.

Regīna: Cik tas īpatnēji, ka jūs vienmēr meklējat to, kas pie malas nolikts.

Matvejs: Jā, to aizmirsto es meklēju, mūsu trauksmes un tehnikas laikā vairs neievēroto, kluso, īpatnējo. Tas mani valdzina.

Regīna: Cik savādi... es pagājušo nakti redzēju sapni...

Matvejs: Un ko jūs redzējāt?

Regīna: Ka ar jums iepazīnos.

Matvejs: Un ko vēl?

Regīna: Nē, nekas jau vairs nebija.

Matvejs: Nē, es jūtu, ka mūsu sastapšanās nav nejauša. Man gribētos gleznot jūs. Es redzu dārzu, meitenes lasa ābolus. Zālē guļ liela kaudze ābolu... Pašā priekšā esat jūs... Dzeltēni svārki, blūze vēl dzeltenāka, bet visdzeltenākais ir laktiņš un jūsu mati. Ēnā sēž zaļas un zilās meitenes.

Regīna: Jūs visu tā aprakstāt, ka jau redzu šo gleznu.

Matvejs: Jā, jūs to vislabāk izprastu. Un es ticu — jūs to pati spētu uzgleznot.

Regīna: Es? Nē.

Matvejs: Es jūtu, ka jūs esat ļoti apdāvināta.

Regīna: Es jau nekas neesmu — mazs, mazs cilvēciņš.

Matvejs: Mēs taču vēl tiksimies? Kad es aizbraukšu, mēs sarakstīsimies.

Regīna: Jūs braucat prom?

Matvejs: Jā, atpakaļ uz Krieviju. Man jābeidz akadēmija. Kādreiz jau gan mani pārņem tāds nogurums. Acis un galva sāp no nogurdinošas gleznu un plānu kopēšanas, bet maize taču ir jāpelna, jo stipendiju man nedod. Es tad palieku tik nervozs, ka baidos zaudēt spēju cīnīties, bet tagad... tagad es domāšu par jums, un tad man būs spēks.

Regīna: Jūs nemaz nedrīkstat pagurt, jums vēl jāveic tik daudz darba.

Matvejs: Jā, bezgala daudz. Jāapceļo vēl Francija, Skandināvija, Itālija. Bet es taču drīkstētu jums rakstīt, jums stāstīt par saviem atklājumiem?

Regīna: Es jau ļoti priecātos, bet man liekas, ka nemaz neesmu cienīga.

Matvejs: Bet varbūt otrādi — es nemaz neesmu cienīgs jums rakstīt...

(Ienāk Antonija.)

Antonija: Nu mēs redzējam jūsu drauga sieviešu ideālu. Un kāds tad ir jūsu ideāls, Matveja kungs?

(Regīna iet uz durvju pusi.)

Matvejs: Jūs jau ejat prom?

Regīna: Es tepat būšu *(aiziet).*

Antonija: Jums tur, latviešu izstādē, vairākkārt gleznota kāda guļoša meitene. Vai varbūt tā?

Matvejs: Ak, tā ir pagātne, tas ir tikai modelis.

Antonija: Diez, kur tā Regīna aizbēga?

Matvejs: Vai jūs nevarētu man kaut ko pastāstīt par viņu?

Antonija: Vai jūs Raina dzejoli «Maija ziedīte» zināt?

Matvejs: Nē, kamdēļ jūs tā prasāt?

Antonija: Tas ir viņai, Regīnai, veltīts:
Slaiks, maigs augumiņš...

Matvejs: Jā, tas it pareizi...

Antonija: Divi mazi spārniņi...

Matvejs: Redzu tos.

Antonija: Pilna balta galviņa
Smaržas ziediem...

Matvejs: Es gan teiktu — zeltītā galviņa.

Antonija: Sūnu segā,
Tumšā priežu ēnā
Spārniņi liecas.
Plūc mani, meitiņa,
Mazu, mazu ziedīti...

Matvejs: Kas reiz šo mazo ziedīti noplūks, tas būs laimīgs.

Antonija: Spraud pie krūtīm,
Staiģā pa pasauli...

Matvejs: Kaut to drīkstētu!

Antonija: Vienu acumirkli
Spīdēt gaismā.

Matvejs: Vai tikai mirkli?

Antonija: Lai tad tvīkstot
Nokaras galviņa.

Matvejs: Kaut šai zeltītai galviņai nekad nebūtu jānokaras...
(Ienāk Āre un Ēnains.)

Āre (Antonijai): Kur tu tā aizskrēji? Nedzirdēji teiku par ķīniešu gleznotāju, kas, uzgleznojis ainavu, pats pazudis kādā no gleznā attēlotām alām.

Ēnains: Tas ir pretstats eiropiešu teikai par Pigmalionu, kas viņa veidotai sievietei liek atdzīvoties un nokāpt no pjedestāla. Jā, eiropietis prasa, lai tēlotie priekšmeti ienāktu viņa dzīvē, bet ķīnietis pats spēj nogrimt tēlotā pasaulē.

Antonija: Katra tauta kaut ko savu ieliek savā mākslā.

Matvejs: Katra tauta! Nē, pat katra pilsēta, katra sādža — kā Umbrijā, Itālijā. Tur Kasijas pilsētā smilšainie toņi — smags, rupjš gleznojums, neveikls zīmējums. Visi runā par vienkāšo, spēcīgo lauku darba dzīvi. Un turpretim Asīze! Tā ir reliģiskas ekstāzes pilsēta — tīrie, caurspīdīgie toņi, stingrās, lineārās kontūras.

Āre: Tātad visu nevar ar vienu mērauklu mērīt.

Ēnains: Jā, daudzi un dažādi ir cilvēces mākslas dārzī.

Matvejs: Bet tagad visus šos dārzus grib nolīdzināt. Šodien viss ir tehnika, viss ir amats. Mūsu sirdis ir aukstas...

Ēnains: Mūsu kādreiz tik siltās bērnu sirdis!

Matvejs: Visu nivelējošais aukstais prāts nomāc mūsu radošo fantāziju.

Ēnains: Mūsu kādreiz tik bagāto bērnu fantāziju!

Āre (pasmejas): Laikam gan cilvēce paliek veca!
(Ienāk Regīna.)

Matvejs (skatās viņā): Nē, tā nav taisnība! Mūsu fantāzija vēl nav izsīkususi, mūsu sirdis vēl nav aukstas. Cilvēce vēl ir jauna.

Antonija: Bet nu, mīļie, mājās. Lietus pierimis, re, kā saulīte jau sāk spīdēt. *(Regīnai.)* Kur tu bijī pazudusi?

Regīna: Skatījos kādā ainavā, kurā gleznota vizuālojoša upe. Un ienāca prātā, ka mūsu latviešu senči visur redzējuši zeltu un sudrabu laistāmies:

Sudrabiņa upe tek
Zeltītiem burbuliēm.

Arājam rudzīt's meta zelta vilni, oša laivai sudraba zēgelīt',
ganu meitai kuplā ozolā saule laistās sudraba stariņiem,
pakarīši karājas zeltītiem vizuļiem...

Matvejs: Arī senajās svētbildēs zelts un sudrabs viz un laistās. Tikai mēs esam kļuvuši pelēki. Pelēkas ir mūsu pilsētas, mūsu ielas, mūsu tērps.

Āre: Nu, par Regīnu to gan nevar teikt. Viņai mugurā vienmēr kaut kas dzeltens.

Antonija: Viņa pati zib kā saules stariņš. *(Noglāsta Regīnu.)*
Sauls stariņš, spožs kā bulta,
Gaismas šalti acīs sviež.

Ēnains: Tad viņa ir saulainā meitene! Pirmīt te bija smaidoša meitene!

Antonija: Bet nu, mīlīši, iesim mājās. Cik dienīņu, tik darbiņu, un šīs dienas darbiņi vēl nav padarīti! *(Matvejam.)* Tātad mēs jūs gaidīsim.

Matvejs: Jā, jā, es nāksu.

(Antonija aiziet.)

Āre (Regīnai, kura vēl vilcinās): Nu, iesim, iesim, Regīnai!
(Abi ar Regīnu aiziet.)

Matvejs (noskatās, kā Regīna aiziet, domīgi): Mans dzeltēni oranžs sapnis...

Ēnains: Skaists vārds — Regīna.

Matvejs: Man tas atgādina kādu itāļu pilsētiņu Redžio. Tā celta augstu kalnos, grūti tai piekļūt, bet, kas to sasniedzis, tas tur atrod kapelu, kurā glabājas vērtības, apbrīnojami skaistas.

Ēnains: Tādas kapelas ir arī māksla un mīla...

Matvejs: Tad nu meklēsim, neatlaidīgi meklēsim šo svētnīcu mūžīgo gaismu!

BEIGAS

Regīna Pētersona un Antonija Āre bērnu vidū 1909. gadā (foto no VB RN fondiem).

VIĻA IVANOVSKA fotoreprodukcijas

VOLDEMĀRA MATVEJA vārdam joprojām nav pienācīgā skanējuma. Jā, viņš ir «iegrāmatots» — plašai sabiedrības daļai nepazīstamos mākslas vēstures sējumos. Jā, ir gleznas un unikāli teorētiski sacerējumi. Bet — viņa nav, jo gleznu kolekcija glabājas neizstādītā Valsts Mākslas muzeja fondos. Teorētiskais mantojums joprojām latviešu valodā nav izdots — 76 gadus pēc Matveja nāves. Pat atdusas vieta Lielajos kapos (atvainojiet — Memoriālajā parkā) nolīdzināta gājēju labad. Ar katru gadu mēs zaudējam neiepazītas pagātnes liecības — fotogrāfijas, vēstules, atmiņas nogulst nebūtībā it kā nevienam nevajadzīgas.

Nemanīts Valsts bibliotēkas fondos Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā glabājas arī Ženijas Sūnas-Penģerotes (1898. — 1975.) literārais mantojums. Filozofisku izglītību guvusī Visvalža Penģerota atraitne pēckara gados strādāja par bibliotekāri šajā pašā bibliotēkā, mūža nogalē rosināja Jāni Gresti sarakstīt atmiņu tēlojumus, arī pati vāca materiālus literāriem apcerējumiem. Viņas sacerēti, nodaļā glabājas vairāk nekā trīsdesmit viencēlieni par mūsu literatūras, mūzikas un mākslas darbiniekiem — K. Valdemāru, E. Dārziņu, A. Kalniņu, F. Dravnieku, A. Kronvaldu, R. Pērli, J. Rozentālu... No neminētām lugām īpašu uzmanību saistīja viencēliens par gleznotāju Voldemāru Matveju — «Skaistuma meklētājs», kas sarakstīts 1953. gadā. Nevēlos spriest par sacerējumu mākslinieciskām kvalitātēm — šis darbs jāveic literatūras zinātniekiem, taču man viens gan ir skaidrs — sacerējumu kultūrvēsturiskā vērtība.

V. Matvejam veltītais viencēliens ir intriģējošs vairāku apsvērumu dēļ. Vispirms neparasta ir lugas darbības vide — gleznu izstāde, kurai, starp citu, ir īpaša loma krievu

avangarda vēsturē. To pašu var sacīt arī par izstādes norises vietu — Ata Ķēniņa privātgimnāzijas telpām Tērbatas ielā 15117. Jāatceras, ka skola mūsu gadsimta sākumā bija savdabīgs latviešu kultūras centrs. Seit strādāja progresīvie skolotāji J. Greste, J. Deķens, A. Birzvalks, literatūru pasniedza Saulietis, Fallijs, Fricis Bārda, bet zīmēšanas skolotāja Jūlija Madernieka vadītā klasē mācījās L. Liberts un J. Kazāks. Skolā nereti notika literāri vakari, šajā ēkā atradās žurnāla «Zalktis» redakcija, un Atim Ķēniņam, ja atkal runājam par mākslu, vienmēr ir bijuši tuvi visdažādāko centienu mākslinieki.

Tālāk kaut pāris vārdos jāatgādina notikumi, kas norisinājās tieši pirms astoņdesmit gadiem. Kultūras intensitātes ziņā 1910. gada jūnijs—jūlijs ir apbrīnojami spriegi mēneši. V Dziesmu svētku pacilātību (19. — 21. jūnijs) nomaina cara Nikolaja II viesošanās (3. — 5. jūlijā) sakarā ar Pētera I pieminēkļa atklāšanu. Un pirms tam viena pēc otras tiek atvērtas četras spožas mākslas skates. Pilsētas mākslas muzejā apmeklētāji iepazīna Internacionālās mākslas izstādi — Izdebska «Salonu» (12. jūnijs — 7. jūlijs), kurā starp vairāk nekā 600 darbiem rīdzinieki pirmo un, šķiet, arī pēdējo reizi šajā gadsimtā oriģinālos redzēja Vasilija Kandīnska kompozīcijas, 13. jūnijā publikas apskatei tika nodota «Sajuz molodjoži» ekspozīcija A. Ķēniņa ģimnāzijas telpās (līdz 8. augustam). 15. jūnijā Janis Rozentāls atklāja savu gleznu «speciālizstādi», bet 16. jūnijā Pilsētas reālskolas telpās skatītāju uzmanībai tika nodota Pirmā kopējā latviešu mākslinieku darbu izstāde.¹ Māksla stabili iekarāja preses uzmanību, izstāžu apskatītiem bija veltīts vai katrs avīzes numurs.

Tiktāl ļoti konspektīvā veidā par lugas darbības vēsturisko fonu. Manuprāt, Ženijas Sūnas-Penģerotes viencēliens, neraugoties

uz infīmo ievirzi un vietumis sentimentālo raksturu, pietiekami labi atklāj sabiedrības dažādu slāņu noskaņas un atmosfēru. Turīgā slāņa augstprātīgā jaunās mākslas neizpatne. Tam pretstatā pacilājoša apņemšanās mūžu veltīt «skaistuma meklēšanai» («bagāta garīgā dzīve trūkumā» labāka nekā «sekla bagātība»). Ieklausoties lugas varoņu sarunās, saprotams, ka tolaik varēja būt «Romanisms kā centrālproblema mākslā un pasaules uzskatā»², jo cilvēkus iedvesmoja apziņa, Antona Birkerta vārdiem runājot, «norisinās parādības pēc saviem apmēriem un intensitātes pirmo reizi mūsu dzīvē».³ Visbeidzot, zīmīgs ir arī fakts, ka lugas tekstā vietumis izmantoti paša Matveja izteikumi no viņa izstādei veltītā raksta un fragmenti no Regīnai adresētām vēstulēm.⁴

Pēc astoņdesmit gadiem šī vasara Latvijā atkal būs sevišķiem notikumiem bagāta. Atkal Dziesmu svētki, atkal izstādes, kurām nozīmīga loma būs bijis līdzīgu. Un izrādās, ka gadsimta sākumā iecerētais savu vērtību un aktualitāti nav zaudējis. «Pirmizrāde» būs arī Ženijas Sūnas-Penģerotes lugai. Kā jubilejas velte V. Matvejam un mākslas izstādēm, kā cieņas apliecinājums visiem tiem, kuri meklē skaistumu šodien.

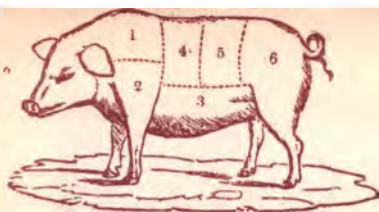
IRĒNA BUŽINSKA

¹ Sk. sludinājumus, piemēram, «Dienas Lapa», 1910. g. jūnijs.

² Fr. Bārda referāta nosaukums, kuru viņš nolāstja kādā no literāriem vakariem A. Ķēniņa ģimnāzijā.

³ Sk. «Dzīmtenes Vēstnesis», 1909. g. 8. aug.

⁴ Matveja raksts «Krievu secēsija» tolaik publicēts vairākos laikrakstos. Reģinā veltītās vēstules un raksta mūsdienu pārpublicējumu sk. žurn. «Klno», Nr. 6, 1989.

EGILS LEVITS

(VFR)

LATVIJAS REPUBLIKA VAI LATVIJAS PSR?

Kam pieder Latvijas zelts?

KĀ zināms, 1940. gada 17. jūnijā — brīdī, kad Padomju Savienība okupēja neatkarīgo un starptautiski atzīto Latvijas Republiku, tai ārzemēs atradās diezgan paprāvas zelta, kā arī ārzemju valūtas rezerves. Tās bija deponētas galvenokārt ASV (3 048 119 kg zelta) un Lielbritānijas, nelielas vērtības arī Francijas un Šveices bankās. ASV un Lielbritānija 1940. gadā, pēc Latvijas okupācijas, šīs Latvijas Republikai piederošās vērtības bloķēja (iesaldēja). Lielbritānija vēlāk tomēr, balstoties uz 1968. gada 5. janvāra līgumu ar Padomju Savienību, visām Baltijas valstīm¹ piederošās vērtības izmantoja, atlīdzinādama savu pilsoņu prasības pret Padomju Savienību sakarā ar pret viņiem vērsto padomju iestāžu rīcību (īpašumu nacionalizāciju) tajās teritorijās, ko Padomju Savienība bija ieguvusi pēc 1939. gada 1. janvāra (t. i., arī Latvijā). Tādā veidā Lielbritānija piesavinājās Latvijas zeltu. Par Latvijas zelta likteni Francijā un Šveicē tuvāku ziņu trūkst. Tas acīmredzot joprojām ir bloķets (saskaņā ar t. s. banku noslēpumu izziņas par to ir grūti iegūstamas). Taču vismaz 3 tonnas Latvijas Republikas zelta, kuras kopš 1940. gada glabājas «Federal Reserve Bank» ASV (pašreizējā tirgus vērtība — apmēram 45 miljoni ASV dolāru), joprojām vēl atrodas «savā vietā».²

Rodas jautājums, *kam šīs vērtības šodien pieder*. ASV valdība to uzskata par neatkarīgās Latvijas Republikas īpašumu, ar kuru ir tiesīga rīkoties vienīgi Latvijas Republikas valdība. Ta kā tādas pašlaik (vēl) nav, tad šis īpašums joprojām paliek bloķets. PSRS valdība uzskata, ka tas pieder PSRS un ka ASV valdība to nelikumīgi bloķē. Latvijā pēdējā laikā ir izteiktis viedoklis, ka šī zelta likumīgā īpašniece būtu nevis Latvijas Republika vai PSRS, bet gan tieši Latvijas PSR.

Atbilde uz šo jautājumu atkarīga no tā, kāds ir **Latvijas pašreizējais starptautiskais tiesiskais statuss**. Ja Latvijas Republika būtu gājusi bojā, tad tās mantiniece varētu būt vai nu PSRS, vai arī tieši Latvijas PSR (ja tā būtu tiesībspējīgs starptautisko tiesību subjekts). Tādēļ vispirms mēģināsim noskaidrot jautājumu par Latvijas starptautiski tiesisko stāvokli.³

II.

1940. gada 16. jūnijā Latvijas Republika bija neatkarīga, vispārāzīta valsts, Tautu Savienības locekle. To 1920. gada 11. augusta miera līgumā bija atzinusi arī Padomju Krievija (vēlāk Padomju Savienība), kura ar to uzturēja diplomātiskas attiecības. Latvijas Republika toreiz kā neatkarīga valsts un līdz ar to tiesībspējīgs starptautisko tiesību subjekts neapšaubāmi bija savu ārzemēs deponēto zelta un valūtas rezervju īpašniece.

Sajā dienā Latvijas Republikas valdība saņēma Padomju Savienības valdības notu, kurā ultimātīvi tika pieprasīts:⁴

1) iecelt jaunu valdību, kura atbilstu Padomju Savienības priekšstatiem;

2) ļaut Padomju Savienībai ievest Latvijas Republikas teritorijā neierobežotu karaspēka kontingentu.

Starptautisko tiesību pamatprincips ir valstu **suverenitāte**, t. i., tiesības un iespēja pašai brīvi noteikt savu likteni. Šo principu nostiprina valstu pienākums neiejaukties citas valsts iekšējās lietās.⁵ Viena no vissmagākajām iejaukšanās formām ir pret citu valsti vērstā prasība mainīt tās valdības sastāvu. Starptautiskajās tiesībās to sauc par kon-

stitucionalo intervenci. Karaspēka ieviešana citā valstī, ja tā notiek pret šīs valsts brīvu gribu, starptautiskajās tiesībās tiek apzīmēta par okupāciju.⁶ Izšķirīgais kritērijs ir šīs valsts *brīvā griba*.⁷ Pakļaušanās ultimātīvām prasībām, kuras neizpildot, pastāv reāli prettiesiskas vardarbības draudi, nekādā ziņā nav uzskatāma par brīvas gribas izpausmi.

Latvijas Republikas valdība, 1940. gada 16. jūnijā pieņemot Padomju Savienības ultimātu — t. i., piekritot valdības maiņai un neierobežota kontingenta padomju karaspēka ietaišānai — rīkojas nevis pēc brīvas gribas, bet gan *pakļaujoties reāliem prettiesiskas padomju vardarbības draudiem*. Ja Latvijas Republikas valdība šīs prasības būtu noraidījusi, padomju karaspēks, kā uz to netieši jau bija norādīts ultimātīvajā notā, prettiesiski pielietojot varu, vienalga būtu pārgājis Latvijas robežu. Tas nozīmē, ka Padomju Savienības rīcība pret neatkarīgo Latvijas Republiku 1940. gada 16. un 17. jūnijā ir kvalificējama kā **intervencionistiska okupācija** (*occupatio interveniens*), kas ir viens no smagākajiem **starptautisko tiesību noziegumiem** pret kādas valsts suverenitāti.⁸

Tādēļ Latvijas Republikas valdības 1940. gada 16. + jūnija lēmums pieņemt padomju ultimātu⁹ nav vairs uzskatāms par šīs valdības brīvas gribas izpausmi. Līdz ar to tam saskaņā ar starptautisko tiesību normām nav *tiesiska spēka* un tas *nevar būt par pamatu tālākiem tiesiskiem aktiem*, it īpaši Latvijas Republikas Ministru kabineta demisi-jai 1940. gada 17. jūnijā un jaunās Tautas valdības sastādīšanai 1940. gada 20. jūnijā ar Augustu Kirhenšteinu priekšgalā. Tādēļ arī Tautas valdības likumiem un rīkojumiem līdz Latvijas Republikas formālajai iekļaušanai Padomju Savienības sastāvā 1940. gada 5. augustā nav tiesiska spēka, ieskaitot lūgumu uzņemt Latviju PSRS sastāvā, jo tie ir nevis leģitīmas Latvijas Republikas valdības brīvas gribas izpausmes rezultāts, bet gan sveša karaspēka reālu vardarbības draudu rezultātā¹⁰ ieceltas marionešu valdības akti.¹¹ Šādus marionešu valdību tiesiskos aktus starptautiskajās tiesībās neatzīst par spēkā esošiem.¹²

III.

Tādā Latvijas Republika 1940. gada 16. jūnijā zaudēja valdību, kura būtu *objektīvi spējīga* rīkoties saskaņā ar savu *brīvo gribu*. **Val līdz ar to Latvijas Republika būtu gājusi bojā, belgusi eksistēt?**

Lai atbildētu uz šo jautājumu, mazliet jāiedziļinās starptautiski tiesiskās valsts teorijā. Saskaņā ar to valsts sastāv no trim elementiem: teritorijas, ledzīvotājiem un suverēnas un efektīvas valsts varas.¹³

Latvijas gadījumā 1940. gada 16. jūnijā, kā mēs to varam empīriski konstatēt, beidza eksistēt Latvijas Republikas suverēnā un efektīvā *valsts vara*. Taču *valsts* starptautisko tiesību nozīmē ir ne tikai empīriskis, bet arī normatīvs jēdziens, kas atkarīgs no abstrakti pastāvošajām tiesībām un to atzīšanas vai neatzīšanas. Tādēļ veidojums «valsts» starptautisko tiesību izpratnē zināmos gadījumos *tiesiski* var turpināt pastāvēt arī tad, ja *reālā valsts vara* vairs neeksistē.

Starptautiskās tiesības atzīst valsts kā tiesībspējīga starptautisko tiesību subjekta tālāku pastāvēšanu, neraugoties uz to, ka trūkst trešā valsts elementa — suverēnas un efektīvas valsts varas —, tādus gadījumos, ja šī valsts vara ir beigusī pastāvēt citas valsts izdarītas *prettiesiskas okupācijas* vai aneksijas rezultātā.¹⁴ Šāds tiesisks valsts eksistences turpinājums ir vispārēja *varas lietošanas*

*aizlieguma*²⁰ loģiskas sekas. Ja pielietot varu pret citu valsti ir aizliegts, tad *tiesiski arī nedrīkst respektēt pārkāpuma rezultātus*. Citādi šādam pārkāpumam vispār nebūtu nekādu seku. Šāda — kaut arī vāja — sankcija par centrālās starptautisko tiesību normas pārkāpšanu tādējādi atbilst visu pasaules valstu kopējām interesēm — *miera nostiprināšanai*.

Kā jau norādīts, Latvijas *intervencionistiskā okupācija* 1940. gada 17. jūnijā bija *prettiesiska*. Tāpat *prettiesiska* bija arī okupācijai sekojošā Latvijas *pievienošana* Padomju Savienībai 1940. gada 5. augustā. Tā nebija Latvijas valsts suverēnas varas nesējas — Latvijas tautas²¹ — brīvas gribas izpausme, bet gan tikai Padomju Savienības darījums ar pašas ieceltu marionešu valdību okupētajā Latvijā,²² tad šī prettiesiski uzspiestā pievienošana ir no starptautisko tiesību viedokļa kvalificējama kā *aneksija*.²³ Aneksija šodien tiek definēta kā vardarbīgs teritoriāls ieguvums uz citas valsts rēķina pret šīs valsts gribu.²⁴ Kopš 30. gadiem, līdztekus varas lietošanas aizliegumam, starptautiskajās tiesībās nostiprinājās arī vispārējais *aneksijas aizliegums*.²⁵ Tādējādi, Latvijas Republikas aneksija 1940. gada 5. augustā bija *prettiesiska*.

Tātad, kaut gan Latvijas Republikā kopš 1940. gada 17. jūnija prettiesiskas okupācijas un vēlākas aneksijas rezultātā vairs nepastāv suverēna un efektīva valsts vara, tas vēl *nenozīmē*, ka Latvijas Republika ir beigusī eksistēt.

Taču starptautiskās tiesības veido ne tikai juridiskā ziņā, bet galvenokārt *valstu prakse*. Pasaules valstis ar savu praksi — līdzīgi likumdevējam valsts iekšējās tiesībās — veido starptautisko tiesību normas. Tomēr atšķirībā no valsts iekšējām tiesībām, kur tās veido parasti tikai viens likumdevējs orgāns, starptautiskās tiesībās ir daudzi «likumdevēji» — atsevišķās valstis. *Vispārēja* starptautisko tiesību norma tādēļ izveidojas vai arī tiek atcelta tikai tad, ja kādā jautājumā var konstatēt vienādu *visu* vai vismaz gandrīz visu pasaules valstu praksi.²⁶

Kā jau konstatējam, sākotnēji Baltijas valstu okupācija un aneksija bija objektīvs toreiz pastāvošo starptautisko tiesisko normu pārkāpums. Tā kā šādus pārkāpumus starptautiskās tiesības nevar respektēt, tad līdz ar to Baltijas valstis nav uzskatāmas par jau 1940. gadā bojā gājušām. Taču tiesiski tās varētu iet bojā vēlāk, ja pasaules valstu prakse novestu pie līdzšinējās starptautisko tiesību normas par varas lietošanas aizliegumu atcelšanas. Tas varētu notikt tikai tad, ja tiktu konstatēts, ka *visas* vai gandrīz visas pasaules valstis būtu Baltijas valstu aneksiju *atzinušas*.

Taču pasaules valstu prakse rāda, ka par kaut kādu Baltijas valstu prettiesiskās aneksijas atzišanu nevar būt ne runas. Atbilstoši t. s. *Stimsona doktrinai*²⁷ gandrīz visas rietumvalstis — tajā skaitā ASV, Lielbritānija, VFR, Francija, Itālija, Kanāda un Japāna — neatzīst Baltijas padomju republikas par legītimu Padomju Savienības sastāvdaļu, bet, saskaņā ar starptautisko tiesību normu par aneksijas aizliegumu, uzskata, ka **joprojām vēl pastāv neatkarīgas Baltijas valstis**.²⁸ Dažas valstis pat ir atsaukušas iepriekšējo valdību izdarītos aneksijas atzišanas aktus — tā, piemēram, Francija 1982. gadā, lai novērstu varbūtējas neskaidrības, deklarēja, ka neatzīst Baltijas valstu aneksiju, kaut gan 1940. gada Višī režīma (vācu marionešu) valdība to bija atzinusi.²⁹ Austrālijas valdība gan 1972. gadā atzina aneksiju, bet 1975. gadā šo atzišanu atkal atsauca.³⁰ Arī citu valstu valdības — arī tādu, kurām maz sakara ar Baltiju, piemēram, Itālijas, Portugāles, Luksemburgas u. c. — pēdējos gados, lai novērstu neskaidrības, atklāti deklarējušas, ka šo aneksiju neatzīst. Jāpiebilst, ka arī *Helsinki vienošanās* 1975. gadā nenozīmē faktiski aneksijas atzišanu, jo tajā ir tikai deklarēts, ka pēckara robežas Eiropā nedrīkst tikt grozītas *ar varu* — līdz ar to mierīgā ceļā robežu grozīšana ir iespējama.³¹ Tādējādi neatkarīgo Baltijas valstu starptautiskais statuss gadu gaitā nevis vājinās, kā tas varbūt būtu sagaidāms, bet gan nostiprinās.³²

Līdz ar to mēs varam konstatēt, ka **Latvijas Republika 1940. gadā nav beigusī pastāvēt, bet joprojām eksistē kā neatkarīga valsts — tiesībspējīgs (bet pagaidām vēl rīcībspējīgs) starptautisko tiesību subjekts**.³³

IV.

Tūlīt rodas jautājums — **kas tad ir Latvijas PSR?** Atbildi dod konsekvents starptautisko tiesību un PSRS valsts tiesību pielietojums.

Kā izriet no apstākļa, ka Latvijas Republika joprojām eksistē, tad teritorija, ko mēs apzīmējam par Latviju, ir neatkarīgās Latvijas Republikas teritorija. Šai teritorijai pieskaitāms arī Abrenes apgabals, ko 1944. gadā padomju varas iestādēs iekļāva KPFSR sastāvā. Saskaņā ar starptautisko tiesību normām par valsts *ekskluzīvo* suverenitāti savā teritorijā *vienīgi* Latvijas Republikas valsts varai ir tiesības pārvaldīt šo teritoriju.

Šajā teritorijā ir izveidots cits veidojums — Latvijas PSR, kurš saskaņā ar PSRS (un savu) konstitūciju ir PSRS valsts sastāvdaļa. Tātad tas nozīmē, ka **Latvijas PSR ir Padomju Savienības valstiski teritoriāls veidojums, kurš, pretrunā ar starptautisko tiesību normām, kā Padomju Savienības valsts sastāvdaļa izveidots neatkarīgās Latvijas Republikas teritorijā un kurš tur efektīvi realizē Padomju Savienības valsts varu**.³⁴ Iedzīvotāju vēlītie (Augstākā Padome, vietējās padomes) un no tiem atvasinātie (Ministru Padome, izpildkomitejas) Latvijas PSR valsts varas orgāni no starptautisko tiesību viedokļa veido Latvijas iedzīvotāju *pašpārvaldes sistēmu*. Šī, atbilstoši padomju iekšējām tiesībām organizētā *Latvijas pašpārvalde reprezentē un realizē PSRS valsts varu*.

Tam, ka Latvijas PSR saskaņā ar Padomju Savienības un savas pašas konstitūciju ir deklarēta par «suverēnu» valsti Padomju Savienības sastāvā, no starptautisko tiesību viedokļa nav nozīmes. Viena suverēna valsts nevar būt otras suverēnas valsts sastāvdaļa (sk. augšā). Par *valsti* starptautisko tiesību izpratnē tiek atzīti tikai tādi veidojumi, kuri ne vien pēc nosaukuma un savas formālās konstitūcijas, bet gan pēc normatīvi empiriski pārbaudāmas *būtnības* atbilst valsts kritērijiem: tiem ir sava teritorija, savi iedzīvotāji (pilsoņi) un savas efektīvas un neatkarīgas valsts varas. Normatīve empiriski pārbaudot reālo PSRS savienoto republiku situāciju, atklājas, ka tās līdz nesenam laikam nevarēja izpildīt nevienu no priekšnoteikumiem, lai tās varētu uzskatīt par valstīm.³⁵

Tas, ka PSRS savienotās republikas līdz šim nevarēja uzskatīt par suverēnām valstīm, ir pats par sevi saprotams. Varētu tomēr jautāt, vai tām līdz šim bija vismaz savs *valstiskums* kādā zemākā formā.

Valstiskums starptautisko tiesību izpratnē iespējams divās formās: kā *suverēnas* valsts vai kā *nesuverēnas* valsts valstiskums.

1. *Suverēna* valsts ir tāda, kuras valsts vara tiesiski un politiski nav atkarīga no citas valsts un pakļauta tikai starptautiskajām tiesībām.

2. *Nesuverēna* valsts turpreti ir tiesiski atkarīga no citas valsts.

a. *Nesuverēnas* valstis ir, pirmkārt, federālo valstu *pavalstis*: ASV tās sauc par štatiem, Šveicē — par kantoniem, Kanādā — par provincēm, VFR — par zemēm. Pavalstij ir raksturīgi, ka tai nav tiesību regulēt *visas* sabiedrības dzīves nozares (t. s. kompetences kompetence — t. i., tiesības izšķirt *iebkuru*, arī formālajās tiesībās līdz šim neparedzētu jautājumu), bet tai tomēr ir tiesības kā *vienīgai* (t. i., neatkarīgi no federālās valsts centrālajiem orgāniem) regulēt vismaz *dažas* svarīgas nozares. VFR zemēm, piemēram, ir tiesības kā vienīgām regulēt visus kultūras un izglītības jautājumus; federālajam parlamentam un valdībai nav tiesību pieņemt likumus un citus normatīvos aktus šajos jautājumos un tie neņem šajos jautājumos pieņemtos zemju likumus un citus normatīvos aktus atcelt.

b. *Nesuverēna* valsts ir arī protektorāts (šodien vēl: Monako un Butana) vai asociēta valsts (Puertoriko). Tās parasti var izlemt pilnīgi patstāvīgi visus iekšējos jautājumus, bet arlietas un aizsardzība ar līgumu tiek nodotas citas valsts pārvaldībā.

3. Turpreti marionešu pseidovalsts (Mandžūrija 1932.—1945., Slovākija 1941.—1945., tagad Transkeja un Ciskeja) vispār *nav* valsts, jo tai, neraugoties uz formālajām tiesībām un visiem suverēnas valsts atribūtiem (konstitūcija, valdība, parlaments, likumdošana utt.), trūkst savas, kaut arī ierobežotas, iespējas realizēt pašām *savu* gribu (No marionešu pseidovalstīm jāatšķir marionešu valdības okupētās valstis, kā Norvēģijā 1941.—1945. vai Latvijā kopš 17.6.1940: tās ir eksistējošas valstis bez *savas* valdības, jo marionešu valdības ir nevis okupētās valsts orgāns, bet gan okupētās valsts orgāns).

Tāpat valsts *nav arī de facto* režīms, kurš gan efektīvi realizē savu suverēno varu, bet kuru pasaules valstis vai gandrīz neviena valsts *neatzīst*. Tāds *de facto* režīms (1965.—1979.) bija balto mazākuma režīms britu kolonijā Rodezija, kura 1965. gadā vienpusīgi bija pasludinājusi neatkarību un arī faktiski tur realizēja savu varu.

4. *Nav* sava valstiskuma arī valstu administratīvi teritoriālajām vienībām, piemēram, departamentiem Francijā, grāfistēm Lielbritānijā, apriņķiem VFR, vojevodistēm Polijā utt. No pavalstīm tās atšķiras ar to, ka tām *nav* tiesību *pašām* regulēt kaut kādas dzīves nozares, — visus to lēmumus augstākas pavalsts vai centrālās valsts instances var atcelt. To uzdevums ir izpildīt tām pāri stāvošās valsts gribu.

Būdamas ietvertas uniformētājā totalitārās valsts politiskajā sistēmā, PSRS savienotās republikas — neraugoties uz konstitūcijā deklarēto suverenitāti — līdz šim nespēja uzrādīt pat nesuverēnai *pavalstij* raksturīgās *valstiskuma* pazīmes. Tām nebija ierādītas kaut vai dažas nozares, kuras tās kā *vienīgās* varētu pārvaldīt, jo PSRS konstitūcija paredz, ka centrālie orgāni var atcelt *jebkuru* republikas likumu vai lēmumu.

PSRS savienotās republikas *līdz šim* tāpat gluži vienkārši bija unitārās un centralizētās Padomju valsts administratīvi teritoriālās vienības³⁶, kuras Baltijas republiku gadījumā prettiesīgi bija izveidotas svešu valstu teritorijā. Starptautiskās tiesības nav iespējams *apmānīt*, nosaucot kādu administratīvi teritoriālu vienību par «suverēnu valsti»: ja, piemēram, Francijas konstitūcijā tiktu ierakstīts, ka Luāras departaments ir «suverēna valsts Francijas sastāvā», prefekts tiktu pārdēvēts par premjerministru utt., bet faktiskā politiskā sistēma paliktu līdzšinējā,³⁷ tad, protams, būtu velti cerēt, ka pasaule atzīs to par «suverēnu valsti». Tikpat naivi to būtu sagaidīt arī PSRS savienoto republiku gadījumā. **Starptautiskās tiesības ar tiesiskām butaforijām nevar apmānīt**, to jēga ir noskaidrot lietas būtību.

V.

Kopš 1988. gada Baltijas padomju republiku valsts varas orgāni tomēr neapšaubāmi ir centušies attīstīt un realizēt *savu* politisko gribu. Tiesiski šī autonomā politiskā griba līdz šim ir kulminējusi *Suverenitātes deklarācijās*. Igaunijas PSR Augstākā Padome tādu pieņēma jau 1988. gada 16. novembrī, Lietuvas PSR Augstākā Padome — 1989. gada 18. maijā un Latvijas PSRS Augstākā Padome — 1989. gada 28. jūlijā.³⁸ Saskaņā ar šo Deklarāciju «Latvijas PSR teritorijā tiek atzīta Latvijas PSR likumu augstākā vara. PSRS likumi stājas spēkā Latvijas teritorijā tikai pēc tam, kad tos ratificējis Latvijas PSR augstākais valsts varas orgāns». Ne pārāk konsekventi³⁹ šis princips tika ieviests arī deklarācijai sekojošos Latvijas PSR konstitūcijas grozījumos (sk. īpaši 71. pantu jaunajā redakcijā).⁴⁰

Tagad, vienkāršības labad, uz brīdi atstāsim starptautisko tiesību jomu, un, **izejot no PSRS iekšējām tiesībām**, pārbaudīsim, vai Latvijas PSR kaut vai tikai *padomju tiesību kontekstā* var tikt uzskatīta par suverēnu valsti.

Tādēļ mēģināsim *juridiski* izanalizēt valsts tiesisko situāciju, kāda ir radusies pēc Suverenitātes deklarācijas pieņemšanas un attiecīgajiem Latvijas PSR konstitūcijas grozījumiem.

Lai kādu veidojumu varētu kvalificēt par suverēnu valsti, tam, pirmkārt, pašam sevi par tādu *tiesiski jādeklarē*⁴¹, un, otrkārt, normatīvi empīriski pārbaudot šī veidojuma *politisko praksi* zināmā laika posmā⁴², jākonstatē, ka tas atbilst visiem valsts kritērijiem: teritorija, iedzīvotāji un suverēna, efektīva valsts vara.

Apskatīsim, vai Latvijas PSR atbilst jau pašai pirmajai prasībai: vai tai tiesiski ir *sava teritorija*? Sava teritorija nozīmē, ka attiecīgajai valstij pieder *pilnas un ekskluzīvas teritoriālas suverenitātes tiesības* — t. i., tiesības kā *vienīgai* valstij pārvaldīt savu teritoriju (sk. augšā).

Arī pēc Suverenitātes deklarācijas pieņemšanas un Latvijas PSR konstitūcijas grozījumiem **Latvijas PSR joprojām ir PSRS valsts sastāvdaļa** (sk. 68. pantu). Latvijas

teritorija joprojām vienlaicīgi ir arī PSRS teritorija. Suverēna valsts var būt *starptautisku organizāciju* (kā, piemēram, ANO vai EEA) locekle, taču tā nevar būt *citas suverēnas valsts sastāvdaļa*.⁴³ Rodas jautājums — **vai PSRS ir suverēna valsts vai tikai starptautiska organizācija?** Šis šķietami absurda jautājums nebūt nav tik vienkārši atbildāms.

Te vispirms jānoskaidro atšķirība starp *federāciju* un *konfederāciju*.⁴⁴

1. Federācija ir suverēna *valsts*, kura savas iekšējās kompetences ir sadalījusi starp centrālajiem orgāniem un pavalstīm. Federācijās pavalstis parasti (var būt izņēmumi) bez centrālo orgānu piekrišanas nevar grozīt savu konstitūciju vai izstāties no federācijas. *Federācija turpreti var pati bez visu pavalstu piekrišanas grozīt savu konstitūciju un vienpusīgi ierobežot pavalstu tiesības vai pat tās likvidēt*.

Pavalstīm var gan būt savs valstiskums, bet tās nav suverēnas valstis un *parasti* tās nav starptautisko tiesību subjekti. Izņēmuma kārtā tās tomēr var kļūt par tiesībspējīgiem starptautisko tiesību subjektiem, proti, tad, ja to atļauj attiecīgās *federālās* valsts konstitūcija un ja citas valstis tās *atzīst*. Šāda starptautisko tiesību subjektivitāte gan nav pilnīga, bet tikai *daļēja* (t. i., tikai tiktāl, cik to atļauj federālā konstitūcija) un *partikulāra* (t. i., tikai satiksmē ar to valsti, kura to ir atzinusi). Šāda starptautisko tiesību subjektivitāte saskaņā ar federālo konstitūciju ir atļauta un daudzos gadījumos atzīta, piemēram, VFR zemēn un Šveices kantoniem, bet ne ASV štatiem un Austrijas zemēm.⁴⁵ No PSRS savienotajām republikām vienīgi Ukrainas un Baltkrievijas PSR vēsturisku iemeslu dēļ ir atzītas par *daļējiem* starptautisko tiesību subjektiem (ANO locekles — dibinātājas). Teorētiski arī citas savienotās republikas, izņemot Baltijas republikas, par tādām varētu kļūt, ja citas valstis tās atzītu un stātos ar tām starptautiski tiesiskos sakaros. Baltijas republiku gadījumā tas tomēr ir maz iespējams, jo tās kā PSRS valsts sastāvdaļas ir, pretunā ar starptautisko tiesību normām, izveidotas citu valstu teritorijā (sk. augšā).

2. Konfederācija turpreti *nav* valsts, bet ir starptautiska organizācija. Tās locekles paliek suverēnas valstis un līdz ar to *pilntiesīgi* starptautisko tiesību subjekti, ja arī tās daļu no savām kompetencēm nodod konfederācijas centrālo orgānu pārvaldībā. Tās šīs kompetences var kurā katrā laikā atkal atsaukt. Konfederācijas locekles var brīvi — bez konfederācijas orgānu piekrišanas — grozīt savu konstitūciju. *Konfederācija pati bez visu locekļu piekrišanas nevar grozīt savu konstitūciju*.

Vai PSRS saskaņā ar savu konstitūciju ir federācija vai konfederācija? Te jākonstatē, ka PSRS konstitūcija ir *iekšēji pretrunīga*: no vienas puses, tā formāli pasludina republiku suverenitāti (76. pants), no otras puses, republiku tiesības *pašām* izšķirt sabiedrības dzīves jautājumus — bez tā, ka PSRS centrālie orgāni var to lēmumus atcelt, — ir praktiski reducētas līdz nullei (t. s. *nudum jus*).

PSRS konstitucionālā vēsture rāda, ka savienotās republikas formāli nekad no savas sākotnējās suverenitātes nav *atteikušās*, bet — ja vispār — tad ir vienīgi piekrikušas suverenitātes *faktiskā satura reducēšanai līdz nullei, tomēr paturot savas suverenitātes tiesības kā tādas (nudum jus)*. Arī Ļeņins sākotnēji PSRS bija koncipējis kā uz līguma dibinātu savienoto republiku konfederāciju. 1922. gada 30. decembra Savienības līgums nekad nav atsaukts, lai gan 1936. gada Staļina konstitūcija un pašlaik spēka esošā 1977. gada Brežņeva konstitūcija, kuras pieņemtas bez formālas visu republiku piekrišanas, būtībā šo līgumu ir laužušas. Baltijas republikām rodas vēl papildu problēma — tās šo līgumu *nekad nav parakstījušas*. Taču republikas, pamatojoties arī uz 76. pantu, būtu jāuzskata par *tiesīgām* šo PSRS konstitūcijas pretrunu *atrisināt* tādā veidā, ka tās šo savu juridiski pilnīgi «iztukšoto» suverenitāti atkal «piepilda». Līdz ar to PSRS konstitūcija būtu jālabo, lai tā saskaņētu ar savienoto republiku konstitūcijām, kuras PSRS gadījumā valststiesiski būtu *primāras*.

Kā redzams, PSRS konstitucionālās *tiesības* nedod viennozīmīgu atbildi uz jautājumu, vai PSRS *juridiski* ir federācija — tāpat suverēna valsts, vai konfederācija — tāpat tikai starptautiska organizācija. Tikai otrajā gadījumā vispār varētu tikt pieļauta teorētiska iespējamība, ka Latvijas PSR ir suverēna valsts, protams, ja arī visi pārējie priekšnoteikumi būtu izpildīti (un ja pagaidām neievēro sarežģījumus sakarā ar tās starptautiski tiesisko neliku-

mību — par to turpmāk). Taču tas nozīmētu, ka *attiecīgi būtu jāgroza PSRS konstitūcija*, kurai katrā ziņā arī formāli, konsekventi un visos gadījumos būtu jāatzīst republiku tiesību prioritāte pār savienības tiesībām.⁴⁶ Uz šādu PSRS konstitūcijas grozīšanu Latvijas PSR būtu tiesības, kuras izriet ne tikai no Latvijas PSR, bet arī no pašas PSRS konstitūcijas.⁴⁷

Taču pagaidām attīstība vēl tik tālu nav nonākusi. Ir jāšaubās, vai gadījumā, ja kāda valstiska kopveidojuma (PSRS) sastāvdaļa (Latvijas PSR) *vienpusīgi* interpretē šo kopveidojumu par konfederāciju (t. i., starptautisku organizāciju), kamēr tas pats sevi joprojām uzskata par federāciju (t. i., valsti), ir juridiski iespējams dot priekšroku šādai pagaidām tikai *vienpusīgai* interpretācijai «no apakšas». Pagaidām varam konstatēt, ka pastāv *konstitucionāls konflikts* starp PSRS un Latvijas PSR un ka Latvijas PSR ir tiesības vienpusīgi «piepildīt» savu līdz šim tikai formālo suverenitāti ar faktiskuo saturu, taču, kamēr PSRS šīs tiesības *neatzīs*, mēs nevaram teikt, ka PSRS jau *šobrīd* ir vairs tikai konfederācija. Tātad kamēr šis konstitucionālais konflikts nebūs *pozitīvi* atrisināts par labu konfederācijai un PSRS konstitūcija nebūs piešķirta Latvijas PSR un citu savienoto republiku konstitūcijām (nevis otrādi!), kamēr Latvijas PSR trūks vispirmā kārtā *atzīta un nodrošināta* juridiska pamata valstiskai eksistencei — savas ekskluzīvās teritoriālās suverenitātes.⁴⁸

Galvenais tomēr ir tas, ka Latvijas PSR līdz šim nav vēl spējusi *faktiski* nodrošināt savu *ekskluzīvo teritoriālo suverenitāti*. Latvijas PSR valsts orgāni nav *vienīgi*, kuri Latvijas teritorijā realizē valsts varu — arī PSRS centrālie orgāni šeit patstāvīgi realizē savas varas aktus (piemēram, centrālajiem resorciem pakļautos uzņēmumos). Turklāt arī Latvijas PSR augstākie valsts orgāni — piemēram, Ministru Padome — joprojām *subordinācijas kārtībā* izpilda PSRS centrālo orgānu — piemēram, PSRS Ministru Padomes, — rīkojumus. Tātad Latvijas PSR nav arī savas *suverēnas* valsts varas — t. i., tādas varas, kura rīkotos *likai* saskaņā ar *savu* brīvo gribu (un līdz ar to *subordinācijas* kārtībā nepildītu *nekādus* citu valstu varas orgānu rīkojumus).

VI.

Bet tagad apskatīsim hipotētisko gadījumu, ja pēc vēlēšanām jaunā valdība konsekventi pildīs Suverenitātes deklarāciju un Latvijas PSR konstitūciju, patiešām ilgstoši un kontinuitīvi *izturoties kā neatkarīgas valsts valdība*. Tā nepieļaus, ka citas valsts varas orgāni Latvijas teritorijā tieši realizē savus varas aktus, un tā pati nepildīs nekādus rīkojumus no ārpusē — vienalga, vai tie pienāktu no Tokijas, Lagosas vai Maskavas (un, ja tādi pienāks, tad, norādot uz savu suverenitātes deklarāciju, laipni sūtīs tos atpakaļ). Šāds hipotētisks gadījums, protams, ir iespējams tikai tad, ja PSRS centrālie valsts varas orgāni ar militāriem vai policejiskiem līdzekļiem Latvijas PSR Augstāko Padomi un valdību nelikvidē.

Tādā gadījumā tiesiski iespējami *trīs varianti*:

1. Latvijas PSR formāli paliek PSRS sastāvdaļa, t. i., tā nepasludina savu neatkarību starptautiski tiesiskā nozīmē, un PSRS valdība šādu Latvijas PSR varas orgānu patstāvību un tās likumdošanas prioritāti *atzīst*, attiecīgi grozot savu konstitūciju.

Tādā gadījumā Latvija būtu ieguvusi autonomu un zināmā mērā demokrātiski legitimētu⁴⁹ *pašpārvaldi*. Taču šī pašpārvalde joprojām *formāli paliktu PSRS valsts orgāns*, jo Latvijas PSR teritorija joprojām vienlaicīgi būtu arī PSRS teritorija — un viena suverēna valsts, kā zināms, nevar būt otras suverēnas valsts sastāvdaļa. Kompetenču sadale, turpreti, starp kādas valsts dažādiem orgāniem, tātad arī starp šo Latvijas teritoriālo pašpārvaldi un PSRS centrālajiem orgāniem, ir šis valsts iekšējo tiesību jautājums. Valsts iekšienē teritoriālās parvaldes orgāniem var tikt piešķirta pat pilnīga patstāvība, taču, kamēr pastāv

valsttiesiska saite ar «centrālo» valsti, tikmēr šī faktiski patstāvīgā teritorijas daļa *uz ārpusi* joprojām paliek šis valsts sastāvdaļa.

Varētu tomēr jautāt, vai Latvijas PSR attiecības ar PSRS kā valsti jeb arī kā suverēnu republiku konfederāciju (t. i., ja arī citām republikām PSRS konstitūcija piešķirtu tādas pašas tiesības) tādā gadījumā nebūtu uzskatāmas par *konfederatīvam* attiecībām, kas (sk. augšā) atļautu uzskatīt Latvijas PSR par *suverēnu valsti*, kura kopā ar PSRS vai citām republikām veido konfederāciju (t. i., starptautisku organizāciju).

Te jākonstatē, ka starptautiski tiesiski joprojām pastāvošās Latvijas Republikas teritorijā *nav iespējams izveidot jaunu valsti* — ja *tur no jauna nodibinātos jebkāda suverēna un efektīva valsts vara*, tas nozīmētu, ka tur būtu atjaunojies šis, kopš 1940. gada trūkstošais, trešais valsts elements. Jauna valsts vara nenozīmē, ka rodas jauna valsts. Valsts paliek identiska, arī ja mainās — vai atjaunojas — valsts vara. Jauna valdība, sabiedriska un politiska iekārta nerada citu valsti — svarīgi ir vienīgi, ka šī valsts resp. valsts vara ir patiesi *suverēna*.⁵⁰

Konfederācija nozīmē lielāku vai mazāku kompetenču nodošanu konfederatīvo orgānu pārvaldīšanā, tie var būt kaut vai tikai zināmi ārpolitiskās rīcības brīvības ierobežojumi. Ja Latvijas PSR būtu iekšēji pilnīgi patstāvīga, bet tikai uz ārpusi uzstātos PSRS ietvaros, tad arī tas tomēr būtu «mazāk» nekā pilnīgi suverēna valsts (arī modernajā suverenitātes izpratnē), kura uz ārpusi sevi starptautiskajās attiecībās reprezentē *tiesi*. Tātad konfederācijas veidošana ar PSRS, lai arī cik liela būtu Latvijas PSR iekšēja autonomija, katrā ziņā, salīdzinot ar Latvijas Republikas starptautiski tiesisko statusu, būtu zināms *suverenitātes zaudējums*.

Taču par to, kā jau konstatēts, ir tiesīga izšķirt vienīgi šīs suverenitātes nesēja — Latvijas tauta, kuru veido Latvijas Republikas pilsoņu kopums (sk. augšā 21. vēri). Vienīgi un tikai Latvijas tauta — tās īstenie pilsoņi — ir tiesīgi izšķirt jautājumus par Latvijas suverenitāti, par varbūteju atteikšanos no tās vai par tās ierobežošanu. To Latvijas tautas vietā nevar darīt arī Augstākā Padome vai citi pašpārvaldes orgāni. Šīs tiesības īstenajiem Latvijas pilsoņiem arī neviens nevar atņemt.

Tas praktiski nozīmē, ka gadījumā, ja Maskava pašreizējo konstitucionālo konfliktu atrisinātu par labu praktiski pilnīgi Latvijas iekšējai patstāvībai, savā konstitūcijā bez ierunām atzīstot Latvijas PSR suverenitāti un tai atbilstošu Latvijas PSR likumdošanas prioritāti, tad šis atrisinājums *vēl referenduma ceļā būtu jāapstiprina Latvijas Republikas īstenajiem pilsoņiem*. Ja tie to ar vairākumu apstiprinātu, tad Latvijas Republika, daļēji ierobežojot savu suverenitāti, kā Latvijas PSR būtu no starptautisko tiesību viedokļa korekti izveidojusi ar PSRS konfederāciju. Latvijas PSR tad būtu kļuvusi identiska ar Latvijas Republiku. *Tikai tādā gadījumā tā varētu tikt atzīta par Latvijas Republikas ārzemēs esošā zeltā ipašnieci*. Pavisam skaidrs, protams, ir arī tas, ka šādā referendumā drikstētu piedalīties tikai īstenie Latvijas Republikas pilsoņi. PSRS pilsoņu un Latvijā dislocēto PSRS karavīru piedalīšanās, tāpat arī jebkādi ierobežojumi un traucējumi agitācijai par vai pret šādu atrisinājumu, šo referendumu, saprotams, padarītu nederīgu, jo tā nebūtu Latvijas Republikas pilsoņu brīvas gribas izpausme. Taču Latvijas Republikas pilsoņu referendums ir vienīgā iespēja legitimēt pašreizējo Latvijas atrašanos PSRS sastāvā.⁵¹

Tas nozīmē — kamēr Latvijas Republikas pilsoņu referendums šādu atrisinājumu nebūs apstiprinājis, stāvoklis no starptautisko tiesību viedokļa paliks nemainīgs. Latvijas PSR valstiskās institūcijas paliks *pie PSRS piederību* valstisku institūciju kopums, kurš ka *autonoma* pašpārvalde nelikumīgi realizē PSRS valsts varu Latvijas Republikas teritorijā. Izredzes iegūt starptautisku atzīšanu šādai PSRS legalizētai un iekšēji patstāvīgai Latvijas PSR augšminēto iemeslu dēļ būs visai mazas.

2. Tagad par otro variantu: Latvijas PSR valdība saskaņā ar savu konstitūciju un Suverenitātes deklarāciju rīkojas pilnīgi patstāvīgi, bet Latvijas PSR formāli paliek PSRS sastāvdaļa, proti, tā nepasludina savu neatkarību starptautiski tiesiskā nozīmē. PSRS valdība šādu Latvijas PSR varas orgānu faktiskuo patstāvību gan nelikvidē ar varu, bet, atšķirībā no pirmā variantā, to *neatzīst* un uzskata to par nelikumīgu.

Ja šāds stāvoklis ilgstoši nostabilizējas, tad tas no starptautisko tiesību viedokļa būtu uzskatāms par *de facto režīmu* (tāpat ka Taivana). Ta ka Latvijas PSR valsts varas orgāni nedeklarētu, ka Latvija ir neatkarīga valsts *arpus* PSRS, tad to pret režīma paša gribu nevar atzīt par suverēnu valsti, pat ja tas faktiski realizē savu neatkarīgo

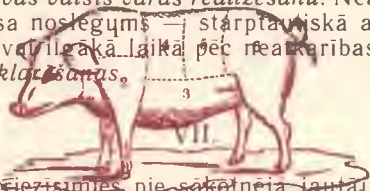
valsts varu. *De facto* režīms jaunāko starptautisko tiesību praksē tiek gan atzīts par daļēju starptautisko tiesību subjektu, taču tā tiesībspēja ierobežojas galvenokārt ar to, ka *de facto* režīma pārvaldītā teritorijā netiek uzskatīta par bezvalsts teritoriju, kuru nedrīkst okupēt. Līdz ar to tas gan bauda starptautiskā varas lietošanas aizlieguma aizsardzību, taču daudz plašākas tiesības tam atzītas netiek.⁵²

3. Jaunievēlētie Latvijas PSR valsts varas orgāni ilgstoši un kontinuitīvi *faktiski* realizē savu suverēno valsts varu un kaut kad vēlāk *formāli* deklarē, ka Latvija ir *neatkarīga* valsts un *nevis* PSRS sastāvdaļa.

No starptautisko tiesību viedokļa tādā gadījumā Latvijas Republikas teritorijā būtu nodibinājies *suverēna un efektīva valsts vara* — tātad bez teritorijas un iedzīvotājiem līdz šim trūkstošais trešais valsts elements. Tas nozīmētu, ka automātiski būtu *atjaunojusies starptautiski atzītā Latvijas Republika*.⁵³ Kā precedentā gadījumi šādai *valsts rekonstitūšanai (re-establishment)* minami Austrijas, Čehoslovākijas, Etiopijas un Albānijas gadījumi, kuras, tāpat kā šodien Latvija, bija ne vien okupētas, bet arī prettiesiski anektētas (turklāt šīs aneksijas — citādi nekā Baltijas gadījumā — lielākā daļa valstu bija pat atzinušas).

Tādā gadījumā *neatkarīgajai Latvijas valstij* nebūtu vajadzīgs iegūt jaunu atzīšanu. Tiesa, atzīšana būtu nepieciešama jaunajai *valdībai*. Bez problēmām tā tiktu atzīta tad, ja arī PSRS to *atzītu*. Ja PSRS to *neatzītu*, tad Rietumvalstīs droši vien vēl kādu laiku nogaidīs, lai konstatētu, vai šī jaunā valsts vara ir *stabila un ilgstoša*, un atzīšanas process zināmu laiku ieilgtu. Starplaikā šī vara no starptautisko tiesību viedokļa, tāpat kā otrajā gadījumā, būtu kvalificējama par *de facto* režīmu.

Baltijas valstu starptautiski tiesiskās situācijas juridiskā priekšrocība salīdzinājumā ar citām PSRS savienotām republikām ir tā, ka tām, lai demokrātiski un tiesiski leģitīmetu savu neatkarību, *nav* obligāti jāriko referendums, bet, lai ievadītu atzīšanas procesu, *pietiek* ar vienkāršu parlamenta un valdības deklarāciju, ka to teritorijā tiek atjaunota jau neatkarīgās un starptautiski atzītās Igaunijas, Latvijas vai Lietuvas Republikas suverēna vara. Ar to tiktu likvidēts ilgstošs starptautisko tiesību pārkāpums (obligāts referendums turpreti būtu jāriko par *iestāšanos* Padomju Savienībā, bet *nevis* par *izstāšanos*, sk. augšā). Taču, kā redzams, *ceļš uz neatkarīgu Latviju — kas juridiski automātiski nozīmētu Latvijas Republikas rekonstitūšanu — katrā gadījumā iet caur faktiskas, suverēnas un efektīvas valsts varas realizēšanu*. Neatkarības atgūšanas procesa noslēgums — starptautiskā atzīšana — tad sekos *isākā un ilgākā laikā pēc neatkarības atjaunošanas formālās deklarēšanas*.

Tagad atpazīsimies pie sākotnējā jautājuma par *ārzesmēs atrodošos Latvijas zeltu*. Tas 1940. gadā piederēja Latvijas Republikai. Mēs konstatējam, ka tā nav gājusi bojā, bet ka no starptautisko tiesību viedokļa kā *neatkarīga valsts* un līdz ar to kā *tiesībspējīgs starptautisko tiesību subjekts* pastāv vēl šodien.⁵⁴ Tātad *neatkarīgā Latvijas Republika joprojām ir sava zelta likumīgā īpašniece*. Ja kāds to tai atņem — kā Lielbritānija 1968. gadā —, tas pastrādā starptautiski tiesisku noziegumu un ir par to atbildīgs.⁵⁵ Lai gan Latvijas Republika joprojām ir pilntiesīgs starptautisko tiesību subjekts, kopš 1940. gada 16. jūnija tā vairs nav ricībspējīga, jo tai nav savas suverēnas un efektīvas valsts varas. Līdz ar to tā nevar ar savu zeltu rīkoties, tas joprojām paliek bloķēts, līdz Latvijas Republikas teritorijā atkal radīsies atjaunota suverēna un efektīva valsts vara.

Latvijas PSR turpreti *nav* Latvijas Republikas tiesiskā mantiniece, jo Latvijas Republika *nav* gājusi bojā. Latvijas PSR, *kamēr tā, pirmkārt, efektīvi nerealizē savu suverēno valsts varu, un, otrkārt, formāli nedeklarē, ka tā nav PSRS sastāvdaļa*, no starptautisko tiesību viedokļa paliek prettiesisks PSRS valsts varas institūciju kopums (teritoriāla

pašpārvalde) Latvijas Republikas teritorijā. Ja arī šī Latvijas teritoriālā pašpārvalde iegūtu lielākas kompetences uz PSRS centrālo orgānu rēķina, tā nevar iegūt starptautiski tiesisku atzīšanu, jo ir prettiesiski izveidota svešas valsts teritorijā. Tikmēr tā arī *nevarēs tikt uzskatīta par ārzemēs atrodošos Latvijas Republikas zelta un valūtas rezervju īpašnieci*.

VIII.

Taču gadījumā, ja Latvijas PSR jaunievēlētie augstākie valsts varas orgāni — Augstākā Padome un tās izveidotā Ministru Padome — ilgstoši un konsekventi *faktiski* realizētu savu suverēno varu un vēlāk arī *formāli* deklarētu, ka Latvija *nav* PSRS sastāvdaļa, jaunizveidotā valsts vara būtu *atjaunotās* Latvijas Republikas valsts vara. Tas pašlaik laikam ir reālākais Latvijas Republikas *rekonstitūšanas ceļš*.

Pašpārvaldes orgānu izmantošana *neatkarības atgūšanas procesā* nenozīmē Latvijas PSR kā PSRS sastāvdaļas starptautiski tiesisko leģitimēšanu. Taču to priekšrocība politiskajā cīņā par Latvijas neatkarības atgūšanu ir tā, ka šie orgāni var balstīties *arī* uz padomju konstitucionālajām tiesībām — šādu gadījumu padomju konstitūcijas «tēvi», Staļins un Brežņevs, acīmredzot nebija uzskatījuši par iespējamu, tāpēc formālo iespēju PSRS konstitūcijā «kosmētikas» dēļ ir atstājuši. Lai izklidētu jebkuras neskaidrības, jaunievēlēta Augstākā Padome varētu pat īpaši *deklarēt*, ka tā atbalsta rietumvalstu piekopto Baltijas valstu prettiesiskās aneksijas neatzīšanas politiku. Pārejas periodā, līdz formālai neatkarības atjaunošanas deklarācijai, Latvijas pašpārvaldes orgāniem ir jāiegūst *ekskluzīva, efektīva un suverēna* vara Latvijas teritorijā. Šajā Latvijas neatkarības atgūšanas procesā — līdzīgi kā pašlaik Namībijas neatkarības procesā — Latvijas pašpārvaldes orgāniem būtu stingri jāveido pašiem sava politika un jāmēģina pārliecināt Maskavu par neatkarīgu Baltijas valstu eksistences priekšrocībām pašai Padomju Savienībai, kā arī jāpanāk sarunu uzsākšana ar Maskavu par šo jautājumu. Tā kā Baltijas jautājums ir arī *internacionāls* jautājums, tad šajās sarunās, ja Maskava uz tādām ielaisītos, būtu vēlama arī internacionāla dalība (apaļā galda sarunas). Bet, ja Latvijas PSR Augstākā Padome nespēj vai nevēlas šo ceļu iet, tad joprojām atliek vēl tiesiski precīzākais, bet grūtāk realizējams pilsoņu komiteju ceļš.

1989. gada kaislīgās diskusijas par Latvijas starptautiski tiesisko statusu, kuru laikā bija radies arī viens otrs pārpratums, devušas Latvijas neatkarības idejai *tiesiski pareizu un politiski stipru pamatu*. Tagad, kā uzsvera Jānis Peters savā 1989. gada 18. novembra runā, «tikai juridisks analīzē noliegts Latvijas Republikas *de jure* statusu, jo Latvija ir starptautisko tiesību subjekts».⁵⁶ Ar apmierinājumu var konstatēt, ka lielais demokrātisko spēku vairums Latvijā, neraugoties uz sākotnējām taktiskām domstarpībām, ir pāncīps plašu *consensus*, ka, respektējot un balstoties uz Latvijas īpašo starptautiski tiesisko situāciju, vajag izmantot arī Latvijas PSR (t. i., teritoriālas pašpārvaldes) varas orgānu vēlēšanas, lai sekmētu efektīvas un suverēnas Latvijas valsts varas atjaunošanu.

Šī *objektīvā tiesiskā fakta apziņa*, kura ir iegājusi Latvijas politiskajā orbītā, tagad ir jāmēģina iedabūt arī Padomju Savienības politisko vadītāju un lielas iedzīvotāju daļas politiskajā pasaules priekšstatā — Gorbāčovam,⁵⁷ PSRS tautas deputātiem, krievu sabiedrībai jāskatās reālītai acis un jāatzīst, ka Baltijas republiku statuss ir *objektīvi* citādāks nekā, teiksim, Kazahijas statuss. Šis statuss — blakus nacionālās pašnoteikšanās tiesībām — ir spēcīgs *papildu* balsts Baltijas tautu neatkarības un demokrātizācijas centieniem.

Ar šo politiski izdevīgāko Latvijas starptautiski tiesisko statusu cieši saistīts arī «Latvijas zelta» jautājums. Tāredzīgi un gudri politiķi savu mērķu sasniegšanai rīkojas elastīgi, balstoties uz tiesībām, nevis ignorējot tās. Tādēļ Latvijas tautas pašnoteikšanās centieniem izdevīgākais

tiesiskais statuss būtu nevis vieglprātīgi jādrupina, bet gan visiem spēkiem jāstiprina. Tikai tad, kad neatkarības atjaunošanas process būs pabeigts un būs atjaunota suverēna un efektīva Latvijas Republikas valsts vara, tā varēs rīkoties ar sev piederošo zeltu un celt prasību par zaudējuma atlīdzību pret Lielbritāniju. Bet prasība par zelta nodošanu Latvijas PSR rīcībā, kamēr tā ir PSRS sastāvā, nav pamatota. Latvijas zelta pārņemšana nevar būt neatkarības procesa iesākums — tas būs šī procesa noslēgums. Nevar pielikt punktu, pirms nav uzrakstīts teikums.

¹ Ari Igaunijai un Lietuvai atradās zelta un valūtas vērtības ārzemēs, galvenokārt ASV un Lielbritānijā.

² Par ārzemēs deponēto Latvijas zelta un ārzemju valūtas jautājumu, īpaši par 1968. g. līgumu starp Lielbritāniju un Padomju Savienību, par šo vērtību izlietošanu sk.: *Adolfs Klīve*: Latvijas zelts un tā liktenis. — *Arhīvs*, XI, 1971, 9.—18. lpp.; *Inārs Brēdrihs*: Baltijas zelts un Anglijas intereses. — *Arhīvs*, XI, 1971, 19.—26. lpp.; *Edgars Dunsdorfs*: Latvijas zelts Londonā. — *Arhīvs*, XI, 1971, 27.—48. lpp.; *Dietrich A. Loeber*: The Problem of the Baltic Gold in Great Britain. — *Internationales Recht und Diplomatie*, 1968, S. 75—88.

³ Ieteicamā literatūra par šo tematu (izlase): *Kārlis Gulbis*: Latvijas starptautiski tiesiskais stāvoklis. — *Arhīvs*, XI, 1971, 51.—72. lpp.; *Jānis Ritenis, Mikēls Striķis*: Latvijas pašreizējais starptautiskais stāvoklis. — *Arhīvs*, XXVI, 1986, 53.—82. lpp.; tagad arī *Atmoda*, Nr. 34 (14.8.1989), 5. lpp., Nr. 35/36 (21.8.1989), 12. lpp., Nr. 37 (28.8.1989), 4. lpp.; *Walter Meder*: Das Staatsangehörigkeitsrecht der UdSSR und der baltischen Staaten, Frankfurt a.M. 1950; *Juozas Repetka*: Der gegenwärtige völkerrechtliche Status der baltischen Staaten, Jur. Diss. Göttingen 1950; *Boris Meissner*: Die Sowjetunion, die baltischen Staaten und das Völkerrecht, Köln 1956; *Henn-Jūri Uibopuu*: Die völkerrechtliche Stellung der baltischen Staaten, Stockholm 1965; *Boris Meissner*: The Right of Self-Determination after Helsinki and its Significance for the Baltic Nations. — *Case Western Reserve — Journal of International Law*, Vol. 13, Spring 1981, № 2; *Boris Meissner*: Die staatliche Kontinuität der baltischen Länder. — *Staatliche Kontinuität unter besonderer Berücksichtigung der Rechtslage Deutschlands*, hrsg. v. Boris Meissner u. Gottfried S. 73—88; *William J. H. Hough III*: The Annexation of the Baltic States and Its Effect on the Development of Law Prohibiting forcible Seizure of Territory. — *New York Law School Journal of International and Comparative Law*, Vol. 6, № 2, Winter 1985, pp. 303—333; *Boris Meissner*: Die staatliche Kontinuität und völkerrechtliche Stellung der baltischen Staaten. — *Boris Meissner (Hrsg.): Die Baltischen Nationen — Estland, Lettland, Litauen*, Köln 1990.

⁴ Padomju Savienības ultimātīvās notas teksts publicēts: *Izvestija*, 1940. g. 17. jūnijā, tagad arī: *Čina*, 1989. g. 15. jūnijā.

⁵ *Ignaz Seidl-Hohenveldern*: Völkerrecht, 6. Aufl., Köln, Berlin, Bonn, München, 1987, S. 294 ff.

⁶ Ja karaspēka ieviešana otrajā valstī notiek pret šīs valsts gribu, taču bez militāras pretestības, tad to apzīmē par mierīgu okupāciju (*occupatio pacifica*), ja otrā valsts militāri pretojas — tad par kara okupāciju (*occupatio bellica*). Tā, piemēram, Vācija 1940. gada vasarā mierīgi okupēja Dāniju (dāņu karaspēks iebrūkošajam vācu karaspēkam nepretoties), kamēr Polijas okupācija 1939. gadā notika ar kara palīdzību. Okupācijas starptautiski tiesiskajai kvalifikācijai par prettiesisku nav būtiski svarīgi, vai okupācija ir noritējusi mierīgā ceļā vai ar kara palīdzību. Līdz ar to gan Dānijas, gan Polijas starptautiski tiesiskais statuss kā okupētai zemei bija vienāds. Tādēļ arī dažkārt izteiktais pārmetums Latvijas valdībai, ka tā nedeva armijai pavēli pretoties iebrūkošajam Sarkanās Armijas daļām, nav vieta, jo ar militāru pretestību nesamerīgajam pārspēkam valsts neatkarību nosargāt tā vai tā nevarētu, un arī Latvijas vēlāko tiesisko stāvokli šī militārā pretestība neietekmētu.

⁷ Protams, jēdziens «brīva griba» ir relatīvs: ja gribas subjektam jāizdara izvēle starp vairākām alternatīvām, no kurām viena, kā tas ir parasti, ir vislabākā, bet citas — sliktākas, tad šie objektīvie apstākļi, protams, ietekmē viņa izvēli. Šāda izvēle tomēr normatīvi tiek uzskatīta par brīvu. Ja turpretī subjektam atliek tikai viena alternatīva, kuru tas izvēlas, lai izvairītos no otras alternatīvas, kura būtu prettiesiskas darbības rezultāts, tad šāda «izvēle» vairs normatīvi nav uzskatāma par brīvu. Klasisks piemērs ir upura «izvēle» uz laupītāja jautājumu: «naudu vai dzīvību»; otra alternatīva — dzīvības atdošana — būtu laupītāja prettiesiskas darbības rezultāts. Jebkuru tiesību kategoriju — starptautisko tiesību tāpat kā civiltiesību — pamatprincips ir, ka šādas piespiestas (nebrīvas) gribas izpaušmes nerada nekādas juridiskas sekas —, jo citādi tas nozīmētu «dzungļu likuma» legalizāciju. Tādēļ arī šajā piemērā laupītājs gan ir ieguvis faktisko varu pār naudu, bet nav kļuvis par tās likumīgo īpašnieku. Šis pamatprincips ir arī starptautisko tiesību sastāvdaļa.

⁸ *Boris Meissner*: Die Sowjetunion, die baltischen Staaten und das Völkerrecht, op. cit., S. 223 ff.

⁹ Šī lēmuma teksta publikāciju sk.: *Ilgā Gore un Mārtiņš Virsis*: Latvijas Republikas valstiskās neatkarības zaudēšana: 1940. gada 16. jūnijs—5. augusts. Skolotāju Avīze, 1989. g. 14. jūnijs.

¹⁰ Juridisko faktu, ka Tautas valdības rīcība 1940. gada 20. jūnijā—5. augustā tādēļ ir bijusi nelikumīga un tai nav juridiska spēka, tagad ir oficiāli atzīnusi arī Latvijas PSR Augstāka Padome, atbalstot savas komisijas ziņojumu, kurai bija jāizvērtē 1939.—1940. gada starp Vāciju un PSRS noslēgtas vienošanas politiskās un tiesiskās sekas. Sk. Augstākās Padomes lēmumu par šīs komisijas darbu, Čina, 15.11.1989, 1. lpp., komi-

šijas ziņojums — turpat, plašāks komisijas darba grupas ziņojums — *Literatūra un Māksla*, 9.12.1989, 2. lpp.

¹¹ Piemēram, šādas starptautiski tiesiski neatzītas «marionešu valdības» bija arī japāņu okupācijas varas iestāžu kontrolētā Mandžūrijas valdība 1932.—1945. g., vācu okupācijas varas iestāžu kontrolētā Norvēģijas premjerministra Kvisinga valdība 1940.—1945. gada; šodien tādas ir no Dienvidāfrikas atkarīgo «bantustānu» Transkejas un Ciskejas valdības.

¹² Sk. *Odile Debbasch*: L'occupation militaire, 1962, p. 198; *Krystyna Marek*: Identity and Continuity of States in Public International Law, 2. ed., Geneve 1968, pp. 110.

¹³ *Alfred Verdross, Bruno Simma*: Universelles Völkerrecht, Theorie und Praxis, 3. Aufl., Berlin 1984, S. 223 ff.

¹⁴ *Otto Kimminich*: Einführung in das Völkerrecht, München, 1987, S. 159.

¹⁵ Sk. turpat.

¹⁶ *Alfred Verdross, Bruno Simma*: Universelles Völkerrecht, Theorie und Praxis, 3. Aufl., Berlin 1984, S. 225.

¹⁷ Tādēļ ir jāatšķir starptautiski tiesiski atzītās cilvēku tiesības no pilsoņu tiesībām. Cilvēku tiesības attiecas uz jebkuru neatkarīgi no pilsonības. Pilsoņu tiesības — tikai uz attiecīgās valsts pilsoņiem. Galvenās pilsoņu tiesības ir politiskās tiesības piedalīties centrālā valsts varas orgānu — parlamenta, prezidenta — vēlēšanās. Tas izriet no tā, ka valsts ir arī personu kopība. Tikai šīs kopības locekļi drīkst piedalīties kopības lietu lemsānā, t. i., piedalīties vēlēšanās un tikt ievēlētiem. Ja vēlēšanās piedalās arī citu valstu piederīgie (t. i., ārzemieņi), tad viņi iejaucas šīs valsts piederīgo (pilsoņu) pašnoteikšanās tiesībās. Tādēļ arī visās pasaulē valstis vēlēšanu tiesības parlamentā un citos centrālajos valsts orgānos ir saistītas ar pilsonību. Ārzemieņi tajās piedalīties nevar — tas būtu pretrunā ar pilsoņu demokrātiskajām pašnoteikšanās tiesībām.

Turpretī komunālās vēlēšanās dažas valstis ir atļāvušas piedalīties arī zināmām ārzemieņu grupām, kuras ilgāku laiku dzīvo attiecīgajā valstī (piemēram, Zviedrijā, Holandē, Dānijā, Irijā). Komunālās pašvaldības orgāni lemj tikai vietējos jautājumus un līdz ar to neskar visu attiecīgās valsts pilsoņu pašnoteikšanās kopumā. Vai šāda daļēja piedalīšanās uzturēšanās valsts politikajā dzīvē tomēr nav iejaukšanās tās pilsoņu pašnoteikšanās tiesībās, ir apstrīdēts jautājums. Tādēļ arī ārzemieņu vēlēšanu tiesības komunālajās vēlēšanās tomēr vairums valstu nav ieviešušas. Tā, piemēram, VFR konstitucionālā tiesa 1989. gada oktobrī atcēla Slezvīgas—Holšteinas zemes likumu, ar kuru dažu Eiropas valstu pilsoņi, kuri ilgāku laiku ir nodzīvojuši Slezvīgā—Holšteina, iegūtu tur komunālās vēlēšanu tiesības. Kā pamatojumu Konstitucionālā tiesa norādīja uz vāciešu demokrātiskajām pašnoteikšanās tiesībām.

Pilsoņu politiskās pašnoteikšanās tiesības principā ir saistītas ar to valsti, kuras pilsonis viņš ir. Viņam ir jāpaldējas savas zemes politikajā dzīvē. Ja viņš nedzīvo savā, bet citā zemē, tad viņš ir ārzemieņš. Viņš tur gan bauda vispārējās cilvēku tiesības, taču viņa kā ārzemieņa pienākums ir akceptēt tās zemes pilsoņu politiskos lēmumus, kurā viņš ilgāku vai īsāku laiku dzīvo (vai varbūt pat ir dzimis). Ja viņš grib piedalīties šīs zemes politikajā dzīvē, tad viņam kā indivīdam jāpieprasā tās pilsonība. Tā var tikt piešķirta, ja viņš izpilda priekšnoteikumus, kuri garantē viņa iekļaušanos jau esošajā šīs valsts pilsoņu kopumā — parasti zināms šajā zemē nodzīvots laiks, valodas prasme, atteikšanās no savas iepriekšējās pilsonības. Tas ir vispārējais starptautisko tiesību pamatprincips. Sk. tuvāk: *Paul Weis*: Nationality and Statelessness in International Law, 2. ed., Alphen 1979; *Rolf Grawert*: Staat und Staatsangehörigkeit, Berlin 1973.

¹⁸ Sal. *Alfred Verdross, Bruno Simma*, op. cit., S. 25 ff., 225 f.

¹⁹ Sal. *Alfred Verdross, Bruno Simma*, op. cit., S. 232 f.; *Georg Dahm*: Völkerrecht, Stuttgart 1958, S. 604 ff.

²⁰ Līdz pirmajam pasaules karam katrai valstij bija tiesības uz karu, par kaut kādu varas lietošanas aizliegumu nevarēja būt ne runas. Pēc tam starptautiski tiesiskā situācija radikāli mainījās. 1928. gada 27. augustā tika parakstīts t. s. *Brīana-Kelloga pakts* par kara kā starptautiskās politikas līdzekļa aizliegšanu. Šis aizliegums aptvēra ne tikai «fizisku» karu, bet arī reālus draudus ar karu vai militāru akciju. Šim pakтам pievienojās gandrīz visas toreiz eksistējošās valstis, arī Latvija, PSRS un Vācija. Pēc kara Apvienoto Nāciju statūtos aizliegto varas līdzekļu «sortiments» tika krietni paplašināts. Šodien aptverošas varas lietošanas aizliegums ir viena no starptautisko tiesību pamatnormām, sk. *Friedrich Berber*: Lehrbuch des Völkerrechts, Bd. 2: Kriegsrecht, München 1969, S. 36; *Eberhard Menzel, Knut Ipsen*: Völkerrecht, 2. Aufl., München 1979, S. 447 ff.

²¹ Jāpiebilst, ka padomju okupācijas varas iestāžu organizētajā pārkarājumu scenārijā Latvijā 1940. gada vasarā tika pieļauta būtiska juridiska kļūda: saskaņā ar 1934. gada 15. maijā tikai suspendētās, bet ne atcēlās un arī Kirhenšteina valdības joprojām atzītās Latvijas Republikas 1922. gada 15. februāra Satversmes 2. pantu, «Latvijas valsts suverēna vara pieder Latvijas tautai». Ar iestāšanos Padomju Savienības sastāvā Kirhenšteina valdība formāli gribēja izbeigt suverēnās Latvijas Republikas starptautiski tiesisko eksistenci. Taču to tiesiski varēja izdarīt tikai Latvijas Republikas suverēnās varas nesēja — Latvijas tauta, bet nevis tikai parlaments vai valdība. Tas nozīmē, ka, piemēram, atšķirībā no Kurzemes hercoga, kurš 1795. gadā bija tiesīgs pārdot savu hercogisti Krievijai (jo viņš toreiz bija savas valsts suverēnās varas nesējs), nevienam Latvijas parlamentam vai valdībai nebija (un arī šodien nav) tiesības bez tautas piekrišanas «pārdot» Latvijas valsti citai valstij, t. i., lemt par iestāšanos citā valstī. Taču referendums par iestāšanos Padomju Savienībā netika sarīkots. Protams, arī viltois referendums nav uzskatāms par tautas brīvas gribas izpaušmi, taču par šo būtisko jautājumu padomāt «pievienošanas» scenārija režisori acimredzot vispār bija aizmirsuši. Tādējādi Tautas Saime un Kirhenšteina valdība, lūdzot Latviju uzņemt PSRS sastāvā, formāli parkāpa savas tiesības. Šis lūgums tādēļ jāuzskata par neeksistentu, bet ar PSRS likumu vien par citas valsts pievienošanu — arī no padomju tiesību viedokļa — vel nepietiek, lai šo pievie-

Добро пожаловать!

nošanu uzskatītu par notikušu; sk. arī *Boris Meissner*: Die Sowjetunion die baltischen Staaten und das Völkerrecht, op. cit., S. 248 f.

Juridiski darījumi (līgumi), kur abās pusēs ir pārstāvēts tas pats subjekts, (t. s. paškontraktēšanās) ir «līgums pašam ar sevi». Šādiem līgumiem nav juridisku seku, jo līgumi nozīmē darījumu starp vismaz diviem subjektiem. Arī «darījums» starp Kirhenšteina valdību un Padomju Savienības valdību, nav uzskatāms par starptautisku līgumu starp divu valstu valdībām. Kirhenšteina valdība jau minēto iemeslu dēļ nav uzskatāma par Latvijas valsts *suverēnās* gribas paudēju, bet gan tikai par padomju okupācijas varas iestāžu palīgorgānu — marionēšu valdību. Ar to šis darījums būtiski ir Padomju Savienības darījums pašai ar sevi un nav uzskatāms par starptautisku tiesisku līgumu par Latvijas

iekļaušanos Padomju Savienības sastāvā. Arī šī iemesla dēļ Latvijas iekļaušana Padomju Savienībā nav starptautiski tiesiski likumīga, sk. *Boris Meissner*: Die Sowjetunion, die baltischen Staaten und das Völkerrecht, op. cit., S. 248.

²³ Par to praktiski visa pasaules starptautisko tiesību literatūra ir vienisprātis sk. 3. vere uzdotos avotus ar tālākām norādēm. Vienīgi padomju literatūra, izejot no *nepatiesiem vēstures jautājumiem*, traktē Baltijas valstu pievienošanu Padomju Savienībai kā *brīvprātīgu aktu*, pie tam 21. vere uzrādītā juridiska pretruna tiek vienkārši noklusēta. Jāpiebilst ka padomju starptautisko tiesību zinātnē gluži tāpat kā visu pārējo valstu moderna starptautisko tiesību zinātnē — principiāli neatzīst aneksisu par likumīgu un nepieļauj tai nekādu juridisku spēku. Sakarā ar vēstu-

risko faktu par 1940. gadu rehabilitāciju, šī teorija tādēļ vairs nav uzturama spēkā, un tagad arī padomju juristiem, lai nesapītos pretrunās, būtu jāatstāj starptautiskie tiesiskie nelikumīgās aneksijas fakts un *visas no šī jautājuma izrietošās juridiskās sekas*.

²⁴ *Wörterbuch des Völkerrecht*, hrsg. v. Karl Strupp u. Hans-Hürgen Schlochauer, 2. Aufl., Bd. 1, Berlin 1960; S. 68.

²⁵ Sk. *Günther Schlutz*: Die Entwicklung des völkerrechtlichen Annexionsverbots. — Jahrbuch der Albertus-Magnus-Universität zu Königsberg, Bd. XII, 1962, S. 28 ff.

²⁶ Sk. *Georg Dahm*, op. cit., S. 606.

²⁷ Stimson's bija ASV ārlietu ministrs, kurš 1932. gada 7. janvārī notās Japānas un Ķīnas valdībām deklarēja, ka ASV neatzīst Japānas okupācijas varas leģitimitāti Ķīnas teritorijā. Kad Japāna 1932. gada 18. februārī, lai "apmānītu" starptautiskās tiesības, tur proklameja savu marionešu valsti — Mandžuko —, ASV atteicās atzīt arī šo valsti.

²⁸ Sk. *O. Eglitis*: Pasaules valstis, kuras neatzīst Baltijas valstu varmācīgo sagrābšanu un PSRS tiesības uz to teritorijām. — *Atmoda*, Nr. 30 (17.7.1989), 1. lpp.

²⁹ *William J. H. Hough*, op. cit., p. 430.

³⁰ Sk. *Jānis Ritenis, Miķelis Striķis*, op. cit., *Atmoda*, Nr. 37 (28.8.1989), 4. lpp.

³¹ Sk. *Boris Meissner*: The Right of Self-Determination after Helsinki and its Significance for the Baltic Nations, op. cit.

³² Nav arī domājams, ka Baltijas valstu prettiesiskā aneksija paredzamā laika periodā varētu tikt atzīta. Aneksijas aizliegums ir liels solis uz priekšu starptautiskajās tiesībās, kuru galvenā attīstības tendence šajā gadsimtā ir miera un valstu līdztiesības nodrošināšana. Tā kā starptautiskās tiesības lielā mērā ir precedentu tiesības, tad Baltijas valstu prettiesiskās aneksijas atzīšana par likumīgu — ja arī tas notiek pēc vairākiem gadu desmitiem — varētu radīt negatīvu precedentu, kurš būtu pretrunā ar šo starptautisko tiesību attīstības ģenerālprincipu. Pasaulē ir arī citi gadījumi, kad prettiesiskā aneksija jau ilgi netiek atzīta. Tā, piemēram, Izraēla jau tūlīt pēc t. s. sešu dienu kara 1967. gadā anektēja Austrumjeruzalemi. Šo aneksiju neviena pasaules valsts neatzīst, un nav arī nekādas pazīmes, ka kāda valsts grātos to darīt. Stimsona doktrīnā deklarētā prettiesiskās aneksijas neatzīšanas politika tomēr ir zināms (kaut gan vājš) spiediens uz agresoru. No šī mieru stiprinošā instrumenta atteikties nav pasaules valstu kopības interesēs. Pastāv arī doma, ka aneksijas atzīšana pati par sevi ir prettiesisks akts un tādēļ nevar novest pie sākotnēji prettiesiskās aneksijas vēlākas leģitimizēšanas — tā, piemēram, *Georg Dahm*, op. cit., S. 606; *Hans Wehberg*: Krieg und Eroberung im Wandel des Völkerrechts. 1953, S. 106 ff.

³³ Šādā situācijā otrā pasaules kara laikā, piemēram, atradās arī tās daudzās Eiropas valstis, kuras prettiesiski bija okupējuši Vācija. Visās tajās pēc otrā pasaules kara tika atjaunota valsts vara: tā kā tās starptautiskā netika uzskatītas par bojā gājušām, tās līdz ar to arī netika uzskatītas par dibinātām no jauna. Sk. par valsts kontinuitātes problēmām: *Krystyna Marek*: Identity and Continuity of States in Public International Law 2. ed., Geneve 1968; *Wilfried Fiedler*: Das Kontinuitätsproblem im Völkerrecht, zum funktionalen Zusammenhang zwischen Völkerrecht, Staatsrecht und Politik, Freiburg 1978; *Staatliche Kontinuität unter besonderer Berücksichtigung der Rechtslage Deutschland*, hrsg. v. Boris Meissner u. Gottfried Zieger, Köln 1983.

³⁴ Līdzīgā situācijā šodien atrodas Izraēlas ierīkotā pilsētas pārvalde Austrumjeruzaleme. Otrā pasaules kara laikā tāds pats starptautiskie tiesiskais statuss, piemēram, bija vācu pārvaldei anektētās Austrijas teritorijā, kā arī Vācijai pievienotajos Polijas un Čehoslovākijas rajonos.

³⁵ Sk. *Henn-Jūri Uibopuu*: Die Völkerrechtssubjektivität der Unionsrepubliken der UdSSR, Wien, New York 1975, S. 303 f.

³⁶ Sk. *Henn-Jūri Uibopuu*: Die Völkerrechtssubjektivität der Unionsrepubliken der UdSSR, Wien, New York 1975, S. 303 ff. Ipašā situācijā atrodas vienīgi Ukrainas un Baltkrievijas PSR, kuras kā ANO locekļi ir atzītas par daļējiem starptautisko tiesību subjektiem.

³⁷ Francija ir demokrātiska, bet unitāra valsts. Tās departamenti ir tikai administratīvi teritoriālas vienības, tiem nav sava valstiskuma.

³⁸ Oficiālais teksts: *Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1989, Nr. 32 (10.8.1989), 869. lpp.; sk. arī: *Padomju Jaunatne*, 9.8.1989, 2. lpp.

³⁹ Sk. pamatoto kritiku *Tālavus Jundzis*: Pārdomas pēc sesijas. — *Padomju Jaunatne*, 8.8.1989, 1. lpp.

⁴⁰ Oficiālais teksts: *Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1989, Nr. 32 (10.8.1989), 869. lpp.; sk. arī: *Padomju Jaunatne*, 9.8.1989, 2. lpp.

⁴¹ Kadu veidojumu nevar piespiest kļūt par valsti, ja tas pats to *negrib*: piemēram, Taivāna objektīvi atbilst visiem trim valsts kritērijiem (teritorija, iedzīvotāji un suverēna, efektīva valsts vara), taču tā kā tā sevi uzskata nevis par suverēnu valsti, bet tikai par Ķīnas republikas provinci, tad no starptautisko tiesību viedokļa Taivāna nav suverēna valsts, sk. *J. Crawford*: The Creation of States in International Law, 1979, p. 151.

⁴² Par valstīm nevar uzskatīt Islaicīgu veidojumus. Siem veidojumiem jābūt stabiliem, ilgstošiem — tādēļ arī jaunu valstu atzīšana, ja to pastāvēšana ir problemātiska, bieži notiek tikai pēc tam, kad tās ir parvarējušas visus iekšējos un ārējos konfliktus. Tādējādi arī Latvijas Republika tika vispārēji *de jure* atzīta tikai 1921. gadā, pēc uzvaras Atbrīvošanas cīņās.

⁴³ *Otto Kimminich*, op. cit., S. 159; *Alfred Verdross, Bruno Simma*, op. cit., S. 655; sk. arī Starptautiskās arbitražas spriedumu *Island of Palmas* gadījumā, Reports of International Arbitrage Awards, II, S. 838.

⁴⁴ Sk. *Reinhold Zippelius*: Allgemeine Staatslehre, 10. Aufl., München 1988, S. 373 ff.

⁴⁵ *Alfred Verdross, Bruno Simma*, op. cit., S. 234 ff.

⁴⁶ Ja PSRS pārvērstos par suverēnu republiku konfederāciju, tad, starp citu, būtu jālikvidē arī kopējā PSRS pilsonība, jo pilsonība var būt vienīgi valstīm, bet ne starptautiskām organizācijām.

⁴⁷ Šajā virzienā, bet ļoti nekonsekventi, iet arī PSRS konstitūcijas grozījumu priekšlikumi, kurus Latvijas PSR Augstākā Padome 1989. gada

6. oktobrī ir iesniegusi PSRS Augstākajai Padomei, sk. *Ciņa*, 18.10.1989, 1. lpp. Kā zināms, PSRS Augstākā Padome šos priekšlikumus noraidīja, un, izejot no PSRS konstitūcijas prioritātes, pieprasīja mainīt Baltijas republiku konstitūcijas un turpmāk atzīt PSRS konstitūcijas un likumdošanas prioritāti, sk. *Ciņa*, 12.11.1989, 4. lpp.

⁴⁸ Pašreizējā situācijā tālād uz ekskluzīvu teritoriālo suverenitāti starptautiskie tiesiskie joprojām eksistējošās, bet ricībnespējīgas Latvijas valsts teritorijā saskaņā ar savu konstitūciju pretendē gan PSRS, gan Latvijas PSR — divi valstiski veidojumi, kuru valstiskā kvalitāte ir apšaubāma. Šī visai kuriozā juridiskā situācija ir vismaz tikpat komplīcēta kā Berlīnes situācija (Berlīnē formāli skaitās okupācijas statuss, un arī tur saduras vismaz trīs dažādas interpretācijas — Rietumvalstu, VFR un PSRS, kas kopā ar VDR interpretē Berlīnes statusu dažādi). Taču šeit diskutētas juridiskās problēmas nebūt nav tikai abstrakcijas, jo ar tām saistās ļoti konkrētas valstiski politiskas realitātes, kuras tieši ietekmē cilvēku dzīvi.

⁴⁹ Pieņemot, ka vēlēšanas būs notikušas bez viltojumiem, ka visiem politiskiem spēkiem būs bijusi faktiskā iespēja uzstādīt savus kandidātus un par tiem brīvi agitēt, tad tomēr šo vēlēšanu *vājais punkts* no demokrātiskās leģitimācijas viedokļa joprojām paliek tas, ka tajās piedalās ne tikai starptautiski atzītās *Latvijas Republikas pilsoņi*, bet arī Latvijas teritorijā dzīvojošie ārzemnieki (PSRS pilsoņi), ieskaitot pat tur stacionētos PSRS karaspēka daļu piederīgos. Tiesību valsti *vēlēšanu tiesības parlamentā* (ne komunālās pašpārvaldes orgānos) ir nesaraucjami saistītas ar pilsonību. Tās demokrātiskā valsti būdība ir kļuvis par centrālo pilsonības jēgu (jo gandrīz visas citas jomas ārzemnieku tiesiskais statuss var tikt pielīdzināts savu pilsoņu statusam), sk. arī 17. vēri.

⁵⁰ *Ignaz Seidl-Hohneveldern*: Lexikon des Völkerrechts. Neuwied, Darmstadt 1985, S. 253.

⁵¹ Līdzīgu priekšlikumu isi pirms savas nāves 1989. gada rudenī izteica akadēmiķis Andrejs Saharovs: «Lai atrisinātu nekrievu tautu nacionālās pašnoteikšanās jautājumu, katra savienotā un katra autonomā republika vispirms jāpasludina par neatkarīgu un tad to iedzīvotājiem brīva referenduma ceļā jānodrošina iespēja vai nu šo neatkarību paturēt, jeb arī saslēgties jaunā federācijā vai konfederācijā. Šī objektīvi ir vienīgā iespēja, kas patiešām *atrisinātu*, nevis tikai aplāpētu vai atliktu PSRS tautu pašnoteikšanās jautājumu.» Pēc viena no demokrātiski noskaņotās «starp-reģionālās parlamentāriešu grupas» līdera Aleksandra Kazanņika vārdiem, šo atrisinājumu *pilnībā* atbalsta ap 300 līdz 350 no 2250 PSRS tautas deputātiem, sk. interviju ar Kazanņiku — *Viktors Daugmalis*. Kopus ceļus meklējot, *Literatūra un Māksla*, 9.12.1989, 6. lpp.

Šāds konsekvents atrisinājums, protams, lielāki daļai impēriski orientētajam, «agresīvi paklausīgajam» tautas deputātu vairākumam vēl nav pieņemams, taču sabiedriskās domas attīstība Krievijā un citās republikās šajā virzienā atrodas vēl tikai pašā sākumā. Padomju Savienībai modernizējoties, šim atrisinājumam tuvākā vai tālākā laikā garām paiet nevarēs. Padomju Savienībai būs jāseko citu koloniālielvalstu pēdās un jānodrošina vēstures gaitā pakļautajām tautām brīva izvēles iespēja. Francijā De Gollis to saprata pats un «no augšas» četru gadu laikā (1959—1963), pārvarot ievērojamu konservatīvo spēku pretpiedienu, likvidēja Francijas impēriju; angļu sabiedriskās domas pārmaiņa un tās rezultātā ievadītā impērijas likvidācija notika gandrīz tikpat straujā tempā. Taču arī Krievijas sabiedriskā doma, mazpamazām izplatoties demokrātijas idejām, sapratīs, ka PSRS kā valstisks veidojums uz piespiedu bāzes ir vēsturisks anahronisms, kurš kavē visu PSRS tautu — pirmām kārtām Krievijas — modernizāciju. Tādēļ šis Saharova priekšlikums un tā visai ievērojams atbalsts progresīvajos PSRS tautas deputātos ir uzskatāms tikai par attiecīgā Krievijas *sabiedriskās domas procesa sākumu*, kuru aktīvi veicināt būtu viens no Latvijas politisko spēku galvenajiem uzdevumiem.

Vai Baltijas valstu tautas tad piekritīs konfederācijas variantam, jeb tās drīzāk izvēliesies paturēt Padomju Savienībai draudzīgas, bet neatkarīgas valsts statusu, ir cits jautājums. Taču daudzas citas tautas, piemēram, Vidusāzijas tautas, droši vien izvēliesies izveidot zināmas konfederatīva vai pat federatīva rakstura attiecības ar Krieviju.

⁵² Sk. *Alfred Verdross, Bruno Simma*, op. cit., S. 239 ff.

⁵³ Nav pareiza šād un tad izteiktā visai primitīvā doma, ka tad automātiski būtu jāatdzimst «Ulmaņa laikieki», t. i., atjaunotos tās politisks un juridisks stāvoklis, kurš eksistēja 1940. gada 17. jūnijā. Valstij atjaunojoties, jaunā valsts vara *pati nolems*, kādas tiesības — līdz jaunu tiesību normu izstrādāšanai — tiks pārņemtas no neatkarīgās Latvijas Republikas pirms 1940. gada 17. jūnija un kādas varbūt tiks pārņemtas no starplaika — padomju perioda — tiesībām.

⁵⁴ Arī Latvijas Republikas likumdošana, īpaši 1919. gada 23. augusta pavalstniecības likums (publicēts *Atmoda*, Nr. 30, 17.7.1989), no starptautisko tiesību viedokļa joprojām ir spēkā, un tajās valstīs, kuras neatzīst prettiesisko aneksiju, saskaņā ar starptautisko privāttiesību normām tiek arī praktiski pielietota (visbiežāk — ģimenes, laulības un mantojumu lietās), sk. 3. vēri uzdotos avotus.

⁵⁵ To labi apzinājas arī Lielbritānijas valdība, 1968. gadā prettiesiski piesavinoties Baltijas valstu zeltu. Taču tā nerekinājas ar to, ka drīzumā atjaunotos neatkarīgo Baltijas valstu valdības, kuras varētu prasīt no Lielbritānijas zaudējuma atlīdzību. Lielbritānijas valdības pārstāvis tādēļ arī parlamentā paskaidroja, ka, ja Baltijas valstis atjaunotos, tās varēs šajā jautājumā griezties pie britu valdības, sk. *Inārs Brēdrihs*: Baltijas zelts un Anglijas intereses, op. cit., 25. lpp.

⁵⁶ *Jānis Peters*: Par republikas suverenizāciju, par neatkarīgu cilvēku, *Literatūra un Māksla*, 2.12.1989, 2. lpp.

⁵⁷ Te būtu jāuzsver, ka PSRS vadība beidzamos gados ir mainījusi savu līdzšinējo negatīvo nostāju pret «buržuāziskajām» starptautiskajām tiesībām un tagad vismaz oficiāli atzīst *starptautisko tiesību prioritāti par politisku*, sk. PSRS valdības Apvienotajām Nācijām iesniegto memorandumu par starptautisko tiesību attīstību, *Sovetskoje gosudarstvo i pravo*, 1987, Nr. 4, 67. un sekojošās lpp., *V. S. Vereščetin, R. A. Mjullerson*: *Novoje mišlenije i meždunarodnoje pravo*, *Sovetskoje gosudarstvo i pravo*, 1988, Nr. 3, 3. un sekojošās lpp.

Jurijs Družnikovs (dz. 1933. g. Maskavā) — rakstnieks un vēsturnieks. Beidzis Maskavas Pedagoģisko institūtu, pasniedzis krievu un padomju vēsturi un literatūru, strādājis par žurnālistu, zinātnes nodaļas vadītāju laikrakstā «Moskovskij Komsomojec». PSRS izdotas astoņas viņa grāmatas un divas lugas, to vidū divi romāni, stāstu krājums un divas grāmatas par bērnu audzināšanu. 1977. gadā Družnikovu sāka vajāt VDK, un viņš paziņoja par savu vēlēšanos emigrēt. Rakstniekam tika laupīta iespēja publicēties un uzstāties savā dzimtenē. 1987. gadā viņš saņēma atļauju izbraukt no Padomju Savienības. Ārzemēs publicēti viņa stāsti, kā arī raksti un esejas laikrakstos «New York Times», «Washington Post», «Rusckaja Misl», «Novoje Ruskoje Slovo» u. c.

PEN kluba goda biedrs, Kalifornijas universitātes (ASV) profesors. Nedaudz saīsināti publicējam Jurija Družnikova grāmatu «Mīts par Pavļiku Morozovu», kas 1988. gadā nākusi klajā Londonā.

JURIJS DRUŽNIKOVS

MĪTS PAR PAVĻIKU MOROZOVU

BĪSTAMA TĒMA

Pavļika Morozova slava aizēnojusi daudzu citu varoņu popularitāti — Padomju Savienībā viņu zina visi, no maza līdz lielam. Par šo zēnu radīti simtiem dažāda žanra sacerējumu — no poēmām līdz operai. Viņa portretus varam aplūkot gleznu galerijās, uz atklātnēm, sēr-kociņu kārbu etiķetēm, pastmarkām. Varoņa slavināšanai izlietots milzīgs daudzums papīra, kinolentes, audekla un krāsu. Dažādās pilsētās atrodas viņa bronzas un granīta pieminekļi, statujas. Viņa vārdā nosauktajās skolās iekārtotas īpašas Pavļika Morozova zāles-muzeji, kur bērnus svinīgi uzņem pionieros. Šī zēna krūšutēli tiek pasniegti sporta sacensību uzvarētājiem. Pavļika Morozova vārdā nosaukti kuģi un bibliotēkas. Viņa oficiālais postenis — Padomju Savienības pionieris varonis № 001.

Kad 1982. gadā tika svinēta Pavļika Morozova varonīgās bojāejas 50. gadskārta, prese zēnu nosauca par «idejas mocekli». Par vietu, kur viņu nogalināja, rakstīts kā par svētnīcu, bet par pašu bērnu — kā par svēto. Ateistiskajā padomju presē tā negadās bieži, tā tiek atzīmētas tikai komunistiskās ideoloģijas pamatvērtības. Cilvēces vēsturē tādu slavu nav izpelnījis neviens bērns.

Ja gribat, īsi formulēsim varoņdarbu, kas varoni padarījis populāru. 30. gadu sākumā Pavļiks Morozovs ziņojis OGPU, proti, valsts slepenpolicijai, ko tagad dēvē par VDK, ka viņa tēvs esot padomju varas ienaidnieks. Tādā veidā viņš palīdzējis celt komunismu Padomju Savienībā. Tēvu arestējuši, un viņš bez pēdām pazudis noietnēs. Partijas ienaidnieki zēnu nogalinājuši. Pēc šiem notikumiem tauta viņu pasludinājusi par varoni. Kopš tā laika visi Padomju Savienības bērni skolās mācījušies viņa biogrāfiju, lai dzīvē rīkotos tā, kā to darījis Pavļiks.

Un, lūk, jaunais ziņu pienesējs, sava tēva nodevējs,

Maskava, centrs. Bronzas piemineklis pionierim varonim Pavļikam Morozovam — vienīgais pasaulē un, šķiet, pasaules vēsturē, — piemineklis ziņu pienesējam. Aiz kokiem redzama KPFSR Ministru Padomes ēka.

padarīts par nacionālo varoni milzīgā valstī ar tūkstošgadīgu pagātni. Šis stāsts padomju presē aprakstīts tik bieži, ka, šķiet, tajā nevarētu būt nekādu neskaidrību. Mēs viegli atradām šķērsli Maskavā, kas nosaukta Pavlika Morozova vārdā, tāpat arī parku un iespaidīgo pieminekli, kurā iemūžināts zēna tēls bronza ar lepmi paceltu sarkano karogu rokās.

Tajā pašā laikā, lasīdami grāmatu pēc grāmatas, mēs atklājam aizvien vairāk pārsteidzošu pretrunu gandrīz visos faktos pēc kārtas. Cik gadu bija Pavlikam Morozovam viņa varoņpīlnās nāves brīdī? Dažādos izdevumos atzīmēts dažāds vecums — no vienpadsmit līdz piecpadsmit gadiem. Bet kur viņš dzimis? Pavlika Morozova dzimto vietu Gerasimovku dažās grāmatās dēvē par ciemu, citās — par sādžu, tā atrodas ne vien Tobolskas guberņas Košukas rajonā, Obas-Irtišas apgabala Irbitas apriņķī, Omskas apgabalā (tātad Sibīrijā), bet arī Urālu apgabala Augštavdas rajonā un Sverdlovskas apgabala Tavdas rajonā (Ziemeļurālos).

Varoņa fotogrāfijas dažādos izdevumos pēc salīdzināšanas izrādījās dažādu personu attēli. Vēl dīvaināki mums likās Pavlika bojāejas apstākļi: viņš nebija nogalināts viens pats, bet kopā ar brāli, arī ziņu pienesēju, kurš nez kāpēc par varoni nekļuva. Auga pārslāpīto grāmatu grēdas. Tajās par pioniera slepkavām dēvētas dažādas personas; kopējais slepkavu skaits, kā mēs aprēķinājām, bija ne mazāk par desmit.

Mūsu izbrīns vēl vairāk pieauga, kad ielūkojāmies arhīvos. Visur atbilde skanēja vienādi: «Nekādu dokumentu par Pavliku Morozovu nav.» Mēs devāmies pāri Urāliem, uz Rietumsibīriju, uz zēna varoņa dzimteni — Gerasimovku. Taču arī tur, Pavlika Morozova memoriālajā muzejā, neatradās neviena personīgā lietiņa, neviena lapiņa no skolas burtnīcas, neviena ģimenes relikvija. Mēs apmeklējām arī citus Pavlika Morozova muzejus. Dokumentu vietā tajos rādīja zīmējumus, grāmatas, avīžu izgriezumus. Pat no svētajiem, kas dzīvojuši pirms tūkstošiem gadu, reizēm saglabājas kāda relikvija, bet Pavlika Morozova stāsts taču pieder divdesmitajam gadsimtam. Varbūt zēns nemaz nav dzīvojis, bet bijis viens no padomju literatūras izdomātiem pozitīvajiem varoņiem?

Atlika tikai pēdējā cerība: dzīvi liecinieki. Tomēr mēģinājumi uzzināt kaut ko vairāk, nekā izstādīts muzejā, sastapās ar neslēptu pretestību. «Ekskursantiem nav vēlams tikties ar ciema iedzīvotājiem,» paziņoja gide. «Zemnieki visu izprot neparēzi un var sarunāt ko lielu. Muzeja darbinieki organizē grupas tā, lai apmeklētāji, apskatījuši Pavlika Morozova slavas vietas, uzreiz brauktu prom no ciema.»

Mēs neaizbraucām. Taču aprunājāmies ar cilvēkiem un fotografēt nebija iespējams: allaž līdzās gatījās pa pavadoniem. Nācās no ciema aizbraukt, tad vēlreiz atgriezties un, vairoties no amatpersonām, staigāt no mājas uz māju. Tomēr arī šoreiz zemnieki, ar ko runājām, vai nu atteicās atbildēt uz jautājumiem, vai arī izvairījās no asākiem pavērsieniem, baidīdamies būt atklāti.

Jutāmies pārsteigti, ka jau pirmo liecinieku vēstījumi par notikumiem Gerasimovkā varoņa biogrāfiju papildināja ar daudzām negaidītām ziņām. Oficiālie teksti bija melojoši. Kad mums izdevās atrast Pavlika Morozova īsto fotoattēlu, kas nekad nebija publicēts, kļuva skaidrs, ka visas varoņa fotogrāfijas enciklopēdijās, mācību grāmatās un romānos, uz atklātnēm un pastmarkām ir viltotas.

Noslēpumainie notikumi, kā pastāstīja liecinieki, turpinājušies arī pēc Pavlika Morozova noslepkavošanas. Māja, kurā zēns dzīvojis, nodedzusi līdz pamatiem, dedzinātāju tā arī neesot atraduši. Pavlika Morozova mirstīgās atliekas naktī pārvestas no vienas vietas uz otru.

Lai atklātu pusgadsimtu vecu patiesību, mums bija jāpastedzdas: dažu šīs traģēdijas liecinieku vecums tuvojās simtgadei. Daudzus no viņiem dzīve bija izkaisījusi pa dažādām pilsētām. Privātmeklēšanu padomju valstī vispār ir grūti veikt. Turklāt šī bija viena no neaizskaramajām tēmām, un ikviens riskants jautājums, jebkura atkāpe ziņkārīgajam draudēja ar smagām sekām. Izmeklēšanu vajadzēja veikt ļoti uzmanīgi, un lasītājs pats vēlāk sapratīs, kāpēc. Turklāt oficiālā propaganda nebija snaudusi. Pusgadsimta laikā Pavlika Morozova biogrāfija bija apaugusi ar tik krāšņu tērpu, ka Pavlika vienaudži sarunās ar mums lielākoties atcerējās to, kas lasīts grāmatās. Pat astoņdesmitgadīgā Tatjana Morozova, varoņa māte, pastāstījusi

mums daudz ko tādu, kā literatūrā nebija, piebilda: «Kā grāmatās rakstīts, tā ir pareizi.» Vēl precīzāk atšķirību starp patiesību un mītu noformulēja viens no bijušajiem Pavlika Morozova klasesbiedriem: «Es pastāstīšu, kā bija, bet vēlāk jūs paši pieliksiet klāt, ja vajadzēs. Citādi nevar.» Šo zinību bija apguvuši pat neizglītoti cilvēki.

Vēlāk dažos mājas arhīvos, kas piederēja asiņainās traģēdijas Gerasimovkā lieciniekiem, mēs sameklējām dokumentus, kas, brīnumainā kārtā saglabājušies, kompensēja cilvēka atmiņas nepilnības. Mums laimējās atrast unikālus slepenus arhīva materiālus, bez kuriem šī grāmata par vienu no padomju sistēmas vājākajām vietām nebūtu tapusi.

Kādus tad varoņdarbus bija veicis šis zēns, kura dzīve daudzām padomju ļaužu paaudzēm kalpoja par paraugu un atdarināšanas cienīgu piemēru? Kāpēc un kas nogalināja Pavliku Morozovu? Kā un kādam nolūkam ziņu pienesējs tika padarīts par nacionālo varoni?

Mēs sāksim izmeklēšanu, paziņojot trīs neapstrīdamus faktus. Pirmkārt, leģendārais Pavliks Morozovs patiešām dzīvojis. Otrkārt, viņš patiešām ticis nogalināts. Kad nogalināts, nav zināms, bet bēres notikušas 1932. gada 7. septembrī — un tas ir trešais fakts. Viss pārējais vēl priekšā.

TIESA UZ SKATUVES

1932. gada 2. novembrī vietējā avīzē «Tavdas Strādnieks», lieliem burtiem iespiests, parādījās paziņojums:

PEDEJĀ BRĪDĪ

**1932. GADA 25. NOVEMBRI PULKSTEN 6 VAKARĀ
STAĻINA VĀRDĀ NOSAUKTAJĀ KLUBĀ
SĀKSIES PARAUĞPRĀVA
PRET PIONIERA MOROZOVA SLEPKAVĀM.
TIESĀS APGABALTIESAS IZBRAUKUMA SESIJA.
IEEJA ZĀLE BRĪVA.**

Tavda ir neliels rajona centrs taigā. Līkumotas ieliņas pussagrūvušas mājas, netāra dzelzceļa stacija, kur stāvrūdām sablīvējušies preču sastāvi ar kokmateriāliem. Tavdai apkārt paretam atrodas sādžas, arī Gerasimovka, kur bija nogalināts Pavliks Morozovs. Braucot ar vilcienu no Tavdas pusi dienakts, var nokļūt Urālu galvaspilsētā Sverdlovskā, pārejas punktā no Krievijas Āzijas daļas uz Eiropu. Taču izbraukt no Tavdas nav tik viegli. Uz šejieni allaž sūtījuši spaidu darbos. Stacijā vēl šobaltdien dežurē milicija, ļaudis civildrēbēs ar tipisku sejas izteiksmi. Tā izskatījās Tavda vēl pirms pusgadsimta, parastas Sibīrijas ziemas sākumā 1932. gadā. Taču notikumi šeit risinājās neparasti.

Lielo koka ēku, Staļina vārdā nosaukto klubā Staļina ielā, ugunsgrēkā izdeguša, par godu šim notikumam steidzīgi atjaunoja. Pirms prāvas pilsētā tika organizētas darbaļaužu demonstrācijas. Plakāti pieprasīja nāvi pioniera Pavlika Morozova slepkavām. Uz mītiņu kluba priekšā atveda ap tūkstošiem bērnu, arī pašus mazākos, no visām rajona skolām. Pat bērni turēja plakātus ar prasību vainīgos nošaut. Prāvas translācijai kara radisti iertkoja 500 skaļruņus.

Tomēr nevajag pārvērtēt masu entuziasmu, par ko tik daudz rakstīja avīzēs. Šī notikuma aculiecinieka, jauna Sverdlovskas avīzes «Komūnas ausma» korespondenta, Solomeina, nublicētās piezīmēs teikts, ka viss pasākums bijis ielānots, pavēlēts un organizēts iepriekš. Visām apgabala sādžām ticis dots rīkojums no augšas. Rajona partijas komiteja un izpildkomiteja izsūtījusi telegrammas: «Organizēt mītiņu», «Nosūtīt uz prāvu delegātus», «Organizēt dāvanu valstij — sarkankarogotu vezumu rindu ar labību». Telegrammās jau iepriekš bijis norādīts, cik cilvēku sapulcēt un cik maisus ar labību nosūtīt.

Tiesas priekšvakarā Gerasimovkā ieradās agitbrigādes un pūtēju orķestris. Veikals tirgojās ar degvīnu bez ierobežojumiem. Pēc mutvārdu žurnāla un kordziedāšanas, kad jau trība bija sasniegusi kulmināciju, paziņoja, ka nākamajā dienā notikšot paraugprāva. Lūk, ko mums pastāstīja ciema sargs Grigorijš Parļonovs: «Mūs atveda agri no rīta desmit pajūgos

ar sarkaniem karogiem. Sals — tā ap trīsdesmit grādiem, un zirgi braši rikšoja. Daži tikai pa ceļam uzzināja, kāpēc ved. Tam, kurš negribēja braukt, apsoltīja bezmaksas bufeti.»

Prāvas sākumu, kas bija paredzēts vakarā, lai zemnieki no apkārtnējiem ciemiem paspētu ierasties Tavdā, atlika par stundu pusotru. Apkārt klubam stāvēja čeki uz šautenēm. Kad mītiņš pie kluba beidzās, sardze atslēdza durvis. Ieeja nebija brīva — laida iekšā tikai delegātus, pārskaitot cilvēkus pēc sarakstiem.

Sešsimt vietām paredzētajā kluba zālē sanāca ap tūkstoš skatītāji. Avīžu ziņas par to, ka zālē atradušies divi tūkstoši, izklausās pārspīlētas. Tomēr cilvēki sēdēja uz grīdas starp rindām un balstīja sienas. Zālē atradās daudz bērnu. Otrajā rindā, pretī tiesnešiem, nosēdināja mirušo zēnu, Pavļika un Fedjas, māti Tatjanu Morozovu ar trešo dēlu Alekseju uz rokām. Par spīti spalģajam salam, zāli nekurināja, taču arī nevēdināja, lai siltums neizietu ārā. Valdīja neciešama smirdoņa.

Izrāde, ko redzēja skatītāji, bija tik iespaidīga, ka vēl pēc pusgadsimta aculiecinieki to nebija aizmirsuši un izstāstīja visu līdz sīkumam. Vīrs satuves lēnām pacēlās mels priekšgars, pavērdams skatam sarkanus lozungus. Dibenplānā atradies vietējā mākslinieka zīmētais Pavļika portrets. Pa kreisi no portreta aicinājums: «Pieprasām slepkavas sodīt ar nāvi», pa labi — «Uzbūvēsim lidmašīnu «Pionieri Pavļiks Morozovs»».

Uz apsūdzības sola — pieci cilvēki konvoja apsardzībā: Pavļika krusttēvs — zemnieks Arsēnijs Kulukanovs, Pavļika vecmāmiņa Ksenija un vectēvs Sergejs Morozovs, viņa brālēns Daņila Morozovs un otrs krusttēvs Arsēnijs Siļins. Izlasīt pie sienām piekārtos lozungus — un tad arī tikai pa zīlēm — varēja tikai viens no apsūdzētajiem — pāraugušais skolnieks Daņila Morozovs. Trīs pārējie paraksta vietā pratināšanas protokolā atzīmējās ar tintē pamērcētu labās rokas īkšķi; piektais, Arsēnijs Siļins, arī neprata lasīt, taču ar tinti varēja uzvilkt ķeburu.

Pie galda ar sēru pārklāju sēdēja tiesnešu brigāde no Sverdlovskas: priekšsēdētājs Zagrevskis, tautas piesēdētāji Kļimenkova un Borozdina; pa labi — sabiedriskie apsūdzētajī: Jauno pionieri centrālā biroja un laikraksta «Pionerskaja Pravda» pārstāvis Smirnovs, Urālu apgabala komjaunatnes komitejas pārstāvis Urins, prokurors Zjabkins. Pa kreisi — advokāts Ulasenko. Tiesas gaitu protokolē sekretāre Makaridina. Visi kopā viņi saucās — Urālu apgabala tiesas izbraukuma sesija.

Stīkāk par tiesu ik dienas rakstīja vietējā avīze «Tavdas Strādnieks». No atskaitēm var nojaust, ka šī nebija parasta apsūdzība. Oficiāli tā bija politiska prāva. Bet praktiski — kluba uzvedums ar jau sadalītām lomām, starpbrīžiem un bufeti. Pēdējais cēliens beidzās ar spriedumu.

Mums izdevās iegūt «Izmeklēšanas lietu № 374 par brāļu Morozovu noslepkavošanu», ko sagatavojusi OGPU Urālu slepenā politiskā nodaļa, ko turpmāk mēs sauksim vienkārši par «Lietu № 374». Aktīs atradām «Noslēguma apsūdzību», ko izmeklēšana sagatavojusi tiesai. Tiesas spriedumu publicēja 1932. gada 30. novembrī avīzē «Tavdas Strādnieks». Lai saprastu slepkavības oficiālo traktējumu, iepazīstināsim ar abu šo dokumentu fragmentiem.

No apsūdzības. «Pāvels Morozovs, pionieris, jau gadu uzticīgi, aktīvi cīnījās pret šķiras ienaidnieku, kulakiem un viņu piekritējiem, uzstājās sapulcēs, atmaskodams kulaku ļaundarījumus un par tiem vairākkārt ziņoja...»

No sprieduma. «Gerasimovkas ciemā, kur līdz šim nebija ne partijas, ne komjaunatnes šūniņas, ne kolhoza, pioniera Morozova aktīvā iestāšanās par kampaņu realizāciju... viņa dzimtā radīja mežonīgu naidu pret Pāvelu...»

No apsūdzības. «Kulaki baidījās no turpmākiem Pāvela Morozova ziņojumiem varas iestādēm un nolēma ar pionieri Pāvelu Morozovu izrēķināties. Kulukanovs un Siļins par Pāvelu Morozovu sacīja: «Šitas pionieris, pienapuika komunisti neļauj mums dzīvot, viņš jānovāc par katru cenu.»»

No sprieduma. «Minētā slepkavība gatavojās ilgi pirms tās īstenošanas, bet pats izrēķināšanās akts... nebija nekas cits, kā vēlme, jau sen iedomāta lēmuma piepildījums.»

No apsūdzības. «Kulaks Arsēnijs Kulukanovs, uzzinājis, ka

Pavļiks Morozovs kopā ar brāli Fjodoru devušies uz mežu ogot, 3. septembrī iegājis pie Daņilas Morozova, pierunājis to nogalināt pionieri Pāvelu Morozovu un Fjodoru, iedevis 30 rubļus, reizē lūgdams Daņilu, lai tas pieaicinātu pie Pāvela un Fjodora noslepkavošanas savu tēvoci Sergeju Morozovu, ar kuru Kulukanovs jau agrāk bija sarunājis...»

No sprieduma. «No Kulukanova Daņila devās mājās. Tur izstāstīja sarunu vectēvam Sergejam. Sergejs Morozovs, redzēdams, ka Daņila ņem no galda nazi, ne vārda neteicis, izgāja no mājas un kopā ar Daņilu devās pa ceļu, pa kuru vajadzēja atgriezties brāļiem Morozoviem. Turklāt, kad apsūdzētie jau bija izgājuši no ciema, Sergejs Morozovs Daņilam sacīja: «Ejam sist, skaties, tik nenobīsties!»»

No apsūdzības. «Panācis Pāvelu, Daņila Morozovs, neteicis ne vārda, izrāva nazi un trieca to Pāvelam vēderā...»

No apsūdzības. «Deviņgadīgais Fedja ieraudājis metās bēgt, taču viņu saķera Sergejs Morozovs, un tūlīt pat pieskrējusais Daņila zēnu nodūra. Pārlicinājies, ka Fedja beigts, Daņila pienāca pie Pāvela un vēl vairākas reizes iedūra ar nazi.»

No apsūdzības. «Izdarījis slepkavību, Sergejs Morozovs izkratīja no maisa ogas, ko bija salasījis Pāvels un Fjodors; kopā ar Daņilu viņš uzvilka šo maisu Pāvelam Morozovam galvā, pēc tam Sergejs Morozovs Fjodora līķi pavilka nostāk no ceļa, mežā, bet Daņila tāpat rīkojās ar Pāvela līķi. Sergejs un Daņila Morozovi, atgriezušies no meža pēc slepkavības... pamanījuši sev uz drēbēm asins traipus, pārgērbās un lika Ksenijai Morozovai (Sergeja sievai) izmazgāt asiņaino apģērbu, lai slēptu nozieguma pēdas. Ksenija Morozova, uzzinājusi par pastrādāto noziegumu, iemērcā notriektās drēbes (bikses, kreklu), taču izmazgāt tās nepaspēja, jo pie kratīšanas krekls un bikses iemērkta veidā tika konfiscēti.»

No sprieduma. «Nākamajā dienā Ksenija Morozova — viņa pati to nenoliedza — uzzinājusi par Pāvela un Fjodora slepkavību, bet, kad zēnus sāka meklēt, viņa, Ksenija, šo apstākli slēpa.»

No apsūdzības. «Kratīšanā, aiz ikonām aizbāzta, atrada nazi, ar ko izdarīta slepkavība.»

Slepeno izmeklēšanas dokumentu rūpīga izpēte, kas ilga divarpus mēnešus, publicēto tiesas materiālu, aculiecinieku ziņojumos ļāva atrast daudz pretrunu un nesakrītību izmeklēšanas un tiesas procesa gaitā.

Brāļi Pavļiks un Fedja devušies uz mežu pēc dzērvenēm — kad, uz kuriem un kas zinājis par to, ka viņi izgājuši, ne izmeklēšana, ne tiesa nav noskaidrojusi. Tiesa nejautāja, kāpēc trīs diennaktis neviens nemeklēja pazudušos bērnus. Kāpēc neviens nepievērsa uzmanību, kā kauca Morozovu suns, atgriezdamies no meža bez bērniem?

Daži traģisko notikumu fakti reizē eksistē vairākos variantos, bet tiesa nenoskaidroja, kurš no tiem atbilst patiesībai. Palika neizzināts, kad tieši slepkavība izdarīta. Mežā, liktenīgajā vietā, netika izdarīts neviens fotouzņēmums. Izmeklētajī līdz turieni nebija tikuši, nebija redzējuši nedz līķus, nedz arī fiksējuši nozieguma pēdas vai aprakstījuši slepkavības vietu. Iecirkņa milicis Titovs viens pats, bez lieciniekiem, sastādījis un parakstījis «Līķu piecelšanas protokolu».

Pēc aculiecinieku nostāstiem, milicis Titovs protokolu rakstījis nevis 6. septembrī, bet vēlāk, ar atpakaļejošu datumu, kad viņam to pavēlēts darīt. Ciemā dzīvojis feldšēris, arī viņu paaicinājuši radinieki. Solomeina, pirmā žurnālista, kas ieradās Gerasimovkā, bloknotā starp citām aculiecinieku ziņām atrodam Pavļika tēvoča Oņisima Ostrovska sašutuma pilnos vārdus: «Jo vajag tikai apskatīt brūces. Viņi nav ne aplaupīti, ne sabraukti, vīnu nav apdzērušies, bet gan ļaunprātīgi nogalināti.» Feldšēris atteicās izdarīt sekciju. Un tomēr viņš bija vienīgais mediķis, kas redzēja līķus. Feldšēra atteikšanās ir saprotama: laiki bija tādi, ka viņš vienkārši nobijās. Tomēr ne izmeklētāji, ne tiesa viņu nebija pat iztaujājuši, lai gan feldšēris droši vien būtu pateicis vairāk, nekā to uzrakstīja pusanalfabētiskais milicis «Līķu piecelšanas protokolā». Tiesai bija zināms, ka uz ciemu zvanīts no Tavdas un pavēlēts bērņus apbedīt līdz izmeklētāja atbraukšanai, taču tā arī palika nenoskaidrots, kas devis pavēli tik steidzīgi rīkoties.

Otrajā Lielās padomju enciklopēdijas izdevumā teikts: «Slepkavas tika noķerti.» Ja reiz «noķerti», tātad vainīgie tikuši vajāti vai vismaz meklēti kā personas, kas vairījušās

no atbildības. Ne izmeklēšana, ne tiesa, ne žurnālisti neuzdeva svarīgo jautājumu: «Kāpēc noziedznieks izdarījis noziegumu tik tuvu ciematam, pat nemēģinot slēpt nozieguma pēdas?» Blakus taču atradās purvs, liķi tur būtu nogrimuši, un vainu pēc tam varētu novelt uz lāčiem, kuru tajos laikos bija ne mazums. Tiesu neizbrīnīja fakts, ka neviens no aizdomās turētajiem nemēģināja izvairīties no aresta, lai gan šajās nomaļajās vietās viegli būtu aiziet uz citu ciemu pie radniekiem vai vienkārši paslēpties taigā.

Lieta par Pavļika un Fjodora slepkavību bija saistīta ar Pāvela ziņojumu par tēvu un viņa arestu. Taču izmeklēšana pat nemēģināja pieaicināt par liecinieku konflikta pirmcēloni — Pavļika tēvu Trofimu Morozovu, kas atradās nometnē. Viņu nenopratināja arī tiesā.

Galvenais apsūdzēto vainas pierādījums bija citāti no vadoņu Staļina un Molotova referātiem par to, ka šķiru cīņa saasinoties, un apsūdzētie kalpoja kā šīs tēzes pareizības pierādījums. Prokurors runāja par gaidāmo piecgadi, kurā tikšot uzcelta bezšķiru sabiedrība, un tādēļ naidīgo šķiru pārstāvji (viņš norādījis uz apsūdzētajiem) esot jāiznīcina. Sabiedriskie apsūdzētāji vispār nepierādīja vainu — viņi pacēla virs galvām biezas vēstuļu un telegrammu pakas no Urālu proletāriešiem, pionieriem, laikraksta lasītājiem u. c. ar prasību tiesājamās nošaut.

Ar apsūdzētajiem tiesneši runāja uz «tu». Kseniju Morozovu atskaitēs no tiesas zāles dēvē par «veceni», bet attaisnoto Arsēniju Siļinu — par «slepkavu».

Izmeklētāju rīcībā bija divi Sergeja Morozova mājā iegūti lietišķie pierādījumi: kratīšanas laikā atrastais nazis un asinīm notraipītās bikses ar kreklu; nebija tikai skaidrs, kam tās piederēja — Daņilam vai vectēvam, un — kā asinis uz tām bija. Tiesa neizdarīja asins traipu ekspertīzi. Neskatoties uz neskaidrībām, tiesa nepieprasīja otrreizēju izmeklēšanu.

Vēl vairāk, reālu pierādījumu vietā daži apgalvojumi prāvā nāca no žurnālistu sacerējumiem. «Pionerskaja Pravda», piemēram, paziņoja, ka Gerasimovkas kulaki esot apsolījuši par slepkavību samaksāt zeltu. Apsūdzībā zelts netika pieminēts. Taču tiesā, kā raksta avīze «Tavdas Strādnieks», atkal parādījās atalgojuma tēma.

PRIEKŠSĒDĒTĀJS. Kulukanovs tev apsolīja zeltu, bet vai tu zināji, ka viņam ir zelts?

DAŅILA MOROZOVS. Zināju. (Viņš neatbild, vai kāds ir solījis, devis, neatbild, vai viņš pat būtu ņēmis. — **J. D.**) **PRIEKŠSĒDĒTĀJS.** Saki taisnību, Daņila. Vai viss, ko tu šeit tiesai stāstīji, ir taisnība, jebšu tu vienkārši pūti pīlītes?

DAŅILA MOROZOVS. Es runāju, kā ir, man nav, ko slēpt, ja reiz vainīgs, tad vainīgs.

Ja ticam atskaitēm avīzēs, vainīgie labprātīgi atzinušies slepkavībā un atmaskojuši cits citu. Vecmāte, «gara auguma vecene melnās drēbēs», apvainoja vectēvu un visus pārējos. Arī vectēvis visus apsūdzēja, kaut arī lakoniskāk. Daņila, atmaskojot savus radniekus, izskatījās itin jautrs. Tomēr bijusī Tavdas iedzīvotāja Anna Tolstoja, kas atradās tiesas zālē, mums apgalvoja: neviens no apsūdzētajiem neesot atzinies, ka ir slepkavojis, un viņa to lieliski atceroties. Neviens!

Apsūdzības liecinieki (apmēram desmit cilvēki) arī neuzrādīja faktus, bet pieprasīja tiesai pret apsūdzētajiem izmantot augstāko sociālās aizsardzības ieroci, proti, nāvessodu. Aizstāvības liecinieku vispār nebija. Prāvā piedalījās tikai viens aizstāvis Ulasenko, kurš kārtējās sēdes laikā iznāca priekšā un zālei paziņoja, ka esot sašutis par aizstāvāmo rīcību un atsakoties viņus aizstāvēt. Pēc tam advokāts demonstratīvi atstāja zāli, un prāva beidzās bez viņa līdzdalības. Tiesnesis un prokurors pieprasīja, lai jaunākais mazdēls liecinātu pret saviem radniekiem, un desmitgadīgais Aleksejs Morozovs, iepriekš samācīts, ko teikt, pieprasīja sava vectēva un vecmāmiņas nāvi.

Šis process turpinājās četras dienas. Spriedumā bija teikts: «Arsēniju Kulukanovu, Sergeju Morozovu, Daņilu Morozovu, Kseniju Morozovu — atzīt par vainīgiem pioniera Pāvela Morozova un viņa brāļa Fjodora slepkavībā, izdarīt uz šķiru naida pamata, un saskaņā ar kriminālkodeksa 58.8 pantu visiem četriem piespriest augstāko sociālās aizsardzības mēru — nošaušanu.» Pavļika tēvoci Arsēniju Siļinu nesaprotamas un viņam laimīgas loģikas dēļ attaisnoja.

Zemniekiem nezināmi jaudis, kas stāvēja pūlim aizmugurē, skali dziedāja partijas himnu — «Internacionāli», žurnālisti rakstīja: himnu pārtvērusi visa zāle. Šī detaļa ir apšaubāma: Gerasimovkas zemnieki diez vai prata izrunāt pat dziesmas nosaukumu.

Tātad bez pierādītas vainas tika nošauti trīs vecīši: vectēvs 81 gada vecumā, viņa 80 gadu vecā sieva, 70 gadu vecais znots. Kopā ar viņiem nogalināja deviņpadsmitgadīgo mazdēlu. Zemnieks Prokopenko mūs centās pārliecināt, ka tiesājamās nošāvuši uzreiz. Viņus pieveduši pie bedres, likuši novilkt labās drēbes un izraibinājuši lodēm. Par to sīkāk cietās stāstījuši aģitatori no partijas rajona komitejas.

Izrāde, kas lika pamatus Pavļika Morozova pasaules slavai, bija beigusies. Vēl vairākas dienas Tavdas stacija un ielas mudžēja no iebrāucējiem — miličiem, zaldātiem, cilvēkiem civildrēbēs, žurnālistiem — visiem tiem, kas organizēja pa visu zemi izslavēto paraugprāvu.

Kāpēc šī tiesa varas iestādēm bija vajadzīga? Kas īstenībā bija Pavļiks Morozovs? Kādu varoņdarbu viņš paveica?

KĀ DĒLS NODEVA TĒVU

Pavļika Morozova senčus birokrātiski varētu dēvēt par cittautiešiem, proti, nekrievu tautības pilsoņiem. Viņi bija dzīvojuši Krievijas impērijas Rietumos — Baltkrievijā. Pavļika tēvs un māte bija baltkrievi pēc izcelšanās, dzimšanas vietas un dokumentiem. Arī pats Pavļiks bija baltkrievs. Šo detaļu varētu pat nepieminēt, ja varas iestādēm nebūtu labpaticies pēc nāves viņu pārtaisīt par krievu. Prese uzsvēra, ka Pavļiks Morozovs esot krievu zēns, «vecākais brālis», un tādāt piemērs visu citu tautību bērniem. Lai nerastos nekādas šaubas, rakstnieks Vičālijs Gubarevs rakstā «Krievu puisēna varoņdarbs» («Komsomoļskaja Pravda», 1957. g. 3. sept.) paziņoja, ka Morozova māte bijusi krieviete, lai varoņa māte beidzot atbilstu visiem standartiem.

Mūsdienās par varoņiem pasludina tikai pēc rūpīgas anketu pārbaudes attiecīgās instancēs, bet tajos laikos varas iestādes par to steigā bija piemirsušas, un galvenā pioniera dosjē pagadījās vairākas vēl nepatīkamākas lietas.

Sergejs Morozovs vecākais, mūsu varoņa vecvectēvs, pagājušajā gadsimtā bija cīnījies par imperatoru krievu armijā, piedalījies vairākos karos, bijis sešu ordeņu kavalieris. Pēc armijas pārgājis valsts dienestā, kļuvis par cietuma uzraugu. Viņa dēls, arī Sergejs, Pavļika vectēvs, sākumā strādājis par žandarmu. Viņš iemīlējies kādā ieslodzītājā, ko pavadījis uz cietumu, un, tikko tā atsēdējusi savu laiku, apprecējis viņu. Ksenija, Pavļika vecmāmiņa, esot bijusi izcila skaistule un profesionāla zirgu zagle. Brašs amats, tādām vajadzīgs raksturs. Vecmāmiņa Ksenija jaunībā divreiz tiesāta un divreiz sēdējusi (pusotru gadu, pēc tam vēl trīs), turklāt otro reizi vectētiņam par kukuli kāzu priekšvakarā izdevies viņu atbrīvot. Tādā veidā pionieris varonis Pavļiks Morozovs pa tēva līniju cēlies no žandarma un profesionālas zagles. Šis fakts, protams, netiek afišēts.

Gadsimta sākumā Morozovi kopā ar tūkstošiem citu baltkrievu devušies meklēt laimi uz Sibīriju. Krievu valdība veicināja, lai taigu apgūtu cittautieši. Sibīrija bija daļa no rusifikācijas politikas — cilvēkus atrāva no viņu zemes, no valodas. Taču — brīvprātīgi. Par lētu naudu zemniekus atveda šurp, izsniedza ik vīram 150 rubļu pabalsta (tajā laikā liela nauda) un katru pavasari — sēklas. Visu šo Sibīrijas apgabalu apdzīvoja baltkrievi. Uz minēto vietu 1906. gadā atveda četrdesmit ģimenes, vecākais no vīriem bija Gerasims Sakovs, tāpēc arī ciemu nosauca par Gerasimovku. Pavļika vectēvs ar ģimeni Gerasimovkā reģistrēts 1910. gada 26. oktobrī.

Ģeogrāfiski Gerasimovka atrodas Krievijas centrā, taču allaž bijusi un vēl tagad ir tāla nomale. Šīs vietas parasti dēvē par Aizurāliem vai Ziemeļurāliem, lai gan tās atrodas jau Rietumsibīrijā.

Senāk šeit dzīvojuši miermīlīgā mansu tauta. Krievi pirmoreiz ieradušies 16. gadsimtā un Jermaka vadībā ar ieročiem rokās piespieduši mansus aizvākties. No viņiem vairs palikuši tikai dažu ciemu nosaukumi. Vēlāk baltkrievi cirtuši un

dedzinājuši mežu, lai iegūtu aramzemi, taigai atkaroto viņi apspējuši. Pamazām cēlušī dzīvojamās ēkas, ziemā devušies piepelnīties. «Grūti ļaudīm klājās. Daudzi pirms laika aizgāja viņšaulē,» atceras viens no vecajiem ciema iedzīvotājiem.

Gerasimovka tā arī palika sādža. Kaimiņu ciematos uzcēla baznīcas. Šejienes baltkrievi lielākoties bija pareizticīgie. Vecīši stāsta, ka senos laikos apkārt braukājuši pauninieki, kas tirgojušies ar krellēm, šautenēm, uzpirkuši kažokādas. Gadījies, ka taigā viņiem uzbrukuši laupītāji. Gerasimovkā, kas atradies nomajus no trakta, bijis klusāk nekā citur. Ļaudis saradojušies, cīnoties ar skarbajiem dzīves apstākļiem. Ciems bijis kluss, tā iedzīvotāji — nedzērāji, strādīgi. Asinskāre parādījusies tikai «šķīru cīņas laikos» pēc 1917. gada.

Vislīelākais notikums plašajā Morozovu dzimtā bijusi nevis revolūcija, bet dēla precības ar Tatjanu Baidakovu. Trofims un Tatjana ir Pavļika Morozova vecāki. Tatjana pārcēlusies pie vīra no blakus sādžas Kulohovkas. Pēc noteiktā laika viņiem piedzimis pirmais dēls.

Zēns piedzimis 14. novembrī, ja ticam enciklopēdijai vai Gerasimovkas muzejam, kur dokumentos teikts: «Pamatojoties uz ierakstu par dzimšanu.» Pašu ierakstu mums atrast neizdevās. Uz obeliska, kas atrodas mājas vietā, kur Pavļiks dzimis, iegravēts, ka Pavļiks nācis pasaulē 2. decembrī. Pēc vecā un jaunā stila šie datumi nesaskan, vēl jo vairāk tāpēc, ka dokumentos norādītais dzimšanas gads — 1918 — izraisa šaubas. Daži autori raksta, ka 1932. gadā, kad Pavļiks miris, viņš bijis 11, 12, 13, 14, 15 gadu vecs. Pat māte neatcerējās zēna dzimšanas datumu. Rudenī pa dubļu laiku Morozoviem, pat ar zirgu jāgot, būtu grūti nokļūt līdz baznīcai Kušakos, bet pēkšņi uznāca nikns sals, un viņi ar pajūgu viegli izbraukāja turp un atpakaļ. Baznīcā puisēnu ienesa viņa krusttēvs Arsēnijs Kulukanovs — tas pats, kurš par savu krustbērnu samaksāja ar dzīvību. Bet tagad mēs vismaz esam pārliecināti, ka viņš patiešām dzimis Gerasimovkas ciemā, bet juceklis ar viņa dzimšanas vietu izcēlies dažādu pēcrevolūcijas pārdēvējumu dēļ.

Zēnu nokristīja par Pāvelu, bet saukāja par Pašku. Dzīves laikā viņu neviens par Pavļiku neesot saucis. «Pionerskaja Pravda» kādu laiku godājusi viņu par Pavlušu, bet pēc tam maigi — par Pavļiku. To pārņēmusi visa prese. Šobrīd arī ciemā lieto vārdu Pavļiks — pateicoties masu informācijas līdzekļu ietekmei uz iedzīvotājiem.

Ja varam ticēt grāmatām, 1917. gadā Gerasimovkā ieradusies bolševiki un ciema vecāko nomainījuši ar ciema padomi. Tomēr zemnieks Lazars Baidakovs apgalvo: «Ciema padome te organizējās tikai 1932. gadā. Vīri gāja karot te par Trocki, te par Kolčaku. Padomju varu neviens neizprata.» Svarīgākajās pilsētās, kas atradās vairāk uz dienvidiem, vairākkārt mainījās vara, bet uz Gerasimovku tas neattiecās. Ciemā audzēja labību, pārpalikumus veda uz tirgu.

Šad un tad Gerasimovkā parādījušies cilvēki ar šautenēm, atņēmuši produktus, neatstājot pat maziem bērniem. Vasarā, lai ar zirgu aizkļūtu līdz dzimšanas centrā, vajadzējis veselu dienu. Pavasarī un rudenī ceļš pārvērties purvā. Zemkopības līmenis 30. gadu padomju Krievijā bijis XIV gadsimta Anglijas līmenī. Izceļojušie baltkrievi pārtikuši no pašu saražotā. Krievus viņi neesot mīlējuši un saukājuši par «čel-doniem».

Sākās kolektīvizācija, taču vietējos zemniekus tā īpaši neuztrauca. Neviens to neņēma nopietni. Vecie bija pārliecināti, ka drīz viss ievirzīsies vecajās slīdēs. Mēģinājumi šeit noorganizēt kolhozu cieta neveiksmi. Iznāca tā — par spīti jaunajai varai —, ka nomaļā sādža dzīvo, neņemot vērā partijas un valdības lēmumus, kārtējos aicinājumus un kampaņas. Vīri iemācījās dažādas viltības. Arī pilnvaroto viņiem izdevās aprāpt. Kārtējās balsošanas par kolhoza nodibināšanu laikā kāds no ielas iekliedzās izmistīg balsi: «Degl... Ugunsgrēks!...» Un visi izklīduši — kopā vairs nesavākt. Zemnieki slēpa, cik labības izaudzējuši. Daži sākumā centās izpildīt stingros valsts noteikumus, taču drīz vien saprata: ja uzdevumu veiksi, valsts normu vēl vairāk paaugstinās.

Kā mazā Gerasimovka spēja pretoties milzīgajam terora dzirnavām, kas sāka pārmalt zemniekus veselām gubernām? Mūsaprāt, iemesli bija vismaz divi. Pirmais: šeit apmetās

uz dzīvi cilvēki ar īpaši stingru raksturu. Otrais: gerasimovieši domāja, ka viņus neaiztiks — no šī notūra, uz kuriem izsūtīja katordzniekus, tālāk vairs nav kur izdzīt. Taču viņi nenovērtēja padomju varu un tās principiālās atšķirības no cara valdības.

30. gadu sākumā uz šejieni sāka izsūtīt zemniekus no Ukrainas un Kubāņas. Izsūtīto skaits salīdzinājumā ar vecajiem laikiem palielinājās tūkstoš reizes. Tika būvēti lāģeri, un, kamēr tie nebija gatavi, konvojs, atvedis kārtējo etapu, vienkārši atstāja to mežā. Cilvēku neskartā taiga šķiroja ienācējus pati. Drīz sāka pievest izsūtītos zemniekus no Centrālajiem Krievijas rajoniem. Avīzes rakstīja, ka šie apgabali pēc kulaku izsūtīšanas tiekot veiksmīgi kolektīvizēti. Vietējā Urālu pašpārvalde nosprieda: tāpat arī mums jāatbrīvojas no tiem, kas traucē. Uz kuriem gan sūtīt no tradicionālās katorgas vietas? Bet ir taču vēl mūžīgā sasaluma joslā. Gerasimovkas apkaimē izveidojās tragikomiska situācija: atveda vienus — izveda otrus. Abus — konvoja pavadībā. Tāda bija situācija valstī, kad Gerasimovkā Morozova ģimenē izcēlās konflikts.

Kā sadzīvoja Trofims ar Tatjanu, šobrīd nav iespējams konstatēt. Viņiem piedzima pieci bērni, viens no tiem drīz nomira. Laulātie nodzīvoja kopā gandrīz desmit gadus. Pēc tam Trofims aizgāja pie jauniņās Soņkas Amosovas (kā raksta Solomeins), Luškas Amosovas (kā stāsta skolotāja Zoja Kabina), vai Ņinkas Amosovas (kā liecina Morozova). Juceklis ar vārdiem izskaidrojams ar to, ka Amosoviem bijušas četras meitas un visas skaistas. Ņina (bet tieši viņu izvēlējis Fjodors) bijusi vissimpātiskākā, vieglas uzvedības meiča, un tas, iespējams, Trofimu valdzinājis.

Lai kā arī nebūtu, Trofims aizgājis no Tatjanas pirms strīda ar vecāko dēlu un uzturējis divas ģimenes. Viņš dzīvojis te pie māsām, te pie jaunās sievasmātes un mājās iegriezies aizvien retāk. Fakts, ka Trofims aizgājis no sievas, ir gandrīz neticams. Zemnieki sievas nepamet. Un, ja kāds to izdarījis — šī rīcība nerunā par labu pirmajai dzīvesbiedrei. Solomeins, kurš ne vienu reizi vien apmeties pie Tatjanas Morozovas, atceras (ieraksts saglabājies tikai bloknotā, bet nav iekļauts ne grāmatā, ne rakstā): «Nevīža. Istabā ļoti netīrs. Māju nekopj. Tā ir krievu nekulturalitāte. Tāpēc Trofims viņu nemīlēja, sīta.»

Lasot grāmatas par tragēdiju Gerasimovkas ciemā, tā arī neuzzinām iemeslus, kas zēnu mudinājuši ziņot par tēvu. «Tēvs no ģimenes bija aizgājis,» atceras Pavļika klasesbiedrs Dmitrijs Prokopenko. «Vajadzēja barot zirgu un govi, izvērt kūtismēslus, sagatavot kurināmo — viss gūlās uz vecākā dēla pleciem. Māte — slikts palīgs, brāļi — vēl par maziem. Pavļikam bez tēva bija fiziski grūti. Un, kad radās iespēja viņu atgūt, kaut piedraudot ar sodu, viņi ar māti mēģināja to darīt.»

«Māte mudināja dēlu nodot tēvu,» pēc 50 gadiem mums pavēstīja Pavļika skolotāja Zoja Kabina. «Viņa bija neizglītota sieviete, centās vīram sariebt, kā vien prāta. Pēc tam, kad viņš aizgāja. Viņa bija tā, kas Pavļiku samācīja ziņot, domādama, ka Trofims atgriezīsies ģimenē. Tatjana Morozova savu līdzdalību denūciācijā noliedza: «Pavļiks pats to izdomāja, ar mani viņš neapspriedās, es nezinaju.» Tajā pašā laikā prāvā, kā stāsta aculiecinieki, Trofims Morozovs paziņojis, ka Tatjana samācījusi dēlu. «Teikšu tā,» visu rezumēja Prokopenko, «ja Trofims nebūtu no ģimenes aizgājis — nebūtu ne nodevības, ne slepkavības, un arī Pavļika varonība nebūtu iemesla. Bet to drukāt nedrīkst!»

Padomju rakstnieki, ignorējami faktus, ģimenes konfliktu starp Morozoviem pārvērtā par politisko cīņu. Tas jāatceras, analizējot pirmo Pavļika varoņdarbu — ziņojumu par tēvu.

Tas, kā dēls gatavojies denūciācijai, proti, vācis kompromitējošus materiālus, sīki aprakstīts literatūrā. Tēvs, ciema padomes priekšsēdētājs, nācis mājās vēlu, kopā ar radniekiem iedzēris, bieži pa vakariem mājās strādājis. Kā raksta žurnālists Solomeins, viss noticis tā: «Kad Trofims ir mājās, arī Pāvels nekur neiet. Zēns palūrēja pa durvju spraudziņu un sastinga. Tēvs pārskaitīja naudu. Pavļiks mātei neko neteica. Tikai nolēma tēvu novērot.» Bet patiesībā taču šāda izsekošana nebija iespējama, jo Trofims pie sievas nedzīvoja. Lai «stāstu uzlabotu», Solomeins pārceļ tēva aiziešanu no mātes

pēc dēla nodevības, bet, grāmatu izdodot otrreiz, vecāku šķiršanās vispār nepiemin.

«Trofims strādāja,» lasām Solomeina grāmatā «Pavka — komunist». «Klusu klusītiņām, aizmūrētu elpu Pavka piecēlās un uz pirkstgaliem pielāvījās pie durvīm. No istabas bija dzirdamas klusinātas balsis. Pavka pieplaka atslēgas caurumam.» Dēls grib noskaidrot, no kurienes tēvam nauda, un nojauš, ka tā nāk no «šķiras ienaidniekiem». Naktī allaž nomodā būdams, pionieris sāk slikti mācīties, apkauno visu posmu, bet viņu tas neinteresē. Viņš aizrāvēis ar izspiegošanu. Dzejniecei Horinskai ir Morozova biogrāfija, kas uzrakstīta dzejā. Kad Pavļiks, pieklāvis ausi atslēgas caurumam, klausās un iegaumē, naksntgā aina kļūst vēl dramatiskāka. Pamošas māte, kas apzinās dēla rošības nozīmi valsts mērogā. Viņa runā atskaņās: «Atkal, dēliņ, neguli? Pusnakts nāk pār sliekšņi.» Un dēls lasītājiem paskaidro: «Mans tēvs kļuvis ienaidnieks, zēni, es nesēju viņu vairs slēpt!»

Ko, pēc rakstnieku domām, noziedzies Pavļika tēvs? Trofims Morozovs, ciema padomes priekšsēdētājs, izdevis papīrus izsūtītajiem zemniekiem, lai tie uz šī dokumenta pamata varētu atgriezties mājās. Šie zemnieki bija nokļuvuši kulaku sarakstos kaut kur Kubanā un izsūtīti uz Ziemeļurāliem cirst taigu. Rakstnieks Gubarevs 1933. gadā laikrakstā «Pionerskaja Pravda» publicējis dokumenta pilnu tekstu.

Apliecība

Izsniegta pilsonim apstiprina, ka viņš patiešām ir Urālu apgabala Tavdas rajona Gerasimovkas ciema iedzīvotājs un atstāj dzīves vietu pēc savas vēlēšanās. Pēc sociālā stāvokļa — nabagais. Parādu valstij nav. Ar parakstu un zīmogu iepriekš minēto apstiprinu.

Ciema padomes priekšsēdētājs T. Morozovs.

Šis dokuments no sākuma līdz beigām ir paša Gubareva sacerējums. Pēc piecpadsmit gadiem savā grāmatā viņš to pārstrādājis. Pirmajā izdevumā tēvs rakstīja izziņas uz rakstāmašīnas 50 eksemplāros. Vēlāk rakstāmašīna no Pavļika biogrāfijas pazuda. Rajons toreiz saucās Augštavda. Gubarevs izsvītīto frāzi par parādiem un pieraksta datumu: 1932. gada 27. jūlijs. Morozova tēvs tajā brīdī jau bija notiesāts un atradās nometnē.

Gubarevs arī pastāsta, kā Pavļiks tēvam nozadzis šādu apliecību, lai aiznestu, «kur pienākas». Ja ne sev, bet komunisma lietai, tad drīkst arī zagt. Pirmajās publikācijās autori rakstīja, ka Trofims ņēmis par izziņām naudu. Vēlāk vārdu «nauda» nomainīja — «biezi naudas žūkšņi».

Kam un uz kurieni Pavļiks ziņoja par tēvu? No visām aptaujātajām personām neviena uz šo jautājumu nespēja atbildēt. Visi stāstīja to, ko lasījuši grāmatās. Dažādiem autoriem šī vieta saukta dažādi. Pavļiks ziņojis: milicijā (TASS bijetens), ciema padomes locekļiem (rakstnieks Koršunovs «Pravdā», 1962), rajona komitejas pārstāvim (LPE, otrais izd.), milicijas inspektoram Titovam (daudz izdevumos) un vēl daudzām dažādām personām. Vienam un tam pašam OGPU izmeklētājam doti dažādi vārdi: Zeļeznovs, Samsonovs, Zimins, Žarkijs u. c. Varam lasīt, ka Pavļiks ziņojis izmeklēšanas orgāniem (žurnāls «Pionieris», 1933) un čekai (avīze «Na Smenu», 1972). Un vēl divi jaunāki varianti: Pavļiks pastāstījis ļaudīm («Pionerskaja Pravda», 1982) un — pastāstījis visiem (krājums «Varoņdarbam dzīvot!»). Mēs vēlreiz atkārtojam, ka runa ir par vienu vienīgu ziņojumu.

Žurnālists Solomeins grāmatas atkārtotos izdevumos mainījis denuncēšanas vietu trīs reizes. «Paša . . . devās uz Tavdu un izstāstīja par tēva izdarībām.» (Pirmā informācija no notikuma vietas avīzē «Входы Коммуны».) Šo ideju pārtvēris dzejnieks Borovins grāmatā «Pāvels Morozovs». Varonis, kā viņš raksta, operāciju veicis naktī:

«Viņš skrien. Viņš tūlīt visu izstāstīs.

Viņš skrien, viņš steidz uz raikomu.¹

Tam taiga vairāk kājas nesaistīs:

Bez atpūtas zēns turpina šo skrējienu».

Tomēr no gājiena uz Tavdu autoriem nācās atteikties. Ceļš veda cauri purviem, vajadzēja šķērsot upes, bet ziemā to aizputināja. Turp un atpakaļ sanāca 120 kilometru — gandrīz trīs maratona distances. Bez atpūtas tādas noskriet būtu grūti. Iespējams, ka tāpēc Solomeins avīzē «Tavdas Strādnieks»

uzrakstījis neskaidrāk: «Pavka ziņoja, kur pienākas.» Bet Solomeina grāmatā Pavļiks jau ziņo turpat ciemā uz vietas — kādam iebraucējam: «No Tavdas. Militārais. Ar naganu. Biedrs Kučins.»

Visi ziņojumu vācēju uzvārdi bija izdomāti, izņemot milici Titovu. Čeka (Ārkārtējā komisija) tajā laikā vairs neeksistēja. Kas attiecas uz OGPU darbiniekiem, viņi varēja ciemā parādīties ar jebkuru apliecību un visbiežāk kā rajona partijas vai izpildkomitejas pilnvarotie. Nebija nejausība, ka vēl 1932. gadā Solomeins ierakstīja bloknotā Pavļika mātes Tatjanas Morozovas vārdus: «Kad atbrauca biedrs Gēpēvu (t. i., no OGPU), Paša visu pateica.»

Bet varbūt zēns sacerēja rakstisku ziņojumu? «Viņš rakstīja. Pavļiks rakstīja ziņojumu OGPU,» uzskata Prokopenko. «Sādžā allaž atradīsies ļaudis, kas pierunās: ietupini tēvu, atrieb par to, ka jūs pametīs. Ivans Potupčiks, Pavļika brālēns, pats gribēja kļūt par priekšsēdētāju Trofima vietā. Viņš arī samācīja Pavļiku, kā un kur rakstīt.» Šo versiju mēs centāties noskaidrot pie Ivana Potupčika, kad satikāties. «Vai es palīdzēju to papīru sastādīt, nūdien, neatceros. Bet rakstiet tā, ja gribat.»

Mūsuprāt, rakstisks ziņojums neizslēdz mutisko. Tikšanās ar pilnvaroto varēja notikt, lai iegūtu papildu pierādījumus un arī lai noskaidrotu, kas tad ir topošais ziņu pienesējs. «Pāvels aizgāja uz ciema padomi,» raksta Solomeins pirmajā grāmatā. «Pie priekšsēdētāja galda — cilvēks militārā formā. Kad visi izgāja ārā, Pāvels pienāca pie galda: «Tēvocīt, es tev kaut ko pastāstīšu . . .» Vīrietis, visu pierakstījis, paspieda Pāvelam roku.» Rakstnieks Jakovļevs Solomeinu papildina. Tīcis ņēmis vērā, cik un kam tēvs devis izziņas, no kurienes tās ņēmis. Pāvels it kā esot ziņojis uzreiz par vairākiem cilvēkiem. Pilnvarotais rezumējis: «Ja reiz tavš tēvs kļuvis par mūsu ienaidnieku, jāsit arī viņš.»

Iegaumējiet: jāsit! Spriedumu tēvam pilnvarotais lēmis uzreiz pēc bērna denunciacijas. Žurnālā «Pionieris» rakstnieks Gubarevs stāstīja, kā Pavļiks, kamēr tēvs gulējis, iznācis tam no spilvena apakšas mapi ar dokumentiem. Pamodies tēvs lūdies dēlu: «Nepazudini mani, mīļais!» Bet dēls naktī skrējis ziņot vai, kā tajos laikos ciemā teikuši, pierādīt.

Šos paskaidrojumus mēs sniedzam ne jau tāpēc, lai pastāstītu, kā bijis dzīvē, bet gan — lai izprastu, kā prese reklamējusi dēla denunciaciju par tēvu. Trīsdesmit gadus pēc pirmās grāmatas publicēšanas Solomeins šo epizodi pārrakstīja. Pirms ziņošanas Pāvels pielietojis viltību. Skolā viņš stāvējis ar grāmatu rokās. «Zēns šķirstīja to tikai izskata pēc, reizē ar bažām skatīdamies ārā pa logu. Pamanījis, ka tēvs, iznācis no ciema padomes, dodas mājup, Pavka aši apgērbās un izskrēja uz ielas.» Baidīdamies, ka viņu neizseko, tāpat kā viņš seko tēvam, zēns centās nokļūt nepamanīts līdz pilnvarotajam, kas ieradies ciemā. «Pavka atskatījās, piegāja pie loga, palūkojās uz ielu, pagalmā, un tikai tad uzmanīgi apšēdās uz čīkstošās taburetēs.»

No Pāvela puses — varoņdarba alkas, pilnvarotajam — darbs. Viņš klausījās, pārjautāja, noprecizēja, pierakstīja. Pavļiks ziņoja, ka ir pionieris, pulciņa padomes priekšsēdētājs, un pilnvarotais ķērās pie instruktažas: «Bet vai tu, priekšsēdētāj, proti turēt mēli aiz zobiem?» «Protu!» stingri atbildēja Pavka, sajutis, kā pēkšņi straujāk iepukstas sirds. «Labs ir! Tātad esam sarunājuši. Pirmkārt, mēs ar tevi it kā neesam pazīstami. Tu pašreiz esi atnācis nevis pie manis, bet pie tēva. Es pat nezinu, ka tu esi Trofima Morozova dēls. Otrkārt, tu ar mani neesi runājis, tikai pajautājis, vai es nezino, kur izgājis tēvs. Vai saprati? Bet, ja mani ieraudzīsi pie sevis mājās, izliecies, ka nekad dzīvē neesi redzējis. Skaidrs?»

Tagad viņš ir savervēts pēc visiem likumiem! Un sajūta, ko dod piederība pie īpašas cilvēku kārtas, kam ir vara pār pārējiem, aicina zēnu uz jauniem varoņdarbiem. «Tad sargies, ka tu netieci savaldzināts sākt viņiem pakal darīt, kaut tie ir nolikti iznīcināšanai . . .» Bet tās jau vairs nav rindas no Solomeina darba, bet gan no Bībeles (Piektā Mozus grāmata, 12.30.).

(Turpmāk vēl)

¹ Partijas rajona komiteja (kr. saīs.).

² Pirmsrevolūcijas kriminālkodeksā teikts, ka bērnu ziņojumi par vecākiem netiek ņēmti vērā, izņemot sevišķi bīstamus noziegumus.

RAIDSTACIJA «VĀCU VILNIS» 1989. GADA 2. JŪNIJĀ

RAIDĪJUMA «STAĻINS — HITLERA UPURIS, JEB TOMĒR AGRESORS?» STENOGRAMMA

Pieteikums:

22. jūnijs ir 48. gadadiena, kopš Hitlers pieteica karu Padomju Savienībai. Varbūt Staļins pats bija ieplānojis uzbrukumu Vācijai, bet Hitlers viņu vienīgi apsteidza? Gadiem ilgi vēsturnieki strīdas par šo jautājumu. Līdz ar Klett-Cotta izdevniecības Stutgartē klajā laista Viktora Suvorova grāmatu «Ledlauzis jeb Hitlers Staļina aprēķinos» dažādu viedokļu piekritēji gūst jaunu vielu pārdomām. Par to stāstīs šis raidījums, kuru sagatavojis mūsu līdzstrādnieks Georgijs Calitācs.

1. diktors:

Viktors Suvorovs ir pseidonīms. Aiz tā slēpjas bijušais padomju virsnieks, kurš pirms desmit gadiem pārbēga uz Angliju. Pēc paša sniegtajām ziņām, Suvorovs ir beidzis divas militāras mācību iestādes un absolvējis Diplomātisko kara akadēmiju Maskavā. Strādājis Ģenerālštābā, līdz Galvenā izlūkošanas pārvalde viņu ar diplomāta pasi «nosūta darbam padomju vēstniecībā Rietumeiropā». Tur Suvorovs nozuda. Padomju tiesa aizmuguriski piespriedusi viņam nāvessodu. Saprotamās bailes no vajāšanām lika tam izvēlēties pseidonīmu.

2. diktors:

Suvorovs ir pārliecināts, ka 1941. gada 6. jūlijā Staļins gatavojās uzsākt karu ar Vāciju. 22. jūnijā Hitlers Staļina plānus izjauca.

1. diktors:

Apstiprinājumu Staļina nodomam uzsākt karu ar Vāciju Suvorovs saskata faktā, ka divpadsmit Padomju Armijas tika sakoncentrētas tieši pie vācu-padomju demarkācijas līnijas Polijā, kā arī pie Ungārijas un Rumānijas robežām. Milzīgais pusmiljona vīru karaspēks līdz ar 7000 tankiem (gandrīz divreiz vairāk nekā vācu vermahtam kopumā) lika ar nolūku izvērsties pie abiem frontes izliekumiem tālu rietumos — Belostokā (Bialystok) un Ļvovā (Lemberg). Pat oficiālajā «Lielā Tēvijas kara vēsturē» atzīts, ka Sar-

kanā Armija bija izvērsusies tiešā jauno robežu tuvumā, lai gan tās izrādījās aizsardzībai nepiemērotas.

Suvorovs uzsver, ka karaspēka vienības, kuras gatavojās aizsardzībai, izvietojās ierakumos. Tas esot ļoti būtiski. Aizsardzības nolūkos gan slēdz satiksmes ceļus, ierīko dzeloņstieņu žogus, prettanku grāvjus, ceļ aizsardzības būves un maskētus slēņus pie ūdestilpnēm. Taču 1941. gada jūnijā Padomju Armija neko tamlīdzīgu nedarīja.

2. diktors:

Pēc Suvorova domām, Pirmā stratēģiskā ešelona simts divīziju dislocēšana eksponētājās pozīcijās liecina par gatavošanos uzbrukumam. Bijušais ģenerālštāba darbinieks apgalvo, ka tādā veidā padomju teritorijas aizsardzība bija neiespējama. Pat mērens vācu izrāviens no Ļublinas puses Rovnas—Pervomaiskas virzienā spētu iznīcināt aptuveni piecas padomju armijas. Suvorovs uzskata, ka padomju Ģenerālštāba lēmumi nav izskaidrojami ar «vadības kļūdām», kā tiek apgalvots padomju materiālos par otro pasaules karu. Par šo nepiedodamo kļūdu Staļins nevienu no atbildīgajiem virspavēlniekiem, piem., maršalu Žukovu, netika sodījis. Suvorova izklāstā padomju vienību izvērsšana pie rietumu robežas tika uzsākta 1941. gada maijā. 22. jūnijā tā nav bijusi pilnībā pabeigta. Suvorovs uzskata, ka karaspēka izvērsšanu bija paredzēts pabeigt tikai jūlijā. Izvērtējis šīs izvērsšanas stadijas, kā arī Otrā stratēģiskā ešelona nemilīgi pieaugošās vajadzības pēc transporta un galveno politisko štābu došanas uz kara mītņiem, Suvorovs izdara secinājumu, ka 6. jūlijs ir diena, kad būtu jāsākas plānotajam padomju uzbrukumam. Ja tas atbilst patiesībai, tad Hitlers bija apsteidzis Staļinu pēdējā brīdī.

1. diktors:

Pēc Suvorova domām, Staļina plāns par uzbrukumu Vācijai nebija radies vienīgi, sākoties otrajam pasaules ka-

4.4.50

J.R.

ram, bet gan vairākus gadus agrāk. Par to liecina, kā uzskata padomju virsnieks, tanka BT (bistrohodnij tank) ražošana. Pat pirmo BT ātrums bija 100 km/h. Vēl šodien, 60 gadus pēc tanka izlaišanas, šāds ātrums ir aprīnojams. Otrajā pasaules karā slavu guvušais tanks T-34 bija BT tālākās pilnveidošanas rezultāts, un Suворovs to dēvē par tanku-agresoru.

2. diktors:

Uz jautājumu, kam bija lielākas priekšrocības — kāpurķēdēm vai riteņiem, padomju grāmatās atbilde ir viennozīmīga: riteņiem. BT labākā īpašība bija ātrums, bet to varēja attīstīt vienīgi ar riteņu palīdzību. Kāpurķēdes bija tikai līdzeklis, ar kura palīdzību Padomju Armija varēja doties triecienā cauri tādām zemēm kā Polija. Kāpurķēdes varēja noņemt tikai uz Vācijas automaģistrālēm. Suворovs konstatē, ka automaģistrāles līdz 1939. gadam bija vienīgi Vācijā.

1. diktors:

Suворova viedoklis ir tāds, ka Staļins jau gadiem ilgi bija kalis plānus, kā ielauzties Rietumos. Staļins sistemātiski atbalstīja Hitlera varaskāri un, kā to formulē Suворovs, palīdzēja tam kļūt par «revolūcijas ledlauzi». Padomju diktators uzrādīja Hitleru kaimiņvalstīm. Staļins «nereizēja» nevienu no nacistu noziegumiem. Molotova—Ribentropa pakts bija loģisks turpinājums Staļina rūpēm par Hitleru.

2. diktors:

Suворova grāmata Rietumvācijā izraisījusi plašas diskusijas. Populārā laikraksta «Frankfurter Allgemeine» redaktors Ginters Gillesens Suворova grāmatu komentē šādi:

1. diktors:

«Patiešām, speciālists, izpētījis karaspēka izvēršanas raksturīgākās detaļas, to secību, vienību sagrupēšanu, dislocēšanu un kustību karaspēka koncentrēšanās teritorijā, spējīgs diezgan precīzi noteikt, kādā nolūkā minētā darbība tiek veikta.»

2. diktors:

Gillesens piebilst, ka savā grāmatā Suворovs nemin nevienu dokumentu, kurā būtu norādīts, ka padomju valdība pavēlējusi ģenerālštābam sagatavoties uzbrukumam Hitlera Vācijai. Suворovs balstās uz pieņēmumu, ka pēc Vācijas uzbrukuma PSRS Staļins licis iznīcināt visu, kas būtu pretrunā jēdzienam «padomju aizsardzības karš». Fakti, kurus izmanto Suворovs, kalpo par materiālu vienīgi hipotēzēm, rezumē Gillesens. Viņš piebilst, ka tas pats attiecoties arī uz Suворova kritizētājiem. Arī tie operējot ar pieņēmumiem.

1. diktors:

Krievu pilsoņtiesību speciālists Vladimirs Bukovskis žurnālā «Welt» publicētajā recenzijā pievieno Suворova viedokli, ka Staļins rūpīgi gatavojies iebrukumam Vācijā, gadījumā ja tās karaspēks būtu iesaistījies koalīcijā pret Angliju. Par PSRS gatavošanos karam pēc Polijas sadalīšanas Bukovskis raksta:

2. diktors:

«Jauniegūtajos apgabalos netika celtas nekādas aizsardzības būves, turklāt vecie aizsargnocielinājumi, tā sauktā Staļina līnija, visā kādreizējās robežas garumā tika nojaukti. 1941. gadā Padomju Savienībai patiešām bija vairāk tanku, lidmašīnu nekā Vācijai, nerunājot nemaz par cilvēku potenciālu. Taču šis milzīgais bruņojuma arsenāls izrādījās nederīgs, jo tas nebija paredzēts «aizsardzības karam.»

1. diktors:

Bukovskis stāsta, kā jaunais virsnieks Suворovs, patriotiskajās Lielā Tēvijas kara tradīcijās, tiek nosūtīts

uz Diplomātisko Kara akadēmiju, lai kļūtu par spiegu ārzemēs. Šeit viņa ilūzijas sabruka. Šoks bijis tik liels, ka Suворovs paslēpjas Rietumos, lai tur uzrakstītu grāmatu. Pēc Bukovska domām, Suворovs sašķoba pieņēmumu, ka padomju vēsturē atrodama pat šī vienīgā «gaišā lappuse», proti, «cilvēces atpestīšana no nacisma tumsības».

2. diktors:

Karlheincs Jensens recenzijā nedēļas laikrakstam «Die Zeit» Suворova «Ledlauzi» dēvē par lētu un rupju antikomunistisku pamfletu. Jensens jautā, vai šajā gadījumā Suворova grāmata nav dezinformācija, šoreiz no Rietumu puses, lai no jauna iedvestu bailes no boļševikiem un krieviem. Jensens noliedz Suворova minētos argumentus par padomju karaspēka koncentrēšanos pie rietumu robežām. Viņš raksta:

1. diktors:

«Šos faktus var traktēt arī savādāk: ar shematisko, ietiepīgi izmantoto Padomju Armijas militāro doktrīnu, kura paredz uzspiesta kara gadījumā karadarbību par katru cenu pārceļ uz ienaidnieka teritoriju. Aizsardzības sfēru Padomju Armija bija noziedzīgi atstājusi novārtā. Staļins bija saņēmis neskaitāmus brīdinājumus par iespējamo vācu ofensīvu, un viņam bija laiks sagatavot savu karaspēku pretšaram, taču viņš vilcinājās, jo nebija pabeigta armijas reorganizācija un bruņojuma modernizācija.»

2. diktors:

Vēsturnieks Volfgangs Maļinovskis žurnālā «Spiegel» pievieno Suворova pieņēmumiem par Padomju Armijas gatavošanos uzbrukumam. Maļinovskis citē vācu ģenerālštāba šefu Hālderu, kurš uzskata, ka padomju karaspēka koncentrēšanās 1941. gada jūnijā nekādā gadījumā nav uzskatāma par aizsardzības pasākumu. Pratināšanā Hālders paskaidro amerikāņu izmeklēšanas tiesnesim:

1. diktors:

«Aizsardzībai paredzētā vienība nevar tikt koncentrēta ienaidnieka ieskaucas teritorijas tuvumā, kur tai draud papildu briesmas tikt ielenktai vai atšķeltai. Savādi, ka tieši šajos uz rietumiem izvērztajos apgabalos bija sakoncentrētas lielas kavalērijas vienības. To var izskaidrot vienīgi ar nolūku no šī «trampīna» ar kavalēriju doties triecienā. Aizsardzības nolūkos kavalērijas formējumus nekad nemēdz izvietot pirmajās līnijās.»

2. diktors:

Padomju ģenerālis Pjotrs Grigorenko ir vienisprātis ar Hālderu. Šāda taktika ir attaisnojama tikai tādā gadījumā, ja tiek gatavota zibensofensīva. Ja šim vienībām uzbruktu pretinieks, tās drīz vien nokļūtu aplenkumā. Padomju vadība pati ieņēma savu karaspēku «katlā», uzskata Grigorenko.

1. diktors:

Viens no nopietnākajiem Suворova oponentiem ir vēsturniece Bianka Petrova. Par Sarkanās Armijas kustības pierobežā 1941. gada vasarā galveno mērķi viņa uzskata Padomju valsts aizsardzības nodrošināšanu. Pretēji Suворovam, kurš tamlīdzīgus padomju diplomātu izteikumus vērtē kā dezinformāciju, Bianka Petrova nešaubās par to patiesīgumu. Pretrunīgās padomju karagūstekņu liecības viņa novērtē kā neticamas.

2. diktors:

Jautājums par to, vai Staļins 1941. gada jūnijā gatavojās uzbrukumam karam, paliek atklāts. Atbildi uz to nevar rast ārzemēs, bet vienīgi Padomju Savienībā, kad «glasnostī» būs skārusi visus arhīvus un aizliegtu tēmu vairs nebūs. Tikai viens ir skaidrs: pat tad, ja neapgāzami tiks pierādīts, ka Staļina plānots uzbrukumus Hitleram, tas nebrīvos Hitleru no atbildības.

VIKTORS SUVOROVS

LEDLAUZIS JEB HITLERS STAĻINA APRĒKINOS

CEĻA UZ LAIMI

«Mēs esam tās šķiras partija, kas sākusi iekarošanu — visas pasaules iekarošanu.»

Ģenerālis M. V. Frunze (1885.—1925., «Darbi», 2. sēj., 96. lpp.)

Markss un Engelss pareģoja pasaules karu un ilgstošus starptautiskus konfliktus 15, 20, 50 gadu garumā. Šādu konfliktu iespēja viņus nebedēja. «Komunistiskās partijas manifesta» autori neaicināja proletariātu aizkavēt pasaules karu, gluži otrādi — Marksam un Engelsam varbūtējais pasaules karš šķita pat vēlams. Karš ir revolūcijas māte. Pasaules karš ir māte pasaules revolūcijai. Engelsa vārdiem runājot, pasaules kara rezultāts būtu vispārēja katastrofa un priekšnoteikumu rašanās galīgai strādnieku šķiras uzvarai. (Ievads Zigmunda Borgheima brošūrai «Noslepkavoto vācu patriotu piemiņai. 1806.—1807.», Marksa un Engelsa «Darbi», izd. VSVP CK Marksisma-ļeņinisma institūts Berlīnē 1961.—1968., 21. sēj., 351. lpp.)

Markss un Engelss pasaules karu nepiedzīvoja, taču atradās cilvēks, kurš viņu darbu turpināja. Tas bija Ļeņins. Lai «imperiālistisko karu pārvērstu pilsoņu karā», Ļeņina partija jau pasaules kara pirmajās dienās uzsāka priekšdarbus valdības gāšanai pašu zemē. Ļeņins uzskatīja, ka citu zemju kreisās partijas arī vērsīsies pret savām valdībām un imperiālistiskais pasaules karš pārtaps pasaules pilsoņkarā. Tas nenotika. Taču Ļeņina izgaisušās cerības uz pasaules revolūciju jau 1914. gada rudenī transformējās minimālprogrammā: ja pasaules karš nenoved pie pasaules revolūcijas, jādara viss iespējama, lai revolūcija izceltos vismaz vienā valstī, vienalga, kurā. Proletariātam šajā zemē uzvarot, tas uzsāks cīņu ar pārējo pasauli, izraisīs nemierus un sacelšanās citās zemēs vai pāries tiešā bruņotā uzbrukumā. (Ļeņins, Kopoti raksti, 26. sēj., 354. lpp.)

Sastādot minimālprogrammu par varas sagrābšanu kādā valstī, Ļeņins neatkāpās no nospraustā galamērķa. Pasaules revolūcija Ļeņinam, tāpat kā Marksam, bija ilgtais mērķis. Ja minimālprogrammā pirmā pasaules kara rezultātā revolūcija notiek kādā atsevišķā zemē, tad kā lai izraisītu pasaules revolūciju? Kādi apstākļi varētu to sekmināt? Ļeņins 1916. gadā sniedz precīzu atbildi: tas varētu notikt nākošā pasaules kara rezultātā.

Iespējams, ka maldos, bet plašajā literatūras klāstā par Hitleru neesmu sastapis neko tādu, kas liecinātu, ka viņš, Ādolfs Hitlers, 1916. gadā prātotu par otro pasaules karu. Ļeņins to darīja. Pat vairāk, Ļeņins šajā laikā izstrādāja tāda kara lietderības teorētisko pamatojumu, kurš ļāvu sociālismam pārņemt visu pasauli.

Notikumu attīstība kļuva nedzaina. Nākamajā gadā Krievijā izceļas revolūcija. Uz Krieviju steidzas Ļeņins. Viņš un viņa nelielā, taču militārā ziņā labi organizētā partija ielaužas vispārējā sajukumā un visatļautības virpulī un pēkšņi sagrābj valsts varu savās rokās. Ļeņina aprēķins ir vienkāršs, bet viltīgs. Brīdī, kad tiek dibināta komunistiska valsts, Ļeņins 1917. gada oktobrī izdod «Dekrētu par mieru». Tā nav slikta propaganda. Taču

miers Ļeņinam nav vajadzīgs, nepieciešams saglabāt varu. Pēc šī dekrēta miljoni apbruņotu kareivju devās mājup. Ar «Dekrētu par mieru» Ļeņins imperiālistisko kauu pārvērta pilsoņu karā, ieģrūzdams valsti nebeidzamā haosā, vienlaicīgi konsolidējot komunistu varu, sagrābjot un pakļaujot sev aizvien jaunus teritorijas. Fronti pametušie karavīri bija tarāns Krievijas sagraušanai. Pilsoņu kara rezultātā radās vispārējs sabrukums, kas ļāva Ļeņinam nostiprināt iegūto varu.

Ļeņina šaha gājieni ārpolitikā bija tikpat divkosīgi. Arī šeit viņš operē ar līdzīgiem panēmieniem — jūs stridaties, bet es stāvu malīnā un vēroju, un, tikko jūs būsiet viens otru pietiekoši novājinājuši'...

1918. gada martā Ļeņins noslēdz Brest-Ļitovskas mieru ar Vāciju un tās sabiedrotajiem. Šajā laikā Vācijas stāvoklis ir gandrīz bezcerīgs. Vai Ļeņins to apzinās? Protams. Tieši tādēļ viņš noslēdz mieru. Tā rezultātā:

- Ļeņins savā valstī var cīnīties par komunistiskās diktatūras nostiprināšanu,
- Vācijai atbrīvojas ievērojami resursi un rezerves kara turpināšanai Rietumos, kurš iznīcinās tiklab Vāciju, kā arī tā rietumu sabiedrotās.

Noslēdzot separātu mieru ar pretinieku, Ļeņins nodeva Krievijas sabiedrotos. Taču viņš nodeva arī Krieviju. Krievija karā bija zaudējusi miljoniem karavīru, un tai bija pilnas tiesības kopā ar Rietumu sabiedrotajiem būt uzvarētāju vidū. Taču tāda uzvara Ļeņinam nebija vajadzīga, bija vajadzīga pasaules revolūcija. Ļeņins apstiprina, ka Brestas miers nav noslēgts Krievijas, bet gan pasaules revolūcijas interesēs, ar nolūku ieviest Krievijā un citās valstīs komunismu. Kādā runā, kas skar ārpolitikas jautājumus (4.05.1918.), Ļeņins saka: «Pasaules proletariāta diktatūra un pasaules revolūcija ir jāstāda augstāk par katras nācijas zaudējumiem. (Kopoti raksti, 36. sēj., 341. lpp.). Vācijas sakāve bija tuva, taču Ļeņins noslēdz «mieru», kurā Krievija atsakās no savām uzvarētājas prasībām, gluži otrādi, tā bez cīņas atstāj Vācijai miljoniem kvadrātkilometru auglīgākās zemes un valsts bagātākos industriālos apgabalus, turklāt samaksā vēl arī kara kontribūciju zeltā. Par ko?

Brestas «miers» bija pretrunā ne tikai ar Krievijas interesēm — tas vērsās arī pret Vāciju. Savā būtībā 1939. gada Molotova—Ribentropa pakts ir tikai kopija no Brestas «miera» līguma. Ļeņina nolūki 1918. gadā un Staļina nolūki 1939. gadā ir līdzīgi. Vācija var karot pret Rietumiem, tā var mierīgi pati sevi iznīcināt, vienlaicīgi novārdzinot arī Rietumus. Mēs par katru cenu palīdzēsim Vācijai, mēs cīnīsimies līdz pēdējam, un tad...

Laikā, kad Brestā pēc Ļeņina pavēles tika parakstīts miers ar Vāciju, Petrogradā tiek veikts intensīvs darbs, lai sagatavotu valdības gāšanu Vācijā. Pusmiljona eksemplāru lielā metienā Petrogradā vācu valodā tiek izdota avīze «Die Fackel» («Lāpa»), un vēl pirms Brestas miera līguma parakstīšanas 1918. gada janvārī Petrogradā tiek organizēta vācu komunistu grupa «Spartaks». Tāpat arī avīzes «Weltrevolution» («Pasaules revolūcija») un «Rote Fahne» («Sarkanais karogs») dienas gaismu neierauga vis Vācijā, bet gan, pēc Ļeņina norādījuma, Sarkanajā Krievijā. Divdesmitajos gados komunisms dziļi iesakņojas Vācijā.

Karš beidzas ar vācu valsts sabrukumu un revolūcijas uzliesmojumu. Ļeņins nekavējoties anulē līgumu. Uz karā nopostīto impēriju drupām rodas komunistiskas valstis, kurām ir pārsteidzoša līdzība ar leņiniski-boļševistisko

* Viktor Suworow «Der eisbrecher — Hitler in Stalins kalkül», Klett-Cotte, 1989 (Pirmpublicējums vācu valodā, oriģinālmanskripts krievu valodā saucas: «История так называемой великой атефественной войны, краткий курс».)

režīmu. Savā noslēguma runā partijas VIII kongresā (23.03.1919.) Ļeņins triumfēdams pavēsta, ka atrodies uz pasaules revolūcijas sliekšņa (Kopoti raksti, 38. sēj., 215. lpp.). Šajā periodā viņš atkāpjas no minimālprogrammas. Viņš vairs nerunā par otrā pasaules kara nepieciešamību, jo viņam liekas, ka pasaules revolūciju izraisīšot Pirmā pasaules kara sekas.

Ļeņins dibina Kominterni, kas sevi pasludina par pasaules komunistisko partiju un izvirza mērķi radīt Vispasaules Sociālistisko Republiku.

Taču pasaules revolūcija nenotika. Bavārijas, Brēmenes, Slovākijas, Ungārijas komunistiskie režīmi izrādījās nestabili un dzīvotnespējīgi, Rietumvalstu kreisās partijas varas sagrābšanas un noturēšanas jautājumos bija nevarīgas un svārstīgas, turklāt Ļeņins šajā laikā spēja viņām sniegt tikai morālu atbalstu, jo visi boļševiku spēki tika pārsviesti uz iekšējām frontēm, cīņai ar Krievijas tautām, kuras nevēlējās komunismu.

Tikai 1920. gadā Ļeņins puslīdz nostiprināja savas pozīcijas Viduskrīviņā un varēja novirzīt spēkus uz Eiropu, lai paātrinātu revolūciju.

Tiesa, pats izdevīgākais moments Vācijā bija palaists garām, un tomēr 1920. gadā tā bija sevišķi piemērots kaujas lauks šķiru cīņām. Vācija bija atbruņota un pazemota. Cilvēciskie ideāli piesmieta un apgānīti. Zemē plosījās galēja saimnieciskā krīze, 1920. gadā to satricināja ģenerālstreiks, kurā, kā teikts dažos ziņojumos, piedalījušies ap 12 miljoniem cilvēku. Vācija bija pulvermuca, un trūka vienas vienīgas dzirksteles... Oficiālajā Sarkanās Armijas maršā («Budjonnija maršs») tekstā sacīts: «Šurp Varšavu, un tad līdz Berlīnei!» Nikolajs Buharins, padomju komunistu teorētiķis, laikrakstā «Pravda» publicē vēl pārgalvīgāku lozungu: «Tieši līdz Parīzes un Londonas mūriem!»

Taču sarkano leģionu ceļā atradās Polija. Padomju Krievijai un Vācijai nebija kopīgu robežu. Lai revolūcijas uguns varētu izplatīties tālāk, traucējošā barjera — brīvā, neatkarīgā Polija — bija jānovāc. Par nelaimi komunistiem, padomju karaspēka virspavēlnieks bija Tuhačevskis — cilvēks, kurš nenieka nesaprata no stratēģijas zinātnes. 1920. gadā pie Varšavas viņa armija cieta sakāvi un ar kaunu atkāpās. Kritiskākajā brīdī Tuhačevska rīcībā nebija stratēģisko rezervju, tas arī noteica grandiozās kaujas iznākumu.

Militārajai stratēģijai ir vienkārši, taču dzelžaini likumi. Stratēģijas pamatprincips ir koncentrēšana. Lielākais noslēpums — izšķirošajā brīdī, izšķirošajā vietā koncentrēt spēkus triecienam pretinieka vājākajā punktā. Lai varētu savus spēkus koncentrēt, tie jāpatur rezervē. Tuhačevskis to neaptvēra, un viņam par šo neizpratni nācās samaksāt. Revolūcija Vācijā tika pārcelta uz 1923. gadu.

Tuhačevska vienību sagrāve Polijā izpaudās boļševikiem ārkārtīgi nepatīkami. Krievija, kuru tie bija sličinājuši asinīs un šķietami sev pilnīgi pakļāvuši, pēkšņi saslējās izmisīgā mēģinājumā nokratīt komunistisko diktatūru. Darbālaužu Petrograda, revolūcijas šūpulis, uzsāka streiku. Boļševiki gan apspieda strādnieku demonstrācijas, taču strādniekiem negaidīti pievienojās Baltijas flotes eskadra. Kronštates matroži, tie paši, kuri palīdzēja Ļeņinam un Trockim sagrābt varu, tagad pieprasīja «tīrīšanu» komunistu Padomēs. Zemei vēlās pāri zemnieku protesta vilnis. Tambovas mežos zemnieki izveidoja spēcīgu, labi organizētu, taču slikti apbruņotu armiju cīņai pret komunistiem.

Nu, Tuhačevski, kā tu tagad tiks galā?! Un Tuhačevskis nomazgā savu apkaunojumu stratēģijas laukā ar svešām asinīm. Tuhačevska briesmu darbi Kronštatē kļuvuši leģendāri. Nežēlīgā zemnieku apkaušana Tambovas guberņā ir viena no baismīgākajām lappusēm Krievijas vēsturē. Šis lappuses autoru sauc par Tuhačevski. Ir zināmi divdesmitā gadsimta lielākie noziedznieki — Ježovs, Himlers, Pols Pots u. c. Rēķinot pēc izlieto asiņu daudzuma, Tuhačevski var tiem droši piepulcināt, taču pēc hronoloģiskās skalas Tuhačevskis ir visu šo noziedznieku priekšgājējs.

1921. gadā Ļeņins uzsāka Jauno ekonomisko politiku. Komunistiem vajadzēja attaisnot savu atrašanos pie varas. Parasti par galvenajiem dzinuljiem, kuru dēļ Ļeņins ieviesa brīvā tirgus elementus un palaida vajīgāk ideoloģijas cilpu ap sabiedrības kaklu, tiek uzskatīta Kronštate un Tambova. Es uzskatu, ka iemesli šeit meklējami dziļāk. 1921. gadā Ļeņins aptvēra, ka Pirmais pasaules karš nav spējis izraisīt pasaules revolūciju. Vēl pirms NEPA, 1920. gada decembrī, Ļeņins par tēmu «Pasaules karš» izsakās šādi: «Jauns šāda veida karš ir neizbēgams.» (Runa Maskavas pilsētas Padomē sakarā ar III Internacionāles gadadienu 6.03.1920., Kopoti raksti, 40. sēj., 211. lpp.)

Atkal man jāpievēršas Hitleram. Es viņu nebūt neaizstāvu, vienīgi konstatēju, ka viņš 1920. gadā nekur nav atklāti izteicies par otrā pasaules kara neizbēgamību un nepieciešamību. Turpretī Ļeņins tajā pat laikā paskaidro: «Vienu no kara posmiem esam beiguši, tagad jāgatavojas nākamajam.» Tādēļ bija vajadzīgs NEPs. Miers nozīmēja atelpu pirms kara. Tā runā Ļeņins, tā runā Staļins, tā runā «Pravda». Komunistiem jāsakārto sava zeme, jānostiprina un jākonsolidē vara, jāizveido varena bruņotāšanās industrija, jāgatavo tauta nākamajiem kariem, kaujām, «atbrīvošanas karagājieniem».

Jau nākošajā gadā tika nodibināta Padomju Sociālistisko Republiku Savienība. PSRS dibināšanas deklarācijā apgalvots, ka PSRS ir tikai pirmais, izšķirošais solis ceļā uz Vispasaules Sociālistiskās Republikas dibināšanu. Šajā laika posmā PSRS ietvēra sevī četras republikas. Šim skaitlim bija jāpalielinās tik ilgi, kamēr tā ietvertu sevi visu pasauli.

PSRS dibināšanas deklarācija bija godīgs un atklāts kara pieteikums visai pārējai pasaulei. Deklarācija ir spēkā arī mūsdienās, neviens to nav atcēlis. Ir atšķirība starp Hitlera «Mein Kampf» un padomju deklarāciju. Hitlers savu grāmatu uzrakstīja vēlāk, un tajā savus nodomus ir izklāstījis viens cilvēks — «Mana cīņa». PSRS dibināšanas deklarācija ir dokuments, kas pauž kāda milzīga valstiska veidojuma galveno mērķi: likvidēt pārējās pasaules valstis, lai tās sev pakļautu.

LIELĀKAIS IENAIIDNIEKS

«Ja Eiropu kaut kur satricinās revolūcija, tad tas notiks Vācijā... revolūcijas uzvara Vācijā ir droša garantija internacionālās revolūcijas uzvarai.»

Staļins Kominternes Polijas komisijas sēdē 3.07.1924. («Darbi», 6. sēj., 267. lpp.)

1923. gadā Vācija atkal stāv uz revolūcijas sliekšņa. Ļeņins vairs neņem dalību valsts un Kominternes vadīšanā. Šajā laikā varu gandrīz pilnībā bija sagrābis Staļins, taču neviens viņa sāncensis to nespēja aptvert.

Staļins savu lomu Vācijas 1923. gada revolūcijas sagatavošanā raksturo sekojoši: «Kominternes vācu komisijā, kuras sastāvā bija Zinovjevs, Buharins, Staļins, Trockis, Radeks un liels skaits vācu biedru, pieņēma vairākus konkrētus lēmumus par tiešā atbalsta sniegšanu, vācu biedriem sagrābjot varu.» (Runa PSKP un Centrālās kontroles komisijas apvienotajā plēnumā 05.08.1927., «Darbi», 10. sēj., 63. lpp.)

Staļina personiskais sekretārs Bažanovs šo gatavošanos apraksta plašāk. Viņš atzīst, ka tikušas piešķirtas milzīgas naudas summas un padomju politbirojs slepenā apspriedē pieņēmis lēmumu līdzekļus netaupīt. Padomju Savienība mobilizēja visus vācu izcelsmes komunistus, kā arī komunistus, kuri pārvaldīja vācu valodu. Viņus iesūtīja Vācijā pagrīdes darbam. Vācijā darbojās ne tikai ierindas komunisti, viņu vidū atradās augsta ranga funkcionāri, piemēram, padomju Tautas komisārs V. Smits (W. Schmidt), Galvenās izlūkošanas pārvaldes priekšnieka vietnieks Unšlihts, CK locekļi Radeks un Pjatakovs. Padomju pilnvarotais (vēstnieks) Vācijā Krestinskis sāka drudzaini rīkoties. Padomju vēstniecība kļuva par revolūcijas organizēšanas centrāli. Sūtniecība saņēma Maskavas norādījumus, naudu, ieročus un municiju. «Unšlihts bija atbildīgs

par bruņoto sacelšanās vienību gatavošanu apvērsumam, to rekrutēšanu un apgādi ar ieročiem. Pēc apvērsuma viņam būtu nācies organizēt vācu «čeku» buržuāzijas un revolūcijas ienaidnieku iznīcināšanai.» (V. Bažanovs «Es biju Staļina sekretārs», Frankfurt—Berlin—Wien, 1977., 58. lpp.)

Padomju politbirojs bija izstrādājis un apstiprinājis detalizētu apvērsuma plānu — tam bija jāistenojas 1923. gada 9. novembrī. Taču revolūcija nenotika, un to noteica vairāki faktori. Pirmkārt — vācu tautas vairākums izvēlējās vidusceļu, proti, sociāldemokrātiju. Komunistiskajai partijai tautā nebija vajadzīga atbalsta, turklāt tā bija pamanījusies sašķelties divās frakcijās. Partijas vadoņiem pietrūka noteiktības, un tas savulaik nokaitināja Trocki un Ļeņinu.

Otrkārt — Vācijai un Padomju Savienībai nebija kopējas robežas. Tāpat kā pirms četriem gadiem, abas valstis šķīra Polija.

Trešais faktors droši vien ir noteicošākais: Ļeņins ir tuvu nāvei un jau sen neņem dalību valsts un pasaules revolūcijas vadīšanā. Viņam ir daudz troņmantinieku: Trockis, Zinovjevs, Kameņevs, Rikovs, Buharins. Līdzās atklātajiem konkurentiem rosās izdarīgais Staļins, kurā neviens vēl nav saskatījis varas pretendentu, bet kurš savās rokās, pēc Ļeņina vārdiem, ir sakoncentrējis milzīgu varu.

Staļins ievieš kārtību Vācijas komunistiskajā partijā un panāk Maskavas norādījumu bezierunu izpildi, viņam rūp kopēja robeža ar Vāciju, viņš iznīcina sociāldemokrātiju. Protams, ne jau pašrocīgi.

1927. gadā 7. novembrī Staļins nāk klajā ar saukli: «Kapitālisms nav iznīdējams, iepriekš neizskaužot sociāldemokrātiju strādnieku kustībā.» («Pravda», 6/7, II.1927., «Darbi», 10. sēj., 250. lpp.) Nākošajā gadā ciņu pret sociāldemokrātiju Staļins izsludina par komunistu virsuzdevumu: «Visupirms ir karš ar sociāldemokrātiju visās frontēs, ieskaitot tai piederošā pilsoniskā pacifisma atmaskošanu» (runa Ļeņingradas partijas aktivā 13.07.1928., «Darbi», II sēj., 20. lpp.). Attiecībā uz kara sludinātājiem, piemēram, vācu fašistiem, Staļina nostāja ir tikpat vienkārša un klaja: tie jāatbalsta. Jāļauj fašistiem iznīcināt sociāldemokrātus un pacifistus. Jāļauj fašistiem sagraut Eiropas valstis, politiskās partijas, parlamentus, armijas, arodbiedrības. 1927. gadā Staļins prognozē fašistu nākšanu pie varas, uzskatīdams to par pozitīvu fenomenu. «Tieši šis fakts sarežģīs kapitālistisko valstu iekšējo stāvokli un izraisīs revolucionāras darbaļaužu akcijas.» (01.08.1927., «Darbi», 10. sēj., 49. lpp.)

Staļinam ir nozīmīga loma fašistu nākšanā pie varas. Minēšu šeit vienīgi Trocka secinājumu: «Bez Staļina nebūtu Hitlera un gestapo.» («Opozīcijas biļetens», № 52—53, 1936. g. oktobris) Trocka tālredzīgumu un zināšanas apliecina arī kāda viņa piebilde 1938. gada novembrī: «Staļins pilnīgi atbrīvojis rokas tiklab Hitleram, kā viņa pretiniekiem un iegrūdis Eiropu karā.» («Opozīcijas biļetens», № 71, 1938. g. novembris) Šī frāze izskanēja laikā, kad Čemberlens priecājās par to, ka kara nebūs, bet Musolini uzskatīja sevi par miera stiprinātāju, un Hitlers vēl pat nedomāja uzbrukt Polijai, nemaz nerunājot par Franciju. Laikā, kad Eiropa atviegloti uzelpoja, domādama, ka kara nebūs, Trockis bija pārliecināts par drīzu tā sākšanos un zināja, kas pie tā vainojams. Ticamības labad būtu jāieklausās arī kādā 1939. gada 21. jūnijā izteiktā paredzējumā. Šajā laikā noris intensīvas, pret Vāciju vērstas sarunas starp Lielbritāniju, Franciju un PSRS. Pēkšņi sarežģījumi un pavērsieni nav gaidāmi, taču Trockis saka: «Tad, kad Trešais Reihs būs aizņemts ar jaunās kārtības ieviešanu pasaulē, PSRS koncentrēs spēkus pie Vācijas robežām.» («Opozīcijas biļetens», № 79—80, 14. lpp.) Tieši tā arī notiks! Kamēr Vācija karos ar Franciju, Staļins, sakopojis spēkus, likvidējis neitrālās valstis savā rietumu pierobežā, apstāsies pie Vācijas robežas. Minētajā 1939. gada 21. jūnijā Trockis prognozē turpmāko: «1939. gada rudenī Polija tiks okupēta, bet 1941. gada rudenī Vācija uzsāks ofensīvu pret Padomju Savienību.»

Šodien, pēc piecdesmit gadiem, lasot Trocka secinājumus un prognozes, kurām piemīt apbrīnojama precizitāte, jājautā, kā viņš to varēja zināt. Trockis to neslēpa. Viņš bija viens no komunistu apvērsuma vadoņiem, padomju pārstāvis Brest-Litovskas sarunās, līdzās Ļeņinam atzīts PSRS valsts darbinieks un viens no pasaules revolūcijas «tēviem». Kurš gan cits, ja ne Trockis, zinātu, ko nozīmē komunisms, Sarkanā Armija un kas ir Staļins. Trockis sacījis, ka viņa prognozes balstoties uz visiem pieejamām padomju publikācijām, bet sevišķi — uz Kominternes sekretāra Dimitrova paskaidrojumiem.

Trockis — kā pirmais pasaulē — Staļina spēlē saskatīja to, ko neaptvēra vadoņi Rietumos un sākumā arī Hitlers.

Taču Staļina spēles noteikumi bija vienkārši. Trocki pašu šajā spēlē «paspēlēja». Varas grožus Trockim atņēma Zinovjevs ar Kameņevu. Abus pēdējos pieveikt palīdzēja Buharins, bet vēlāk Staļins atbrīvojās arī no viņa. Dzeržinska čekas darbinieku paaudzi Staļins iznīcināja ar Henriha Jagodas rokām, Jagodu un viņa saimi pēc Staļina pavēles novāca Ježovs, līdz beidzot Berija tika vaļā no Ježova un viņa līdzgaitniekiem.

Staļina spēle turpinās starptautiskajā arēnā, un Trockis seko tās gaitai. Vācu fašisms ir Staļina darbarīks. Vācu fašisms gan ir ienaidnieks, taču, saskaņā ar Kominternes definīciju, arī revolūcijas ledlauzis. Jāļauj ledlauzim postīt Eiropu. Hitlers Staļinam nozīmē Eiropu attīrošu vētru. Hitlers var paveikt to, ko nespēj izdarīt Staļins. Viedais Staļins nevēlas uzsākt karu, negrib no pirmās dienas iesaistīties konfliktā: «Mēs iesaistīsimies, taču kā pēdējie, un mūsu atsvars nosvers svaru kausus uz mūsu pusi.» (Runa CK plenārsēdē 1925. g. 19. janvārī.)

Atradis demokrātiskajai Eiropai ledlauzi, Staļins tam vienlaicīgi piespriež nāvessodu. Piecus gadus pirms tam, kad Vācijā varu sagrābj fašisti, Staļis jau plāno viņu iznīcināšanu: «Fašisms jāizskauž, kapitālisms jālikvidē, jānodibina padomju vara, kolonijas jāatbrīvo no verdzības!»

KĀDĒĻ KOMUNISTIEM JĀBRUŅOJAS?

«*Ļaudis mirst tērauda dēļ...*»

(Š. Guno. «Fausts», krievu libreta variants.)

1933. gadā vācu ģenerālpulkvedis Guderjāns (Guderian) apmeklēja padomju lokomotīvu rūpnīcu Harkovā. Guderjāns ziņoja, ka līdztekus lokomotīvēm tur tiekot ražoti arī tanki. Dienā izlaižot divdesmit divus tankus.

Lai pareizi novērtētu padomju rūpniecības mierlaika blakusprodukciju, jāatceras fakts, ka Vācija 1933. gadā tankus vispār neražoja. Otro pasaules karu uzsākot, Hitleram bija 3195 tanki, proti, mazāk par Harkovas fabrikas pusgada normu miera apstākļos. Lai pareizi novērtētu šos divdesmit divus tankus dienā, jāpiebilst, ka, sākoties otrajam pasaules karam, ASV rīcībā bija nedaudz vairāk par četršimts tankiem.

Un nu par to tanku kvalitāti, kurus Guderjāns apskatīja Harkovas lokomotīvu fabrikā. Šos tankus tur ražoja pēc amerikāņu «tanku ģenija» Kristī (Christie) uzmetumiem. Izņemot padomju konstruktorus, neviens cits šo tanku priekšrocības neprata novērtēt. Amerikāņu tanka projekts tika nopirkts un ar viltotiem dokumentiem, kuros tas tika dēvēts par lauksaimnieciskiem mērķiem paredzētu traktoru, ievests Padomju Savienībā. Šeit «traktorus» sāka ražot milzīgos daudzumos, apzīmējot to ar burtiem BT (bistrohodnij tank). Pirmo BT maksimālais ātrums bija simts kilometru stundā. Tanka korpuss bija vienkārši un racionāli konstruēts. Ieskaitot ASV armijai ražotos tankus, nevienas valsts tankam tolaik nepiemita tāda bruņu izturība. Krievu T-34, otrā pasaules kara lieliskākais tanks, bija tiešais BT pēctecis, un šī tanka pilnveidotā forma balstījās uz ģeniālā tanku konstruktora idejām.

Trīspadsmitajos gados praktiski visi pasaules tanki tika ražoti pēc shēmas, kurā dzinējagregātus paredzēts novietot aizmugurē, bet transmisiju — priekšpusē. BT bija izņēmums, jo motors un dzinējs tika iemontēti tanka aizmugurē. Divdesmit piecus gadus vēlāk pasaulē aptvēra šo

BT īpašību priekšrocības. Tanks tika nemitīgi uzlabots, līdz tā aizsnieguma rādiuss paplašinājās līdz 7000 kilometriem. Arī pēc piecdesmit gadiem tas joprojām šķiet apskauzami. 1936. gadā tanki BT bija tiktāl pilnīgi, ka ar tiem varēja šķērsot dziļu upi. 1938. gadā tankus BT sāka ražot ar dīzeļmotoriem. Citur pasaulē tos ieviesa pēc desmit vai divdesmit gadiem. Un visbeidzot: BT šaujamierīces savam laikam bija visai iespaidīgas.

Pēc tik daudziem labiem vārdiem par padomju tanku kvalitāti un kvantitāti taisnības labad jāpiemin arī kāds neliels trūkums: tankiem BT padomju teritorijā nebija pielietojuma...

BT bija uzbrukuma tanks. Samērojot īpašības, to gluži labi varētu salīdzināt ar Čingizhana ordas mazo, taču ārkārtīgi mobilo kara jātnieku. Pasaules iekarotājs uzvarēja ienaidniekus, kad viņa milzīgie, tomēr bezgala manīgie karapulki metās pēkšņā uzbrukumā. Savus pretiniekus Čingizhans nesākāva ar ieroču spēku. Čingizhanam nebija vajadzīgi smagnējie kavalēristi, bet gan vieglu, izveicīgu un kustīgu karotāju ordas, kuras spēja pārvarēt lielus attālumus, forsēt upes un ielauzties dziļi pretinieka aizmugurē. Tieši tāds izrādījās tanks BT. 1939. gada septembrī to bija saražots vairāk nekā pārējām valstīm kopā ņemot. Tanka BT lietderība attaisnotos vienīgi agresīvā karā. Tas būtu lietojams tikai pretinieka aizmugurē, veicot vērienīgas triecienoperācijas, kuru laikā tanku ordas negaidīti ielaužas pretinieka teritorijā, apiet pretestības atbalsta punktus un mērķtiecīgā triecienā virzās turp, kur neatrodas pretinieka karaspēks, bet viņa stratēģiskie objekti, proti, tilti, ražotnes, lidlauki, ostas, noliktavas, komandpunkti un satiksmes mezgli.

Tanka BT pārsteidzoši agresīvās īpatnības noteica arī interesantā ritošā daļa. Pa lauku ceļiem BT pārvietojās uz kāpurķēdēm, bet, sasniedzis labus ceļus, tas atbrīvojās no ķēdēm un krietna automobiļa ātrumā traucas tālāk uz riteņiem. Kā zināms, ātrums un visurīgāība ir divas nesavienojamas lietas. Tālab nākas izšķirties vai nu par automobili, kurš pārvietojas tikai pa labiem ceļiem, jeb arī par lēngaitas traktoru, kas ceļu sev izlauž visur. Šajā dilemmā padomju maršali izvēlējās automobili, tādā padarīja BT tipa tankus bezpalīdzīgus padomju teritorijā. Tiklīdz Hitlers ķērās pie «Barbarosas plāna», izgaisa visas uz BT liktās cerības. Tanka lieliskās iespējas netika izmantotas, jo padomju teritorija bija nepiemērota. BT uzdevums bija piedalīties akcijās svešas zemes teritorijā, turklāt tādā, kur atrodami labi ceļi. Ielūkosimies padomju kaimiņzemēs — Turcijā, Irānā, Afganistānā, Ķīnā, Mongolijā, Mandžūrijā un Ziemeļkorejā tolaik bija tikpat maz labu ceļu kā mūsdienās. Žukovs tankus BT izmēģināja Mongolijā, kuras virsma ir gluda kā galds, taču tie bija izmantojami tikai ar kāpurķēdēm, un Žukovs bija ļoti neapmierināts. Uz lauka tankiem bieži nomuka ķēde, un riteņi, iebruķuši zemē, buksēja pat uz līdzena ceļa.

Vispiemērotākais apvidus tanka BT potenciālam būtu Viduseiropa un Dienvideiropa. Kāpurķēdes bija paredzētas kā līdzeklis svešu teritoriju sasniegšanai, piemēram, lai šķērsotu Poliju un, nonākot līdz Vācijas automaģistrālēm, atbrīvotos no ķēdēm un dotos tālāk uz riteņiem.

1938. gadā Padomju Savienība intensīvi gatavojās jauna tipa tanka ar neparastu apzīmējumu «A-20» ražošanai. Ko nozīmē šis «A»? Padomju rokasgrāmatas atbildi nesniedz. Es ilgi meklēju atrisinājumu, līdz beidzot atradu to uzņēmumā № 83. Izrādās, tā ir tā pati iepriekš pieminētā lokomotīvu fabrika, kurā, gluži kā tolaik, ražo blakusprodukciju. Nezinu, vai izskaidrojums atbilst patiesībai, bet veterāni apgalvo, ka «A» sākotnējais atšifrējums esot «avtostradnij». Protams, arī pēc piecdesmit gadiem padomju zemē nav ierīkotas automaģistrāles. Pirms piecdesmit gadiem tādu nebija arī padomju kaimiņzemēs. Kad Staļins ar Molotova—Ribentropa pakta palīdzību 1939. gadā sadalīja Poliju, izveidojās kopīga robeža ar valsti, kurai bija automaģistrāles, proti, Vāciju. Mēdz teikt, ka Staļina tanki neesot bijuši sagatavoti karam. Nav taisnība. Tanki nebija gatavi aizsardzības karam. Tos gluži vienkārši pilnveidoja karam svešā teritorijā.

Tanku kvantitātei un kvalitātei atbilstoša bija arī padomju lidmašīnu kvantitāte un kvalitāte. Komunistiskie vēstures viltotāji šodien apgalvo, ka lidmašīnu patiešām esot bijis daudz, taču tās bijušas sliktas. Bet ko par šiem lūžņiem domā Royal Airforce virsnieks Alfrēds Praiss (Alfred Price), cilvēks, kurš savā mūžā lidojis četrdesmit dažādu tipu lidmašīnās un pavadījis gaisā ar četrtrūkstoš stundu? Lūk, viņa ieskats: «1939. gada 1. septembrī spēcīgākais pasaules iznīcinātājs bija krievu «Polikarpov-16». Šautspējas ziņā tas divkārt pārsniedza «Messerschmitt 109E-I» un gandrīz trīskārt — «Spitfire-I» jaudu. Starp pirmskara iznīcinātājiem I-16 bija unikāls kaut vai ar to, ka tam vienīgajam bija bruņakabīne. Cilvēkam, kurš uzskata, ka krievi pirms otrā pasaules kara bija atpalikuši zemnieki, kas vēlāk sāka izmantot vācu pieredzi, būtu jāpaanalizē fakti.» (A. Price. «World War II. Fighter Conflict», London, 1975., 18., 21. lpp.)

Seit būtu jāpiebilst, ka 1939. gada augustā padomju iznīcinātāji tuvcīņā sāka lietot raķešāviņus.

Definīcija, ko jau 1929. gadā publicē padomju laikraksts «Karš un Revolūcija», tiek atkārtota 1940., 1941. gada dienesta instrukcijās: «Ir ārkārtīgi svarīgi pārņemt iniciatīvu un kā pirmajiem uzbrukt pretiniekiem. Virsroku gūs tas, kurš, uzbrūkot ienaidnieka lidlaukiem un angāriem, būs pārņēmis iniciatīvu.» (№ 9., 7. lpp.) Padomju gaisa karaspēka teorētiķi nerunā par ienaidnieku vispār, viņu ienaidnieks ir konkrēts. Lapačinskis, vadošais krievu gaisa kara stratēģis, savās grāmatās ievietojis detalizētas bombardējamo objektu kartes, tajās atrodams Leipciņas dzelzceļa mezgls un Berlīnes stacija «Friedrichstrasse» (A. N. Lapačinskis. «Gaisa karaspēks», Maskava, 1939. gads, 24., 34. attēls).

1927. gadā tika uzsākta industrializācija. Superindustrializācija. Tā bija sadalīta piecgadēs, un pirmo piecgadi, kā zināms, ievadīja 1927. gads. Nolūku, kādam kalpo šādas piecgades, atklāj sekojošs fakts: pirmās piecgades sākumā Padomju Savienībā bija deviņdesmit divi tanki, turpretī beigās — četri tūkstoši. Militāristiskā ievirze pirmās piecgades laikā tomēr nav tik uzkrītoša. Pamatuzdevums ir nevis bruņojuma uzkrāšana, bet, pirmkārt, tādas industriālas bāzes radīšana, kurā šie ieroči vēlāk tiks ražoti.

Otrā piecgade kalpo tālākai industrializācijas attīstīšanai. Tiek celtas koksa dedzinātavas, Martena krāsnis, milzīgas elektrostacijas, velmētavas, tēraudlietuves, attīstīta kalnrūpniecība un izrakteņu ieguve. Kara rūpniecība joprojām nav vadošā, taču gluži novārtā pametis Staļins to nav — abās pirmajās piecgadēs saražots 24 708 kara lidmašīnu.

Seko trešā piecgade, kurai būtu jābeidzas 1942. gadā, un tā ir ļoti produktīva. Augstas kvalitātes bruņojums milzīgos daudzumos.

Kādēļ bija vajadzīga kolektīvizācija? Industrializācijai. Un kam vajadzīga industrializācija? Varbūt iedzīvotāju dzīves līmeņa celšanai? Nekādā ziņā. Šim mērķim gluži labs bija NEPs. Roberts Konkvests nesēn izdevis satriecošu grāmatu par pirmajām piecgadēm, tajā ievietotas skeletiem līdzīgu bērnu fotogrāfijas. (Robert Conquest. The Harvest of Sorrow. Soviet Collectivization and the Terror — famine. London 1987.)

Pirmais pasaules karš bija pastaiga salīdzinājumā ar Staļina industrializāciju. Krievija pirmajā pasaules karā zaudēja dažus miljonus dzīvību. Daudz lielākas cilvēku masas miera apstākļos Staļins aizrādīja nāvē savu šoseju tanku un iznīcinātāju dēļ.

KOMUNISTU MIERS BIJA DRAUSMĪGĀKS PAR IMPERIĀLISTISKO KARU.

(Turpinājums sekos)

No vācu valodas tulkojis
RAIMONDS OLŠEVSKIS

FRANCS KAFKA

PROCESS

PIEKTĀ NODAĻA

Pērējs

Kad vienā no nākamajiem vakariem K. gāja pa gaiteni, kas atdalīja viņa kantori no galvenajām kāpnēm — šoreiz viņš devās mājās gandrīz pats pēdējais, vienīgi ekspedīcijas telpās mazajā kvēlspuldzes gaismas laukumīnā vēl strādāja divi kalpotāji — viņš sadzirdēja vaidus aiz kādām durvīm, kur, viņaprāt, atradās vienīgi krāmu kambaris, kurā viņš nekad nebija ieskatījies. Pārsteigts viņš palika stāvam un klausījās, lai pārliecinātos, vai nav kļūdījies — brītiņu viss bija kluss, bet tad atkal atskanēja nopūtas. Vispirms viņš gribēja pasaukt vienu no kalpotājiem, gadījumam, ja ievajadzētos liecinieku, taču tad viņu pārņēma tik nevaldāma ziņkāre, ka viņš durvis raušus atrāva. Kā viņš gluži pareizi bija domājis, tas bija krāmu kambaris. Veci, nederīgi zīmogi, tukšas māla tintes pudeles mētājās uz sliekšņa. Bet iekšā kambarī stāvēja trīs vīrieši, zemo griestu dēļ saliekušies. Gaismu viņiem deva uz kāda plaukta uzlipināta svece. «Ko jūs te darāt?» K. jautāja satraukti, bet ne skaļi. Vīrietis, kuram acīmredzami bija vara pār abiem pārējiem, valkāja tumšas ādas vesti, kas atstāja kailu kaklu līdz pat krūtīm un rokas visā garumā. Tas neatbildēja. Bet abi pārējie iesaucās: «Kungs! Mēs tiksim pērti, jo tu mūs apsūdzēji izmeklētājam!» Tikai tagad K. pamanīja, ka tie bija apsargi Francs un Villems un ka trešajam rokā bija rīkste, lai viņus pērtu. «Nē,» K. teica, skatīdamies uz viņiem, «es nesūdzējos, es tikai stāstīju, kas notika manā dzīvoklī. Un jūsu uzvedība jau arī nebija nevainojama.» — «Kungs,» Villems teica, kamēr Francs mēģināja aiz viņa noslēpties no tā trešā, «ja jūs zinātu, cik slikti mums maksā, jūs spriestu par mums citādāk. Man jāuztur ģimene, un Francs, lūk, grib precēties, jāmēģina tikt pie naudas, kā nu var, ar darbu vien tur nekas neiznāk, pat ne ar to viscītīgāko. Jūsu smalkā veļa mani vilināja, apsargiem, protams, ir noliegts tā rīkoties, tas nebija pareizi, bet tāda ir tradīcija, ka veļa pienākas apsargiem, tā vienmēr ir darīts, ticēt man, to jau arī var saprast, ko tādas lietas vairs nozīmē tam, kurš nokļūvis šādā nelaimē un ticis apcietināts? Bet, ja nu viņš tomēr par to sāk publiski runāt, tad jāseko sodam.» — «Es nezināju to, ko jūs tagad stāstāt, es arī nepieprasīju jūs sodīt, man svarīgs bija princips.» — «Franc,» Villems pievērsās otram apsargam, «vai es tev netaicu, ka kungs nav prasījis, lai mūs sodītu? Tagad tu dzirdi, ka viņš nemaz nav zinājis, ka mēs tiksim sodīti.» — «Neļauj sevi aizkustināt ar tādām runām,» K. teica trešais vīrietis. «Sods ir tikpat taisnīgs cik neizbēgams.» — «Ne-klausies viņā,» Villems teica, bet aprāvās, lai žigli pieliktu pie lūpām roku, pa kuru bija dabūjis rīkstes cirtieni. «Mēs tiksim sodīti tāpēc, ka tu mūs uzrādīji, citādi mums nekas nebūtu, pat ja nāktu gaismā viss izdarītais. Vai to var saukt par taisnīgumu? Mēs abi, un jo īpaši es, kā apsargi ilgu laiku tikām augstu vērtēti — tev pašam jābūt tā, ka mēs kā savas iestādes pārstāvji sargājām lābi, — mums bija izredzes tikt uz augšu, un droši vien mēs drīz būtu kļuvuši par pārējiem kā šis te, kuram ir veicies un neviens nav viņu uzrādījis, jo tāda uzrādīšana gadās diezgan reti. Un nu, kungs, viss pagalam, mūsu karjera beigusies, mums nāksies darīt vēl daudz zemākus darbus nekā apsargāšana, un turklāt mums vēl tagad jāseņem šis ārkārtīgi sāpīgais pēriens.» — «Vai tad šī rīkste var sagādāt tādas sāpes?» K. jautāja, pataustīdam rīksti, ko

pērējs vicināja viņa acu priekšā. — «Mums taču jānogērbjas pavisam kailiem,» teica Villems. «Ak tā,» teica K. un nopētīja pērēju. Kas bija brūni iededzis kā matrozis, ar mežonīgu un gludu seju. «Vai nav nekādas iespējas šiem diviem aiztaupīt pērienu?» viņš jautāja. «Nē,» pērējs teica un smiedamies kratīja galvu. «Ģērbieties nost,» viņš pavēlēja apsargiem. Un K. viņš teica: «Netici visam, ko viņi sarunā, tie jau aiz bailēm no pārējiem pa pusei zaudējuši saprašanu. Tas, ko šis, piemēram,» — viņš parādīja uz Villemu, «stāstīja par savu iespējamo karjeru, ir taisni smieklīgi. Paskaties, cik viņš ir resns — pirmie rīkstes cirtieni vispār netiks cauri tiem taukiem. Vai tu zini, kā viņš kļuvis tik resns? Viņam ir paradums apēst visu apcietināto brokastis. Vai viņš neapēda arī tavas brokastis? Manuprāt, jā. Bet vīrs ar tādu vēderu nekad un nekādā gadījumā nevar kļūt par pērēju, tas ir pilnīgi izslēgts.» — «Ir arī tādi pērēji,» Villems apgalvoja, sprādzēdamis vajā bikšu siksnu. «Nē,» pērējs teica, nobraukdamis viņam ar rīksti gar kaklu tā, ka viņam nācās sarauties. «Es tev labi maksāšu, ja tu palaidīsi viņus vajā,» K. teica, vairs neskatīdamies uz pērēju — tādus darījumus labāk kārtot ar nolaišām acīm, — un izvilkta savu kabatas grāmatiņu. «Un tad tu uzrādīsi arī mani,» pērējs teica, «un sagādāsi pērienu arī man. Nē, nē,» — «Esi taču prātīgs,» K. teica. «Ja es gribētu, lai tos divus soda, es taču tagad nemēģinātu viņus izpirkt. Es būtu vienkārši aizvēris šīs durvis, negribētu neko ne dzirdēt, ne redzēt un ietu mājās. Bet es to nedaru, man liekas svarīgi viņus atbrīvot; ja es būtu zinājis, ka viņus sodīs vai pat ka viņus varētu sodīt, es nebūtu nosaucis viņu vārdus. Es neuzskatu, ka vainīgi ir viņi, vainīga ir organizācija, vainīgi ir augstākie ierēdņi.» — «Tā ir!» apsargi iesaucās un tūlīt dabūja sitienu pa savām jau kailajām mugurām. «Ja zem tavas rīkstes šeit stāvētu augsts tiesnesis,» K. teica un runādams nolieca uz leju rīksti, kas jau atkal bija paslējusies, «es patiešām nesāktu tevi kavēt sist, taisni otrādi, es vēl iedotu tev naudu, lai tu stiprinies labam darbam.» — «Tas, ko tu saki, skan ticami,» pērējs teica, «bet es neļaušu sevi piekukuļot. Esmu nolikts priekš pāršanas, un tādēļ pērsu.»

Apsargs Francs, kurš, varbūt cerēdam uz K. iekauktānās labvēlīgajām sekām, līdz šim bija uzvedies atturīgāk, tagad, vienās biksēs ģērbies, metās pie durvīm, nokritis ceļos, satvēra K. roku un čukstēja: «Ja tu nevari izdabūt apžēlošanu mums abiem, tad pamēģini atsavināt vismaz mani. Villems ir par mani vecāks, visādā ziņā mazāk jutīgs un pirms pēris gadiem jau dabūjis vieglu pērienu, bet es vēl neesmu ticis apkaunots, un rīkojos arī, tikai Villema mudināts, viņš mani skolo gan labajā, gan ļaunajā. Leļā pie bankas mana nabaga līgava gaida, kā tas viss beigsies, man tik šausmīgi kauns,» ar K. svārkjiem viņš slaucīja savu asarām noplūdušo seju. «Es ilgāk vairs negaidīšu,» teica pērējs, satvēra rīksti abās rokās un sāka sist Francu, kamēr Villems, stūrī ierāvies, šķielēja, neuzdrīkstēdamies ne galvu pagriezt. Atskanēja Franca kliedzieni, nerimtīgi un nomainīgi, izklaustījās, ka kliedz nevis cilvēks, bet kāds spīdzināts instruments, no tiem dārdēja viss gaitenis, visā namā tos droši vien varēja sadzirdēt. «Ne-kliedz!» iesaucās K., viņš nespēja savaldīties, saspringti raudzīdamies furc, no kurienes varēja parādīties kalpotāji, viņš pagrūda Francu, ne spēcīgi, tomēr pietiekami stipri, lai tas savā apstulbumā nokristu, ar krampjos sevilkām rokām taustīdamis grīdu, taču no sitieniem viņš neizvairījās, rīkste atrada viņu arī nokritušu, kamēr viņš tur valstījās, tā ritmiski cēlās un

krita. Jau bija saredzams viens kalpotājs un pāris soļu aiz viņa arī otrs. K. žigli aizvēra durvis, gāja pie viena no sētas puses logiem un atvēra to. Kliedziņi bija mitējušies. Lai kalpotāji neko nenojaustu, viņš iesaucās: «Es tas esmu!» — «Labvakar, pilnvarotā kungs,» tie atsaucās. «Vai kas noticis?» — «Nē, nē,» K. atbildēja, «tur tikai kāds suns pagalmā rēja.» Kad kalpotāji vēl negāja prom, viņš piebilda: «Jūs varat turpināt savu darbu.» Lai nevajadzētu turpināt sarunu ar kalpotājiem, viņš izliecās pa logu. Kad pēc brīža viņš atskatījās, tie jau bija projām. Bet K. vēl palika pie loga, krāmu kambarī ieieta viņš neuzdrīkstējās un uz mājām iet viņam negribējās. Viņš lūkojās uz mazo, četrstūraino pagalmu, apkārt tam bija kantoru istabas, visi logi jau bija tumši, augšējos sāka atspīdēt mēness. K. saspringti mēģināja tumsā saredzēt pagalma stūri, kur bija iebraukti pāris rokas ratiņi. Viņu nomocīja tas, ka nebija izdevies novērst pērienu, bet tā nebija viņa vaina, ka neizdevās, ja Francs nebūtu kliezjis, — protams, viņam laikam gan ļoti sāpēja, bet izšķirošos acumirkļos jāspēj savaldīties, — ja viņš nebūtu kliezjis, gan jau K., tikpat kā droši, būtu atradis līdzekļus, kā pielabināt pērēju. Ja visi zemākie ierēdņi bija tik samaitāti, kāpēc tad taisni pērējam, kuram tas necilvēciskākais amats, vajadzēja būt izņēmumam? K. arī bija manījis, kā viņam iemirdzējās acis, skatoties uz banknotēm. Varēja skaidri saprast, ka viņš tik nopietni ķērās pie pēršanas tāpēc vien, lai vēl mazliet paaugstinātu kukuļu summu. Un K. nebūtu skopojies, viņam patiešām bija svarīgi atbrīvot apsargus, ja nu viņš bija sācis apkarot šīs tiesas samaitātību, tad viņam, pats par sevi saprotams, vajadzēja cīnīties arī šai jomā. Taču tai mirkli, kad Francs sāka kliegt, viss bija cauri. K. nevarēja pieļaut, lai kalpotāji un varbūt vēl citi cilvēki atnāktu un pārsteigtu viņu, sarunājoties ar šo sabiedrību krāmu kambarī. Tādu pašuzpurēšanos patiešām neviens nedrīkstēja no K. prasīt. Ja viņš nolemtu tā rīkoties, tad jau vienkāršāk būtu K. pašam izģērbties un piedāvāties pērējam par apsarņu aizstājēju. Tiesa gan, pērējis tādu aizstāšanu nepieļautu, tā jau viņš, nekādu labumu negūdam, būtu izrādījis necieņu savam amatam, pat divkārtu necieņu, jo, kamēr K. lieta tika izmeklēta, viņš laikam taču tiesas kalpotājiem bija neaizskarams. Katrā gadījumā K. nebija varējis darīt neko citu, kā aizcirst durvis, kaut arī tāpēc vien visas briesmas vēl nebija novērstas. Tas, ka viņš beigās vēl pagrūda Francu, bija jānožēlo, un tomēr to varēja attaisnot, ņemot vērā viņa uztraukumu.

Tālumā viņš dzirdēja kalpotāju soļus. Lai nepievērstu viņu uzmanību, viņš aizvēra logu un devās uz parādes kāpnēm. Pie krāmu kambara durvīm viņš mirkli apstājās ieklausīdamies. Bija pavisam kluss. Tas vīrs taču būtu varējis sadauzīt apsargus līdz nāvei, viņi bija nodoti pilnīgi viņa varā. K. jau pielika roku pie durvju klišķa, bet tad atkal atāva. Viņš vairs nevienam nevarēja palīdzēt; bet viņš sev nosolījis par šo lietu vēl runāt un, ciktāl tas būs viņa spēkos, panākt, lai sodīti tiktu īstie vaininieki, augstākie ierēdņi, no kuriem vēl neviens nebija uzdrīkstējies viņam parādīties. Nokāpis lejup pa bankas kāpnēm, viņš uzmanīgi nopētīja visus garāmgājējus, arī to, kas atradās diezgan tālu, taču nekur nebija redzama gaidošā meitene. Francs apgalvojoties, ka viņu gaidot līgava, izrādījās tikai gluži piedodami meli, lai izsauktu lielāku līdzjūtību.

Vēl nākamajā dienā K. neizdevās izmest no prāta apsargus, darbā viņš bija izklaidīgs un, lai tiktu ar visu galā, viņam nācās palikt kantorī vēl ilgāk nekā iepriekšējā dienā. Ceļā uz mājām atkal iedams garām krāmu kambarim, viņš to atvēra gandrīz kā ieraduma pēc. Viņš vairs nespēja atjēgties no tā, ko ieraudzīja gaidītās tumsas vietā... Viss bija palicis nemainīgi tāds pats kā iepriekšējā vakarā, durvīm atveroties. Uz sliekšņa zīmogi un tintes pudeles, pērējs ar rīkstī, vēl pavisam nogērbušies apsargi, svece uz plaukta, un apsargi sāka žēloties un kliegt: «Kungs!» Tūlīt pat K. aizcirta durvis un vēl metās tajās ar dūrēm, it kā tad tās varētu ciešāk aizvērt. Gandrīz raudādams, viņš skrēja pie kalpotājiem, kas mierīgi strādāja pie kopējamās mašīnas un izbrīnīti pārtrauca darbu. «Iztīriet taču beidzot to krāmu kambarī!» viņš kliezda. «Mēs noslīksim netīrumos!» Kalpotāji bija gatavi rīt to izdarīt. K. pamāja, tagad, vēl vakarā, viņš taču nevarēja uzspiest viņiem šo darbu, kā viņam to būtu gribējies. Viņš brīdi apsēdās, lai paturētu kalpotājus acīs, pārcilāja dažas kopijas, lai radītu

iespaidu, ka pārbauda viņus, un tad, redzēdams, ka kalpotāji neuzdrīkstēsies vienlaikus ar viņu iet projām, noguris un domāt nespējīgs devās mājup.

SESTĀ NODAĻA

Tēvocis. Lēnija

Kādā pēcpusdienā — K. tobrīd bija ļoti aizņemts ar korespondenci — starp diviem dokumentus nesošiem kalpotājiem istabā iebražās K. tēvocis Karls, sīks zemīpašnieks no laukiem. Viņu redzot, K. nobijās mazāk, nekā mēdza būties, iztēlojoties tēvoča atbraukšanu. Tēvocim bija jāierodas, to K. sāka nojaust jau pirms mēneša. Jau toreiz viņam bija licies, ka redz tēvoci — mazliet sakumpušu, kreisajā rokā iebuktēta panama, labā jau laikus tālu pastiepta uz priekšu, steidzīgi sniegdams to pāri rakstāmgaldam, tēvocis apgāza visu, kas gadījās tai ceļā. Tēvocis vienmēr steidzās, nelaimīgas iedomas vajāts, ka viņa vienmēr tikai vienu dienu ilgajā uzturēšanās laikā galvaspilsētā vajag nokārtot visu, kas paredzēts, un tomēr nespēdams palaist garām nevienu nejašu sarunu, darījumu vai izpriecu. Kā savam bijušajam aizbildnim K. jutās viņam pateicību parādā, centās tēvocim visādi palīdzēt un turklāt uzņēma viņu pie sevis pārnakšņot. Viņš mēdza viņu dēvēt — «spoks no laukiem».

Tūlīt pēc apsvēcināšanās — apsēsties klubkrēslā, kā piedāvāja K., viņam nebija laika — viņš gribēja nedaudz parunāt ar K. zem četrām acīm. «Tas ir nepieciešami,» viņš aizžņaugtā balsī teica, «manas dvēseles mieram tas ir nepieciešami.»

K. tūlīt izsūtīja kalpotāju ārā no istabas, norādīdams nevienu neielaist. «Kas man jādzird, Jozef?» kad viņi bija vieni, tēvocis iesaucās, apsēdās uz galda un neskatīdamies pabīdīja sev apakšā dažādus dokumentus, lai būtu ērtāk sēdēt. K. klušēja, viņš zināja, kas sekos, bet, tik pēkšņi atrauts no lasītajā darba, juta patīkamu burdenumu un raudzījās pa logu uz pretējo ielas malu, no kuras varēja saskatīt tikai mazu trīsstāra laukumiņu, mūra sienu starp divām darbnīcu vitrīnām. «Un tu skaties pa logu!» rokas paceldams, kliezda tēvocis, «Dieva dēļ, Jozef, atbildi taču man. Vai tas taisnība, vai tas var būt taisnība?» — «Mīļo tēvoc,» K. teica, sakopodams domas, «es taču nemaz nezīnu, ko tu no manis gribi.» — «Jozef,» tēvocis brīdinoši teica, «cik es zīnu, tu vienmēr esi runājis taisnību. Vai man jāuztver tavi pēdējie vārdi kā sliktā zīme?» — «Es nojausu, ko tu gribi,» K. paklausīgi teica, «tu laikam esi dzirdējis par manu procesu.» — «Tā gan,» teica tēvocis, lēnām palocīdams galvu, «esmu dzirdējis par tavu procesu.» — «Kurš tad tev pastāstīja?» K. jautāja. «Man atrakstīja Erna,» teica tēvocis, «viņai nav ar tevi nekādas saskarsmes, tu diemžēl daudz vis neliecies par viņu zinis, bet viņa tomēr bija to uzzinājusi. Sodien es saņēmu vēstuli un, protams, tūlīt pat braucu šurp. Tas ir vienīgais iemesls, bet tas ir pilnīgi pietiekams iemesls. Varu nolasīt tev to vietu vēstulē, kas attiecas uz tevi.» Viņš izvilkā vēstuli no kabatas grāmatīnas. «Re, kur ir. Viņa raksta: Jozefu sen jau neesmu redzējis, pagājušajā nedēļā vienreiz biju bankā, bet Jozefs bija tik aizņemts, ka mani nepielaida viņam klāt; gaidīju gandrīz veselu stundu, bet tad man vajadzēja iet mājās, lai pagūtu uz klavierspēles stundu. Labprāt būtu ar viņu parunājusies, varbūt nākamreiz gadīsies tāda izdevība. Manā vārda dienā viņš atsūtīja man lielu kastī šokolādes, tas bija ļoti mīļi un rūpīgi. Aizmirsu jums toreiz par to uzrakstīt, tikai tagad, kad jūs jautājāt, atcerējos. Jums jau vajadzēja zināt, ka šokolāde pansijā tūlīt pagaist, tikko tu esi apjēdzis, ka tev uzdāvināta šokolāde, tās jau vairs nav. Bet kas attiecas uz Jozefu, gribu jums vēl ko pateikt. Kā jau minēju, netiku bankā pie viņa klāt, jo viņam tieši bija saruna ar kādu kungu. Brīdi mierīgi gaidījusi, es kādam kalpotājam jautāju, vai tā saruna var vilkties vēl ilgi. Viņš teica, ka varot gan, jo varbūt tā attiecoties uz procesu, kas esot ievadīts pret pilnvarotā kungu. Es prasīju, kas tas tāds par procesu, vai viņš nav ko sajaucis, bet viņš teica, ka neko neesot sajaucis, esot tāds process un turklāt nopietns, vairāk viņš neko nezinot. Viņš pats labprāt palīdzētu pilnvarotā kungam, jo tas esot tik labs un taisnīgs kungs, bet viņš nezīnot, ko tur varot iesākt, un viņš tikai gribētu cerēt, ka ietekmīgāki kungi tur iejaukšoties. Tas arī droši vien notikšot un viss beigšoties

labi, taču pašlaik, tā viņš spriežot pēc pilnvarotā kunga omas, nemaz neesot labi. Es, protams, neņēmu šo runāšanu pārāk nopietni un mēģināju vientiesīgo kalpotāju nomierināt, un aizliedzu viņam par to runāt ar pārējiem, un nolēmu, ka tās ir tīrās plāpas. Tomēr būtu labi, ja tu, mīļo tēti, savā nākamajā apciemojumā par to lietu painteresētos, tev nebūs grūti uzziņāt visu skaidrāk, un, ja tiešām būtu tāda vajadzība, iejaukties ar savu lielo, ietekmīgo paziņu palīdzību. Ja nu tas nebūs vajadzīgs, kas ir vistīcamāk, tad vismaz tavai meitai drīzāk būs izdevība tevi apkampt, un tas viņu iepriecinās. — Labs bērns,» — priekšlasījumu beidzis, teica tēvocis un izslaucīja no acīm dažas asaras. K. pamāja, dažādo pēdējā laika traucējumu dēļ viņš bija pilnīgi aizmirsis par Ernu, arī viņas vārda dienu viņš bija aizmirsis, un stāsts par šokolādi acīm redzami bija sacerēts, lai attaisnotu viņu tēvoča un tantes acīs. Tas bija ļoti aizkustinoši, un ar teātra biļetēm, kuras no šī brīža viņš nolēma viņai regulāri sūtīt, un nevarēja pilnībā atmaksāt, bet viņš pašlaik nejutās spējīgs doties apciemojumā uz pansionu un sarunāties ar mazu astoņpadsmitgadīgu ģimnāzisti. «Un ko tu tagad teiksi?» jautāja tēvocis, kurš vēstules dēļ bija aizmirsis visu steigu un uztraukumu, un tagad vēlreiz to pārslasīja. «Jā, tēvoc,» K. teica, «tā ir taisnība.» — «Taisnība!» tēvocis iesaucās, «kas ir taisnība? Kā tas var būt taisnība? Kas par procesu? Taču ne tiesas process?» — «Tiesas process gan,» K. atbildēja. «Un tu šeit mierīgi sēdi ar tiesas procesu uz kakla?» kļiedza tēvocis aizvien skaļāk. «Jo mierīgāks es būšu, jo labvēlīgāks būs iznākums,» K. gurdeni teica, «nebaudies neko.» — «Tas mani nevar nomierināt,» tēvocis teica. «Jozef, mīļo Jozef, padomā par sevi, par saviem radiem, par mūsu labo vārdu! Līdz šim tu esi bijis mūsu gods, nekļūsti nu tagad par mūsu kaunu! Tavs izskats,» viņš teica, galvu uz sāniem noliekdams, «man nepatīk. Tā neizskatās neviens nevainīgs apsūdzētais, kas vēl nav zaudējis visus spēkus. Stāsti nu man beidzot, par ko ir runa, lai varu palīdzēt. Tas, protams, ir sakarā ar bankas lietām?» — «Nē,» K. teica un piecēlās. «Mīļo tēvoc, tu runā par skaļu, varbūt kalpotājs stāv pie durvīm un klausās. Man tas nepatīk. Labāk iesim prom. Tad es atbildēšu uz visiem taviem jautājumiem, kā nu varēšu. Es apzinos, ka mans pienākums ir atskaitīties ģimenes priekšā.» — «Pareizi,» tēvocis iekļiedzās, «ļoti pareizi, bet pasteidzies, Jozef, pasteidzies!» — «Man vēl jādod daži uzdevumi,» K. teica un pa telefonu ataicināja savu vietnieku, kurš ieradās jau pēc īsa mirkļa. Tēvocis savā satraukumā ar roku rādīja tam, ka K. viņu izsaucis, kas gan nemaz nebija nepieciešams. K., stāvēdams pie rakstāmgalda un ņemdams palīgā dažādus dokumentus, klusā balsī izskaidroja šodien vēl kārtotajās lietās jaunajam cilvēkam, kurš mierīgi un vērīgi klausījās. Tēvocis traucēja, kaut arī sākumā viņš vienkārši stāvēja, iepletis acis un nervozi lūpas kodīdams, viņa izskats vien jau bija pietiekami traucējošs. Tad viņš sāka staigāt pa istabu šurp un turp, reizēm apstādamies pie loga vai pie kādas gleznas, tad vienmēr atskanēja kāds viņa izsauciens, piemēram: «Es to nekādi nevaru aptvert!» vai «Un nu pasakiet man, kas tur var iznākt!» Jaunais cilvēks izlikās neko nemanām, noklausījās mierīgi līdz beigām K. skaidrojumā, šo to pierakstīja un tad aizgāja, iepriekš paklanījies gan K., gan tēvocim, kurš taisni tobrīd bija pagriezis viņam muguru, skatījās arī pa logu un izstieptām rokām burzīja aizkaru. Tikko durvis bija aizvērušās, tēvocis iekļiedzās: «Nu tas ampelmannis ir prom, tagad taču arī mēs varēsim iet! Beidzot!» Diemžēl nebija tāda līdzekļa, kas piespiestu tēvoci ierēdņiem un kalpotājiem pilnajā priekšistabā, kurai tobrīd gāja cauri arī direktora vietnieks, atturēties no jautājumiem par procesu. «Tātad, Jozef,» tēvocis iesāka, atbildēdams uz apkārtstāvošo palocišanos ar militāru sveicienu, «pasaki nu man skaidri, kas tas par procesu.» K. atrunājās ar neko neizsakošām frāzēm, mazliet pasmējās un tikai uz kāpnēm paskaidroja tēvocim, ka nav gribējis atklāti runāt, ļaudīm dzirdot. «Pareizi,» tēvocis teica, «bet nu stāsti.» Viņš klausījās, galvu pieleicis, īsiem, steidzīgiem ievilcieniem smēķēdams cigāru. «Vispirms, tēvoc,» K. teica, «runa nav par parastās tiesas procesu.» — «Tas ir slikti,» tēvocis teica. «Kā?» teica K., izbrīnīti paskatīdamies. «Manuprāt, tas ir slikti,» tēvocis atkātoja. Viņi stāvēja kāpnēs, kas veda uz ielu, K., kuram likās, ka šveicars noklausās, vilka tēvoci lejā, viņi iekļāvās dzīvajā ielas kustībā. Tēvo-

cis, iekrampējies K., vairs nejaudēja tik kaismīgi par procesu, kādu brīdi viņi pat nosloja klusēdami. «Kā tad tas notika?» beidzot jautāja tēvocis, apstādamies tik pēkšņi, ka aiz viņiem ejošie cilvēki pārbijušies metās sāpus. «Tādas lietas taču nenotiek pēkšņi, tās ilgi nobriest, vajadzēja būt kādām pazīmēm, kāpēc tu man nerakstīji? Tu tak zini, ka es tevis dēļ darīšu visu, savā ziņā es taču vēl esmu tavs aizbildnis un līdz šai dienai lepojos ar to. Protams, arī tagad es tev palīdzēšu, taču, kad process jau iet pilnā gaitā, tas būs daudz grūtāk. Tas labākais būtu, ja tu paņemtu mazu atvaļinājumu un bruktu pie mums uz laukiem. Tagad es redzu, ka esi arī mazliet izkrities miesās, uz laukiem tu stiprinātos, tas nāktu tev par labu, tev vēl turpmāk vajadzēs sasprindzināt spēkus. Un tādā veidā tu varētu daļēji atbrīvoties no tiesas. Šeit viņiem ir visi iespējamie varas līdzekļi, ko viņi vajadzības gadījumā automātiski var lietot pret tevi; bet laukos viņiem vajadzētu īpaši sūtīt kādu savu pārstāvi vai arī mēģināt tevi ietekmēt rakstiski, telegrāfiski, telefoniski. Tas, protams, vājinās iedarbību, gluži brīvs tu nebūsi, bet vismaz varēsi uzelpot.» — «Viņi taču var aizliegt man brukt projām,» teica K., jo tēvoča teiktais savā ziņā saskanēja ar viņa paša domu gaitu. «Neticu, ka viņi to darīs,» domīgi teica tēvocis, «tik lielā mērā viņu vara no tavas aizbraukšanas necietīs.» — «Biju domājis,» K. teica, satverdams tēvoci aiz rokas, lai aizkavētu viņu apstāties, «ka tu tam visam piešķirsi vēl mazāk nozīmes nekā es, un nu tu to uzver tik nopietni.» — «Jozef,» tēvocis iesaucās, pūlēdamies atbrīvoties un palikt stāvam, bet K. viņam to neļāva, «tu esi pārvērties, tev vienmēr bija tik skaidra domāšana, un taisni tagad tu to esi zaudējis! Vai tad tu gribi zaudēt šai procesā? Vai tu zini, ko tas nozīmēs? Tas nozīmēs, ka tu vienkārši tiec izsvītrots, un visi tavi radi kopā ar tevi — vai vismaz galīgi nospiesti pie zemes. Jozef, attopies taču, tava vienaldzība mani traku pataisīs. Kad tā paskatās uz tevi, jāsāk ticēt sakāmvardam: kas tādu procesu uzšācis, ir jau zaudējis.»

«Mīļo tēvoc,» K. teica, «uztraukumam nav jēgas, ne tavam, ne manējam. Ar uztraukumu procesu nevar uzvarēt. Ja arī manas praktiskās zināšanas tur maz noder, tad tavas es, pat ja tās mani pārsteidz, visnotaļ ņemu vērā. Ja tu saki, ka šai procesā arī ģimene dabū ciest līdzī — ko es savukārt nevaru aptvert, bet tas nav būtiski, — tad es labprāt paklausīšu tam, ko tu ieteiksi. Tikai braukšanu uz laukiem es nevaru pieņemt, jo tā nozīmētu bēgšanu un vainas atzīšanu. Turklāt šeit es vairs nekādi netieku vajāts un varu pats virzīt lietu uz priekšu.» — «Pareizi,» teica tēvocis ar tādu noskaņu balsī, it kā beidzot viņi sāktu saprasties, «es to ieteicu vienīgi tādēļ, lai, tev paliekot šeit, visu neapdraudētu tava vienaldzība, un uzskatīju par pareizāku strādāt tavā vietā. Taču, ja tu pats piekrīti strādāt visiem spēkiem, tas, protams, ir daudz labāk.» — «Tad mēs arī būtu šai ziņā vienojušies,» teica K. «Un vai tev ir kāds priekšlikums, ar ko man vajadzētu sākt?» — «Man vēl viss jāpārdomā,» tēvocis teica, «tev jāņem vērā, ka es jau divdesmit gadus, gandrīz nekur neizbraukdams, dzīvoju laukos, tāpēc esmu zaudējis modrību. Saites ar personām, kas šeit labāk orientētos, pašas no sevis satrūkušas. Esmu uz laukiem mazliet nolaidies, to jau tu zini. Bet tādas lietas pamana pārāk vēlu. Tavs gadījums arī nāca man pārāk negaidīti, kaut arī dīvainā kārtā no Ernas vēstules es jau nojautu ko tamlīdzīgu, un šodien, uz tevi paskatījies vien, jau biju gandrīz pilnīgi pārliecināts. Bet tas nav svarīgi, galvenais tagad nezaudēt laiku.» Vēl runādams, viņš, pirkstgalos paslējis, māja kāda auto vadītājam, un tagad, pavēstīdams adresi, ievilka K. sev līdzī automašīnā. «Brauksim tagad pie advokāta Hulda,» viņš teica, «tas bija mans skolasbiedrs. Tu taču laikam esi dzirdējis viņa vārdu?» — «Nē.» — «Tas ir savādi. Kā aizstāvis un nabago advokāts viņš kļuvis diezgan slavens. Bet es viņam ļoti uzticos kā cilvēkam.» — «Piekrītu visam, ko tu pasāksi,» K. teica, kaut arī viņā radīja nepatiku tā drudžainā steiga, ar kādu tēvocis rīkojās. Nebija diez ko patīkami kā apsūdzētajam brukt pie nabago advokāta. «Nezināju,» viņš teica, «ka šādās lietās jāpieaicina arī advokāts.» — «Bet protams!» tēvocis teica. «Pats par sevi saprotams. Kāpēc gan ne? Tagad, lai es būtu lietas kursā, pastāsti man visu, kas līdz šim noticis.» K. tūlīt sāka stāstīt, neko nenoklusēdams, viņa pilnīgā atklātība bija vienīgais protests, kādu viņš varēja atļauties pret tēvoča uzskatu, ka process ir liels kauns. Birst-

nera jaunkundzes vārdu viņš minēja tikai vienreiz un garām-
ejot, bet tas atklātību neietekmēja, jo Birstnera jaunkundzei
nebija nekāda sakara ar procesu. Stāstīdams viņš skatījās pa
logu un redzēja tuvojamies to priekšpilsētu, kurā atradās
tiesas kanceleja, viņš pievērsa tam tēvoča uzmanību, bet tas
nesaskatīja šai sakrītībā neko sevišķu. Mašīna apstājās pie
kādas tumšas mājas. Tēvocis tūlīt sāka klauvēt pie pirmajām
durvīm lejasstāvā; kamēr gaidīja, viņš smiedamies atieza
savus lielos zobus un čukstēja: «Astoņi, neparasta stunda ap-
ciemojumam, bet Hulds man to ļaunā neņems.» Durvju actiņā
parādījās divas lielas, melnas acis, mirkli vēroja abus viesus
un nozuda, taču durvis neatvērās. Tēvocis un K. viens otram
apliecināja, ka patiesi redzējuši tās divas acis. «Jauna istab-
meita, kas baidās no svešniekiem,» tēvocis teica un vēlreiz
pieklauvēja. Acis parādījās atkal, tagad tās izskatījās sērīgas,
taču varēja arī būt, ka viņus maldināja gāzes lampa, kas dega
taisni virs galvām, skaļi šņākdama, bet dodama maz gaismas.
«Taisiet vaļā!» tēvocis iesaucās, ar dūri sizdams pa durvīm,
«šeit advokāta kunga draugi.» — «Advokāta kungs ir slimš,»
viņi sadzirdēja čukstam sev aiz muguras. Mazā gaitenīša otrā
galā vaļējās durvis stāvēja kāds vīrs rītasvārkos un ļoti klusā
balsī pavēstīja viņiem šo ziņu. Ilgās gaidīšanas sakaitināts,
tēvocis žigli apsviedās un kļiedza: «Slims? Jūs teicāt, ka viņš
ir slimš?» Un draudoši, it kā tas kungs būtu slimība, gāja viņam
klāt. «Jums jau atvēra,» teica kungs, rādīdams uz advokāta
durvīm, savilka ciešāk rītasvārku un pazuda. Durvis patie-
šām bija atvērtas, jauna meitene — K. atkal ieraudzīja tās
pašas tumšās, mazliet izvelbtās acis — garā, baltā priekšautā
stāvēja priekšnamā un turēja rokā sveci. «Nākošreiz veriet
vaļā žiglāk,» tēvocis teica sveiciena vietā, kamēr meitene
viegli pakniksēja. «Nāc, Jozef,» viņš tad teica K., kurš lēnām
virzījās meitenei garām. «Advokāta kungs ir slimš,» meitene
teica, bet tēvocis neapstādamies steidzās pie kādām durvīm.
K. vēl lūkojās meitenē, kas jau bija pagriezies, lai atkal
aizslēgtu ieejas durvis, viņas seja bija apaļa kā lellei, apaļi
ne vien bālie vaigi un zods, arī deniņi un pierē. «Jozef!» tēvo-
cis atkal sauca, un meitenei viņš pajautāja: «Vai viņam ir sirds-
lēkme?» — «Tā es domāju,» meitene teica, viņa bija paguvusi
pienākt ar sveci tuvāk, lai atvērtu istabas durvis. Vienā istabas
stūrī, kuru sveces gaisma vēl nebija aizsniegusi, no gultas
pasilējās seja ar garu bārdu. «Lēniņ, kas tur atnāca?» advokāts
jautāja, sveces apžilbināts, nepazīdams viesi. «Te Alberts,
tavs vecais draugs,» tēvocis teica. «Ak Alberts,» teica advokāts,
atkrīzdams atpakaļ spilvenos, it kā šī apmeklētāja dēļ
nevajadzētu lieki pūlēties. «Vai ar tevi tiešām tik slikti?» tēvo-
cis jautāja un apsēdās uz gultas malas. «Man negribas tam
ticēt. Tā būs tikai tāda nejausa sirds iesāpēšanās un pāries
tāpat kā agrāk.» — «Var jau būt,» klusām teica advokāts, «taču
ir sliktāk nekā jebkad. Es ar grūtībām varu paelpot, nemaz
vairs negulu un katru dienu kļūstu nespēcīgāks.» — «Tā,»
tēvocis teica, uzmaukdams savu panamas cepuri cieši sev uz
ceļgala. «Tās ir sliktas ziņas. Vai tu maz tiec kārtīgi koptsi?
Te ir tik sērīgi, tik tumšs. Ilgs laiks pagājis, kopš biju šeit
pēdējoreiz, toreiz man te patika labāk. Arī tas sievišķītis
noliekas diez ko līkšms, vai varbūt viņa tikai izlikās.» Meitene
vēl vienmēr, sveci turēdama, stāvēja pie gultas; cik varēja
saprast no viņas žaudīgā skatiena, viņa vairāk lūkojās uz K.
nekā uz tēvoci, kurš taisni šobrīd par viņu runāja. K. atspiedās
pret krēslu meitenes tuvumā. «Kad ir tik slimš kā es,» advokāts
teica, «tad vajag miera. Man šeit nav sērīgi.» Pēc Tsas pauzes
viņš piebilda: «Un Lēniņa mani labi aprūpē, viņa ir varena.»
Taču tēvocis nebija pārliecināms, viņam bija aizspriedumi
pret šo kopēju, ja viņš arī neko neiebildītu slimajam, tad tomēr
drūmi noraidījis kopēju, kas tagad nāca pie gultas, nolika
sveci uz naktsgaldiņa, noliecās pie slimā un, spilvenus kārt-
nodama, sacukstējās ar viņu. Viņš gandrīz zaudēja cieņu pret
slimību, piecēlās, staigāja kopējai garām uz vienu un otru
pusi, un K. nemaz nebrīnījās, ja viņš saķertu to no mugur-
puses aiz svārkjiem un atvilktu nost no gultas. Pats K. visā
noskattījis mierīgi, advokāta slimība viņam nemaz nelikās tik
nepatīkama, nevarēdams pretoties dedzībai, ar kādu tēvocis
kārtēja viņa lietas, viņš tomēr priecājās, ka šī dedzība nu
neko nevarēja panākt. Tagad, droši vien vēlēdamies kopēju
aizvainot, tēvocis teica: «Jaunkundz, lūdzu, atstājiet mūs uz
brītiņu vienus, man jāaprunājas ar draugu par kādu personi-

gas dabas jautājumu.» Kopēja, vēl dziļāk noliekusies pār
slimo un gludinādama sakrokojušos linu sedziņu pie sienas,
tikai pagriezta galvu un teica ļoti mierīgi — uzkrītošā pret-
statā tēvocim, kurš stostījās aiz dusmām un nespēja apturēt
savus vārdu plūdus: «Jūs taču redzat, cik kungs ir slimš, viņš
nevar pārrunāt nekādus jautājumus.» Tēvoča izteicienu viņa
laikam atkārtēja tikai aiz pieklājības, tomēr pat klausītājs
no malas to būtu varējis uztvert kā zobošanos, bet tēvocis,
protams, jutās daudz dziļāk aizskarts. «Tu, nolāpītā,» viņš
gandrīz nesaprotamā, uztraukuma aizžņaugtā balsī teica, K.
izbijās, lai gan jau bija gaidījis ko tamīdziņu, un metās tēvo-
cim klāt ar skaidru nodomu abām rokām aizspiest viņam muti.
Laimīgā kārtā aiz meitenes galvu pacēla slimais, tēvocis sa-
vieba seju, kā norīdams ko pretīgu, un tad mierīgāk teica:
«Mēs jau nu arī vēl neesam visu saprašanu zaudējuši, ja tas,
ko es lūdzu, būtu neiespējams, tad es to nelūgtu. Ejiet nu,
lūdzama, prom!» Kopēja iztaisnojusies nostājās pie gultas
un pagriezās pret tēvoci, K. pamanīja, kā viņa noglāstīja
advokāta roku. «Tu vari visu runāt, Lēniņai klātesot,» slimais
teica, tas neapšaubāmi skanēja kā lūgums. «Tas neatteicas
uz mani,» tēvocis teica, «tas nav mans noslēpums.» Viņš
pagriezās uz iešanu, kā nolēmis vairs neieļauties nekādās
darīšanās, bet atstāja tomēr vēl mazu brītiņu pārdomām. «Uz
kuru tad tas attiecas?» advokāts dziestošā balsī jautāja, atkal
apguldādamies. «Uz manu krustdēli,» tēvocis teica, «tāpēc arī
paņēmu viņu līdzi.» Un viņš iepazīstināja: «Pilnvarotais
Jozefs K.» — «O!» slimais teica kā atdzīvoties un pastiepa
K. roku, «atvainojiet, es jūs nemaz nepamanīju. Ej, Lēniņ,»
viņš tad teica kopējai, kura vairs neiebildīta, un sniedza viņai
roku, kā atvadīdamies uz ilgāku laiku. «Tā tad tu,» viņš beidzot
vērsās pie tēvoča, kurš, arī jau samierinājies, bija pienācis
tuvāk, «nemaz neesi nācis apciemot slimnieku, bet ieradies
darījumu lietā.» Varēja likties, ka priekšstats par slimnieka
apciemošanu advokātu ļoti nomācis, tik spēcīnājies viņš
pēkšņi izskatījās, visu laiku balstījās uz elkoņa, kas taču laikam
bija diezgan nogurdinoši, un visu laiku raustīja kādu matiņu
savas bārdas vidū. «Tu izskaties stipri veselāks,» tēvocis teica,
«kopš tā ragana aizgājusi.»

Viņš aprāvās, nočukstēja: «Varu saderēt, ka viņa noklau-
sās!» un šāvis pie durvīm. Taču aiz durvīm neviena nebija,
šī nenoklausīšanās tēvocim laikam šķita vēl lielāka nepaklau-
sība, tāpēc atpakaļ viņš nāca nevis vilies, bet sarūgtināts.
«Tu viņu nenovērtē,» advokāts teica, vairs necenzdamies
aizstāvēt savu kopēju; varbūt viņš vēlējās tā likt saprast, ka
viņai aizstāvētība nav vajadzīga. Turpināja runāt viņš jau kā
līdzdalībnieks: «Kas attiecas uz tava krustdēļa kunga lietas
apstākļiem, tad jūtīšos laimīgs, ja manu spēku pietiks šī ārkār-
tīgi grūtā uzdevuma atrisināšanai; es gan ļoti baidos, ka
spēku man nepietiks, taču negribu atteikties nepamēģinājis;
ja netikšu galā, tad vienmēr vēl būs iespējams pieaicināt
kādu citu. Taisnību sakot, šī lieta mani ieinteresējusi tik ļoti,
ka nevaru piespiest sevi atteikties no līdzdalības. Ja mana
sirds to neizturēs, tad vismaz man būs pietiekami nopietns
iemesls pilnīgi atteikties.» K. nesaprata nevienu vārdu no šīs
runas, cerēdams saņemt izskaidrojumu, viņš palūkojās uz
tēvoci, taču tas ar sveci rokā sēdēja uz naktsgaldiņa, tikko
nogrūdis zemē uz topiķa kādu zāļu pudeli, māja ar galvu
līdzi visam advokāta teiktajam un pa reizei pavērsās K., aicinā-
nādamis viņu paust tādu pašu piekrišanu. Vai tēvocis jau agrāk
būtu advokātam stāstījis par procesu? Tas bija neiespējami,
tās atradās pilnīgā pretrunā ar visu iepriekš notikušo. Tāpēc
viņš teica: «Es nevaru saprast...» — «Jā, varbūt esmu jūs
nepareizi sapratis?» jautāja advokāts, tikpat izbrīnījies un
samulsis kā K. «Varbūt esmu bijis pārsteidzīgs. Par ko tad jūs
vēlējāties ar mani runāt? Es domāju, ka tas attiecas uz jūsu
procesu?» — «Protams,» tēvocis teica, tad viņš jautāja K.: «Ko
tu tsi gribi?» — «Kā jūs varat kaut ko zināt par mani un manu
procesu?» K. jautāja. «Ak tā,» advokāts smiedamies teica, «es
taču esmu advokāts, man ir daudz paziņu tiesas aprindās,
tāpēc iznāk runāt par dažādiem procesiem, un tie uzkrīto-
šākie, sevišķi vēl tāds, kas attiecas uz drauga krustdēli, jau
paliek prātā. Tur taču nav nekā savāda.» — «Ko tu tsi gribi?»
vēlreiz jautāja K. tēvocis. «Tu esi tik nemierīgs.» — «Tad jūs
saejaties ar cilvēkiem no šīs tiesas?» jautāja K. «Jā,» advokāts
teica. «Tu taujā kā bērns,» teica tēvocis. «Ar ko tad man vaja-

dzētu saieties, ja ne ar maniem amatbrājiem?» advokāts piebilda. Tas skanēja tik neapstrīdami, kā K. nemaz neatbildēja. «Jūs taču esat no tās tiesas, kas strādā tiesu pilt, nevis no tās, kas bēniņos,» viņam būtu gribējies sacīt, taču viņš nevarēja piespieties to pateikt skaļi. «Jums taču jāatzīst,» advokāts turpināja ar tādu izteiksmi, kā gluži nevajadzīgi un pavirši skaidrodams ko pašsaprotamu, «jums taču jāatzīst, ka no šādas pazīšanās mani klienti var gūt lielu labumu, turklāt dažādās jomās, taču par to ne vienmēr drīkst atklāti runāt. Protams, pašlaik man mazliet traucē slimība, taču tik un tā labi draugi no tiesas aprindām mani apmeklē, un šo to man izdodas uzzināt. Varbūt es uzzinu vairāk nekā dažs labs, kurš, būdams pilnīgi vesels, pavada tiesā augas dienas. Taisni pašlaik, piemēram, arī atnācis viens mīļš apmeklētājs.» Viņš norādīja uz istabas tumšo kaktu. «Kur tad?» K. pārsteigumā gandrīz rupji jautāja. Nedroši viņš lūkojās apkārt; mazās svecītes gaisma nesniedzās līdž pretējai sienai. Tur kaktā patiešām kaut kas sakustējās. Kad tēvocis augstāk pacēla sveci, kļuva saskatāms pie maza galdiņa apsēdies pavecs kungs. Laikam gan viņš bija sēdējis neelpodams, ja tik ilgi bija palicis nepamanīts. Tagad viņš cēlās kājās, acīmredzami neapmierināts ar sev pievērsto uzmanību. Šķita, ka viņš, vēcinādams rokas kā īsiņus spārnus, gribētu noraidīt visas priekšā stādīšanas un apsveicināšanas, ka viņš nekādā ziņā negribētu ar savu klātbūtni traucēt pārējiem un ļoti vēlētos atkal nosēsties tumsā, un tikt pilnīgi aizmirsts. Taču tas nu vairs nebija iespējams. «Taisnību sakot, jūsu ierašanās mūs pārsteidza,» advokāts skaidroja un māja kungam, uzmundrinādams un aicinādams nākt tuvāk, tas sekoja aicinājums, gan lēnām un vilcinoties, apkārt skatīdamies, tomēr saglabādams cienību, «kancelejas direktora kungs — ak jā, atvainojiet, es vēl nestādīju jūs priekšā — šis ir mans draugs Alberts K., šis viņa krustdēls, pilnvarotais Jozefs K., un šis kungs ir kancelejas direktors — tātd kancelejas direktora kungs bija tik laipns un atnāca mani apciemot. Tāda apciemojuma vērtību pilnībā novērtēt var vienīgi tas, kuram zināms, ar kādu darbu kaudzi ir apkrauts kancelejas direktora kungs. Visam par spīti viņš tomēr atnāca, mēs draudzīgi sarunājāmies, cik nu mans savārgums to atļāva, mēs nemaz nebijām Lēnijai aizlieguši ielaist apmeklētājus, jo es nevienu negaidīju, taču mēs tomēr uzskatījām, ka mums vajadzētu palikt diviem vien, taču tad atskanēja tavi dūres sitieni, Albert, kancelejas direktora kungs ar sēdekli un galdu atvirzījās nostāk, taču tagad, kad atklājies, ka mēs, ja būtu tāda vēlēšanās, varētu aprunāties par kopīgu lietu, varbūt vajadzētu atkal visiem omulīgi sanākt kopā. «Kancelejas direktora kungs,» viņš teica, noliekdams galvu un pazemīgi pasmaidīdams, un norādīja uz atzveltnes krēslu gultas tuvumā. «Diemžēl varu uzkavēties vairs tikai pāris minūtes,» kancelejas direktors draudzīgi teica, ērti atšēdās krēslā un pavērs pulkstenī, «darbi jau mani aicina. Taču nevaru palaist garām izdevību iepazīties ar mana drauga draugu.» Viņa vieglā galvas palocīšana bija domāta tēvocim, kurš šķita ļoti iepriecināts par jauno pazīšanos, taču savas iedabas dēļ nespēja izrādīt godbijību, tāpēc kancelejas direktora vārdiem par atbildi tikai mulsi, taču skaļi iesmējās. Riebīgs skats! K. varēja visu mierīgi novērot, jo par viņu neviens nelikās zinis, šķita, ka sarunas vadību atbilstoši savam paradumam uzņēmies kancelejas direktors, kuram arī tika pievērsta vispārējā uzmanība, advokāts, kura nesenais vārgums laikam taču bija vienīgi līdžeklis nevēlamo apmeklētāju dabūšanai prom, roku pie auss pielicis, vērtīgi klausījās, tēvocis, turēdams sveci — svece šūpojās uz viņa augšstilba, un advokāts bieži norūpējies raudzījās turp —, drīz atbrīvojās no samulsuma un bija gluži sajūsmināts gan par kancelejas direktora runas veidu, gan par līganajām, viņņveidīgajām roku kustībām. Pret gultas galu atspiedušos K. kancelejas direktors, varbūt ar īpašu nolūku, nemaz neņēma vērā, un viņam atlika būt vienkāršam klausītājam. Istenībā viņš nemaz lāgā nesaprata, par ko tiek runāts, un domāja gan par kopēju un to, cik slikti tēvocis pret viņu bija izturējies, gan par to, vai nav reiz jau ticis ar kancelejas direktoru, varbūt redzējis viņu sēžu zālē savas pirmās nopratināšanas laikā. Ja arī viņš kļūdījās, tad tomēr kancelejas direktors ļoti labi būtu iederējiem sapulces dalībnieku pirmajā rindā, starp vecajiem kungiem ar šķidrājam bārdelem.

Priekšistabā atskanēja troksnis, kā plīstot porcelānam, un visi saauztījās. «Paskatīšos, kas tur noticis,» K. teica un lēnām gāja ārā no istabas, kā dodams pārējiem izdevību vēl sevi aizturēt. Tikko viņš bija nokļuvis priekšistabā un mēģināja tumsā saprast, kur atrodas, tā uz viņa rokas, kura vēl turēja kļiņķi, nogūlās kāda maza roka, daudz mazāka par K. roku, un lēnām aizvēra durvis. Kopēja viņu šeit bija gaidījusi. «Nekas nav noticis,» viņa čukstēja, «es tikai sadauzīju pret sienu vienu šķīvi, lai dabūtu jūs ārā.» Savā mulsumā K. teica: «Es arī par jums domāju.» — «Jo labāk,» kopēja teica, «nāciet šurp!» Pēc dažiem soļiem viņi sasniedza matēta stikla durvis, kopēja tās atvēra. «Ejiet taču iekšā,» viņa teica. Tas neapšaubāmi bija advokāta kabinets, mēness gaismā, kas apspīdēja tikai mazus grīdas četrstūrus zem katra no trim lielajiem logiem, varēja nojaust, ka tajā stāv smagas, vecas mēbeles. «Šurp,» teica kopēja, rādīdama uz tumšu lādi ar kokā grieztu atzveltni. Vēl neapsēdies, K. pētīja istabu, tā bija liela, augsta telpa, nabaga advokāta klientiem tur vajadzēja justies neomulīgi. K. iztēlojās sīkos solīšus, ar kādiem apmeklētājs tuvojās milzīgajam rakstāmgaldam. Taču tad viņš to visu aizmirsta un lūkojās vairs vienīgi kopējā, kas bija apsēdusies tuvu blakus, gandrīz vai piespiezdama viņu roku balstam. «Man likās,» viņa teica, «jūs pats iznāksiet pie manis un man nevajadzēs pirmajai jūs aicināt. Tas taču bija divaini. Tikko ienācis, jūs acu nevarējāt no manis atraut, un pēc tam jūs man likāt gaidīt. Sauciet mani par Lēniju,» viņa piebilda tik steidzīgi, it kā nedrīkstētu velti tērēt nevienu sarunas mirkli. «Labprāt,» K. teica. «Kas attiecas uz to divainību, Lēnij, to ir viegli izskaidrot. Pirmkārt, man taču vajadzēja klausīties veco kungu pļāpāšanā un es nevarēju tā bez iemesla skriet prom, bet, otrkārt, es nepavisam neesmu nekaunīgs, drīzāk bikls, un jūs, Lēnij, arī nepavisam neizskatījāties pēc tādas, ko var iekarot vienā paņēmienā.» — «Ne jau tāpēc tā notika,» teica Lēnija, pārlikdama roku pār atzveltni un lūkodams K., «bet es jums nepatīku un laikam taču arī šobrīd nepatīku.» — «Tas būtu par maz teikts, ka patīkat,» K. izvairīgi sacīja. «O!» viņa smiedamās teica. K. uz brīdi aplkusa. Jau apradis ar istabas tumsu, viņš tagad varēja atšķirt dažādas iekārtojuma detaļas. Īpaši uzkrītoša šķita kāda liela glezna, piekārtā pa labi no durvīm, viņš paliecās uz priekšu, lai varētu to skaidrāk saskatīt. Tur bija attēlots vīrietis tiesneša mantijā; viņš sēdēja augstā troņa krēslā, kura zeltījums taisni vai lauzās ārā no gleznas. Visneparastākais bija tas, ka šis tiesnesis nevis sēdēja tur cieņas pilnā mierā, bet, stingri atspiedies kreiso roku pret atzveltni, labo roku turēja gaisā, ar plaukstu tverdamies pie roku balsta, kā gatavodamies nākamajā mirklī ar strauju un varbūt pārsteidzošu kustību lēkt kājās, teikt ko izšķirīgu vai varbūt pasludināt spriedumu. Apsūdzētais droši vien stāvēja kāpņu lejasgalā, jo gleznā varēja saskatīt ar dzeltenu tepīki klātus kāpņu augšējos pakāpienus. «Varbūt tas ir mans tiesnesis,» teica K., ar pirkstu rādīdams uz gleznu. «Es viņu pazīstu,» Lēnija teica, arī pavērdamās gleznā, «viņš bieži nāk šurp. Glezna ir no viņa jaunības laikiem, taču viņš nekad nevar būt izskatījies tāds, kā tur uzgleznots, jo viņš ir pavisam maza auguma. Taču bildē viņš līcis sevi tā izstiept garumā, jo ir tikpat neprātīgi iedomīgs kā visi viņi šeit. Es taču arī esmu iedomīga, un mani kaitina, ka es jums itin nemaz nepatīku.» Uz šo pēdējo piezīmi K. atbildēja, Lēniju apkampdams un piespiezdams sev klāt, viņa atbalstīja galvu pret viņa plecu. Turpinādams iepriekšējo sarunu, viņš teica: «Kāda ir viņa dienesta pakāpe?» — «Viņš ir izmeklētājs,» viņa teica, satverdama roku, kuru K. bija aplīcis viņai apkārt, un rotaļēdams, augsam ar pirkstiem. «Un atkal tikai izmeklētājs,» K. vīlies teica, «augstākie ierēdņi slēpjas. Bet viņš taču sēž uz troņa.» — «Tā ir tīrā izdoma,» teica Lēnija, noliekusi seju pār K. roku, «īstēnībā viņš sēž uz virtuves krēsla, kurš pārklāts ar vecu zirga segu. Vai tad jums visu laiku jādomā par jūsu procesu vien?» viņa vilcinādams piebilda. «Nē, nepavisam ne,» K. teica, «varbūt es pat domāju par to pārāk maz.» — «Nē, jūs kļūdaties citādā ziņā,» Lēnija teica. «Jūs esot pārāk nepakļāvīgs, tā man tika stāstīts.» — «Kas jums to teica?» K. jautāja, juzdams viņas augumu pie savām krūtīm un no augšas lūkodamies viņas biežos, tumšajos, stingri saspraustajos matos. «Ja es to pateiktu, tad būtu atklājusi jums pārāk daudz,» Lēnija teica. «Lūdzams, neprasiet man nosaukt vārdus, labāk atzīstiet savu kļūdišanos,

neesiet turpmāk vairs tik nepakļāvīgs, ar šo tiesu nav iespējams cīnīties, to vajag saprast. Nākamajā reizē jums jāatzīstas. Tikai tad jums var rasties iespēja izsprukt no viņu nagiem, tikai tad. Un arī tad vēl bez citu palīdzības maz cerību, bet par to palīdzību jums nevajag bažīties, to es pati jums sagādāšu.» — «Jūs esat lietas kursā par šo tiesu un par blēdīšanu, kāda šeit nepieciešama,» teica K., ieceldams Lēniju, kura bija sākusi pārāk cieši spiesties klāt, sev klēpī. «Tā ir jauki,» viņa teica, iekārtodomās viņa klēpī, nogludinādama svārkus un sakārtodama blūzīti. Tad, abām rokām apķērusi viņa kaklu, viņa atlicās atpakaļ un ilgi skatījās viņā. «Un ja nu es neatzīšos, tad jūs man neko nevarēsiet palīdzēt?» K. domīgi jautāja. Es vervēju palīdzes, viņš, viegli izbrīnīts, prātoja, vispirms Birstnera jaunkundze, tad tiesas kalpotāja sieva, un visbeidzot šī mazā kopēja, kurai, šķiet, uznākusi traka kāre pēc manis. Kā viņa sēž manā klēpī, it kā tur būtu viņas īstā vieta! «Nē,» Lēnija atbildēja, lēnām pašūpodama galvu, «tad es jums neko nevarēšu palīdzēt. Bet jūs jau nemaz negribat manu palīdzību, jums tā neliekas vērtīga, jūs esat stūrgalvīgs un neļaujot sevi pārliecināt.» — «Vai jums ir mīļotā?» pēc brītiņa viņa pajautāja. «Nē,» K. teica. «Un tomēr,» viņa teica. «Patiešām,» teica K., «iedomājieties, es jums sameloju un pat nēsāju sev līdzīgas viņas fotogrāfiju.» Pakļaudamies viņas lūgumiem, viņš parādīja Elzas fotogrāfiju; turpat klēpī sakņupusi, viņa pētīja attēlu. Tas bija momentuzņēmums, Elza bija nofotografēta tūlīt pēc virpuļdejas, kuru viņai vīnūzī tik labprāt patika dejot, kuplie svārkī vēl turpināja griezties lokā ap viņu, rokas viņa bija iespiedusi stingrajās gūžās un, kaklu atliekusi, smiedamās lūkojās sāpus; ar kuru viņa sasmaidījās, to attēlā nevarēja saskatīt. «Viņai par stingru savilkta korsete,» Lēnija teica, rādīdama uz to vietu, kur tas, viņasprāt, bija pamanāms. «Viņa man nepatīk, viņa ir neveikla un rupja. Taču varbūt ar jums kopā viņa kļūst maiga un laipna, to attēlā nevar redzēt. Tādas lielas, stīpras meičas reizēm nemaz citādi nevar, viņām jābūt maigām un laipnām. Taču vai viņa spētu jūsu dēļ nest upurus?» — «Nē,» K. teica, «viņa nav ne maiga, ne laipna un neuzpurēsies manis dēļ. Pagaidām gan es vēl neesmu prasījis no viņas ne vienu, ne otru. Es arī neesmu skatījis šai attēlā tik vērtīgi kā jūs.» — «Tad jau jums tas neko daudz nezīmē,» teica Lēnija, «tātad viņa nemaz nav jūsu iemīļotā.» — «Ir gan,» K. teica, «es neatkāpšos no saviem vārdiem.» — «Varbūt viņa pašlaik arī ir jūsu iemīļotā,» Lēnija teica, «taču jūs daudz nebēdāties, ja viņu zaudēsiet vai apmainīsiet pret kādu citu, piemēram, pret mani.» — «Protams,» K. smiedamies teica, «par to būtu vērts padomāt, taču viņai, salīdzinot ar jums, ir viena liela priekšrocība, viņa neko nezina par manu procesu, un, pat zinādama, viņa daudz vis par to neprāto. Viņa nesāktu mani pierunāt pakļauties.» — «Tā nav nekāda priekšrocība,» Lēnija teica. «Ja vairāk priekšrocību viņai nav, tad es vēl nezaudēšu drosmi. Vai viņai ir kāda miesas kroplība?» — «Miesas kroplība?» K. jautāja. «Jā,» Lēnija teica, «man, piemēram, ir viena kroplība, palūkojiet.» Viņa plaši iepleta labās rokas vidējo pirkstu un gredzenpirkstu, āda starp tiem sniedzās līdz pat īso pirkstu augšējai locītavai. K. tumsā uzreiz nevarēja saskatīt, ko viņam grib rādīt, tāpēc viņa pievilka viņa plaukstu pie savējās, lai viņš pats to varētu aptaustīt. «Tā nu gan ir dabas rotaļa,» K. teica, un, kārtīgi izpētījis visu plaukstu, piebilda: «Kas par jauku ķepiņu!» Lēnija gandrīz vai lepdomās vēroja, kā K. brīnīdamies pleta vajā un spieda atkal kopā viņas pirkstus, līdz beidzot noskūpstījis palaida tos vajā. «Ail!» viņa tūlīt pat iesaucās. «Jūs mani noskūpstījāt.» Steigšus, muti pavērusi, viņa ierāpās ceļgaliem viņa klēpī. K. pārsteigts viņā nolūkojās, sākdamas sajast viņas smaržu — rūgtu un kairinošu kā pipariem, viņa vilka sev klāt viņa galvu, pārliecās tai pāri, kodīja un skūpstīja viņa kaklu un pat matus. «Jūs mani esat iemainījis,» brīdi pa brīdim viņa sauca, «redziet nu, jūs mani esat iemainījis!» Te viņas ceļgali paslīdēja, kļuva iekliegdamās, viņa tikko nenokrita uz tepiķa, K. satvēra viņu, gribēdams noturēt, un tika novilkts lejā. «Nu tu esi mans,» viņa teica.

«Lūk, tev mājas atslēga, nāc, kad vien gribi,» tie bija viņas atvada vārdi, un vēl viens ļoti nenomērķēts skūpstis viņam promejošam skāra muguru. Kad viņš izgāja pa mājas durvīm, smidzināja sīks lietņiņš, viņš gribēja aiziet līdz ielas vidum, lai varbūt vēl ieraudzītu Lēniju pie loga, bet tobrīd no auto-

mobija blakus mājai, kuru K. savā izklaidībā nemaz nebija pamanījis, izlēca tēvocis, satvēra viņu aiz rokas un spieda pie mājas vārtiem, kā gribēdams tur pienaglot. «Puika!» viņš sauca, «kā tu tā varēji! Tu esi stipri kaitējies savai lietai, kas jau tik labi bija ievirzījusies. Tu nolien kaut kur ar sīku, šmūltīgu radību, kas turklāt acīmredzami ir advokāta mīļākā, un nerādies stundām ilgi. Tu pat nemēģini atrast kādu ieganstu, neko neslēp, nē, viss notiek pavisam atklāti, tu aizdrāzies prom un paliec ar viņu kopā. Un mēs paliekam sēžot vissliktākajā omā, mēs visi — tēvocis, kam tevis dēļ tā jānomokās, kancelejas direktors, šis augstais kungs, kura varā pašreizējā brīdī atrodas visa tavas lietas gaita, advokāts, kurš gatavojas vinnēt tavā procesā. Mums jāapsprīžas, kā tev palīdzēt, man uzmanīgi jāsaprot advokāts, viņam savukārt kancelejas direktors, un tev taču ir pietiekami daudz iemeslu, lai vismaz censtos mani atbalstīt. Bet tu ņem un pazūdi. Beidzot to vairs nevar izlikties nemanot, tie abi ir gudri, pieklājīgi vīri, viņi neko nesaka, viņi mani saudzē, taču beidzot arī viņi vairs nevar izturēt, un, tā kā par lietu runāt nav iespējams, viņi abi aplūst. Daudzas minūtes mēs tur klusuciedzami sēdējām un klausījāmies, vai tu beidzot tomēr nenāksi. Viss velti. Kancelejas direktors jau bija aizkavējies daudz ilgāk, nekā sākumā paredzējis, viņš atvadījās, acīm redzami juzdams man līdzī, bet nevarēdams palīdzēt, gluži neapvertamā laipnībā vēl brīdi pastāvēja pie durvīm, tad aizgāja. Protams, es biju laimīgs par viņa aiziešanu, man jau sāka trūkt elpas. Slimo advokātu tas viss bija ietekmējis vēl smagāk, viņš, šis labais cilvēks, vairs nemaz nespēja parunāt, kad es no viņa atvadījos. Tā laikam gan būs tava vaina, ja viņš tagad pilnīgi sabruks, tu būsi veicinājis tā cilvēka nāvi, kuru atnāci apciemot. Un mani, tavu tēvoci, tu piespiedi šeit lietū — patausti vien, esmu slapjš līdz ādai — stundām ilgi gaidīt un satraukties.»

SEPTĪTĀ NODAĻA

Advokāts. Rūpnieks. Gleznotājs

Kādā ziemas priekšpusdienā — arī nespodrā gaismā snīga — K., samērā agrajā stundā jau augstākā mērā noguris, sēdēja savā kantorī. Lai pasargātos vismaz no zemākās pakāpes ierēdņiem, viņš kalpotājam bija uzdevis nevienu pie sevis neielaišt, jo esot aizņemts kādā svarīgā darbā. Taču viņš nevis strādāja, bet grozījās krēslā, lēnām pārbīdīja pa galdu dažus priekšmetus, tad, pats neapzinādamies, atstāja roku turpat uz galda un palika nekustīgi sēžam, galvu noliecis.

Viņš vairs netika vajā no domām par procesu. Jau vairākkārt viņš bija apsvēris, vai nevajadzētu izstrādāt aizstāvības rakstu un iesniegt to tiesā. Tur viņš gribēja dot īsu savas dzīves aprakstu, katram daudznozīmīgam svarīgam notikumam pievienodams paskaidrojumu, kādu iemeslu pēc viņš toreiz ir tā rīkojies, un vai šī rīcība pēc viņa pašreizējā vērtējuma ir noliedzama vai atzīstama, un kā viņš to var pamatot. Neapšaubāms bija šāda aizstāvības raksta priekšrocības, salīdzinot ar vienkāršu advokāta runu, kas turklāt varētu izraisīt daudzus iebildumus. K. nemaz nezināja, vai advokāts bija ko pasācis; jebkurā gadījumā neko daudz paveicis viņš nebija, jo jau veselu mēnesi vairs netika aicinājis K. pie sevis, un arī nevienā no iepriekšējām sarunām K. neradās iespaidis, ka šis vīrs varētu veikt viņa labā ko nopietnu. Galvenais jau, ka viņš tikpat kā neko nebija jautājis. Un šeit taču tik daudz būtu ko jautāt. Jautāt — tas bija pats svarīgākais. K. šķita, ka viņš pats varētu uzdot visus nepieciešamos jautājumus. Turpretī advokāts nevis jautāja, bet stāstīja, vai arī mēmi sēdēja viņam iepretī, noliecies pār rakstāmgaldu, varbūt savas sliktās dzirdes dēļ, vilka arī kādu matiņu no savas bārdas un skatījās lejup uz tepiķi, varbūt taisni uz to vietu, kur bija gulējuši K. un Lēnija. Brīdi pa brīdim viņš deva K. kādu nevērtīgu norādījumu, kā tos mēdz dot bērniem. Tie bija tikpat nevērtīgi kā garās runas, par kurām K., rēķinus noslēdzot, bija nolēmis neko nemaksāt. Kad advokātam šķita, ka padarījis viņu pietiekami pazemīgu, tas parasti sāka viņu atkal mazliet uzmundrināt. Tad viņš stāstīja, ka pilnīgi vai daļēji varējās jau daudzos procesos, kas, ja arī īstenībā nebūdami tik grūti kā šis, no ārpuses tomēr izskatījies daudz bezcerīgāki. Šo procesu

saraksts viņam esot šeit atvilktnē — to teikdams, viņš uzsita pa savu galdu —, diemžēl viņš nedrīkstot parādīt dokumentus, jo jāievēro amata noslēpums. Tomēr lielā pieredze, kuru viņš visos šajos procesos guvis, protams, nodēršot K. Protams, viņš tūlīt esot ķēries pie darba, un pirmie iesniegumi jau esot gandrīz gatavi. Tie esot īpaši nozīmīgi, jo pirmais iespaids, kādu apsūdzētais par sevi radot, bieži nosakot visu izmeklēšanas gaitu. Diemžēl, un viņa pienākums esot darīt to zināmu K., dažreiz gadoties, ka pirmos iesniegumus tiesa nemaz nelasot. Tos vienkārši noliekot pie pārējiem papīriem un izskaidrojot to tādējādi, ka pirmā nopratināšana un apsūdzētā novērošana esot svarīgākas par visu uzrakstīto. Ar uzstājību varot panākt, lai pirms lēmuma pieņemšanas, kad visi materiāli jau savākti, tiktu pārbaudīti visi dokumenti, arī pirmie iesniegumi, protams, to kopsakarā. Taču diemžēl tas parasti maz ko dodot, pirmie iesniegumi parasti esot kaut kur nobāzti vai pavisam pazaudēti, un pat tad, ja tos uzglabājot līdz beigām, kā advokāts esot dzirdējis baumojam, tos reti kad izlasot. Tas viss esot gan ļoti bēdīgi, taču ne bez pamatojuma. K. taču nevarot neņemt vērā to, ka izmeklēšana nenotiekot atklāti, ja tiesa to uzskatot par vajadzīgu, tā varot arī pieaicināt publiku, bet likums to neprasot. No tā izrietot arī, ka tiesas raksti, un pirmkārt jau apsūdzības raksts, neesot pieejami apsūdzētajam un viņa aizstāvim, par to neesot zināms nekas vai vismaz nepietiekami daudz, lai varētu atbilstoši sacerēt pirmos iesniegumus, tāpēc tikai nejaušības pēc tajos varot būt minēts kas pietiekami nozīmīgs. Īsti atbilstošus iesniegumus ar vajadzīgajiem pierādījumiem varot izstrādāt vienīgi vēlāk, kad nopratināšanas gaitā apsūdzētais sākot izprast vai vismaz nojaust apsūdzības punktus un to pamatojumu. Šie apstākļi aizstāvībai, protams, esot nelabvēlīgi un grūti. Taču arī tam esot sava nozīme. Likums aizstāvību nevis nosakot, bet vienīgi paciešot, un pat par to, vai likuma pantos varot izlasīt vismaz šo paciešanu, vēl strīdoties. Tāpēc esot stingri nolemts nepieļaut nevienu tiesai pazīstamu advokātu, visi, kas uzstājoties šai tiesā, īstenībā esot tikai kaktu advokāti. Protams, tas visai situācijai laupot cienīgumu, un, ja K. vēl kādreiz iešot uz tiesas kanceleju, viņš varot ieskatīties arī advokātu istabā, lai gūtu priekšstatu. Tur sapulcējusies sabiedrība viņu laikam gan izbiedēšot. Jau viņiem ierādītais šaurais, zemais kambarītis pierādot, ar kādu nicinājumu tiesā pret viņiem izturoties. Apgaismojot to kambarīti tikai viena šaura lūka, tik augstu, ka tad, ja kādam sagriboties paskatīties ārā, kur degunā tūlīt cērtoties blakusesošā kamina dūmi un nokvēpstot seja, tad vajagot uzmeklēt kādu kolēģi, kurš ārā lūkotāju būtu ar mieru paturēt uz muguras. Un kambarīša grīdā — to nevarot nepieņemt, lai skaidrāki kļūtu šie apstākļi — grīdā nu jau ilgāk nekā gadu esot caurums, ne gluži tik liels, lai cilvēks varētu tur iekrist, bet pietiekami liels, lai iegrimtu visa kāja. Advokātu istaba atrodoties otrajā stāvā; ja nu kāds iegrimstot, tad kāja nokarājoties lejup pirmajā stāvā, taisni gaitenī, kur sēžot klienti. Neesot par stipru teikts, ja advokātu aprindās šādus apstākļus saucot par apkaunojošiem. Sūdzības vadībai paliekot bez sekmēm, bet advokātiem esot stingri noliegts kaut ko šai istabā mainīt pašiem par savu naudu. Taču arī šāda apiešanās ar advokātiem neesot bez pamata. Esot vēlēšanās pavisam atteikties no advokātiem, atstāt visu pašu apsūdzēto ziņā. Tas būtu nemaz neesot slikts redzes viedoklis, taču ļoti kļūdaini būtu secināt, ka šādā tiesā advokāti apsūdzētajam kļūstot nevajadzīgi. Taisni pretēji, nevienā citā tiesā viņi nav tik nepieciešami kā šajā. Īstenībā izmeklēšanas gaita paliek nezināma ne vien atklātībai, bet arī apsūdzētajam. Protams, cik tālu tas ir iespējams, bet šī iespējamība sniedzas ļoti tālu. Arī apsūdzētais nevar ielūkoties tiesas rakstos un nopratināšanas laikā secināt, uz kādiem dokumentiem tā balstās, ir ļoti grūti, sevišķi jau apsūdzētajam, kurš jūtas nedrošs un visu iespējamo rūpju nomākts, tā nespēdams koncentrēties. Šeit jāskābs aizstāvībai. Nopratināšanas laikā aizstāvji nedrīkst būt klāt, viņiem jāiztaujā apsūdzētais par nopratināšanu, kad tā beigusies, ja iespējams, vēl pie izmeklētāja istabas durvīm, lai atklātu aizstāvībai derīgo bieži vien ļoti saraustītājā atstāstā. Bet tas nav vissvarīgākais, jo neko daudz tādā veidā uzzināt nevar, lai arī tad, kā visos gadījumos, prasmīgs cilvēks uzzinās vairāk nekā pārējie. Taču pats svarīgākais ir un paliek advokāta pri-

vātie sakari, jā, tie ir aizstāvības galvenā vērtība. Laikam taču K. no paša piedzīvojumiem varot secināt, ka tiesas zemākie slāņi neesot gluži cildeni, gadoties pienākumam neuzticīgi un uzpērkami kalpotāji, un tāpēc tiesas stingrajā norobežotībā esot pa caurumam. Pa tiem spiežoties lielākā daļa advokātu, tur dodot kukuļus un noklausoties, jā, agrākajos laikos esot izdarītas pat dokumentu zādzības. Nevarot noliegt, ka šādā veidā vienā acumirklī varot sasniegt apsūdzētajam pārsteidzoši labvēlīgu rezultātu, tāpēc šie advokāteļi lepnī blandoties apkārt, jaunus klientus vilinādami, taču procesa turpmākai gaitai tas viss nenozīmējot vispār neko vai arī neko labu. Patiesa vērtība esot vienīgi godīgiem privātiem sakariem ar augstākajiem ierēdņiem, protams, ar to esot jāsaprot vienīgi zemākos pakāpes augstākie ierēdņi. Tikai tādā veidā varot ietekmēt procesa gaitu, ja arī sākumā varbūt nemanāmi, tad turpmāk arvien jūtāmāk. Protams, tas izdodoties vienīgi nedaudziem advokātiem, un šai ziņā K. izvēle esot ļoti veiksmīga. Patiešām, tikai viens vai divi advokāti varot lepoties ar tādu pazīšanu kā doktors Hulds. Viņš neliekoties ne zinīs par sabiedrību advokātu istabā, un viņam jau arī neesot ar to nekā kopēja. Toties jo ciešāki esot viņa sakari ar tiesas ierēdņiem. Nemaz neesot vienmēr vajadzīgs, lai doktors Hulds nāktu uz tiesu, izmeklētājs priekšistabā jau gaidot uz viņa varbūtējo parādīšanos un, atkarībā no viņa garastāvokļa, gūstot vai nu tīri šķietamus panākumus, vai arī nekādus. Nē, K. taču pats esot redzējis, ierēdņi, un pat tādi, kas ieņem augstus amatus, ierodoties paši, labprātīgi sniedzot gluži atklātus vai viegli izprotamus ziņojumus, pārrunājot procesa turpmāko gaitu, jā, dažos gadījumos viņi pat ļaujot sevi pārliecināt un sākot piekrist svešiem uzskatiem. Taču tieši šai pēdējā gadījumā uz viņiem nevarot pilnīgi palauties, lai cik skaidri viņi arī neizpaustu savu jauno, aizstāvībai labvēlīgo pārliecību, iespējams, ka pēc tam viņi taisnā ceļā dodoties uz savu kanceleju un nākamajā dienā tiesai iesniedzot slēdzieni, kurā esot rakstīts taisni pretējais, un varbūt tur apsūdzētā vērtējums esot vēl bargāks nekā tas, no kura viņi, pēc pašu apgalvojumiem, tik pilnīgi esot atteikušies. Pret to jau nekādi nevarot cīnīties, jo zem četrām acīm teiktais vienmēr ir un paliek tikai zem četrām acīm teikts, un tam nevar būt nekādu oficiālu seku. No otras puses, taisnība arī tas, ka šie kungi stājas sakaros ar aizstāvjiem, protams, vienīgi savu lietu zinošiem aizstāvjiem, ne jau nu vienīgi aiz cilvēkmīlestības vai draudzīgām jūtām, kaut sava loma ir arī tām. Te izpaužas šīs tiesas organizācijas sliktā puse. Tās pamatos likts tiesas noslēpums. Ierēdņiem trūkst ciešāku saikņu ar iedzīvotājiem, parastam vidusmēra procesam viņi ir pietiekami labi bruņoti, šāds process, reiz sacies, ripo tālāk gandrīz vai pats no sevis, un tikai brīdi pa brīdim vajag tam piebikstīt, taču pavisam vienkāršos vai ļoti sarežģītos gadījumos viņi bieži vien kļūst bezpalīdzīgi, dienu un nakti iespiestiem starp saviem likumiem, viņiem nav pareizās cilvēcisko attiecību izpratnes, un šādos gadījumos tas sagādā lielas neērtības. Tad viņi nāk pie advokātiem pēc padoma, un aiz viņiem kalpotājs nes aktus, kas citkārt tiek turēti tādā slepenībā. Pie šī loga varot sastapt daudzus kungus, no kuriem to vismazāk varētu gaidīt, nemierīgi raugāmies ārā uz ielu, kamēr advokāts pie sava galda studējot dokumentus, lai varētu dot viņiem labu padomu. Tieši šādos gadījumos var redzēt, cik neparasti nopietni šie kungi izturoties pret savu amatu un kādā izmīsumā viņus varot iedzīt pašu iedabas dēļ nepārvaramie šķēršļi. Viņu stāvoklis jau arī nemaz neesot viegls, nedrīkstot nodarīt viņiem tādu netaisnību un uzskatīt, ka viņiem ir viegli. Ierēdņu kategoriju skaits un tiesas amatu kāpnes esot bezgalīgas un nepārskatāmas pat iesvaidītājiem. Tiesu palātas iekārtojums neesot zināms pat zemākajiem ierēdņiem, un tālab viņi nemaz nespējot izsekot, kas tālāk notiek ar tiem sīkajiem uzdevumiem, kurus viņi veikuši, lieta parādās viņu lokā, viņiem nezinot, no kurienes tā nākusi, un tiek virzīta tālāk, viņiem nezinot, kurp. Šiem ierēdņiem liegta zināšanas, kas iegūstamas, pētot atsevišķas procesa stadijas, galējo lēmumu un tā pamatojumu. Viņi drīkst iepazīt tikai to procesa daļu, kuru likums tiem norādījis, un par tālāko, arī par sava darba rezultātiem bieži zina mazāk nekā aizstāvis, kurš turpina uzturēt sakarus ar apsūdzēto gandrīz līdz procesa beigām. Tātad arī šajā ziņā jūs no aizstāvjiem varat uzzināt

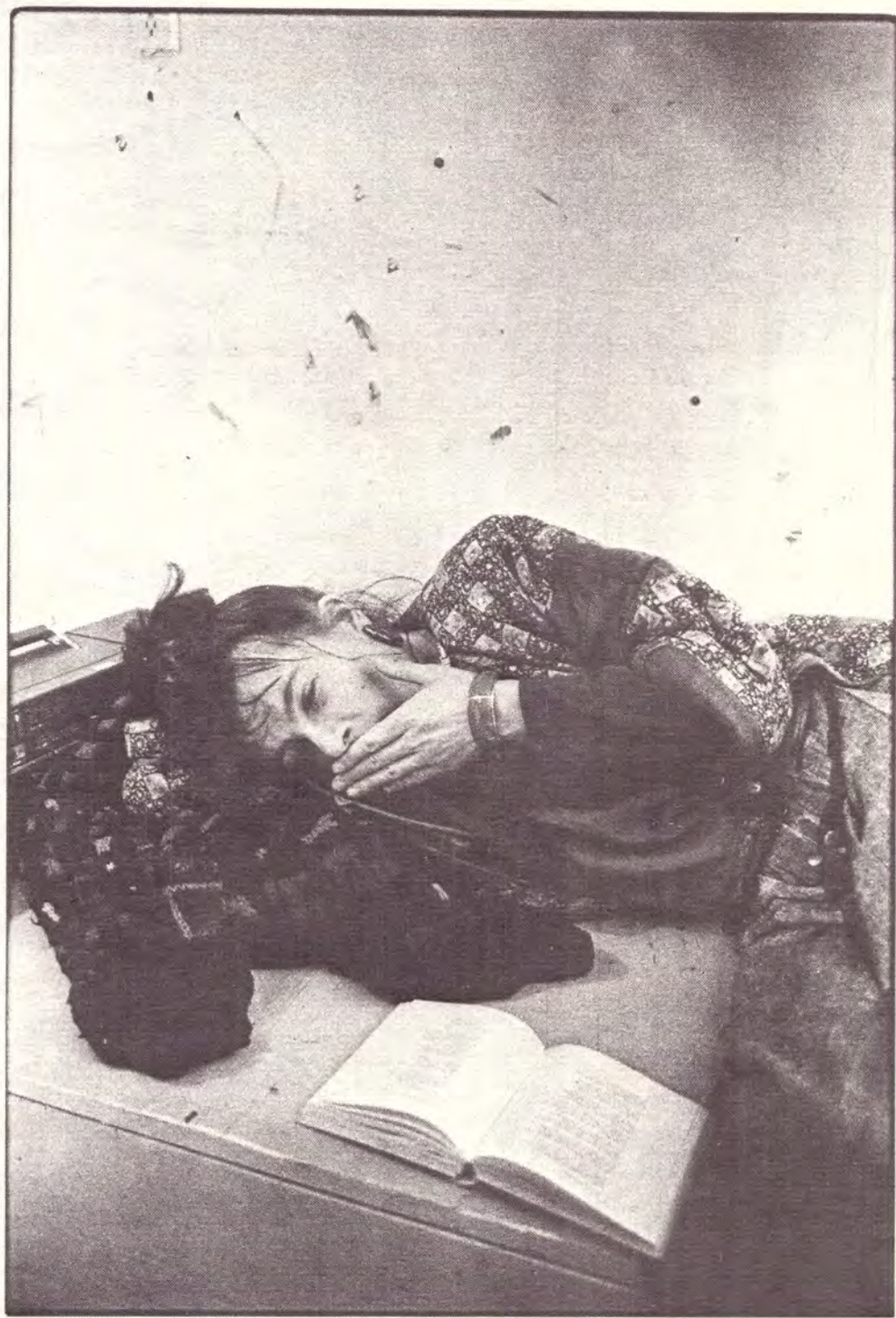
daudz vērtīga. Un vai K., to visu turēdams prātā, vairs brīnīšoties par ierēdņiem, kas reizēm apvainojoši sarunājoties ar pretējo partiju — katrs izsaktot šo novērojumu. Visi ierēdņi esot aizkaitināti, pat tie, kuri izsaktoties mierīgi. Protams, advokātiem taisni tāpēc nākoties daudz ciest. Tā, piemēram, tiekot stāstīts šāds gadījums, kas stipri izklausoties pēc patiesības. Kāds vecs ierēdnis, lādzīgs, kluss kungs, augu dienu un augu nakti esot pētījis kāda grūta procesa materiālus, kurus īpaši samudzinājis advokāta iesniegums. Šie ierēdņi patiešām esot ārkārtīgi cītīgi. — No rīta, pēc divdesmit četrus stundu ilga vēltīga darba viņš nostājies pie ieejas durvīm un katru advokātu, kas gribējis nākt iekšā, metis lejā pa kāpnēm. Advokāti sapulcējušies lejā pie kāpnēm un sprieduši, ko darīt; no vienas puses, nav nekāda īpaša iemesla, kāpēc viņus vajadzētu laist iekšā, turklāt viņi nedrīkst neko pasākt pret ierēdņiem, lai nesaceltu pret sevi visu ierēdņu kārtu. No otras puses, katra ārpus tiesas pavadīta diena viņiem ir zaudējums. Beidzot viņi nolēmuši veco kungu nogurdināt. Atkal un atkal no jauna kāds advokāts devās augšā pa kāpnēm, lai pēc īsa mirkļa pasīvas pretošanās tiktu nomests lejā, kur viņu uzķēra kolēģi. Tas viss vilkās kādu stundu, tad vecajam kungam, jau naktsdarba nogurdinātam, tiešām vairs nebija spēka un viņš atgriezās savā kancelejā. Apakšā stāvētāji sākumā nemaz nespēja tam noticēt un vispirms sūfija augšā vienu, lai tas palūr aiz durvīm, vai tur tiešām neviena nav. Tikai tad viņi uzdrīkstējās iet, un, protams, neprotēja ne ar vārdu. Jo advokātiem — un šis apstāklis ir skaidrs pat vismazākajam advokātiņam — nenāk ne prātā panākt tiesā kādus uzlabojumus, toties — un tas ir ļoti zīmīgi — gandrīz katrs apsūdzētais, pat tie visvienkāršākie ļautiņi, tikko saskārušies ar procesu, jau sāk domāt par uzlabojumiem, tā bieži izšķiezdami spēku un laiku, kas būtu gan izmantojami prātīgāk. Vienīgi pareizais ir aprast ar dotajiem apstākļiem. Pat ja būtu iespējams uzlabot kādus sīkumus — bet tā ir neprātīga iedomā — tad labākā gadījumā būtu kas panākts nākamajam procesam, bet sev pašam nodarīts neizmērojams kaitējums, pievērsot vienmēr atbilstošas kāro ierēdņu īpašu uzmanību. Tikai nepievērst sev uzmanību! Izturēties mierīgi, lai cik grūti tas nenāktos! Mēģināt izprast, ka šis milzīgais tiesas organisms atrodas nemitīgā kustībā un pat tad, ja kāds savā atrašanās vietā ko izmaina, tā izraudams sev zemi zem kājām un pats nokrīzdams, lielais organisms citā vietā — viss taču atrodas saistībā — aizstāj izņemto un paliek nemainīgs, ja vien nekļūst vēl noslēgtāks, vēl uzmanīgāks, vēl stiprāks un niknāks — un, visticamāk, notiks tieši tā. Tāpēc vajag ļaut advokātiem strādāt, nevis traucēt viņus. Pārmēti jau neko daudz nelīdzot, jo sevišķi, ja nevar likt izprast notikumus visā to kopsakarībā, tomēr nepieciešams pateikt, cik lielā mērā K. sev kaitējis, tā izturēdamies pret kancelejas direktoru. Šo vīru nu droši varētu svītrot no to cilvēku saraksta, kas varētu uzņemties kādas pūles K. labā. Pietiekot tikai pavirši pieminēt šo procesu, lai viņš ar nepārprotamu nolūku izliktos nedzirdam. Daudzējādā ziņā jau ierēdņi esot kā bērni. Reizēm gluži nevainīgas lietas, pie kādām gan K. izturēšanās diemžēl nepiederot, tik ļoti aizvainojot, ka viņi atsakoties sarunāties pat ar labiem draugiem, tos sastapdami, novēršot skatienu un visādi kavējot tos darbā. Un tad reiz, bez kāda īpaša iemesla, viņi ļaujot sevi sasmēdināt kādam jocīgam, ko draugs uzdrīkstējies pateikt vienīgi tāpēc, ka viss šķietis tik bezcerīgs, un varot atkal līgt mieru. Sarunāties ar viņiem esot vienlaikus grūti un viegli. Reizēm esot taisni jābrīnās, ka vienas vienīgas parastas dzīves laikā tik daudz varot uzzināt. Taču reizēm nākot drūmas stundas, kādas gadoties katram, kad sākot likties, ka nekas nav panākts, kad sākot likties, ka labi beigušies vienīgi tie procesi, kur labvēlīgs iznākums bijis jau iepriekš nolemts un būtu pienācis arī bez palīdzības no malas, kamēr visi pārējie ir zaudēti, par spīti visām skraidīšanām, visām pūlēm, visiem sīkajiem, šķietamajiem panākumiem, kas reiz sagādājuši tādu prieku. Tad ne par ko vairs nevar būt pārliecināts, un grūti pat noliegt, ka labi iesākušos procesu taisni šī palīdzība novirzījusi neceļā. Tādas lēkmes — protams, tās ir lēkmes, nekas vairāk — advokātam uzmācoties īpaši tad, ja process, kuru tas aizvadījis pietiekoši tālu un apmierinošā virzienā, pēkšņi tiek izrauts viņam no rokām. Tas ir jaunākais, ko advokāts var piedzīvot. Ne jau apsūdzē-

tais viņam atņemt procesu, tā gandrīz nekad nenotiek, apsūdzētais, reiz kādu advokātu izvēlēties, pie viņa arī paliek. Reiz pieņēmis palīdzību, viņš jau arī vairs nevar rīkoties viens. Tādu gadījumu nemēdz būt, taču reizēm gadās tā, ka process sāk attīstīties tādā virzienā, ka advokāts vairs nedrīkst tam sekot. Process un apsūdzētais, viss advokātam pēkšņi tiek atņemts; tad arī vislabākās attiecības ar ierēdņiem vairs neko nelīdz, jo tiem pašiem nekas nav zināms. Process ir nonācis tādā stadijā, kur nekāda palīdzība vairs netiek pieļauta, darbs pie tā turpinās nepieejamos tiesas augstumos, arī apsūdzētais vairs nav sasniedzams advokātiem. Tad kādu dienu cilvēks atnāk mājās un atrod uz sava galda visus iesniegumus, ko viņš tik cītīgi un cerību pārpilns rakstījis šīs lietas sakarā, tie atgādāti atpakaļ, jo vairs nedrīkst ietekmēt procesu tā pašreizējā stadijā, tagad tas ir nevērtīgas papīra skrandas. Turklāt procesam nemaz nav jābūt zaudētam, vismaz nav nekāda iemesla nākt pie šādas atziņas, par procesu vienkārši vairs neko nevar uzzināt un nekad arī neuzzinās. Laimīgā kārtā šādi gadījumi ir izņēmums, ja arī K. procesam būtu jāklūst par šādu gadījumu, tad pagaidām šāda stadija vēl esot tālu. Šeit vēl esot palikušas lieliskas iespējas advokāta darbībai, un K. varot nešaubīties, ka tās tikšot izmantotas. Iesniegumi, kā jau minēts, vēl neesot pabeigti, bet neesot jau arī nekādas steigas, daudz svarīgāk esot ievadīt sarunas ar ietekmīgiem ierēdņiem, un tās jau notiekot. Ar dažādiem panākumiem, kā jau tas bieži mēdzot būt. Daudz labāk esot iepriekš neizklāstīt stikumus, kas varētu K. vienīgi nelabvēlīgi ietekmēt un padarīt pārāk bezrūpīgu vai bažīgu, būšot pietiekami pateikt, ka daži izteikušies ļoti labvēlīgi un arī šķietot gatavi izpalīdzēt, kamēr citi izteikušies mazāk labvēlīgi, tomēr palīdzēt nav atteikušies. Gala iznākums pagaidām esot visai iepriecinošs, taču no tā nedrīkstot neko īpašu secināt, jo visi priekšdarbi sākoties līdzīgi, un vienīgi tālākā attīstība pierādot šo priekšdarbu īsto vērtību. Katrā ziņā nekas vēl neesot zaudēts, un, ja vēl izdotos visam par spīti dabūt savā pusē kancelejas direktoru — esot jau veikti daži pasākumi šī mērķa sasniegšanai —, tad viss kopā izskatītos — kā teiktu ķirurgi — pēc tīra ievainojuma, un varētu gluži mierīgi gaidīt turpmāko.

Šādas un līdzīgas runas no advokāta plūda neizsmeļamā straumē. Katrā apciemojuma reizē tās atkārtojās. Vienmēr bija gūti panākumi, nekad nedrīkstēja izpaust šo panākumu būtību. Vēl vienmēr turpinājās darbs pie pirmā iesnieguma, taču pabeigts tas nebija, un jau nākamajā apmeklējumā izrādījās, ka tā gūta liela priekšrocība, jo pēdējās dienas bijušas ļoti nelabvēlīgas dokumentu iesniegšanai, un to iepriekš nevarēja paredzēt. Reizēm, pavisam noguris no runām, K. ierunājās, ka tiešām, pat ņemot vērā visas grūtības, viss virzās uz priekšu ļoti lēnām, bet viņš saņēma atbildi, ka virzīšanās nemaz neesot tik lēna, bet viņi būtu tikuši daudz tālāk, ja K. laikus būtu griezies pie advokāta. Bet to nu viņš bija nokavējis, un šis kavējums lika sevi manīt ne tikai laika ziņā vien.

Vienīgo jauko pārtraukumu šais apmeklējums radīja Lēnija, kas vienmēr pamanījās ienest advokātam tēju taisni K. klātbūtnē. Tad viņa nostājās aiz K., izlikās vērojam, kā advokāts savādu kāri, nolieces pār tasi, ielej sev tēju un dzer, un, viņam nemanot, ļāva K. satvert savu roku. Advokāts dzēra, K. spieda Lēnijas roku, un Lēnija reizēm uzdrīkstējās maigi noglaudīt K. matus. «Tu vēl esi šeit?», galā ticis, jautāja advokāts. «Gribēju paņemt prom traukus,» teica Lēnija, vēl bija pēdējais rokas spiediens, advokāts noslaucīja lūpas un no jauna sāka runāt.

(Turpinājums sekos)

V

NO CIKLA «MANU DRAUGU DRAUGS»

50 kap.

INDEN 5 77109

AVOTS

PROZA DZEJA DRAMA TURGIJA PUBLICISTIKA KRITIKA

